

Nr 1(11) 2019

ZARZĄDZANIE BIBLIOTEKA

Library Management

ISSN 2081-1004

Komisja Zarządzania i Marketingu
Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich

ZARZĄDZANIE BIBLIOTEKĄ

LIBRARY MANAGEMENT

NR I (II) 2019

GDAŃSK 2020

RADA NAUKOWA

prof. zw. dr hab. Wiesław Babik
prof. nadzw. dr hab. Ewa Głowacka
prof. zw. dr hab. Elżbieta Gondek
prof. zw. dr hab. Marian Huczek
dr Joanna Kamińska
dr Anthi Katsirikou
prof. nadzw. dr hab. Maria Kocójowa
dr hab. Małgorzata Derkacz
dr Stefan Kubów
prof. nadzw. dr hab. Stanisława Kurek-Kokocińska
dr. ing. Agneta Lovasz
prof. Soňa Makulová
prof. nadzw. dr hab. Katarzyna Materska
dr hab. Diana Pietruch-Reizes
prof. nadzw. dr hab. Jadwiga Sadowska
prof. zw. dr hab. Irena Socha
prof. Alla Solanyk
prof. Jela Steinerová
prof. Jaroslav Šušol
prof. nadzw. dr hab. Marzena Świgoń
prof. zw. dr hab. Elżbieta Barbara Zyburt
dr Beata Żołędowska-Król

REDAKTOR NACZELNY

Maja Wojciechowska

REDAKTOR JĘZYKOWY

Hanna Grabowska

SEKRETARZ REDAKCJI

Magdalena Cyrklaff-Gorczyca

ISSN 2081-1004

ADRES REDAKCJI

UNIwersytet GDAŃSKI, UL. WITA STWOSZA 55, 80-952 GDAŃSK, P. 3.37

WYDAWCA

Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Gdańskiego
Oficyna Wydawnicza Edward Mitek

Czasopismo recenzowane
Wykaz recenzentów znajduje się na stronie SBP

SPIS TREŚCI

BADANIA I WIZJE

Przemysław Krysiński

Niewłaściwe wykorzystywanie mediów społecznościowych jako narzędzi zarządzania wizerunkiem instytucji sektora GLAM. Casus *Facebooka* i *Instagrama* 9

Katarzyna Górską-Marchewka, Elżbieta Ryszka

Motywatory jako instrument kierowania kadrą bibliotek. Wyniki badań ankietowych w województwie śląskim 29

Jolanta Sobielga

Czynniki kształtujące zachowania informacyjne oraz ich wpływ na ocenę usług bibliotecznych. Badania Biblioteki Głównej Politechniki Świętokrzyskiej 35

Barbara Chmielewska

„Zakup Decyzją Czytelnika” – nowy model gromadzenia zbiorów elektronicznych 43

Joanna Błasiok

Platforma MOST Wiedzy jako przykład narzędzia wspierającego zarządzanie informacją w środowisku naukowym 51

Dorota Ubysz, Iwona Fryzowska-Chrobot, Wojciech Giermaziak

Baza Tez-MeSH jako efektywne narzędzie do opracowania rzeczowego i wyszukiwania informacji z zakresu medycyny i nauk pokrewnych 59

Marcin Kania, Karina Olesiak

Fotograf w bibliotece. Rola przekazu wizualnego w promowaniu kultury 75

Bogumiła Celer

Organizacja bibliotecznych izb muzealnych na terenie Polski 89

BIBLIOTEKI I BIBLIOTEKARZE ZA GRANICĄ

Oso Olutoyin Olukemi

Challenges of information literacy skills of undergraduate students in Ajayi Crowther University, Oyo State Nigeria 111

Marcin Pędich

Uncertainty Avoidance in Library Architecture. An Analysis of Selected New Library Buildings in the Former East Germany 125

Ewa Piotrowska

Biblioteki w Albanii i Kosowie 149

Z WARSZTATU BIBLIOTEKARZA

Budowanie wizerunku biblioteki 163
– *opracowanie Maja Wojciechowska*

WYWIADY

Rozmowa z Dominiką Czyżak, zastępcą dyrektora ds. innowacji i zarządzania zasobami ludzkimi Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu 171
– *poprowadził Piotr Rudera*

PRZEGLĄD LITERATURY

Publikacje polskie 177
– *wybór i opracowanie Bożena Bogdańska*

Publikacje zagraniczne 180
– *wybór i opracowanie Bożena Bogdańska*

SPOTKANIA NAUKOWE

Konferencje i seminaria polskie 185
– *opracowanie Bożena Bogdańska*

Konferencje zagraniczne 191
– *opracowanie Maja Wojciechowska*

TABLE OF CONTENTS

RESEARCH AND VISIONS

Przemysław Krysiński

Improper use of social media in managing the image of GLAM sector institutions on the example of Facebook and Instagram 9

Katarzyna Górka-Marchewka, Elżbieta Ryszka

Motivators as an instrument for managing library staff. Survey results from the Silesia Province 29

Jolanta Sobielga

Factors affecting the information habits and their impact on assessment of library services on the example of Main Library of the Kielce University of Technology 35

Barbara Chmielewska

„Purchase decision made by the reader” – a new model for acquiring electronic collections 43

Joanna Błasiok

MOST Wiedzy as an example of a tool supporting information management in the scientific community 51

Dorota Ubysz, Iwona Fryzowska-Chrobot, Wojciech Giermaziak

The Tez-MeSH database as an effective tool for preparation of subject records and searching for information in the field of medicine and related sciences 59

Marcin Kania, Karina Olesiak

Photographer in the library. The role of visual communication in promoting culture 75

Bogumiła Celer

Organization of library museum chambers in Poland 75

LIBRARIES AND LIBRARIANS ABROAD

Oso Olutoyin Olukemi

Challenges of information literacy skills of undergraduate students in Ajayi Crowther University, Oyo State Nigeria 111

Marcin Pędich

Uncertainty Avoidance in Library Architecture. An Analysis of Selected New Library Buildings in the Former East Germany	125
--	-----

Ewa Piotrowska

Libraries in Albania and Kosovo	149
---------------------------------------	-----

THE LIBRARIAN'S PRACTICAL EXPERIENCE

Creating the library image	163
– <i>by Maja Wojciechowska</i>	

INTERVIEWS

An interview with Dominika Czyżak, the deputy director of innovation and human resource management of University Library in Toruń	171
– <i>by Piotr Rudera</i>	

LITERATURE SURVEY

Polish publications	177
– <i>selected and edited by Bożena Bogdańska</i>	
Foreign publications	180
– <i>selected and edited by Bożena Bogdańska</i>	

SCIENTIFIC EVENTS

Polish seminars and conferences	185
– <i>selected and edited by Bożena Bogdańska</i>	
Foreign conferences	191
– <i>selected and edited by Maja Wojciechowska</i>	

BADANIA I WIZJE

Przemysław Krysiński
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
krys@umk.pl

Niewłaściwe wykorzystywanie mediów społecznościowych jako narzędzi zarządzania wizerunkiem instytucji sektora GLAM. *Casus Facebooka i Instagrama*

Słowa kluczowe: media społecznościowe, Facebook, Instagram, kreowanie wizerunku, instytucje GLAM.

Abstrakt: Wykorzystywanie mediów społecznościowych w zarządzaniu wizerunkiem instytucji jest zjawiskiem coraz bardziej popularnym. Pracownicy galerii, bibliotek, archiwów czy muzeów coraz częściej dostrzegają potrzebę polepszenia i wzmocnienia kontaktu z użytkownikiem. *Social media* są doskonałym narzędziem wsparcia w działalności informacyjnej i promocyjnej. Pomagają nawiązać relacje zwłaszcza z młodszym odbiorcą, dla którego korzystanie z nowych technologii nie stanowi najmniejszego problemu. Odpowiednio zarządzane mogą przyczynić się do zwiększenia zainteresowania ofertą oraz zachęcić do częstszych odwiedzin. Niestety, mogą również zaszkodzić. Niewłaściwie wykorzystywane, prowadzone bez przemyślanej strategii i koncepcji przez osobę niewykwalifikowaną w tym zakresie mogą zniechęcić odbiorcę, narazić instytucję na straty, a w ostateczności wywołać kryzys wizerunkowy. Artykuł ma na celu przedstawienie najczęściej popełnianych błędów w wykorzystywaniu mediów społecznościowych jako narzędzi zarządzania wizerunkiem, wskazanie dobrych i złych praktyk oraz zwrócenie uwagi na najczęstsze problemy, z jakimi mają do czynienia osoby odpowiedzialne za prowadzenie stron instytucji na *Facebooku* i *Instagramie*.

Keywords: social media, Facebook, Instagram, image creation, GLAM institutions.

Abstract: The use of social media in managing the brand of institutions is an increasingly popular phenomenon. Employees of galleries, libraries, archives or museums more often recognise the need to improve and strengthen contact with the user. Social media are an excellent tool in supporting information and promotional activities. They help to establish relationships especially with younger customers, for whom the use of new technologies is simple and intuitive. If properly managed it can help to increase interest in the offer and encourage more frequent visits. Unfortunately, they can also flaw. Improperly used, conducted without a well thought-out strategy and concept, by an unqualified person, may discourage the recipient, expose the institution to losses, and ultimately cause an image crisis. The article presents the most common mistakes in the use of social media as image management tools, identifies good and bad practices and draws attention to the most common problems faced by those responsible for running the institution's Facebook and Instagram pages.

Media społecznościowe (ang. *social media*) to niewątpliwie jedno z największych osiągnięć w dziedzinie komunikacji w XXI w. Powstały z potrzeby jeszcze lepszego i szybszego porozumiewania się w sytuacji, gdy dotychczasowe sposoby komunikowania w Internecie przestały wystarczać. Wraz z rozwojem nowych technologii pojawiła się potrzeba stworzenia narzędzi, które umożliwiłyby nie tylko nawiązywanie kontaktów z innymi użytkownikami Sieci, ale także podejmowanie bardziej zaawansowanych działań. Zgodnie z założeniami Web 2.0, odbiorca komunikatu stał się jednocześnie jego nadawcą – użytkownikiem, który może uczestniczyć m.in. w tworzeniu, współredagowaniu, komentowaniu czy udostępnianiu treści opublikowanych w Internecie.

Autorem jednej z pierwszych definicji mediów społecznościowych jest Howard Rheingold. W swojej książce *The Virtual Community. Homesteading on the Electronic Frontier* zdefiniował je jako skupisko społeczne zaistniałe w sytuacji, gdy poszczególne jednostki prowadzą między sobą konwersację, z zaangażowaniem emocjonalnym w celu nawiązania relacji z innymi użytkownikami sieci [47]. Andreas M. Kaplan i Michael Haenlein określili *social media* jako grupę internetowych aplikacji, pozwalających na tworzenie i wymianę treści pochodzących od użytkowników [22]. Podobne podejście zaprezentowali Michel Laroche, Mohammad Reza Habibi i Marie-Odile Richard, dodatkowo zwracając uwagę na możliwość rozpowszechniania treści [26]. Według Dominika Kaznowskiego, media społecznościowe podlegają kontroli, mogą być wykorzystywane na dowolną skalę i prezentować różne punkty widzenia w odniesieniu do tej samej informacji. Dodatkowo są ogólnodostępne, dają możliwość wielokrotnego modyfikowania pierwotnej informacji i jej współredagowania [23]. Ciekawie prezentuje się definicja zaproponowana przez Danah M. Boyd¹ i Nicole B. Ellison, według których media społecznościowe powinny umożliwiać realizację następujących czynności: założenie osobistego profilu, publicznego lub pół-publicznego, stworzenie listy użytkowników oraz przeglądanie własnej listy kontaktów i list kontaktów innych użytkowników [6].

Chociaż powstanie i rozwój najpopularniejszych serwisów społecznościowych przypada na początek obecnego stulecia, warto prześledzić pierwsze działania prowadzone w tym zakresie. Już w latach siedemdziesiątych XX w. pojawiły się narzędzia umożliwiające nawiązywanie interakcji dzięki wykorzystaniu możliwości komputerów. W 1978 r. Ward Christensen i Randy Suess stworzyli Chicago Bulletin Board Systems (dalej: CBBS) – pierwszą usługę umożliwiającą dzielenie się informacjami z innymi użytkownikami, uważaną za pierwowzór późniejszych forów internetowych. CBBS dał początek innym narzędziom umożliwiającym nawiązywanie kontaktów w Internecie, wśród których należy wyróżnić amerykański serwis *Classmates.com*. Został on uruchomiony w 1995 r. i był pierwszą platformą służącą poszukiwaniu znajomych z przedszkola, szkoły, pracy oraz wojska. Kolejnym przykładem jest serwis *SixDegrees.com*, funkcjonujący w latach 1997–2001 i oferujący możliwość tworzenia profili użytkowników i list znajomych. W 1999 r. utworzono pierwszy bezpłatny serwis umożliwiający zakładanie i prowadzenie blogów internetowych – *Blogger.com*, w 2003 r. przejęty przez *Google* i zintegrowany z inną jego usługą – *Picasą*. W tym samym roku pojawiły się kolejne serwisy skupiające wokół siebie zaangażowanych użytkowników

¹ Autorka oficjalnie posługuje się takim zapisem swojego imienia i nazwiska.

– *Wordpress* (stworzony z myślą o redakcjach czasopism oraz osobach prowadzących blogi internetowe) oraz *LinkedIn* (branżowy serwis przeznaczony dla osób poszukujących pracy i/lub pracowników) [18].

Prawdziwy przełom nastąpił w 2004 r., kiedy powstał *Facebook*. Zdefiniował on na nowo rolę i znaczenie mediów społecznościowych, skupiając wokół siebie dużą grupę użytkowników na całym świecie. Efektem szybkiego rozwoju projektu Marka Zuckerberga było uruchomienie różnych wersji językowych serwisu, w tym polskiej w 2008 r. W tym samym czasie prężnie rozwijały się inne narzędzia – *YouTube* (początkowo służący wyłącznie zwykłym użytkownikom do oglądania wideoklipów, z czasem zaczął być wykorzystywany jako narzędzie reklamy i promocji przez firmy z różnych branż), *Twitter* (wykorzystywany przede wszystkim przez polityków i dziennikarzy), *Digg* i *Reddit* (serwisy zakładkowe, zajmujące się gromadzeniem i ocenianiem odnośników do potencjalnie interesujących treści w Internecie). Wciąż rosnąca popularność wspomnianych serwisów przyczyniła się do powstania ich lokalnych wersji. Wystarczy wspomnieć polską *Naszą Klasę* (wzorowaną na amerykańskim serwisie *Classmates.com*) czy rosyjski serwis *WKontaktie* (odpowiednik *Facebooka*, do dziś chętnie odwiedzany przez użytkowników) [18].

Pod koniec pierwszego dziesięciolecia XX w. wydawało się, że rynek mediów społecznościowych jest w pełni zagospodarowany i nie ma już miejsca na kolejne tego typu przedsięwzięcia. W tej sytuacji warto odnotować powstanie takich serwisów, jak *Snapchat* (skierowany do młodych użytkowników sieci, promujący innowacyjny mechanizm publikowania zdjęć znikających z sieci po upływie 24 godzin) czy *Google+* (nieudana próba przejęcia części użytkowników *Facebooka*, zakończona zamknięciem projektu dla użytkowników indywidualnych w pierwszym kwartale 2019 r.). Były to inicjatywy tworzone głównie z myślą o przełamaniu hegemonii giganta z Kalifornii, który nadal skupiał wokół siebie najwięcej użytkowników. Częste aktualizacje, dbałość o bezpieczeństwo członków społeczności czy łatwość obsługi to tylko niektóre cechy, dzięki którym ten serwis wciąż zyskiwał nowych zwolenników. Sytuacja uległa zmianie w 2010 r. To wtedy powstał *Instagram*, społecznościowy serwis przeznaczony do publikowania zdjęć (później także filmów) w charakterystycznym – kwadratowym formacie, wzbogaconych o różnego rodzaju nakładki i filtry. Twórcy projektu zamierzali stworzyć przestrzeń dla miłośników fotografii, chcących dzielić się swoją twórczością z innymi użytkownikami. Jednak rzeczywistość – podobnie jak w przypadku *Facebooka* – przerosła ich oczekiwania. Serwis bardzo szybko zyskiwał nowych zwolenników, z dnia na dzień zagrażając pozycji dotychczasowego lidera wśród mediów społecznościowych. Stał się tak bardzo popularny, że Mark Zuckerberg postanowił go przejąć i zintegrować z *Facebookiem*. Obecnie jest narzędziem równie popularnym i coraz częściej wykorzystywanym przez reklamodawców oraz firmy zainteresowane kreowaniem wizerunku w sieci za pomocą nowych mediów [10].

Media społecznościowe są coraz częściej wykorzystywane do działań promocyjnych, m.in. przez osoby publiczne, firmy, instytucje, placówki edukacyjne czy organizacje pozarządowe na całym świecie. Każdy podmiot, któremu zależy na nagłośnieniu swojej działalności, decyduje się na założenie konta w *social mediach*, a wybór odpowiedniego serwisu jest uzależniony od charakteru prowadzonej działalności. Na potrzeby niniejszej publikacji

autor postanowił bliżej przyjrzeć się dwóm najpopularniejszym serwisom społecznościowym na świecie – *Facebookowi* i *Instagramowi*.

Facebook został stworzony przez grupę studentów z Uniwersytetu Harvarda na czele z Markiem Zuckerbergiem w 2004 r., początkowo jako platforma dedykowana wyłącznie młodzieży akademickiej. Zarejestrowani użytkownicy otrzymali możliwość umieszczania w niej swoich zdjęć i dzielenia się informacjami z innymi członkami społeczności. Projekt spotkał się z dużym zainteresowaniem i szybko zaczął się rozwijać. Konieczne były inwestycje w sprzęt i oprogramowanie, które zapewniło płynność działania serwisu. Twórcy *Facebooka* stopniowo uruchamiali nowe funkcjonalności serwisu, wzbudzając zainteresowanie wśród dotychczasowych i nowych użytkowników. Serwis szybko przestał pełnić swoją pierwotną funkcję i przekształcił się w medium społecznościowe dostępne na całym świecie. Powstały też jego różne wersje językowe. W 2008 r. uruchomiono polską odnogę *Facebooka*. Przeciętny użytkownik serwisu ma ok. 130 znajomych na swojej liście kontaktów, bierze udział w 80 wydarzeniach i jest w wieku od 20 do 40 lat. Ponad 70% wszystkich członków społeczności mieszka poza krajem, w którym powstał Facebook. Obecnie jest to najpopularniejszy serwis społecznościowy na świecie, który umożliwia m.in. zakładanie profili publicznych i firmowych, zamieszczanie dowolnych informacji (również graficznych i filmowych) i ich udostępnianie innym użytkownikom, komentowanie treści i reagowanie na nie, porozumiewanie się za pomocą wewnętrznego komunikatora (*Messenger*, który powstał w 2013 r.), organizowanie wydarzeń, zakładanie grup użytkowników, prowadzenie relacji na żywo oraz prowadzenie wideorozmów. *Facebook* opracował także bogaty zestaw funkcjonalności dedykowany firmom oraz podmiotom decydującym się na prowadzenie tzw. stron fanowskich (ang. *fanpage*). Od zwykłego profilu różni je możliwość zamieszczania treści sponsorowanych oraz dostęp do narzędzi analitycznych, pozwalających na prowadzenie kampanii reklamowych. Potencjalny odbiorca, po wciśnięciu przycisku „lubię to”, ma możliwość śledzenia i reagowania na informacje zamieszczane na firmowej stronie. Może też wchodzić w interakcje z osobami odpowiedzialnymi za jej prowadzenie, komentować i udostępniać znajdujące się na niej treści oraz wymieniać się opiniami z innymi użytkownikami serwisu [50].

Instagram powstał w 2010 r. początkowo jako internetowa aplikacja na telefon, przeznaczona do robienia i udostępniania zdjęć (w charakterystycznym, kwadratowym formacie), które można dodatkowo retuszować za pomocą różnych filtrów. Program umożliwia założenie profilu publicznego (zawartość jest dostępna dla wszystkich użytkowników) lub prywatnego (zawartość jest dostępna wyłącznie dla osób obserwujących profil). Każdy użytkownik może obserwować dowolną liczbę profili. Chęć obserwacji wyrażana jest za pomocą wciśnięcia przycisku „obserwuj”. Od tego momentu obserwujący widzi poczynania obserwowanego, może śledzić jego aktywność w serwisie i wchodzić z nim w interakcje. W kwietniu 2012 r. *Instagram* został kupiony przez twórcę *Facebooka*. Obecnie jest rozwijany jako odrębna usługa, ale oba serwisy posiadają wspólne funkcjonalności (m.in. logowanie, możliwość udostępniania zdjęć w obu serwisach jednocześnie). W 2013 r. wprowadzono opcję pozwalającą na publikowanie materiałów wideo. W ten sposób *Instagram* zaczął coraz bardziej przypominać serwis stworzony przez Marka Zuckerberga,

który w 2016 r. – po nieudanej próbie przejścia *Snapchata* (innej aplikacji społecznościowej, stworzonej głównie z myślą o młodych użytkownikach) – uruchomił kolejną funkcjonalność na Instagramie, pozwalającą na zamieszczanie krótkich treści wideo, znikających po upływie 24 godzin (ang. *Insta Stories*). Obecnie *Instagram* jest serwisem zaspokajającym potrzeby zarówno zwykłych użytkowników, jak i tych, którzy są zainteresowani umieszczeniem w nim treści sponsorowanych. Przez wielu jest wykorzystywany jako profesjonalna platforma reklamowa, wspierająca promowanie rozmaitych produktów i usług [28].

Według opracowanego przez *We Are Social* i *Hootsuite* raportu *Global 2019* aż 2/3 globalnej populacji, czyli około 4 miliardy 390 mln osób, korzysta z Internetu. W 2018 r. aż 367 mln osób po raz pierwszy skorzystało z Internetu. Liczba aktywnych użytkowników wciąż rośnie, co przekłada się na wzrost osób korzystających z mediów społecznościowych. Raport pokazuje, że z social mediów na świecie korzysta blisko 45% populacji, czyli 3,5 mld osób. Autorzy opracowania zwracają uwagę na dominację serwisu Marka Zuckerberga, który na chwilę obecną jest bezkonkurencyjny. Według danych ze stycznia 2019 r. korzysta z niego ponad 2,2 mld osób. Na drugim miejscu znalazł się *YouTube* (1,9 mld użytkowników). Podium zamyka komunikator *WhatsApp*, z którego usług korzysta 1,5 mld internautów. *Instagram* uplasował się dopiero na 10. miejscu z 1 mld użytkowników. Jeśli chodzi o szczegółowe dane dotyczące naszego kraju, z mediów społecznościowych korzysta aż 18 mln Polaków. Zdecydowana większość z nich najczęściej wybiera *Facebooka* (17 mln) oraz *Instagrama* (6,8 mln). Na kolejnych miejscach uplasowały się takie serwisy jak: *Snapchat* (3,8 mln), *LinkedIn* (3,3 mln) oraz *Twitter* (934 tys.) [11].

Popularność *Facebooka* w Polsce wynika przede wszystkim z jego utylitarneho charakteru. Jest to serwis funkcjonalny, łatwy w obsłudze, a przede wszystkim demokratyczny. Praktycznie każdy może zostać jego użytkownikiem. Według regulaminu serwisu, wyjątek stanowią: osoby poniżej 13. roku życia; osoby skazane za przestępstwa seksualne; użytkownicy, których konto zostało wcześniej zablokowane z powodu naruszenia regulaminu lub zasad oraz osoby mające zakaz otrzymywania produktów, usług lub oprogramowania na mocy obowiązujących przepisów (np. użytkownicy w Chinach, gdzie korzystanie z serwisu jest zabronione) [46]. Facebook od początku swojego istnienia utrzymuje pozycję lidera wśród mediów społecznościowych. Jego pozycja w Polsce umocniła się pod koniec ubiegłej dekady, w momencie zaimplementowania polskiej wersji serwisu.

Instagram wykazuje podobne cechy jak *Facebook*, chociaż można odnieść wrażenie, że jest skierowany do innej grupy docelowej. Wśród jego użytkowników przewagę stanowią młodzi ludzie, którzy traktują to medium jako platformę umożliwiającą dzielenie się zdjęciami, filmami, rzadziej pełniącą rolę komunikatora. Choć serwis w Polsce nie jest tak bardzo popularny jak lider zestawienia, w 2018 r. przegonił *Facebooka* jeśli chodzi o tempo globalnego wzrostu platformy. Warto odnotować także tendencję wzrostową, jeśli chodzi o liczbę użytkowników, która w skali całego roku powiększyła się prawie o 3% i wyprzedziła pod tym względem *Facebooka* o dwa punkty procentowe [45].

Przedstawiciele różnych branż coraz chętniej korzystają z możliwości oferowanych przez media społecznościowe, traktując je jako narzędzia wspierające tradycyjne strategie

marketingowe oraz mechanizmy kreowania wizerunku. Ułatwiają one komunikację zwłaszcza z młodszymi użytkownikami – mobilnymi, doskonale zorientowanymi w świecie nowych technologii, dla których tradycyjne media nie są tak atrakcyjne, jak *Facebook* czy *Instagram*. Duża konkurencja wymaga ciągłego poszukiwania lepszych sposobów dotarcia do odbiorcy. Znaczącą rolę odgrywa w tym wypadku pomysłowość, innowacyjność i wypracowanie odpowiednich metod działania. Marketing w mediach społecznościowych to nie tylko komunikacja i monitorowanie treści zamieszczanych przez użytkowników. Istotne jest zainteresowanie potencjalnego odbiorcy poprzez zamieszczanie wartościowych treści (zdjęcia, ciekawostki, filmy, sondy i ankiety, konkursy) oraz tzw. materiałów o charakterze wirusowym, udostępnianych przez kolejnych użytkowników (virale, filmy, memy, konkursy). Niestety, decydując się na prowadzenie działalności w mediach społecznościowych, trzeba zdawać sobie sprawę z konieczności ciągłego monitorowania rynku, reagowania na zmieniające się trendy w korzystaniu z aplikacji i stron internetowych oraz podnoszenia kwalifikacji w zakresie obsługi nowych mediów.

Efektom działalności marketingowej prowadzonej w mediach społecznościowych jest powstawanie społeczności skupionych wokół marki (ang. *brand communities*). Ich członkowie nawiązują silne relacje z marką, wymieniają się pomiędzy sobą informacjami i tworzą coś na kształt równoległej, wirtualnej rzeczywistości. Swoimi działaniami pośrednio wpływają na kształtowanie opinii o marce, nierzadko narzucając swoje zdanie innym użytkownikom. John W. Schouten i James H. McAlexander zaproponowali nawet alternatywną nazwę dla tego zjawiska, używając określenia *subkultury konsumpcyjne* dla zdefiniowania społeczności, dla których marka ma decydujące znaczenie, wpływa na styl życia i zachowanie. *Brand communities* najczęściej powstają z potrzeby poszukiwania gwarancji jakości produktu czy usługi. Innym powodem jest przyzwyczajenie lub chęć podkreślenia zaangażowania. Nie bez znaczenia jest także potrzeba wspólnej konsumpcji dobra oraz chęć wyrażenia swojego przywiązania do marki. Warto podkreślić, że budowanie społeczności na *Facebooku* czy *Instagramie* nigdy nie powinno być inicjowane przez właściciela marki. To użytkownicy Internetu nawiązują między sobą relacje, które w efekcie prowadzą do zawiązania mniej lub bardziej trwałych struktur. Rolą osób odpowiadających za kreowanie marki powinno być zatem wspieranie tych procesów i odpowiednie zarządzanie nimi przy użyciu mechanizmów oferowanych przez określone media społecznościowe [19].

Obecność firm, instytucji, osób publicznych czy marek w świecie mediów społecznościowych powoli staje się normą także w naszym kraju. Ten rodzaj promocji stanowi ważny element strategii promocyjnej. Umiejętne zarządzanie wizerunkiem w social mediach, odpowiednia strategia i dobre pomysły mogą przynieść wiele korzyści. Ale równie ważne jest wystrzeżenie się błędów, które mogą pojawić się na każdym etapie funkcjonowania w mediach społecznościowych. Poniżej przedstawiono listę największych i najczęściej występujących nieprawidłowości związanych z prowadzeniem działalności na *Facebooku* lub *Instagramie*:

1. Brak pomysłu i strategii

Prowadzenie konta w serwisie społecznościowym wymaga uprzedniego opracowania odpowiedniej strategii. Brak pomysłu i fachowej wiedzy uniemożliwia skuteczne zarządzanie wizerunkiem na *Facebooku* czy *Instagramie*. Warto ustalić częstotliwość i rodzaj zamieszczanych treści, a także ich formę. Działania powinny być realizowane w taki sposób, aby pozyskać jak największą liczbę odbiorców. Wśród najczęściej wykorzystywanych form oddziaływania na użytkownika są: konkursy, sondy, treści o charakterze wirusowym (takie, które są udostępniane kolejnym użytkownikom), posty sponsorowane.

2. Język niedostosowany do odbiorcy

Przed założeniem profilu w serwisie społecznościowym konieczne jest zdefiniowanie grupy docelowej i dopasowanie języka do odbiorców treści. W tym celu można wykorzystać różne narzędzia – np. *Facebook Insight* czy *Facebook Audience*, które pozwalają na stworzenie tzw. modelowego odbiorcy, określenie jego wieku, płci i zainteresowań. Taka analiza pozwala wypracować odpowiedni język komunikacji, który będzie używany przez osoby zarządzające profilem. Najczęściej popełnianym błędem jest sztywny, urzędowy język, często niezrozumiały dla odbiorców (zwłaszcza młodszych), tworzący dodatkową barierę i utrudniający nawiązanie lepszego kontaktu.

3. Brak informacji podstawowych

Przed rozpoczęciem działalności w mediach społecznościowych warto szczegółowo opracować następujące informacje: jasny opis firmy/produktu/instytucji, dane kontaktowe, adres strony internetowej, godziny otwarcia, zdjęcie profilowe i zdjęcie w tle. Większość odbiorców zwraca na to uwagę. Poza tym kompletne profile wzbudzają większe zaufanie, a metainformacje ułatwiają odpowiednią identyfikację w sytuacji, gdy zdjęcie profilowe jest niewyraźne lub nieodpowiednio dobrane.

4. Brak różnorodności przekazu

Jest to błąd wynikający z braku kreatywności osób prowadzących konto w serwisie społecznościowym. Bardzo często ograniczają się one do zamieszczania krótkich komunikatów, ewentualnie zdjęć, nie zdając sobie sprawy z tego, że działają w sposób schematyczny i przewidywalny. Błędem jest także uchylanie się przed udostępnianiem postów pochodzących z innych stron lub umieszczanie ich na swojej stronie bez żadnego komentarza. Warto pamiętać o tym, że subskrybenci lubią być zaskakiwani, dlatego też trzeba urozmaicić przekaz o materiały wideo, wspomniane wcześniej konkursy, sondy czy ankiety.

5. Zbyt długie lub zbyt krótkie posty

W dzisiejszych czasach informacja ma znaczenie, ale tylko wtedy, gdy jest odpowiednio zredagowana i przekazana w atrakcyjnej formie. Użytkownicy mediów społecznościowych, mający na co dzień do czynienia z różnymi komunikatami, nie są w stanie przyswoić wszystkich treści, które są wyświetlane w danym momencie na ich tablicy (miejsce, w którym

pojawiają się treści pochodzące z profili polubionych lub obserwowanych). W takiej sytuacji ważne jest odpowiednie ich redagowanie. W przypadku *Facebooka* posty powinny mieć długość od kilku do kilkunastu zdań. Do niedawna *Instagram* nie pozwalał na umieszczanie długich opisów pod zdjęciami, ale sytuacja uległa zmianie po zintegrowaniu serwisu z *Facebookiem*. Obecnie również i tam można zamieszczać posty zawierające dowolną liczbę znaków. W przypadku obu serwisów warto postawić na jakość, a nie ilość, a niepotrzebne zdania zastąpić jednowyrazowymi hasztagami.

6. Zbyt częsta lub zbyt rzadka aktywność

Nadaktywność stanowi problem w świecie mediów społecznościowych. Jeżeli użytkownik prowadzący stronę na *Facebooku* lub *Instagramie* zamieszcza dziennie po kilka postów, istnieje duże prawdopodobieństwo, że swoim zachowaniem zniechęci lub wystraszy odbiorców. Jeśli z kolei posty zamieszcza zbyt rzadko, nie wzbudzi zainteresowania. Przyjęło się, że dziennie nie powinno umieszczać się więcej niż 2–3 informacje i/lub zdjęcia. Warto wspomnieć, że niektóre serwisy posiadają narzędzia przydatne do planowania zamieszczanych treści. Jest to wyjątkowo pomocne w sytuacji, gdy osoba zarządzająca kontem w serwisie nie dysponuje wystarczającą ilością czasu. *Facebook* umożliwia ustawienie z wyprzedzeniem dokładnej daty i godziny publikacji postu. W ten sposób można też zaplanować kampanię reklamową, w której posty będą automatycznie udostępniane, bez konieczności ich moderowania.

7. Brak hasztagów lub niewłaściwe ich użycie

Hasztagi to zazwyczaj jednowyrazowe hasła odnoszące się do treści posta lub zamieszczonego zdjęcia, poprzedzone znakiem „#”. Pozwalają na grupowanie wiadomości i łatwiejsze ich wyszukiwanie. Bez nich dotarcie do treści zamieszczonych dużo wcześniej jest trudniejsze i wymaga ręcznego przeszukiwania zawartości profilu. Niewłaściwe użycie hasztagów (np. użycie zbyt długich haseł lub polskich znaków) spowoduje, że informacja opatrzona takim oznaczeniem dotrze do mniejszej liczby odbiorców.

8. Brak wizualnej spójności

Spójna komunikacja wizualna pozwala odbiorcy łatwiej zapamiętać markę, co przekłada się na zwiększenie rozpoznawalności i zainteresowania. Nowe treści publikowane na profilu powinny łączyć się z tymi zamieszczonymi wcześniej. Warto pamiętać, że stały i spójny element wizualny pomaga zbudować odpowiedni przekaz i wzbudza zaufanie. Zalecane jest posługiwanie się odpowiednio opracowanymi elementami graficznymi (wizualizacje, infografiki, zdjęcia) zaopatrzonymi w elementy identyfikacji wizualnej (logo, barwy). Bardzo często administratorzy profili o tym zapominają, przez co trudniej jest im trafić do odbiorcy i wyróżnić się na tle ofert innych profili, wyświetlanych na tablicy odbiorcy w tym samym czasie.

9. Nieprzestrzeganie praw autorskich

Kradzież zdjęć i filmów wideo objętych prawami autorskimi jest jednym z najczęściej popełnianych błędów, które można spotkać w serwisach społecznościowych. Wynika z nieświadomości i braku wiedzy na temat legalnych źródeł, z których można pozyskać potrzebne materiały. Aby nie łamać praw autorskich, można samodzielnie wykonać zdjęcie lub nakręcić film albo skorzystać z serwisów zawierających bogatą bazę fotografii, grafik, materiałów filmowych. Legalne źródła zazwyczaj oferują kilka możliwości pobrania interesujących plików: bezpłatną (najczęściej dotyczy wydzielonych elementów z całego zbioru lub takich, które są opatrzone dodatkowym znakiem wodnym) lub płatną (możliwość pobrania materiałów po udzieleniu jednorazowej opłaty lub po wykupieniu subskrypcji). Odrębnym rodzajem źródeł są strony udostępniające grafikę i materiały wideo na wolnych licencjach. Wtedy użycie takich zasobów należy odpowiednio zaznaczyć w publikowanym poście.

10. Nieodpowiadanie na komentarze i wiadomości (brak interakcji)

Prowadząc profil w serwisie społecznościowym, należy pamiętać o utrzymywaniu stałego kontaktu z odbiorcami zamieszczanych treści. Brak inicjowania dyskusji, nieodpowiadanie na komentarze lub prywatne wiadomości to poważne błędy, które mogą doprowadzić do utraty zaufania, a w konsekwencji odpływu osób obserwujących stronę. Należy pamiętać, że komunikacja w social mediach powinna być dwustronna. Angażowanie się w relacje powinno przebiegać w sposób naturalny i niewymuszony. Prowadzone dyskusje powinny być bezstronne, wyważone i opanowane. Należy pamiętać o tym, by nie ulegać prowokacjom ze strony przypadkowych użytkowników, panować nad nerwami i umiejętnie zarządzać wizerunkiem w sytuacjach kryzysowych. Blokowanie agresorów to ostateczne rozwiązanie i nie zawsze rozwiązuje problem.

11. Nieobserwowanie innych profili

Problem braku nawiązywania interakcji dotyczy nie tylko indywidualnych użytkowników. W mediach społecznościowych duże znaczenie ma współpraca, często z konkurencją. Obserwowanie poczynań innych nie tylko może wzbogacić działania na własnym profilu, ale także poprawić wizerunek w oczach odbiorców. Świadczy bowiem o wysokim poziomie profesjonalizmu, a także jest dowodem na to, że firma lub instytucja doskonale orientuje się w swoim otoczeniu. Nieobserwowanie innych profili i brak chęci nawiązywania nowych wirtualnych znajomości może prowadzić do wyobcowania w sieci, a w konsekwencji utraty wiernych obserwatorów.

12. Brak przycisku CTA (ang. *Call to Action*) lub odsyłaczy do stron w postach

Przyciski CTA to ważne elementy każdego profilu w mediach społecznościowych. Ich główną funkcją jest zachęcenie odbiorców do działania, czyli wykonania konkretnej czynności. Zazwyczaj dotyczą możliwości nawiązania kontaktu (odsyłają do strony internetowej lub ich wciśnięcie skutkuje otwarciem okna komunikatora internetowego). Mogą także zachęcać do subskrypcji newslettera lub kupna jakiegoś produktu. Warunkiem poprawnie

działających elementów CTA jest ich odpowiednia widoczność i funkcjonalność. Nie mogą to być przyciski opisane w sposób niezrozumiały, enigmatyczny lub odsyłające do niewłaściwych miejsc w Internecie. Innym sposobem wywołania reakcji u odbiorcy jest umieszczenie hiperłączy w postach zamieszczanych bezpośrednio na tablicy (*Facebook*) lub pod zdjęciami (*Instagram*). Jest to częsty sposób na zachęcenie odbiorcy do odwiedzin innej witryny, na której treści mogą być zaprezentowane w sposób bardziej atrakcyjny, niż ma to miejsce w mediach społecznościowych.

13. Brak konkursów

Organizowanie konkursów w mediach społecznościowych jest zagadnieniem dość kontrowersyjnym. Regulaminy *Facebooka* i *Instagrama* nie zabraniają tego typu działań promocyjnych pod warunkiem, że nie są to loterie, które może prowadzić wyłącznie państwo. Niestety, wielu użytkowników łamie regulamin i regularnie urządza konkursy, których rozwiązanie odbywa się w drodze losowania. Jest to podstawowy błąd, który może skutkować nałożeniem kary na organizatora takiego przedsięwzięcia. Ustawa z dn. 19 listopada 2009 roku o grach hazardowych określa, w jaki sposób powinno się organizować i zgłaszać do odpowiedniej instytucji tego typu loterie. Według art. 7.1. „Loterie fantowe, gry bingo fantowe i loterie promocyjne mogą być urządzone, na podstawie udzielonego zezwolenia, przez osoby fizyczne, osoby prawne lub jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej” [48]. Zakaz nie obejmuje zabaw, których rozwiązanie odbywa się na drodze wykonania określonej czynności (np. odpowiedź na pytanie, ułożenie sloganu reklamowego, najszybsza reakcja na zamieszczoną informację). Warto pamiętać, że każdy konkurs powinien posiadać regulamin, a nagrody powinny być związane z profilem działalności organizatora. Dodatkowo warunkiem udziału w zabawie nie może być zmuszanie uczestników do publikowania informacji na swojej tablicy.

14. Kupione lajki, kupieni obserwatorzy

Kupowanie lajków i obserwatorów jest coraz bardziej popularnym zjawiskiem w mediach społecznościowych. Dotyczy zarówno *Facebooka*, jak i *Instagrama*. W Internecie bardzo łatwo znaleźć strony, na których za niewielką opłatą oferowane są dodatkowe pakiety polubień lub obserwatorów. W sprzedaży są również boty, które umożliwiają automatyzację pracy na koncie w serwisie społecznościowym (w imieniu właściciela reagują one na zamieszczane treści oraz odpowiadają na wiadomości i komentarze innych użytkowników). Warto pamiętać, że kupieni obserwatorzy to zazwyczaj fikcyjne profile lub osoby spoza strefy geograficznej, z której pochodzi właściciel konta. Ich wpływ na poprawę wyników osiągniętych w mediach społecznościowych będzie zatem niewielki i nie przyniesie oczekiwanych rezultatów.

Zgodnie z założeniem, artykuł ma na celu przedstawienie najczęściej popełnianych przez instytucje sektora GLAM błędów w wykorzystywaniu mediów społecznościowych jako narzędzi zarządzania wizerunkiem na przykładzie *Facebooka* i *Instagrama*. Badania miały objąć wszystkie instytucje działające w Toruniu, z pominięciem ich filii i oddziałów.

W pierwszym etapie dokonano przeglądu wszystkich 36 jednostek pod kątem aktywności we wskazanych serwisach społecznościowych (por. tab. 1). Wykazano, że 11 instytucji posiada konta w obu serwisach jednocześnie, 9 nie posiada konta w żadnym serwisie, a pozostałe 16 prowadzi aktywność tylko w jednym z nich.

Tabela 1. Toruńskie instytucje GLAM w mediach społecznościowych

		FACEBOOK	INSTAGRAM
GALERIE	Centrum Sztuki Współczesnej „Znaki Czasu”	tak	tak
	Galeria Domu Muz i Fotogaleria	nie	nie
	Galeria Dworzec Zachodni	tak	nie
	Galeria Forum	tak	nie
	Galeria i Ośrodek Plastycznej Twórczości Dziecka	nie	nie
	Galeria Omega im. Marka Hoffmanna	nie	tak
	Galeria Rusz	tak	tak
	Galeria Sztuki Wozownia	tak	tak
	Galeria ZPAP	nie	nie
	Mała Galeria Fotografii ZPAF	tak	nie
BIBLIOTEKI	Biblioteka Centrum Szkolenia Artylerii i Uzbrojenia	nie	nie
	Biblioteka Diecezjalna im. ks. Stanisława Kujota	tak	nie
	Biblioteka Główna Uniwersytetu Mikołaja Kopernika	tak	nie
	Biblioteka Pedagogiczna im. gen. bryg. prof. E. Zawackiej w Toruniu	tak	nie
	Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu	tak	tak
ARCHIWA	Archiwum Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej	tak	nie
	Archiwum Państwowe w Toruniu	tak	nie
	Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu	tak	nie
	Archiwum Wojskowe w Toruniu	nie	nie

MUZEA	Fundacja Generał Elżbiety Zawackiej w Toruniu	tak	nie
	Gwiazdne Muzeum Toruń	tak	tak
	Muzeum Artylerii w Toruniu	tak	nie
	Muzeum Czekolady	tak	tak
	Muzeum Diecezjalne	tak	tak
	Muzeum Etnograficzne	tak	tak
	Muzeum Fortyfikacji Pancерnej Twierdzy Toruń	tak	nie
	Muzeum Inżynierii Komunalnej	nie	nie
	Muzeum Komunikacji Miejskiej w Toruniu	nie	nie
	Muzeum Motoryzacji	nie	nie
	Muzeum Okręgowe w Toruniu	tak	tak
	Muzeum Piśmiennictwa i Drukarstwa	tak	tak
	Muzeum Sportu Żużlowego w Toruniu	tak	nie
	Muzeum Uniwersyteckie	tak	nie
	Muzeum Zabawek i Bajek w Toruniu	tak	nie
	Orbitarium	nie	nie
Żywe Muzeum Piernika	tak	tak	

Źródło: opracowanie własne.

W drugim etapie badaniami objęto wyłącznie konta 11 instytucji, które prowadzą działalność w obu serwisach jednocześnie. Były to:

- Centrum Sztuki Współczesnej „Znaki Czasu”,
- Galeria Rusz,
- Galeria Sztuki Wozownia,
- Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu,
- Gwiazdne Muzeum Toruń,
- Muzeum Czekolady,
- Muzeum Diecezjalne,
- Muzeum Etnograficzne,
- Muzeum Okręgowe w Toruniu,
- Muzeum Piśmiennictwa i Drukarstwa,
- Żywe Muzeum Piernika.

Analiza polegała na dokonaniu przeglądu wszystkich kont prowadzonych przez wybrane instytucje w serwisie *Facebook* i *Instagram* pod kątem występowania 14 błędów:

1. Brak pomysłu i strategii.
2. Język niedostosowany do odbiorcy.
3. Brak informacji podstawowych.
4. Brak różnorodności przekazu.
5. Zbyt długie lub zbyt krótkie posty.
6. Zbyt częsta lub zbyt rzadka aktywność.
7. Brak hashtagów lub niewłaściwe ich użycie.
8. Brak wizualnej spójności.
9. Nieprzestrzeganie praw autorskich.
10. Nieodpowiadanie na komentarze i wiadomości (brak interakcji).
11. Brak przycisku CTA (ang. *Call to Action*) lub odsyłaczy do stron w postach.
12. Nieobserwowanie innych profili.
13. Brak konkursów.
14. Kupione lajki, kupieni obserwatorzy.

Na potrzeby badania zastosowano następującą skalę oceny błędów:

- 0 – nie stwierdzono błędu,
 1 – błąd „kosmetyczny”, występujący sporadycznie,
 2 – błąd średniej rangi, występujący od czasu do czasu,
 3 – błąd istotny, występujący często lub nagminnie.

Wyniki przeprowadzonej oceny kont prowadzonych przez wybrane instytucje w serwisie *Facebook* ilustruje tabela 2.

Tabela 2. Kwestionariusz oceny kont prowadzonych na *Facebooku*

Instytucja	Nr błędu														SUMA
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	
CSW „Znaki Czasu”	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Galeria Ruzs	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Galeria Sztuki Wo- zownia	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
WBP – Książnica Kopernikańska	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gwiazdne Muzeum Toruń	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	3	0	5

Muzeum Czekolady	3	0	0	3	3	3	0	0	0	0	0	2	3	0	17
Muzeum Diecezjalne	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Muzeum Etnograficzne	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Muzeum Okręgowe	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Muzeum Piśmiennictwa i Drukarstwa	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Żywe Muzeum Piernika	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Źródło: opracowanie własne.

Wyniki przeprowadzonej oceny kont prowadzonych przez wybrane instytucje w serwisie *Instagram* ilustruje tabela 3.

Tabela 3. Kwestionariusz oceny kont prowadzonych na *Instagramie*

Instytucja	Nr błędu														SUMA
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	
CSW „Znaki Czasu”	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Galeria Rusz	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Galeria Sztuki Wozownia	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
WBP – Książnica Kopernikańska	3	3	2	3	3	3	3	3	0	3	3	3	3	0	35
Gwiazdne Muzeum Toruń	3	2	1	3	3	3	0	3	0	3	3	0	3	0	27
Muzeum Czekolady	3	3	2	3	3	3	3	3	0	3	3	3	3	0	35
Muzeum Diecezjalne	2	0	0	2	0	3	0	3	0	3	1	3	3	0	20
Muzeum Etnograficzne	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Muzeum Okręgowe	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Muzeum Piśmiennictwa i Drukarstwa	0	2	1	0	3	0	1	0	0	0	1	0	0	0	8
Żywe Muzeum Piernika	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Źródło: opracowanie własne.

Analiza kont prowadzonych przez wybrane toruńskie instytucje GLAM w dwóch serwisach internetowych wykazała, że częściej i chętniej prowadzą one działalność na *Facebooku*. Prawie w każdym przypadku nie stwierdzono istotnych błędów. Większość instytucji wykazuje się dużą aktywnością w tym serwisie. Widać, że podjęte działania są realizowane zgodnie z przyjętą strategią, zamieszczane treści są atrakcyjne i niezbyt długie. Hasztagi użyte są prawidłowo, a materiały autorskie odpowiednio oznaczone. Dominuje zaangażowanie i dbałość o przestrzeganie zasad. Warte podkreślenia są inicjatywy aktywizujące odbiorców (konkursy, bezpłatne wejściówki, specjalne wydarzenia) oraz gotowość do bycia w stałym kontakcie z innymi użytkownikami serwisu. Na tle wzorowo prowadzonych kont na *Facebooku* wyjątek stanowią dwa muzea, których aktywność w tym serwisie znacznie różni się od działalności pozostałych instytucji. Gwiazdne Muzeum Toruń oraz Muzeum Czekolady znacznie gorzej wypadły na tle pozostałych jednostek, które realizują przemyślaną strategię wizerunkową. W przypadku pierwszej instytucji, która stosunkowo krótko działa w Toruniu, zarzuty dotyczą braku nawiązywania interakcji, zarówno z jednostkami o zbliżonym profilu działalności, jak i z indywidualnymi użytkownikami. Poza tym stwierdzono brak elementów zachęcających do śledzenia aktywności muzeum na *Facebooku*. W przypadku drugiej jednostki w zasadzie trudno mówić o prowadzeniu aktywnej działalności w serwisie, ponieważ ogranicza się ona do zamieszczania kilku postów w ciągu każdego miesiąca. Brakuje spójnej strategii, a zamieszczane wpisy są enigmatyczne i pozbawione hasztagów. Próżno szukać w nich odnośników do zewnętrznych zasobów internetowych. Poza tym – podobnie jak w przypadku wcześniej opisywanej jednostki – stwierdzono brak chęci nawiązywania kontaktu z innymi użytkownikami oraz działań aktywizujących odbiorców.

Jeśli chodzi o aktywność badanych jednostek w serwisie *Instagram*, można stwierdzić, że tylko niektóre prowadzą konta w sposób wzorcowy i przemyślany. Są to: Centrum Sztuki Współczesnej „Znaki Czasu”, Galeria Rusz, Galeria Sztuki Wozownia, Muzeum Etnograficzne i Żywe Muzeum Piernika. Na drugim miejscu znalazło się Muzeum Okręgowe w Toruniu, które popełniło tylko jeden błąd – w kilku postach umieściło materiały objęte prawami autorskimi bez podania dodatkowych informacji. Na dalszych miejscach znalazły się Muzeum Piśmiennictwa i Drukarstwa oraz Muzeum Diecezjalne. O ile w pierwszym widać określoną strategię działania, o tyle w drugim brakuje prawdziwej wizji odnośnie prowadzenia konta w serwisie *Instagram*. Zdjęcia są tu publikowane bardzo rzadko i przypadkowo. Nie stwierdzono również działań aktywizujących osoby obserwujące profil muzeum. W przypadku Muzeum Piśmiennictwa i Drukarstwa szczególnie przeszkadza brak opisów pod zdjęciami. Zamiast tego umieszczane są hasztagi. Najgorzej w badaniu wypadły: Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu, Muzeum Czekolady oraz Gwiazdne Muzeum Toruń. Dwie pierwsze instytucje w zasadzie nie podjęły żadnych działań na *Instagramie*, poza opublikowaniem zdjęć profilowych. W przypadku trzeciej jednostki można odnotować brak spójnej koncepcji odnośnie prowadzenia konta w serwisie społecznościowym, błędy językowe w opisach pod zdjęciami oraz niekompletne informacje w opisie profilu. Aktywność podejmowana jest sporadycznie, a zamieszczane posty pozbawione są hasztagów i dodatkowych odsyłaczy. Brakuje również przejawów nawiązywania większego kontaktu z odbiorcami – nie stwierdzono reakcji na komentarze oraz brakuje konkursów i zabaw aktywizujących.

W obliczu rozwoju nowych technologii media społecznościowe przestały pełnić rolę narzędzi ułatwiających wyłącznie nawiązywanie kontaktu z innymi użytkownikami. Dwa największe serwisy społecznościowe zaprezentowane w niniejszym artykule coraz częściej są wykorzystywane przez firmy, organizacje oraz instytucje publiczne do kreowania wizerunku czy promowania swoich usług. *Facebook* i *Instagram* stały się serwisami, które w równym stopniu stawiają na rozwój funkcji reklamowych, co społecznościowych. Skupiając wokół siebie dużą grupę użytkowników, wciąż podnosząc jakość oferowanych usług i wprowadzając innowacyjne rozwiązania, stają się one atrakcyjnymi narzędziami do przekazywania informacji. Ich możliwości coraz częściej są dostrzegane w sektorze prywatnym, dlatego coraz więcej firm decyduje się na prowadzenie swojej działalności marketingowej w mediach społecznościowych.

Instagram jest wykorzystywany do działań promocyjnych głównie przez firmy prywatne. Instytucje kultury częściej wybierają *Facebooka*. Wynika to z wielu przyczyn, wśród których przede wszystkim należy wymienić ograniczone możliwości kadrowe (najczęściej tego typu pracę wykonuje osoba niedoświadczona lub obciążona innymi obowiązkami poza działalnością w social mediach) oraz brak pomysłu na promocję. Z powodu braku możliwości sprzętowych (konieczność zamieszczenia dobrej jakości zdjęć wymaga posiadania odpowiedniego sprzętu fotograficznego) lub w obawie o niepowodzenie, większość instytucji decyduje się na powadzenie konta wyłącznie w serwisie *Facebook*, który wydaje się być medium bardziej „oswojonym”, przewidywalnym, rzadziej podlegającym zmianom. Na korzystanie z *Instagrama* decydują się instytucje odważne w swoich działaniach, bardziej świadome, zdeterminowane i otwarte na nowe formy promowania wizerunku. Wciąż jest to niewykorzystany potencjał. Ale i to powoli ulega zmianie, co związane jest ze zmieniającym się podejściem do roli i znaczenia mediów społecznościowych w promowaniu usług. Coraz więcej podmiotów rozpoczyna swoją przygodę z *Instagramem*, szybko doceniając jego zalety. Obserwując tendencję wzrostową, jeśli chodzi o zainteresowanie tym medium w kontekście działań promocyjnych, należy przypuszczać, że liczba instytucji z sektora GLAM wykorzystujących *Instagrama* w kreowaniu wizerunku będzie w kolejnych latach rosła.

Bibliografia

1. *Archiwum Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.facebook.com/Archiwum-Akt-Dawnych-Diecezji-Toruńskiej-837344253028879>. Stan z dnia 24.04.2019.
2. *Archiwum Państwowe w Toruniu* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.facebook.com/archiwumtorun>. Stan z dnia 24.04.2019.
3. *Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.facebook.com/Archiwum.UMK>. Stan z dnia 24.04.2019.
4. *Biblioteka Pedagogiczna im. gen. bryg. prof. Elżbiety Zawackiej w Toruniu* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.facebook.com/bp.torun>. Stan z dnia 24.04.2019.
5. *Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.facebook.com/bu.torun>. Stan z dnia 24.04.2019.
6. BOYD Danah M., ELLISON Nicole B. Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication* [Dokument elektroniczny]. 2007, nr 1, s. 210–230. Tryb dostępu: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x>. Stan z dnia 24.04.2019.

7. *Centrum Dialogu – Biblioteka Diecezjalna w Toruniu* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.facebook.com/Centrum.Dialogu.Torun>. Stan z dnia 24.04.2019.
8. *CSW Toruń* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.facebook.com/csw.torun>. Stan z dnia 24.04.2019.
9. *CSW Znaki Czasu w Toruniu* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.instagram.com/cswtorun/?hl=pl>. Stan z dnia 24.04.2019.
10. CZARNOTA Patrycja. Wykorzystanie portalu społecznościowego Instagram w działaniach promocyjnych przedsiębiorstw. *Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej. Zarządzanie* [Dokument elektroniczny]. 2017, nr 25, t. 1, s. 130–139. Tryb dostępu: <http://wz.pcz.pl/znwz/files/Wykorzystanie-portal-u-spo-eczno-ciowego-Instagram-w-dzia-aniach-promocyjnych-przedsi-biorstw-.pdf>. Stan z dnia 24.04.2019.
11. *Digital in 2019* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://wearesocial.com/global-digital-report-2019>. Stan z dnia 24.04.2019.
12. *Fundacja General Elżbiety Zawackiej* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.facebook.com/fundacijageneralzawackiej>. Stan z dnia 24.04.2019.
13. *Galeria Dworzec Zachodni* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.facebook.com/galeriadworzeczachodni>. Stan z dnia 24.04.2019.
14. *Galeria Forum Wydziału Sztuk Pięknych UMK* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.facebook.com/galeriaforumwydzialusztukpieknych.umk>. Stan z dnia 24.04.2019.
15. *Galeria Rusz* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.facebook.com/GaleriaRusz>. Stan z dnia 24.04.2019.
16. *Galeria Rusz* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.instagram.com/galeria.rusz>. Stan z dnia 24.04.2019.
17. *Galeria Sztuki Wozownia* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.facebook.com/galeriawozownia>. Stan z dnia 24.04.2019.
18. GARWOL Katarzyna. Rola mediów społecznościowych w edukacji – stan obecny i perspektywy rozwoju. *Dydaktyka Informatyki* [Dokument elektroniczny]. 2017, nr 12, s. 51–56. Tryb dostępu: http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.desklight-734a6815-308a-45c8-8926-d29b64bd08ee/c/DOI_06.pdf. Stan z dnia 24.04.2019.
19. GRĘBOSZ Magdalena, SIUDA Dagna, SZYMAŃSKI Grzegorz. *Social Media Marketing*. Łódź: Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, 2016. ISBN 978-83-7283-783-7.
20. *Gwiazdne Muzeum* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: https://www.instagram.com/gwiazdne_muzeum_torun. Stan z dnia 24.04.2019.
21. *Gwiazdne Muzeum Toruń* [Dokument elektroniczny]. 2019. Tryb dostępu: <https://www.facebook.com/gwiazdnemuzeum>. Stan z dnia 24.04.2019.
22. KAPLAN Andreas M., HAENLEIN Michael. Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. *Business Horizons* [Dokument elektroniczny]. 2010, nr 53, s. 59–68. Tryb dostępu: <http://michaelhaenlein.eu/Publications/Kaplan,%20Andreas%20%20Users%20of%20the%20world,%20unite.pdf>. Stan z dnia 24.04.2019.
23. KAZNOWSKI Dominik. Social media – społeczny wymiar Internetu. In: KRÓLWESKI Jarosław, SALA Paweł (red.). *E-marketing. Współczesne trendy. Pakiet startowy*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2016, s. 81–103. ISBN 978-83-01-18344-8.
24. *Książnica Kopernikańska* [Dokument elektroniczny]. 2019. Tryb dostępu: https://www.instagram.com/ksiaznica_kopernikanska. Stan z dnia 24.04.2019.
25. *Książnica Kopernikańska w Toruniu* [Dokument elektroniczny]. 2019. Tryb dostępu: <https://www.facebook.com/KsiaznicaKopernikanska>. Stan z dnia 24.04.2019.
26. LAROCHE Michel, HABIBI Mohammad, RICHARD Marie-Odile. To be or not to be in social media: How brand loyalty is affected by social media? *International Journal of Information Management* [Dokument elektroniczny]. 2013, nr 1, s. 76–82. Tryb dostępu: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0268401212000916?via%3Dihub>. Stan z dnia 24.04.2019.

27. *Mala Galeria Fotografii Okręgu Kujawsko-Pomorskiego ZPAF* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.facebook.com/galeriazpaf>. Stan z dnia 24.04.2019.
28. MIOTK Anna. *Instagram i jego polscy użytkownicy. Polskie Badania Internetu* [Dokument elektroniczny]. 2018. Tryb dostępu: <http://pbi.org.pl/wp-content/uploads/2018/07/2018-07-Instagram.pdf>. Stan z dnia 24.04.2019.
29. *Museum Printing in Grebocin* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.instagram.com/muzeumgrebocin>. Stan z dnia 24.04.2019.
30. *Muzeum Artylerii w Toruniu* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.facebook.com/Muzeum-Artylerii-w-Toruniu-1594535840827484>. Stan z dnia 24.04.2019.
31. *Muzeum Czekolady* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: Toruń <https://www.instagram.com/muzeumczekoladytorun>. Stan z dnia 24.04.2019.
32. *Muzeum Czekolady Toruń* [Dokument elektroniczny]. 2019. Tryb dostępu: <https://www.facebook.com/muzeumczekoladytorun>. Stan z dnia 24.04.2019.
33. *Muzeum Diecezjalne* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.instagram.com/muzeumdiecezjalnetorun>. Stan z dnia 24.04.2019.
34. *Muzeum Diecezjalne w Toruniu* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.facebook.com/muzeumdiecezjalnetorun>. Stan z dnia 24.04.2019.
35. *Muzeum Etnograficzne im. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej w Toruniu* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.facebook.com/etnomuzeum.torun>. Stan z dnia 24.04.2019.
36. *Muzeum Etnograficzne w Toruniu* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.instagram.com/etnomuzeum>. Stan z dnia 24.04.2019.
37. *Muzeum Fortyfikacji Pancernej Twierdzy Toruń* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.facebook.com/MuzeumTwierdzyTorun>. Stan z dnia 24.04.2019.
38. *Muzeum Okręgowe w Toruniu* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.facebook.com/MuzeumOkręgoweWToruniu>. Stan z dnia 24.04.2019.
39. *Muzeum Okręgowe w Toruniu* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: https://www.instagram.com/muzeum_torun_okregowe. Stan z dnia 24.04.2019.
40. *Muzeum Piernika* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.instagram.com/muzeumpiernika>. Stan z dnia 24.04.2019.
41. *Muzeum Piśmiennictwa i Drukarstwa w Grębocinie* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.facebook.com/Printing.Museum.Grebocin>. Stan z dnia 24.04.2019.
42. *Muzeum Sportu Żużlowego Speedway Nostalgia* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.facebook.com/speedwaynostalgiaatorun>. Stan z dnia 24.04.2019.
43. *Muzeum Uniwersyteckie w Toruniu* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.facebook.com/muzeum.uniwersyteckie.torun>. Stan z dnia 24.04.2019.
44. *Muzeum Zabawek i Bajek* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.facebook.com/muzeumzabawekibajek>. Stan z dnia 24.04.2019.
45. *Polscy użytkownicy social media na koniec 2018: Messenger i Instagram rosły szybciej niż Facebook* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://napoleoncat.com/pl/blog/polscy-uzytkownicy-social-media-na-koniec-2018-messenger-i-instagram-rosna-szybciej-niz-facebook>. Stan z dnia 24.04.2019.
46. Regulamin. In: *Facebook* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.facebook.com/legal/terms/update>. Stan z dnia 24.04.2019.
47. RHEINGOLD Howard. *The virtual community. Homesteading on the electronic frontier*. Reading: Addison-Wesley Publishing Company, 1993. ISBN 0-201-60870-7.
48. Ustawa o grach hazardowych z dnia 19 listopada 2009 r. Dz. U. 2009 Nr 201, poz. 1540 wraz z późniejszymi zmianami.
49. *Wozownia Art. Gallery* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: https://www.instagram.com/galeria_wozownia. Stan z dnia 24.04.2019.

50. ZALEWSKA-BOCHENKO Agnieszka. Portale społecznościowe jako element społeczeństwa informacyjnego. *Studia Informatica Pomerania* [Dokument elektroniczny]. 2016, nr 2, s. 87–97. Tryb dostępu: http://www.wneiz.pl/nauka_wneiz/studia_inf/40-2016/si-40-87.pdf. Stan z dnia 24.04.2019.
51. Żywe Muzeum Piernika [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.facebook.com/Muzeum-Piernika>. Stan z dnia 24.04.2019.

Katarzyna Górska-Marchewka

Biblioteka Główna Politechniki Śląskiej
katarzyna.gorska-marchewka@polsl.pl

Elżbieta Ryszka

Biblioteka Główna Politechniki Śląskiej
elzbieta.ryszka@polsl.pl

Motywatory jako instrument kierowania kadrami bibliotek. Wyniki badań ankietowych w województwie śląskim

Słowa kluczowe: motywatory, kierowanie, zarządzanie, kadra bibliotek.

Abstrakt: W referacie przedstawiono definicję motywacji oraz omówiono rodzaje motywacji pracowników: motywację zewnętrzną i wewnętrzną oraz motywację pozytywną i negatywną. Omówiono również motywatory materialne i niematerialne wykorzystywane przez pracodawców, by zachęcić pracowników do rozwoju i podejmowania działań na rzecz instytucji. Kolejną część tekstu to skupienie się na zawodzie bibliotekarza i opisanie, jak motywowani są do pracy jego przedstawiciele w różnych typach bibliotek – w celu dokonania analizy wykorzystano narzędzie badawcze w postaci kwestionariuszy ankiet rozprawdzonych wśród przedstawicieli zawodu.

Keywords: motivators, management, library staff.

Abstract: This paper presents the definition of motivation and discusses the types of employee motivation: external and internal motivation as well as positive and negative motivation. Tangible and intangible motivators used by employers to encourage employees to develop and take actions for the institution were also discussed. The author focuses on the librarian's profession and describes how its representatives are motivated to work in various types of libraries. In order to perform the analysis, a questionnaire were distributed among professionals.

Zarządzanie organizacją, w tym również biblioteką, to szereg złożonych działań, w skład których zaliczyć można proces kierowania ludźmi. W procesie tym występują przełożeni (dyrektorzy bibliotek, kierownicy), którzy realizują funkcję zarządzania, podejmują decyzje kierownicze oraz podwładni (bibliotekarze), którzy wykonują konkretne zadania. Najprościej mówiąc – zarządzanie to wykonywanie zadań poprzez ludzi. Do funkcji zarządzania należą: planowanie, organizowanie, motywowanie i kontrolowanie, gdzie funkcja motywowania ma istotny wpływ na prawidłowe działanie i kulturę instytucji. Bez odpowiedniego zmotywowania pracowników na niewiele zdadzą się plany i pomysły kadry zarządzającej, a bibliotekarz z radosnego pasjonaty zmieni się w narzekającego marudę. Co robić, by bibliotekarze, a tym samym biblioteki były coraz lepiej postrzegane w środowisku? Motywować!

Definicji motywacji jest wiele. Temat ten budzi bowiem zainteresowanie zarówno specjalistów z zakresu zarządzania [1; 2; 3; 5; 9; 14], jak i bibliologów [4; 7; 12; 13]. Edward Murray głosi, że „motywacja to świadome dążenie do czegoś” [6]. Inna definicja, opracowana przez Stephena Robbinsa, mówi, że „motywacja to chęć robienia czegoś, zależna od możliwości zaspokojenia przez to działanie jakiejś potrzeby danej jednostki” [8]. Z kolei w *Leksykonie zarządzania i marketingu w bibliotekoznawstwie* czytamy, że motywowanie „stanowi jedną z funkcji kierowniczych, polega na kształtowaniu pożądanych zachowań podwładnych w celu realizacji określonych zadań poprzez proces świadomego i celowego oddziaływania na ich zachowanie za pomocą odpowiednich bodźców materialnych i pozamaterialnych. Proces, który poprzez wywołanie zmian w hierarchii potrzeb lub systemach wartości ludzi warunkuje określone postawy pracownicze. Polega on na rozpoznaniu, spełnieniu, stymulowaniu jednych oczekiwań, a z drugiej strony na wygaszaniu bądź wywoływaniu nowych lub innych dążeń. Motywowanie to proces będący podstawą kierowania ludźmi. Przy zastosowaniu odpowiednich bodźców, czyli motywatorów, tj. stosowanych przez kierownika środków, które zmieniają poziom zaspokojenia potrzeb podwładnych w zależności od uzyskanych przez nich wyników. Bodźce poprzez swój związek z uzyskiwanymi wynikami w sposób najbardziej bezpośredni kształtują zachowania pracowników” [11, s. 147–148].

Z punktu widzenia pracodawcy „motywacją jest proces kierowniczy polegający na wpływaniu na zachowania ludzi z uwzględnieniem wiedzy o tym, co powoduje takie, a nie inne postępowanie człowieka” [10]. Motywację do pracy można podzielić na:

1. Motywację zewnętrzną – rozbudzaną przez dyrektora i kierowników za pomocą odpowiednich wzmocnień, które wpływają na pracowników, by przez osobiste zaspokojenie potrzeb zachowywali się w sposób, jaki oczekuje od nich przełożony. Najczęściej spotykaną formą tego rodzaju motywacji są środki materialne (np. odpowiednie wynagrodzenie, premie, nagrody pieniężne).
2. Motywację wewnętrzną – pochodzącą od pracownika, który chce dobrze wykonywać zadania, czerpie z pracy satysfakcję, odczuwa potrzebę rozwoju. Jest ona bardzo ważna, bo utożsamia pracownika z instytucją i zwiększa jego wydajność.

Najlepszym modelem motywacji będzie więc współdziałanie dyrekcji i pracownika, kierowanie podwładnym w taki sposób, by był oddany instytucji, zadowolony z pracy, chętnie do niej przystępował i wykonywał zadania rzetelnie.

Inny podział wskazuje na motywację dodatnią (pozytywną) i motywację ujemną (negatywną). Motywacja dodatnia działa na zasadzie nagród (np. nagroda pieniężna, premia za dodatkowe obowiązki). Polega na stwarzaniu pracownikowi dogodnych warunków, by mógł urzeczywistnić swoje cele. Jest on wtedy bardziej aktywny i zainteresowany pracą, wierzy, że to co robi, ma sens, angażuje się emocjonalnie, jest bardziej chętny do współpracy i pomocy. Pracownik nie jest zmuszany, lecz zachęcany do działania. Motywacja negatywna działa na zasadzie kar (np. brak premii, brak możliwości rozwoju i doksztalcenia się w zawodzie). Polega ona na pobudzaniu do pracy poprzez stwarzanie poczucia zagrożenia. Pracownik jest wówczas pełen obaw, wykonuje zadania tak, by nie narazić się pracodawcy

i jak najmniej stracić. Zmusza się go do działania w określony sposób, odbiera samodzielność i wiarę w siebie, zniechęca do podejmowania nowych wyzwań i nie docenia jego mocnych stron. Skutkiem takiego podejścia jest niechęć do pracy, a nawet decyzja dotycząca zmiany pracy. Najlepiej więc, gdy w bibliotece przeważa motywacja dodatnia, wspierana tylko w szczególnych przypadkach motywacją ujemną. Należy przy tym pamiętać, że ciągłe karanie i zakazy są źródłem biernych postaw pracowników.

Zanim szczegółowo zostaną omówione motywatory wraz z przykładami, warto jeszcze zwrócić uwagę na środki motywacyjne, czyli narzędzia i instrumenty, za pomocą których można realizować proces motywowania. Są to:

- środki przymusu – wymuszają na pracowniku podporządkowanie się interesom i woli przełożonego pod groźbą kary (np. nakazy, zakazy, blokady, limity);
- środki zachęty – zachęcają podwładnego do zainteresowania pracą i realizacji celów za pomocą nagród (np. wyróżnienia, premie, indywidualny czas pracy, szkolenia);
- środki perswazji – ingerują w sferę emocjonalną i umysłową pracownika, by nakłonić go do swoich racji.

W tym miejscu należy podkreślić fakt, że biblioteka jest miejscem szczególnym. Czasem bardzo zaniedbanym i prawie zapomnianym, a przez to uważanym za niepotrzebne (jak niektóre – nie wszystkie jednak! – biblioteki szkolne). Innym razem stanowi miejsce pełne życia, kultury i zabawy, cudownych doświadczeń i niezwykłych przeżyć, gdzie zawsze coś się dzieje (np. biblioteki miejskie, centra kultury, spotkań i projektów). Jeszcze innym razem jest miejscem, które należy odwiedzić, bo trzeba spełnić jakieś cele naukowe, edukacyjne (np. biblioteki akademickie, pedagogiczne, biblioteki instytutów, zakładów pracy). Bibliotekarze doskonale zdają sobie sprawę z tego, że o biblioteki (tak różnorodne i pełniące wiele różnych, ważnych dla społeczeństwa funkcji) i czytelników trzeba dbać i walczyć. Dobry bibliotekarz to osoba oddana instytucji, pełna zapału i wiedzy, przewodnik i nauczyciel. Jako że zawód ten nie należy do najlepiej opłacanych, trzeba zaznaczyć, że dobry bibliotekarz to dobrze zmotywowany bibliotekarz. Jakich motywatorów można użyć, by bibliotekarz pozostał bibliotekarzem do emerytury i nie poszukiwał nowych miejsc zatrudnienia? Jednym z warunków jest stworzenie skutecznego systemu motywacyjnego, opartego na dostępnych motywatorach.

Wyróżnić można zatem motywatory materialne i niematerialne. Motywatory materialne odgrywają znaczącą rolę i wyrażone są najczęściej w formie pieniężnej, czasem w formie rzeczowej. Zalicza się do nich:

- wynagrodzenia miesięczne;
- premie okresowe;
- nagrody jednorazowe;
- świadczenia socjalne, np. trzynastki, wczasy pod gruszą, dofinansowania do wycieczek, zapomogi, paczki mikołajkowe, określone kwoty na podręczniki dla dzieci, bony żywieniowe i turystyczne;
- bilety na wydarzenia kulturalne bądź sportowe (koncerty, teatr, kino) oraz karnety na basen, siłownię;

- dofinansowanie nauki języków obcych czy studiów;
- szkolenia, kursy, konferencje;
- firmowe przedszkola i żłobki;
- dodatki funkcyjne;
- dodatki motywacyjne;
- dodatki związane ze specyfiką pracy, np. za warunki szkodliwe, niebezpieczne;
- dodatki za godziny nadliczbowe, pracę w dni wolne, zmiany popołudniowe;
- przywileje, np. samochód czy telefon służbowy, mieszkania służbowe;
- dostęp do bezpłatnej opieki medycznej;
- dodatki z tytułu długoletniej pracy, np. za staż pracy, nagrody jubileuszowe.

Motywatory niematerialne – przyjmują różne formy. Zapewniają pracownikowi poczucie bezpieczeństwa, komfortu, stabilności i zadowolenia. Są to m.in.:

- pochwały, opinie, wyróżnienia;
- szacunek okazywany pracownikom;
- awanse zawodowe;
- stabilizacja zatrudnienia;
- indywidualny rozkład czasu pracy;
- samodzielność w wykonywaniu zadań;
- komfort fizyczny pracy (ergonomia w miejscu pracy, dostęp do pokoi socjalnych, klimatyzacja i inne udogodnienia);
- możliwość przystąpienia do ubezpieczeń grupowych;
- swoboda w działaniu;
- spotkania integracyjne;
- przyjazna atmosfera w miejscu pracy.

Żeby przyjrzeć się współczesnej kondycji świata bibliotekarskiego, poznać motywatory najczęściej stosowane przez dyrektorów i kierownictwo bibliotek oraz zachęcające samych bibliotekarzy do zaangażowania w pracę, wykorzystano narzędzie badawcze w postaci odpowiednio przygotowanych ankiet. Na ankietę składało się dwanaście pytań. Rozesłano ją w 2019 r. do bibliotek pedagogicznych, szkolnych, akademickich i publicznych na terenie województwa śląskiego. Na pytania odpowiedziały 73 osoby z bibliotek różnego typu.

Jak kształtowały się odpowiedzi na pytania badawcze? Znacząca większość bibliotekarzy (97,3%) posiada wykształcenie wyższe. Nie ma wątpliwości, że są to osoby nie tylko wykształcone, ale także nieustannie doskonalące się w swoim zawodzie poprzez uczestnictwo w różnego rodzaju kursach, szkoleniach, warsztatach i konferencjach. 43,8% odpowiadających pracuje w zawodzie ponad 20 lat, 46,6% – od 10 do 20 lat, a jedynie 9,6% to bibliotekarze z niespełną dziesięcioletnim stażem. Najchętniej udział w badaniu brali bibliotekarze bibliotek akademickich (45,2%) i pedagogicznych (30,1%), chętnie odpowiadali również bibliotekarze szkolni (17,8%), natomiast najmniejszym powodzeniem cieszyła się ankietka w bibliotekach publicznych. 86,3% ankietowanych zgodnie twierdziło, że zarabia zbyt

mało, natomiast pocieszające jest to, że 64,4% z nich nie zgadza się z twierdzeniem, jakoby wynagrodzenie finansowe było najważniejszym motywatorem w ich zawodzie. Powoli, ale jednak na korzyść zmienia się sytuacja finansowa bibliotekarzy, wśród nich bowiem 65,8% dostało podwyżki w przeciągu ostatnich pięciu lat.

Bibliotekarze cenią sobie bardzo inne motywy finansowe w postaci Zakładowego Funduszu Świadczeń Socjalnych (95,9%), premii uznaniowych (52,1%) czy dofinansowań do szkoleń (50,7%). Liczą się dla nich takie formy motywowania, jak dodatkowa opieka zdrowotna (13,7%), ubezpieczenia grupowe (58,9%), dofinansowanie do wydarzeń kulturalnych czy sportowych (26%), przyzakładowe żłobki i przedszkola (8,2%). Z innych pojawiających się w ankiecie odpowiedzi wymienić należy dodatki motywacyjne i nagrody.

Zdecydowana większość respondentów (94,5%) zaznaczyła w ankiecie, że pozafinansowe formy motywacji są dla nich równie ważne. Wśród najbardziej pożądanых znalazły się: przyjazna atmosfera w pracy (94,5%), pochwały ze strony przełożonych (57,5%), umożliwienie rozwoju zawodowego (71,2%), szacunek wobec pracowników (74%), stabilizacja zatrudnienia (76,7%) oraz swoboda w działaniu (64,4%). Pracownicy bibliotek cenią sobie również pozytywne podejście przełożonego do indywidualnego czasu pracy (21,9%).

Niestety czasem zapomina się, że biblioteki to przede wszystkim instytucje kulturalne i usługowe, a nie korporacje nastawione na zysk i czerpiące z pracownika, dopóki ten się nie wypali zawodowo. Co prawda mniejszość bibliotekarzy, bo 31,5% przyznało, że stosowana jest wobec nich motywacja negatywna, to jednak całkiem spora liczba osób odsuwana jest od zadań (33,3%) lub wręcz przeciwnie – dostaje tych zadań zbyt dużo w porównaniu z innymi pracownikami instytucji (25%). Bibliotekarzom nie podoba się także zmniejszanie im premii (54,2%) oraz blokowanie przez dyrekcję rozwoju zawodowego (41,7%). 8,3% ankietowanych przyznało, że stosowane są wobec nich nagany, krytykują również takie zjawiska, jak stronnictwo, niedecyzyjność przełożonych, nepotyzm oraz „kolesiostwo”.

Z przeprowadzonych ankiet w wybranych bibliotekach różnego typu wynika, że dyrektorzy motywują bibliotekarzy, stosując zarówno motywy materialne, jak i niematerialne w różnej postaci. Są to najczęściej motywy pozytywne, zachęcające do podejmowania wyzwań i rozwijania pasji, ale nierzadko odnotować można formy negatywnego oddziaływania na podwładnego.

Po przeanalizowaniu wszystkich odpowiedzi wyłonił się obraz współczesnego bibliotekarza, który chce się kształcić i godnie zarabiać, ale nie jest to dla niego jedyny i najważniejszy czynnik motywujący do pracy. Potrafi wiele od siebie dać, jeśli jest w pracy doceniony i szanowany. Można tu wysnuć wniosek, że od właściwego podejścia do pracownika zależy jakość instytucji. Prężnie działająca biblioteka – widoczna i poważana w otoczeniu – to wykształcony, pełen pasji dyrektor i kierownicy, którzy szanują swoich podwładnych, słuchają ich i wspierają w działaniach. Renomowana biblioteka to wykształceni, kulturalni i zadowoleni z pracy bibliotekarze, którzy służą pomocą i dbają o czytelnika. To w końcu dobre, wzajemne relacje przełożony–podwładny, wspierane przez szczerą rozmowę, spełniane obietnice i odpowiednie motywowanie. Więcej – bibliotekarz to człowiek z pasją, który na drugi plan spycha pieniądze wynagrodzenie, a na pierwszy wysuwa radość

z obcowania z literaturą i czytelnikiem. Nie należy jednak zapominać, że nawet najpiękniejszy ptak nie będzie latał, gdy zamknie się go w klatce lub podetnie skrzydła. Dlatego rozważania na temat motywowania bibliotekarzy warto zakończyć krótkimi radami:

- Bibliotekarzu! – „Twoje życie staje się lepsze tylko, gdy Ty stajesz się lepszym” (Brian Tracy).
- Dyrektorze, kierowniku! – „Nie wyzwolisz tkwiącego w ludziach potencjału, gdy będziesz za nich myślał, pozostaw im swobodę, nie siedź na karku, usuń biurokratów i bariery wynikające z hierarchii” (Jack Welch).

Bibliografia

1. ANISZEWSKA Grażyna (red. nauk.). *Kultura organizacyjna w zarządzaniu*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 2007. ISBN 978-83-208-1698-3.
2. KIJEWSKA Anna (red.). *Pracownicy – kreatorzy zmian w przedsiębiorstwie*. Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, 2009. ISBN 978-83-7335-612-2.
3. KOZŁOWSKI Waldemar. *Motywowanie pracowników w organizacji*. Warszawa: CeDeWu, 2017. ISBN 978-83-7556-917-9.
4. LEPKOWSKA Emilia, SZYMCZAK Anna. *Techniki motywowania dwóch pokoleń bibliotekarzy oraz ich znaczenie dla nowoczesnego zarządzania biblioteką akademicką*. Przykład Biblioteki Politechniki Poznańskiej. In: WOJCIECHOWSKA Maja (red.). *Zarządzanie jakością w bibliotece*. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2017, s. 433-446. ISBN 978-64203-85-5.
5. MENDEL Tadeusz. *Funkcja motywacyjna w zarządzaniu przedsiębiorstwami logistycznymi*. Poznań: Wyższa Szkoła Logistyki, 2011. ISBN 978-83-62285-04-4.
6. MURRAY Edward. *Motywacja i uczucia*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1968.
7. PIETRZYŃSKI Tomasz. *Narzędzia motywowania bibliotekarzy do pracy na przykładzie łódzkich bibliotek akademickich*. In: WOJCIECHOWSKA Maja, LASKOWSKA Jolanta (red.). *Bibliotekarz – przewodnik po księgozbiorze, wiedzy i informacji*. Gdańsk: Wydawnictwo Ateneum, 2013, s. 85-90. ISBN 978-83-61079-27-9.
8. ROBBINS Stephen. *Zachowania w organizacji*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 1998. ISBN 83-208-1169-4.
9. SEKUŁA Zofia. *Motywacyjne kształtowanie plac*. Bydgoszcz: Oficyna Wydawnicza Ośrodka Postępu Organizacyjnego, 1997. ISBN 83-86827-79-3.
10. STONER James A.F., WANKEL Charles. *Kierowanie*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, 1992. ISBN 83-208-0861-8.
11. WOJCIECHOWSKA Maja, KAMIŃSKA Joanna, ŻOŁĘDOWSKA-KRÓL Beata, JASKOWSKA Bożena. *Leksykon zarządzania i marketingu w bibliotekoznawstwie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2019. ISBN 978-83-65741-17-2.
12. WOJCIECHOWSKA Maja. (red.). *Zarządzanie biblioteką*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2019. ISBN 978-83-65741-26-4.
13. WOJCIECHOWSKA Maja. *Koncepcje motywowania pracowników. Przegląd rozwiązań implementowanych w bibliotekach. Analiza wyników badań*. In: WOJCIECHOWSKA Maja (red.). *Koncepcje organizacji bibliotek*. Gdańsk: Wydawnictwo Ateneum, 2012, s. 51-72. ISBN 978-83-61079-16-3.
14. WYRWICKA Magdalena K., GRZELCZAK Agnieszka U., KRUGIEŁKA Agnieszka. *Polityka kadrowa przedsiębiorstwa*. Poznań: Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, 2010. ISBN 978-83-7143-891-2.

Jolanta Sobielga

Biblioteka Główna Politechniki Świętokrzyskiej

bibjs@tu.kielce.pl

Czynniki kształtujące zachowania informacyjne oraz ich wpływ na ocenę usług bibliotecznych. Badania Biblioteki Głównej Politechniki Świętokrzyskiej

Słowa kluczowe: badania użytkowników biblioteki, wskaźnik satysfakcji, wiarygodność oceny usług.

Abstrakt: W artykule zwrócono uwagę na ocenę przydatności wskaźnika satysfakcji do mierzenia jakości usług oferowanych przez bibliotekę akademicką. Wskazano na czynniki wpływające na wiarygodność oceny usług mierzonych wskaźnikiem satysfakcji. Badania przeprowadzono na przykładzie Biblioteki Głównej Politechniki Świętokrzyskiej.

Keywords: library user surveys, users satisfaction indicator, evaluation of library services.

Abstract: In this paper attention was paid to assessing the suitability of the satisfaction rate to measure the quality of the services offered by the academic library. The factors influencing the credibility of the service assessment using the satisfaction indicator were indicated. The research was carried out on the example of the Main Library of the Kielce University of Technology.

Badania potrzeb, oczekiwań i ocen użytkowników bibliotek budzą coraz większe zainteresowanie zarówno wśród bibliologów, jak i bibliotekarzy praktyków. Coraz intensywniejsza ewaluacja systemów biblioteczno-informacyjnych, wynikająca z jednej strony z chęci podnoszenia jakości usług, z drugiej zaś z uregulowań zewnętrznych oraz potrzeby pokazania jednostkom prowadzącym biblioteki zasadności ich działania, powoduje, że coraz częściej mówi się o standaryzowanych pomiarach w badaniach marketingowych [9], sondażowych badaniach opinii w działalności bibliotekoznawczej [8], badaniach potrzeb i satysfakcji użytkowników [7, s. 25] oraz badaniach wpływu bibliotek na otoczenie [7, s. 26] a także o badaniach rynku [7, s. 27], co wpisuje się w nurt nazwany przez Ewę Głowacką kulturą oceny bibliotek [3].

Dane z badań użytkowników bibliotek, bez względu na to, czy dotyczą identyfikacji potrzeb informacyjnych, barier, czy deklarowanego poziomu satysfakcji z oferowanych usług, są w istocie oceną oferty usługowej biblioteki. Stąd analiza wyników z tego typu badań może być prowadzona pod kątem pomiaru efektywności korzystania z usług bibliotecznych. W analizie, której wyniki przedstawiono w artykule, wykorzystano badania

satysfakcji użytkowników z tytułu usług oferowanych przez Bibliotekę Główną Politechniki Świętokrzyskiej (BG PŚk), prowadzone przez autorkę w 2018 r. Badano reprezentatywną grupę studentów studiów stacjonarnych. Stopień satysfakcji (S) mierzono w skali pięciopunktowej, czyli od 1 – najniższy stopień satysfakcji, do 5 – stopień najwyższy. W analizie wyników z badań użytkowników BG PŚk przyjęto założenie, że wskaźnik satysfakcji powinien oceniać przydatność usług bibliotecznych w procesie użytkowania informacji przez studentów, czyli w procesie studiowania.

Zachowania informacyjne użytkowników w różnym stopniu sprzyjają efektywnemu użytkowaniu informacji, co oznacza, że na ocenę usług mają również wpływ czynniki zależne od użytkowników [4; 5, s. 96–102; 6, s. 29–31]. W konsekwencji poszczególne oceny mają różną wartość diagnostyczną, co należy uwzględnić w analizie danych. Na problemy związane z oceną usług zwracała uwagę m.in. Ewa Głowacka w publikacji poświęconej kulturze oceny w bibliotekach [3]. Celem niniejszej analizy jest weryfikacja wiarygodności ocen mierzonych wskaźnikiem satysfakcji w bibliotece akademickiej.

Biblioteka akademicka, w odróżnieniu od innych typów bibliotek, z reguły zaspokaja standardowe potrzeby informacyjne, wynikające z programu studiów. Jednak i w tym przypadku zróżnicowanie zachowań informacyjnych jest znaczne. W trakcie analizy danych ujawniono następujące czynniki, mające wpływ na ocenę usług:

1. Stopień wykorzystania usług mierzony liczbą użytkowników korzystających z danego rodzaju usługi.
2. Częstotliwość korzystania z biblioteki mierzona według sześciu klas częstotliwości:
 - korzystam kilka razy w tygodniu \approx 160 razy w roku;
 - korzystam kilka razy w miesiącu \approx 40 razy w roku;
 - korzystam przynajmniej raz w miesiącu \approx 10 razy w roku;
 - korzystam rzadziej niż raz w miesiącu \approx 5 razy w roku;
 - korzystam przynajmniej raz w roku \approx 1 raz w roku;
 - korzystam rzadziej niż raz w roku \approx 0,5 razy w roku.
3. Stopień aktywności użytkowników usług bibliotecznych:
 - użytkownicy aktywni, tj. korzystający z biblioteki przynajmniej raz w miesiącu lub częściej, czyli 10 razy w roku lub częściej;
 - użytkownicy mało aktywni, tj. korzystający z biblioteki rzadziej niż raz w miesiącu i jeszcze rzadziej, czyli 5 razy w roku lub rzadziej.

Wyżej wymienione czynniki, tj. stopień wykorzystania usług, częstotliwość korzystania z usług biblioteki oraz stopień aktywności użytkowników, nazwano łącznie stopniem intensywności korzystania z usług biblioteki.

4. Czynnikiem niezależnym od użytkowników, istotnie różnicującym zachowania informacyjne studentów, a tym samym ocenę usług, jest płeć, mimo że kobiety i mężczyźni realizują ten sam program studiów.

W celu zbadania przewidywanych relacji między wytypowanymi czynnikami a oceną usług sformułowano dwie hipotezy robocze:

Hipoteza 1: W miarę wzrostu intensywności korzystania z usług wzrasta skłonność użytkowników do pozytywnych ocen oferty usługowej biblioteki, wyrażonych wskaźnikiem satysfakcji. Hipotezę sformułowano w oparciu o następującą przesłankę: wraz ze wzrostem intensywności korzystania z usług bibliotecznych wzrastają umiejętności w zakresie użytkowania informacji, łagodząc bariery informacyjne. Powoduje to wzrost motywacji, obniża poziom stresu oraz wpływa pozytywnie na inne czynniki psychologiczno-społeczne towarzyszące użytkowaniu informacji.

Hipoteza 2: W miarę wzrostu intensywności korzystania z usług biblioteki zwiększają się potrzeby informacyjne użytkowników i tym samym rosną wymagania odnośnie jakości usług. Dostrzegane niedostatki oferty usługowej powodują frustracje, pogłębiają stres i w konsekwencji obniżają ocenę wyrażoną stopniem satysfakcji użytkowników z tytułu oferowanych im usług.

Powyższe zależności mierzono za pomocą współczynnika korelacji rangowej Spearmana (r_s). Współczynnik r_s przyjmuje wartości od 0 (brak korelacji) do 1 (korelacja pełna dodatnia) oraz od 0 (brak korelacji) do -1 (korelacja pełna ujemna).

Próbowano ustalić zależność między stopniem wykorzystania wybranych usług oferowanych przez bibliotekę a deklarowanym stopniem satysfakcji z tytułu ich użytkowania. Stwierdzono stosunkowo niewielką zależność dodatnią między stopniem wykorzystania usług ogółem a stopniem satysfakcji – $r_s = 0,34$, czyli w miarę wzrostu stopnia wykorzystania usług w niewielkim stopniu rośnie stopień satysfakcji. Zaobserwowano natomiast znaczną zależność dodatnią między stopniem wykorzystania usług a pozytywnymi ocenami stopnia satysfakcji ($S = 4$ oraz 5), $r_s = 0,77$, czyli w miarę wzrostu stopnia wykorzystania usług rosną oceny pozytywne stopnia satysfakcji. Stwierdzono również znaczną zależność ujemną między stopniem wykorzystania usług a negatywnymi ocenami stopnia satysfakcji ($S = 1$ oraz 2), $r_s = -0,77$, czyli w miarę wzrostu wykorzystania usług maleją oceny negatywne stopnia satysfakcji. W świetle powyższego można wstępnie przyjąć hipotezę 1. Oczywiście przyczyny zidentyfikowanej relacji sformułowane w przesłance należałoby poddać dalszej analizie, co wykracza poza zakres prezentowanych badań.

Następnie analizie została poddana zależność między częstotliwością korzystania z biblioteki a oceną stopnia satysfakcji z oferowanych przez nią usług. Wydaje się, że wraz ze spadkiem częstotliwości korzystania z biblioteki, spada stopień satysfakcji z tytułu korzystania z usług, a przy najniższych częstotliwościach korzystania – stopień satysfakcji znów rośnie. W przypadku sześciu klas częstotliwości korzystania z biblioteki obserwujemy bardzo słabą zależność między wyżej wymienionymi zmiennymi ($r_s = 0,03$). Po odrzuceniu ostatniej klasy częstotliwości (korzystam rzadziej niż raz w roku), zależność między częstotliwością korzystania z biblioteki a ocenami usług wyrażonymi wskaźnikiem satysfakcji jest już znaczna i wynosi ($r_s = 0,7$). Natomiast przy uwzględnieniu czterech klas częstotliwości, tj. gdy do analizy zakwalifikujemy tylko studentów korzystających z biblioteki 10 razy w roku i częściej, zależność między analizowanymi zmiennymi jest pełna ($r_s = 1$). To oznacza, że w miarę wzrostu częstotliwości korzystania z biblioteki, rośnie wprost proporcjonalnie wskaźnik satysfakcji z usług. Wydaje się, że poniższe argumenty przemawiają za

wyłączeniem z analizy użytkowników korzystających z biblioteki sporadycznie, tj. raz w roku lub rzadziej, ponieważ:

- użytkownicy należący do tych dwóch grup stanowią 5,27% ogółu korzystających z biblioteki oraz generują zaledwie 0,09% ogólnej liczby odwiedzin biblioteki;
- należy sądzić, że incydentalny sposób korzystania z biblioteki w omawianych grupach i w konsekwencji niewielkie rozeznanie w jej zasobach powoduje duży udział czynników pozamerytorycznych w ocenie stopnia satysfakcji;
- ponadto według zastosowanej metody elementów wiodących w strukturze [2] tylko oceny użytkowników należących do czterech pierwszych grup, czyli najczęściej korzystających z usług biblioteki (klienci kluczowi), należy wziąć pod uwagę w analizie jakości usług czy też stopnia zaspokojenia potrzeb.

Można zatem przyjąć hipotezę 1.

W dalszej części badania próbowano wyłonić zależności między hierarchią ocen dwudziestu rodzajów usług według stopnia satysfakcji użytkowników aktywnych a hierarchią ocen użytkowników mało aktywnych. Ustalono, że użytkownicy aktywni to użytkownicy korzystający z biblioteki przynajmniej raz w miesiącu i częściej (10 razy w roku i częściej). Użytkownicy mało aktywni to osoby korzystające z biblioteki rzadziej niż raz w miesiącu i jeszcze rzadziej (5 razy w roku i rzadziej). Hierarchia ocen obu grup użytkowników jest podobna ($r_s = 0,83$).

Następnie próbowano wyłonić zależności między częstotliwością korzystania z biblioteki a ocenami poszczególnych rodzajów usług. Spośród dwudziestu analizowanych rodzajów usług, 14 wykazuje istotną zależność między wyżej wymienionymi zmiennymi. Największą zależność wykazują następujące usługi:

- pracownicy biblioteki ogółem, w tym: kultura obsługi, kompetencje, dyspozycyjność ($r_s = 0,8$), uzyskały najwyższe oceny ($S =$ odpowiednio: 4,46, 4,49, 4,57, 4,39);
- zbiory drukowane ($r_s = 0,8$, $S = 3,82$).

To oznacza, że wraz z częstotliwością korzystania z usług biblioteki rośnie wskaźnik satysfakcji.

Kolejne przebadane czynniki kształtowały się następująco:

- zasady wypożyczeń ogółem, w tym: czas realizacji zamówienia, dopuszczalna liczba egzemplarzy, dopuszczalny okres wypożyczeń ($r_s = -0,8$), ($S =$ odpowiednio: 4,28, 4,34, 3,74, 4,15);
- godziny otwarcia biblioteki ($r_s = -1$), $S = 4,32$;
- oferta edukacyjna ($r_s = -0,9$), $S = 3,35$.

Uzyskane dane oznaczają, że wraz ze wzrostem częstotliwości korzystania z biblioteki maleje wskaźnik satysfakcji.

Reasumując – w przypadku usług charakteryzujących się wysoką korelacją dodatnią, wzrost aktywności użytkowników łagodzi ewentualne przeszkody ujawniające się w trakcie korzystania z biblioteki. Należy zatem przyjąć hipotezę 1. Z kolei w przypadku usług charakteryzujących się wysoką korelacją ujemną, wzrost aktywności użytkowników ujawnia przeszkody w trakcie korzystania z biblioteki, co potwierdza hipotezę 2.

Obydwa przypadki dowodzą, że wyszczególnione wcześniej skutki, które wywołuje aktywność w korzystaniu z usług biblioteki, pozostają w zależności ze wskaźnikiem satysfakcji. Dowodem na duży udział czynników pozamerytorycznych w ocenie stopnia satysfakcji przez użytkowników mało aktywnych wydaje się być ocena warunków lokalowych. Według powszechnej opinii w BG PŚk są one bardzo dobre – nowoczesny budynek, dużo przestrzeni zapewniającej komfortowy, wolny dostęp do zbiorów, pomieszczenia do pracy indywidualnej z dostępem do Internetu itp. Potwierdza to wysoka ocena przez użytkowników aktywnych – dziewiąte miejsce w hierarchii na 20 analizowanych usług. Natomiast użytkownicy mało aktywni plasują warunki lokalowe dopiero na szesnastym miejscu. Podobnie duża rozbieżność występuje w ocenie wydarzeń kulturalnych organizowanych przez bibliotekę, czy oferty szkoleniowej, powszechnie ocenianych jako słabo rozwinięte, co potwierdza niska ocena tych usług przez użytkowników aktywnych. Natomiast mało aktywni oceniają je dużo lepiej. Trudno przypuszczać, aby użytkownik korzystający z biblioteki np. dwa razy w roku skorzystał z tego rodzaju usług lub należycie rozpoznał ich jakość. Dlatego wydaje się, że w tym przypadku niczego nie oceniał, tylko bezrefleksyjnie wypełniał kwestionariusz ankiety.

W trakcie badań zwrócono również uwagę na stopień wykorzystania usług w zależności od płci. Hierarchia usług wykorzystywanych przez kobiety oraz mężczyzn jest bardzo podobna ($r_s = 0,97$). Obserwujemy jednak znaczące różnice procentowe w zakresie korzystania z niektórych rodzajów usług przez kobiety oraz mężczyzn. Większy odsetek mężczyzn w stosunku do kobiet korzysta z następujących rodzajów usług:

- uczyć się/pracuję w bibliotece, spędzam wolny czas, korzystam z informacji zamieszczonej na stronie internetowej biblioteki.

Natomiast większy odsetek kobiet w stosunku do mężczyzn korzysta ze zbiorów na miejscu, poszukuje potrzebnych informacji w bibliotece, wypożycza zbiory do domu, korzysta z urządzeń kopiujących.

Interesujących informacji o różnicach w zachowaniach informacyjnych kobiet i mężczyzn dostarcza podział według miejsca realizacji potrzeb informacyjnych:

1. Usługi wykorzystywane w ramach biblioteki:
 - kobiety – 24,11 punktów procentowych (suma przewag nad mężczyznami);
 - mężczyźni 34,02 punktów procentowych (suma przewag nad kobietami).
2. Usługi wykorzystywane poza biblioteką:
 - kobiety – 6,56 punktów procentowych (suma przewag nad mężczyznami);
 - mężczyźni – 0,0 punktów procentowych (suma przewag nad kobietami).

Jeśli przyjąć, że użytkowanie informacji w ramach biblioteki bardziej sprzyja procesowi studiowania niż użytkowanie informacji poza nią, to zachowania informacyjne mężczyzn, bardziej niż kobiet, są pożądane z punktu widzenia dydaktyki akademickiej. Na obecnym etapie digitalizacji zbiorów, przy ograniczeniach ilościowych wypożyczanych źródeł, korzystanie ze zbiorów na miejscu zapewnia jednoczesny, kompleksowy sposób ich wykorzystania.

Uwagę zwraca również stopień satysfakcji z usług w zależności od płci. Zależność między wskaźnikiem satysfakcji z usług deklarowanym przez kobiety oraz mężczyzn jest bardzo wysoka, praktycznie pełna ($r_s = 0,96$). Istniejące różnice w ocenach usług są konsekwencją wskazanych wcześniej, nieco odmiennych sposobów użytkowania informacji. Kobiety na przykład niżej ($S = 4,26$) od mężczyzn ($S = 4,34$) oceniają zasady wypożyczeń zbiorów, ponieważ częściej wypożyczają zbiory do domu. Niżej od mężczyzn oceniają także pracowników biblioteki (odpowiednio: 4,41, 4,58), co jest spowodowane czynnikami psychologicznymi. Pracownicy bowiem to w przeważającej części kobiety.

W badaniach efektywności bibliotek wrasta znaczenie wskaźników wyrażających opinie użytkowników, które dotyczą m.in. oferowanych im usług. Szczególną rolę w tym względzie pełni wskaźnik satysfakcji użytkowników, opracowany w ramach projektu Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich – Analiza Funkcjonowania Bibliotek [1]. Uzupełnia on zestaw wskaźników funkcjonalności bibliotek, czyli zestandaryzowanych narzędzi pomiaru efektywności.

Jakość wskaźników funkcjonalności opartych na danych statystycznych jest zależna od jakości tychże danych. Podobnie jakość wskaźników konstruowanych na podstawie wyrażanych ocen/opinii zależy od ich wiarygodności. Oceny wiarygodne to takie, które wynikają z rzetelnej wiedzy o przedmiocie oceny. Zatem w analizie stopnia satysfakcji użytkowników konieczne jest określenie kryterium tej wiarygodności. Z przeprowadzonej analizy wynika, że oceny usług można uznać za wiarygodne, jeśli są poparte wiedzą i umiejętnościami w zakresie użytkowania informacji. W badaniach wskaźnika satysfakcji w BG PŚk, agregacja danych pozwalała przyjąć stopień wykorzystania usług oraz częstotliwość korzystania z biblioteki jako czynniki kształtujące umiejętności informacyjne. Analiza zależności między tak mierzonym poziomem umiejętności studentów w korzystaniu z informacji a wskaźnikiem satysfakcji z usług z analitycznego punktu widzenia jest bardzo istotna, bowiem pozwala zidentyfikować grupę użytkowników (tzw. klientów kluczowych), których opinie, zarówno pozytywne, jak i negatywne, wynikają z wiedzy oraz umiejętności korzystania z usług. Na drugim biegunie znaleźli się użytkownicy oceniający usługi głównie pod wpływem czynników niemerytorycznych. Niedostatek wiedzy o ocenianym przedmiocie, poza niską wartością oceny, skutkuje tym, że oceniający często popełniają tzw. błąd tendencji centralnej. Wpływa to z kolei na małe zróżnicowanie ocen, a tym samym na ich niewielką wartość analityczną.

Badania satysfakcji, oprócz identyfikowania jakości usług, dostarczają informacji na temat wiedzy i umiejętności użytkowników w korzystaniu ze źródeł informacji, jakości procesu dydaktycznego oraz potrzeb szkoleniowych z zakresu użytkowania informacji.

Przedstawiona analiza danych z badania satysfakcji pokazuje, że jeśli chcemy wykorzystać wskaźnik satysfakcji jako miarę funkcjonalności biblioteki, to należy badać wiarygodność prezentowanych ocen.

Bibliografia

1. *Analiza Funkcjonowania Bibliotek* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://afb.sbp.pl/strona-glowna>. Stan z dnia 18.04.2019.
2. BIELECKA Krystyna. Metody określania elementów wiodących w strukturze. *Przegląd Geograficzny*. 1971, t. XLIII, z. 1–2. ISSN 0033-2143.
3. GŁOWACKA Ewa. *Kultura oceny w bibliotekach*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2015. ISBN 978-83-231-3501-2.
4. SOBIEŁGA Jolanta. Czynniki kształtujące opinie studentów o bibliotece. *Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [Dokument elektroniczny]. 2000, nr 12. Tryb dostępu: <http://ebib.pl/2000/12/sobielga.php>. Stan z dnia 18.04.2019.
5. SOBIEŁGA Jolanta. Psychologiczne uwarunkowania zachowań informacyjnych. *Zagadnienia Informatyki Naukowej*. 1999, nr 2, s. 96–102. ISSN 0324-8194.
6. SOBIEŁGA Jolanta. Wpływ motywacji na preferencje oraz dostrzegane ograniczenia w procesie pozyskiwania informacji przez studentów. *Praktyka i Teoria Informatyki Naukowej i Technicznej*. 2000, nr 2, s. 29–31. ISSN 1230-5529.
7. WOJCIECHOWSKA Maja, KAMIŃSKA Joanna, ŻOŁĘDOWSKA-KRÓL Beata, JASKOWSKA Bożena. *Leksykon zarządzania i marketingu w bibliotekoznawstwie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2019. ISBN 978-83-65741-17-2.
8. WOJCIECHOWSKA Maja. Sondażowe badania opinii w działalności bibliotekoznawczej. *Zarządzanie Biblioteką*. 2010, nr 1, s. 137–140. ISSN 2081-1004.
9. WOJCIECHOWSKA Maja. Standaryzowane pomiary w badaniach marketingowych bibliotek. In: WOJCIECHOWSKA Maja (red.). *Standardy biblioteczne: praktyka, teoria, projekty*. Gdańsk: Wydawnictwo Ateum, 2010, s. 75–82. ISBN 978-83-61079-08-8.

Barbara Chmielewska

Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

b.chmielewska@uw.edu.pl

„Zakup Decyzją Czytelnika” – nowy model gromadzenia zbiorów elektronicznych

Słowa kluczowe: gromadzenie zbiorów, e-książki, Zakup Decyzją Czytelnika, PDA/DDA.

Abstrakt: Artykuł stanowi studium przypadku pierwszego w Polsce wdrożenia modelu zakupu książek elektronicznych DDA lub PDA. Na przykładzie biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego przedstawiono etapy przygotowań, wdrożenie oraz promocję tego rozwiązania w środowisku biblioteki, a także inne czynności związane z wdrożeniem.

Keywords: library acquisitions, e-books, PDA/DDA.

Abstract: This article presents a case study of first implementation of DDA/PDA e-book purchase model in the Library of Warsaw University. It describes the stages of preparation, implementation and promotion of the service in the library's environment, as well as other activities related to this process.

Książka elektroniczna nie wyparła swojego papierowego odpowiednika ze zbiorów bibliotecznych, jednak od lat daje się zauważyć stale rosnące wśród użytkowników bibliotek zainteresowanie źródłami elektronicznymi oraz ich coraz częstsze wykorzystywanie. Jednocześnie biblioteki w swoich sprawozdaniach odnotowują zmniejszenie zainteresowania zbiorami papierowymi – z roku na rok spada liczba wypożyczeń. Wszystko to sprawia, że biblioteka, by pozostać atrakcyjną dla czytelników, musi poszukiwać nowych rozwiązań i zadań. Jednym z takich rozwiązań jest model zakupu książek elektronicznych Patron Driven Acquisition lub Demand Driven Acquisition, w języku polskim znany jako „Zakup Sterowany Popytem”. Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie (BUW) jako pierwsza w Polsce zdecydowała się na wprowadzenie tego modelu do swoich usług, przyjmując zasadę, że jakość usług oraz obsługa użytkownika należy traktować jako elementarną zasadę w działalności biblioteki, a zarazem element działań marketingowych [5].

W krajach Europy Zachodniej i Stanach Zjednoczonych już od ponad dwóch dekad mówi się o Patron Driven Acquisition lub o Demand Driven Acquisition. Polscy bibliotekarze także rozpoznali tę usługę. W żargonie bibliotecznym funkcjonuje nazwa, będąca kalką z języka angielskiego – „Zakup Sterowany Popytem”. Jak już wspomniano, BUW jako pierwsza biblioteka w Polsce zdecydowała się na wdrożenie tego modelu zakupu książek elektronicznych. Wraz z wdrożeniem została przygotowana kampania promocyjna, z którą wiązało się przyjęcie konkretnej nazwy. W dyskusji nad promocją i wyborem samej nazwy zaangażowanych było kilka oddziałów: Oddział Gromadzenia i Uzupelniania Zbiorów,

Oddział Promocji, Wystaw i Współpracy oraz Oddział Usług Informatycznych i Szkoleń. Rozważano różne warianty, takie jak kombinacja części akronimu DDA lub PDA z polskimi słowami (np. Dodaj Do Zbiorów, Poleć Do Zbiorów itp.), pozostawienie nazwy „Zakup Sterowany Popytem” lub też stworzenie całkiem nowej nazwy. Ostatecznie do wyboru trzeciej opcji skłoniła istota usługi. W tym modelu zakupu książek rzeczą najważniejszą oraz najbardziej nośną promocyjnie jest fakt, że to czytelnik/użytkownik biblioteki decyduje o tym, która książka zostanie zakupiona do zbiorów. Fakt ten jednak pozostaje w sprzeczności ze znaczeniem słowa „popyt”, które sugeruje, że zapotrzebowanie na konkretny tytuł jest nie jednostkowe, a zbiorowe. W dotychczasowej działalności BUW nie spotkała się jeszcze z masowym zapotrzebowaniem na wydawnictwo zawarte w języku obcym, w związku z tym wybrano polską nazwę „Zakup Decyzją Czytelnika” (w skrócie „ZDC”).

Zakup Decyzją Czytelnika – najkrócej rzecz ujmując – jest więc takim modelem zakupu książek elektronicznych, który (przy spełnieniu określonych warunków) pozwala czytelnikowi zdecydować o tym, która z książek zostanie zakupiona do zbiorów biblioteki. By lepiej zobrazować zasadę działania tego modelu, można porównać go do wirtualnego sklepu z książkami, gdzie o asortymencie decydują bibliotekarze, a o zakupie czytelnicy. Model powstał w oparciu o obserwacje i badania, ukazujące coraz mniejsze wykorzystywanie książek papierowych, a także brak zwiększania budżetów bibliotek, które utrzymują się na tym samym poziomie przez kilka kolejnych lat (tzw. „flat budget”) [4, s. 1–6]. Przy tej samej wysokości budżetu, lecz stale rosnących cenach książek i czasopism (papierowych i elektronicznych) wiele bibliotek stanęło wobec problemu gospodarowania dostępnymi środkami i wydawania je na materiały, które będą rzeczywiście wykorzystywane przez użytkowników bibliotek. W tym okresie (tj. w latach 1990–2000) ukuto w Stanach Zjednoczonych kilka sloganów, pojawiających się często w literaturze dotyczącej gromadzenia zbiorów bibliotecznych, np. „Stop thinking about the stock. Start thinking about the flow”, czy też „From ‘just in case’ to ‘just in time’”. W bibliotekach polskich tradycyjny (i wciąż bardzo popularny) model gromadzenia to gromadzenie na wszelki wypadek. Problem braku funduszy dotyka jednak biblioteki w coraz większym stopniu. Na co wydawać pieniądze? Które książki (i czasopisma) będą najbardziej potrzebne? Wszystkie te pytania wpisują się w szeroki kontekst i potrzebę przeformułowania relacji biblioteka–czytelnik. W chwili obecnej to biblioteka musi zabiegać o czytelnika, żeby zająć miejsce w świecie jego zainteresowań i odpowiedzieć na jego potrzeby, oferując mu jak najlepiej dobrane zbiory.

Jednym z najnowszych polskich opracowań dotyczących modelu zakupu angażującego czytelnika w proces decyzyjny jest artykuł Elżbiety Kopyś z Biblioteki Jagiellońskiej *Zakup Sterowany Popytem (Patron Driven Acquisition) jako model nabywania przez bibliotekę książek elektronicznych na miarę XXI wieku* [3]. W jednym z końcowych sformułowań autorka, po szczegółowym przedstawieniu modelu PDA/DDA, zawierającym jego za i przeciw, stwierdza, iż: „model zakupu sterowanego popytem stanowi nowe wyzwanie dla polskich bibliotek na najbliższe lata i chociaż należy do tego modelu – a także do każdej innowacji – podchodzić z pewną dozą ostrożności, na pewno jest to przedsięwzięcie, które powinno podlegać analizie i szerzej podjętej dyskusji, a w dalszej perspektywie, być może podjęcia eksperymentu wdrożenia modelu PDA” [3, s. 235].

Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie jako pierwsza biblioteka w Polsce zdecydowała się na ten „eksperyment” i w listopadzie 2018 r. uruchomiła model zakupu książek elektronicznych ZDC¹. Książki elektroniczne gromadzone są od 2008 r. przy wykorzystaniu różnych platform i różnych modeli dostępu². Impulsem natury ogólnej do podjęcia decyzji o zakupie książek elektronicznych na większą skalę było (o czym już wspomniano) obserwowane na przestrzeni kilku lat słabnące zainteresowanie książkami papierowymi, a także dość szybkie nasylenie Wolnego Dostępu i magazynu zwartego książkami papierowymi. Sprawozdania roczne BUW za lata 2012–2018 wyraźnie to pokazały, dając jednocześnie informację o stale rosnącym wykorzystaniu źródeł elektronicznych (przede wszystkim liczby pobrań artykułów z czasopism oraz rozdziałów z książek zawartych w bazach dostępnych na licencji krajowej oraz w prenumerowanych corocznie przez BUW)³. Wszystkie te fakty skłoniły do wytyczenia (od połowy 2016 r.) nowego kierunku gromadzenia książek i stopniowego przesuwania akcentu z gromadzenia książek papierowych na elektroniczne. Przygotowania do wdrożenia rozpoczęto od rozpoznania rynku. Na polskim rynku dostawców treści elektronicznych ofertę zakupu książek w modelu DDA BUW uzyskał od dwóch firm: ProQuest i EBSCO. Wyjaśniona wcześniej w artykule pokrótce ogólna zasada działania tego modelu zakupu e-książek różniła się w szczegółach w zależności o dostawcy. Szczegóły dotyczą warunków, po spełnieniu których książka zostaje zakupiona przez bibliotekę, takich jak czas czytania książki on-line, liczba przejranych stron, próba ściągnięcia części tekstu i zapisania na urządzeniu lub próba wydruku części tekstu. W przypadku jednego z dostawców czas ten wynosił 5 minut, w przypadku drugiego 10 minut. Oferty różniły się także sposobem opłaty za książkę. Jeden z dostawców oferował model zapłaty dwustopniowej, tzw. „Access-to-Own”, kiedy to za pierwsze skorzystanie z książki płaci się jedynie 55% jej ceny, a drugie 55% po kolejnym z niej skorzystaniu. Drugi dostawca dawał możliwość jednokrotnej zapłaty całej ceny za dany tytuł. Wszystkie te szczegóły, jak również konkretne rozwiązania techniczne oraz informatyczne (np. możliwość identyfikacji użytkownika czy ograniczenia dostępu do określonej puli adresów IP) zostały ustalone w trakcie negocjacji. Jednym z ważnych zapisów w zawartej z dostawcą umowie jest zapis dotyczący otrzymywania przez BUW zakupionych tytułów w plikach PDF, które podlegają archiwizacji i które będzie można wykorzystać po wygaśnięciu umowy z dostawcą. O drugim z zapisów będzie mowa dalej.

Doświadczenia bibliotek zachodnich [1, s. 17–18], na co uwagę zwraca także E. Kopyś, pisząc, iż „faza przygotowawcza jest najważniejszą częścią całego procesu” [4, s. 229], sprawdziły się także w tym przypadku. Rzeczywiście, patrząc wstecz, należy z przekonaniem

¹ Za przykładem BUW idą już kolejne polskie biblioteki akademickie, wśród nich Biblioteka Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, która w 2019 r. także wdrożyła ZDC, przystosowując ofertę treści elektronicznych do swoich potrzeb.

² Pierwsze książki (86 tytułów) zostały zakupione na nieistniejącej już w chwili obecnej platformie MyLibrary. W 2010 r. firma Dawson uruchomiła platformę DAWSONERA z możliwością zakupu pojedynczych tytułów, co wówczas było nowością i wielkim atutem. Do 2018 r. BUW zgromadził na tej platformie ponad 220 książek. Więcej na ten temat można przeczytać w artykule: *Zagraniczne książki elektroniczne w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie – dostępne modele sprzedaży i doświadczenia pracowników biblioteki* [4].

³ Patrz: <https://www.buw.uw.edu.pl/o-nas/sprawozdania-roczne/>.

przyznać, że najtrudniejszym etapem wdrożenia okazał się wybór treści elektronicznych, które miały być udostępnione czytelnikowi. Posługując się obrazem sklepu, najtrudniej było zapełnić półki odpowiednim towarem. Dostawcy treści elektronicznych, zwani potocznie agregatorami lub hurtownikami, wykorzystując prawa rynku, prześcigają się w rozbudowywaniu swojej oferty, informując o setkach tysięcy, a nawet milionach dostępnych publikacji elektronicznych. Bibliotekarze powinni być wobec tak bogatej oferty bardzo uważni, ponieważ wiele z tych treści jest dostępne bezpłatnie – w otwartym dostępie, na licencjach Creative Commons. Pracownicy Oddziału Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów poświęcili dużo czasu na taki wybór treści, który nie zawiera publikacji bezpłatnych oraz publikacji dostępnych w bazach danych prenumerowanych lub w licencji krajowej. Dodatkowo w umowie został zawarty zapis, iż w przypadku, gdy któraś z książek okaże się być bezpłatnie (i legalnie dostępna) on-line, dostawca pomniejszy kwotę do zapłaty o cenę tej książki w następnym okresie rozliczeniowym. Ponadto, wspólnie z Oddziałem Usług Informacyjnych i Szkoleń oraz Oddziałem Opracowania Zbiorów, oferta została przeanalizowana pod względem formalnym oraz tematycznym. Ze względu na brak możliwości ich skatalogowania⁴ zdecydowano się wykluczyć publikacje w języku arabskim, chińskim, czeskim, duńskim, holenderskim, hebrajskim, hindi, japońskim, kinyarwanda, koreańskim, marhati oraz malajskim. Co ważne, zdecydowano się też usunąć z listy tytułów pozycje w języku polskim, które w większości okazały się być tekstami literatury pięknej istniejącymi w domenie publicznej. Jeśli chodzi o zakres przedmiotowy, to odrzucone zostały tytuły zawarte w kategoriach tematycznych „Cooking”, „Fiction”⁵, „House&Home”, „Humor”, „Juvenile”⁶ oraz „Poetry”.

Ta wstępnie przygotowana oferta została następnie zawężona do tytułów tańszych niż 150 GBP. Opisy bibliograficzne tytułów droższych niż 150 GBP, a dostępnych w modelu ZDC, zostały opatrzone w wynikach wyszukiwania multiwyszukiwarki etykietką „Zgłoś do zakupu” – nie zostały zatem zupełnie wycofane z oferty biblioteki książek elektronicznych. Po wszystkich tych zabiegach uzyskano listę zawierającą ponad 200 tys. tytułów.

Warto powiedzieć kilka słów o wizualnej stronie całego przedsięwzięcia. Otóż wybrane przez BUW tytuły, a konkretnie ich opisy bibliograficzne, podlinkowane do pełnych tekstów na platformie dostawcy treści elektronicznych, zostały załadowane do multiwyszukiwarki. Te z nich, które są dostępne w modelu ZDC, zostały opatrzone etykietką w kolorze czerwonym z napisem „Zakup Decyzją Czytelnika”. Gdy czytelnik najedzie kursorem na tę etykietkę, na ekranie komputera (czy innego urządzenia pozwalającego korzystać z e-książek) wyświetla się informacja, co to oznacza. Etykiety „Zgłoś do zakupu” są w kolorze zielonym. Moment wdrożenia ZDC był również dobrą okazją do tego, aby okienko multiwyszukiwarki wzbogacić o dodatkową zakładkę, pozwalającą na przeszukiwanie

⁴ Książki elektroniczne, zakupione w modelu ZDC, są katalogowane.

⁵ Literatura piękna w językach oryginału gromadzona jest na UW w dużym stopniu przez Biblioteki Wydziałowe.

⁶ Pomocą w doborze treści okazało się także porównanie stosowanych w BUW oznaczeń Klasyfikacji Biblioteki Kongresu z oznaczeniami przyporządkowanymi do konkretnych tytułów na liście książek oferowanej przez dostawcę. Przykładowo: w BUW nie jest stosowana kombinacja PZ, która w tym przypadku pokrywa się z tematyką „Juvenile”.

wszystkich zasobów BUW, zawierających książki elektroniczne. Zakładka ta, przy pomocy Oddziału Obsługi Informatycznej, została podlinkowana do odpowiednich baz i platform.

Przygotowania do wdrożenia ZDC nie były wolne od wewnątrzbibliotecznych intensywnych dyskusji zwolenników i przeciwników tego rozwiązania. Wśród głosów przeciwnych wdrożeniu, dwa dało się słyszeć najgłośniejsze. Pierwszy to głos mówiący o widmie „szalonego czytelnika”, który zasiądzie przed komputerem i „wyklika” w przeciągu godziny cały budżet, kupując książki z zakresu jakiejś wąskiej specjalizacji, przydatne tylko jemu. Drugi głos, w dużej mierze związany z pierwszym, to obawa, że wybory książek elektronicznych, dokonywane przez czytelników, nie będą merytoryczne i że książki nie będą odpowiadać profilowi zbiorów i zasadom gromadzenia w ogóle. Bezwzględnie, Zakup Decyzją Czytelnika wiąże się z podjęciem przez bibliotekę właśnie takiego ryzyka, że pewna część księgozbioru może rozrastać się nie po myśli biblioteki. Jednak ten głos bibliotekarskiej troski względnie łatwo można wyciszyć argumentem, iż to jednak biblioteka decyduje na samym początku o tym, spośród jakich książek będzie wybierał czytelnik. Bardziej więc chodzi o zmianę sposobu myślenia, zrozumienie idei tego modelu zakupu, a także – docelowo – o wypracowanie elastycznych i nowoczesnych zasad gromadzenia i zarządzania zasobami. Oczywiście, co bardzo ważne, przed podjęciem decyzji o wdrożeniu ZDC, analizowane były także kwestie finansowe, planowane przesunięcia konkretnych środków z budżetu na zakup książek elektronicznych, ustalone limity finansowe na każdy miesiąc tak, aby czytelnicy – jeśli Zakup Decyzją Czytelnika się im spodoba – nie odczuli dyskomfortu z powodu braku środków na kupno książek. Na wypadek wyczerpania się budżetu dla czytelników została przygotowana informacja następującej treści, umieszczona w zasadach działania modelu: „BUW co miesiąc przeznacza stałą kwotę z budżetu na zakup e-książek. W przypadku wyczerpania środków, przycisk zniknie, a zakup e-książki będzie możliwy w następnym miesiącu”. Jedną z osób zatrudnionych w Oddziale Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów, odpowiedzialną za funkcjonowanie ZDC, na bieżąco monitoruje budżet i w razie potrzeby uzupełnia go o kolejne kwoty.

Wdrożenie modelu okazało się sukcesem. Do końca kwietnia 2019 r. (a więc przez niecałe pół roku) BUW zakupiła 404 książki. Tabele 1 i 2 ilustrują ich wykorzystanie.

Tabela 1. Wykorzystanie wszystkich książek w okresie od XI 2018 do IV 2019

Liczba wejść	0 ⁸	1	2–10	11–20	21–30	< 30
Liczba książek	2	92	236	57	10	7

Źródło: opracowanie własne.

Dodatkowo druga tabela przedstawia szczegółowe dane w największej grupie książek – tych, które zostały otwarte od dwóch do dziesięciu razy.

⁷ W związku z pojawieniem się pod koniec 2018 r. dodatkowych środków z BST postanowiono, wspólnie z Bibliotekami Wydziałowymi, zakupić kilkadziesiąt tytułów w modelu ZDC „w ciemno”. Stąd zerowe wykorzystanie dwóch tytułów.

Tabela 2. Szczegółowe informacje dotyczące wykorzystania książek „otwartych” od 2 do 10 razy

Liczba wejść	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Liczba książek	44	28	27	34	34	24	28	12	5

Źródło: opracowanie własne.

Jako ciekawostkę podano poniżej dziesięć najbardziej wykorzystywanych tytułów, wraz z liczbą otwarć (w nawiasie):

1. Joe Harry, *Dependence Modeling with Copulas*, Chapman and Hall/CRC, 2014 (49);
2. Keyser Pierre de., *Indexing*, Chandos, 2012 (46);
3. Newton Michael, *White Robes and Burning Crosses*, McFarland, 2014 (42);
4. Goösling Stefan, *The Psychology of the Car*, Elsevier, 2017 (38);
5. Karwowski Maciej, Kaufman James C., *The Creative Self*, Academic Press, 2017 (38);
6. Verbeke Wouter, Bravo Cristián, *Profit Driven Business Analytics*, Wiley, 2017 (38);
7. Sullivan Karen, *Mixed Metaphors*, Bloomsbury, 2018 (34);
8. Einstein Mara, *Advertising*, OUP, 2017 (30);
9. Gutt Ernst-August, *Translation and Relevance*, Routledge, 2014 (30);
10. House Juliane, *Translation: The Basics*, Routledge, 2018 (30).

Jak widać są to tytuły z różnych dziedzin wiedzy, pochodzące od różnych wydawców, w większości znanych i cenionych na rynku wydawniczym, opublikowane w ostatnim dziesięcioleciu.

Choć gros pracy związanej z wdrożeniem ZDC spadło na barki Oddziału Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów, to niewątpliwie sukces wdrożenia i funkcjonowania tej usługi jest rezultatem wspólnych działań wielu oddziałów, co trzeba szczególnie podkreślić. W Oddziale Promocji, Wystaw i Współpracy powstał baner, który został umieszczony na stronie internetowej i który wisiał tam przez miesiąc, oraz ulotki elektroniczne dla Bibliotek Wydziałowych, promujące usługę. W planach jest także rozesłanie do pracowników naukowych UW tradycyjnego listu z opisem usługi, dostępnych poprzez nią treści oraz możliwości skorzystania z nich. Aby nazwa „Zakup Decyzją Czytelnika” lepiej się utrwałała, opracowane zostało także odpowiednie hasło w Wikipedii [6].

Oczywiście pomimo sukcesu nowej, przełomowej usługi, która daje czytelnikom możliwość natychmiastowego wykorzystania znalezionych w BUW książek elektronicznych, trzeba mieć świadomość, że Zakup Decyzją Czytelnika jest i będzie tylko jedną ze składowych procesów gromadzenia zasobów w bibliotece akademickiej. Po pierwsze dlatego, iż nie wszystkie książki są już w wersji elektronicznej. Po drugie, nie wszystkie książki elektroniczne są udostępniane przez wydawców w modelu ZDC. BUW, jak inne biblioteki, wykorzystuje także formularz elektroniczny „Zaproponuj do Zbiorów”, dostępny poprzez konto czytelnika. W ten sposób czytelnicy informują bibliotekarzy o książkach, które są im

potrzebne i które chcieliby znaleźć w zbiorach BUW. Wciąż przeznaczana jest także spora część budżetu na zakup wydawnictw zwartych w wersji papierowej, łącząc w ten sposób dobrą bibliotekarską tradycję z inspirującą nowoczesnością.

Bibliografia

1. BREITBACH William, LAMBERT Joy E. Patron-Driven 3Ebook Acquisition. *Computers in Libraries*. 2011, nr 31, s. 16–20. ISSN 1041-7915.
2. CHMIELEWSKA Barbara. Zagraniczne książki elektroniczne w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie – dostępne modele sprzedaży i doświadczenia pracowników biblioteki. *Z Problemów Bibliotek Naukowych Wrocławia* [Dokument elektroniczny]. 2011, nr 10. Tryb dostępu: <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/publication/13731/edition/12277/content?ref=des>. Stan z dnia 30.05.2019.
3. KOPYŚ Elżbieta. *Zakup Sterowany Popytem (Patron Driven Acquisition) jako model nabywania przez biblioteki książek elektronicznych na miarę XXI wieku*. In: *Biblioteka akademicka. Infrastruktura – uczelnia – otoczenie, Gliwice, 24–25 października 2013 r.* Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, 2014, s. 223–236. ISSN 1899-6515.
4. NIXON Judith M., FREEMAN Robert, S., WARD, Suzanne M. (red.). *Patron-Driven Acquisitions. Current successes and future directions*. New York: Routledge, 2011. ISBN 978-0-415-61870-0.
5. WOJCIECHOWSKA Maja. *Jakość obsługi użytkownika biblioteki jako element koncepcji marketingowej*. In: *II Wrocławskie Spotkania Bibliotekarzy Polonijnych*. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, 2010, s. 221–234. ISBN 978-83-7493-511-1.
6. Zakup Decyzją Czytelnika. In: *Wikipedia* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: https://pl.wikipedia.org/wiki/Zakup_Decyzj%C4%85_Czytelnika. Stan z dnia 10.10.2019.

Joanna Błasiok

Biblioteka Politechniki Gdańskiej

joanna.blasiok@pg.edu.pl

Platforma MOST Wiedzy jako przykład narzędzia wspierającego zarządzanie informacją w środowisku naukowym

Słowa kluczowe: repozytorium, MOST Wiedzy, zarządzanie informacją.

Abstrakt: Platforma MOST Wiedzy, tworzona na Politechnice Gdańskiej, integruje wiele informacji o środowisku naukowym. Użytkownik znajdzie tam: wyniki badań, dane dotyczące projektów, informacje o laboratoriach i aparaturze badawczej oraz wiele innych zasobów ze wszystkich dziedzin nauki. Dodatkowym atutem MOSTU Wiedzy jest możliwość założenia przez naukowców indywidualnych profili – gromadzących informacje o różnych aspektach ich działalności naukowej. Jest tam również miejsce na repozytorium pełnych tekstów publikacji naukowych. Z tych dokumentów każdy użytkownik Internetu może korzystać w zakresie dopuszczonym przez prawo autorskie. W artykule zaprezentowano możliwości tego narzędzia, umożliwiającego skuteczniejsze zarządzanie różnymi kategoriami informacji

Keywords: repository, MOST Wiedzy, information management.

Abstract: The MOST Wiedzy platform, created at the Gdańsk University of Technology, integrates a lot of information about the scientific community. The user will find there: test results, information on projects, laboratories and research equipment as well as many other resources from all fields of science. An additional advantage of the MOST Wiedzy platform is the possibility for scientists to set up individual profiles which collects information on various aspects of their scientific activities. There is also a space for a repository of full texts of scientific publications. Any Internet user may use these documents, to the extent limited by copyright. The article presents the possibilities of this tool enabling more effective management of various categories of information.

W związku z rozwojem idei wolnego dostępu (ang. *Open Access*) na świecie, a co za tym idzie również w Polsce, powstaje coraz więcej repozytoriów gromadzących dorobek naukowy pracowników poszczególnych instytucji. W początkowej fazie upowszechniania w Polsce idei *Open Access* rolę repozytoriów pełniły biblioteki cyfrowe, działające w większości na platformie *dLibra*, w celu archiwizowania oraz udostępniania nie tylko dziedzictwa kulturowego, ale również materiałów powstających współcześnie [18, s. 128]. Włączano do nich m.in.: publikacje wydawane w wydawnictwach uczelnianych (np. Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej) czy doktoraty (np. Politechnika Gdańska i Gdański Uniwersytet Medyczny w Pomorskiej Bibliotece Cyfrowej).

Sytuacja ta nadal ma swoje odzwierciedlenie w wynikach przeszukiwania baz gromadzących informacje o repozytoriach – ROAR¹ odnotowuje 121 [14], a OpenDOAR² – 106 [12] polskich repozytoriów, z czego odpowiednio ponad 3/4 i 2/3 to właśnie biblioteki cyfrowe. Włączenie współczesnych publikacji do zasobów bibliotek cyfrowych było dobrym krokiem, ponieważ podjęcie współpracy pomiędzy bibliotekami cyfrowymi a uczelnianymi wydawnictwami spowodowało zwiększenie świadomości pracowników naukowych w zakresie korzyści płynących z publikowania w modelu otwartym [8, s. 76]. Pozwoliło ono również bibliotekarzom zdobyć odpowiednie doświadczenie, chociażby w zakresie prawa autorskiego, potrzebne podczas tworzenia otwartych repozytoriów.

W marcu 2010 r. uruchomiono w Poznaniu pierwsze repozytorium instytucjonalne – Repozytorium Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza (AMUR). Po ośmiu latach – w 2018 r. w Polsce istniało już 39 otwartych repozytoriów [1]. Wśród nich znajduje się uruchomiona w październiku 2017 r. platforma MOST Wiedzy [11] tworzona na Politechnice Gdańskiej przez Centrum Usług Informatycznych we współpracy z Biblioteką Politechniki Gdańskiej.

Powstanie MOSTU Wiedzy poprzedzały dwa projekty wdrażane wcześniej na Politechnice Gdańskiej. Pierwszy z nich to: *eUczelnia – opracowanie i wdrożenie na PG platformy udostępniającej eUsługi dla społeczeństwa informacyjnego województwa pomorskiego*³ (lata 2011–2015) [5], w ramach którego powstało wiele baz danych zawierających informacje o: pracownikach naukowo-badawczych, pracach naukowo-badawczych, realizowanych projektach i grantach, laboratoriach, aparaturze i zespołach badawczych, opracowanych rozwiązaniach innowacyjnych, patentach, projektach wynalazczych oraz ofercie technologicznej. Realizując projekt *eUczelnia*, utworzono również platformę gromadzącą kursy on-line tworzone na Politechnice Gdańskiej – *eNauczanie* [4]. Drugim projektem było *Centrum Doskonałości Naukowej Infrastruktury Wytwarzania Aplikacji – CD NIWA*⁴, w wyniku którego opracowano m.in. założenia do wdrażania otwartego dostępu oraz przetestowano umożliwiające to dostępne narzędzia [9, s. 66–67].

Ze zdobytym doświadczeniem jesienią 2016 r. przystąpiono do realizacji projektu *Multidyscyplinary Otwarty System Transferu Wiedzy – MOST Wiedzy* współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa na lata 2014–2020, w wyniku którego w październiku 2019 r. udostępniono w Internecie platformę MOST Wiedzy. Platforma MOST Wiedzy (rys. 1) nie jest tylko i wyłącznie repozytorium instytucjonalnym Politechniki Gdańskiej. Jest miejscem w Internecie, które integruje wiele informacji o środowisku naukowym. Zasoby w niej gromadzone mają na celu ułatwienie przepływu wiedzy pomiędzy środowiskiem naukowym, biznesem oraz całym społeczeństwem i są dostępne każdemu zainteresowanemu [7]. Podzielone

¹ Registry of Open Access Repositories

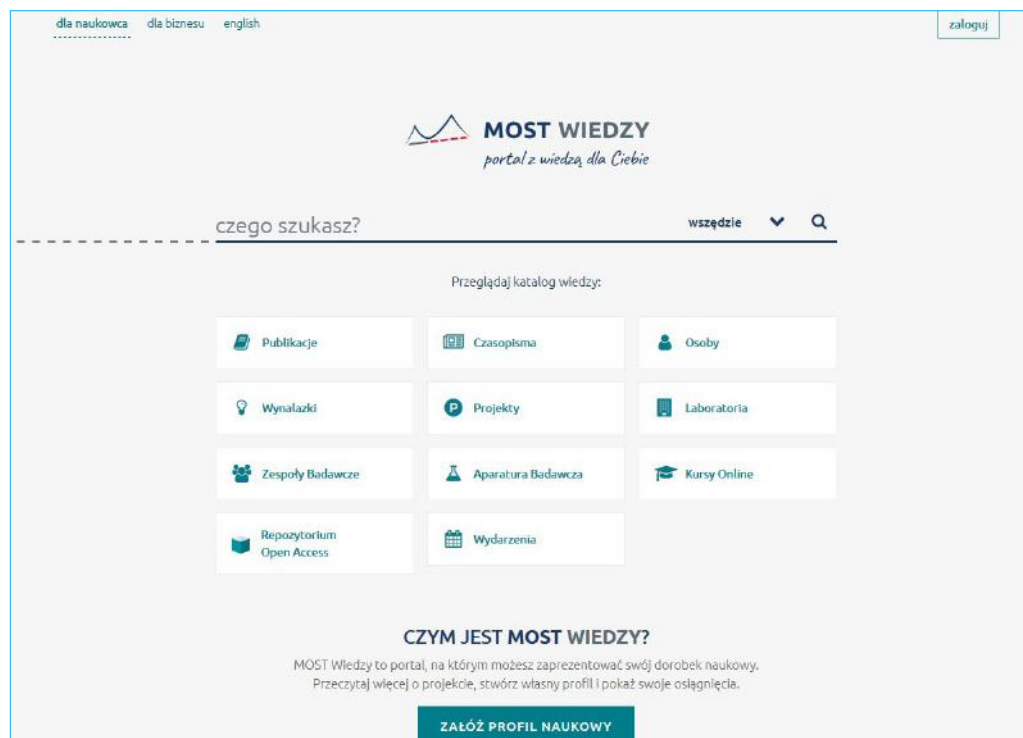
² Directory of Open Access Repositories

³ Współfinansowany z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Pomorskiego na lata 2007–2013.

⁴ Współfinansowany z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka na lata 2007–2013.

na następujące sekcje: publikacje, czasopisma, osoby, wynalazki, projekty, laboratoria, zespoły badawcze, aparatura badawcza, kursy online, repozytorium Open Access i wydarzenia.

Rysunek 1. Strona główna platformy MOST Wiedzy

Źródło: <https://mostwiedzy.pl/pl/>.

Ważnym atutem MOSTU Wiedzy jest możliwość założenia przez naukowców indywidualnych profili – gromadzących informacje o różnych aspektach ich działalności naukowej. W „profilu naukowca” znajdziemy: biogram, wykaz publikacji (wśród nich publikacje zawierające pełne teksty), osiągnięcia, informacje o organizacjach (m.in. informacje o: członkostwie w zespołach badawczych, towarzystwach, organizacjach, instytucjach, funkcjach pełnionych w redakcjach czasopism), informacje o projektach, w których realizacji naukowiec uczestniczy, dydaktyce, infrastrukturze badawczej (w tym wynalazkach). Na platformę można się zalogować poprzez: konto Politechniki Gdańskiej, ORCID (Open Researcher and Contributor ID) lub Google+.

Dzięki wspomnianym projektom *eUczelnia* i *CD NIWA* wypracowano sposób działania, dzięki któremu platforma MOST Wiedzy jest silnie powiązana z bazami zawartymi w portalu Moja PG – umożliwiającym elektroniczną obsługę studentów, pracowników naukowych oraz administracyjnych. W portalu Moja PG istnieją m.in. następujące moduły:

- Nauczyciel – wspiera funkcjonalność oceniania wyników postępów studentów w nauce, obsługę tematów prac dyplomowych;
- Nauka – obsługuje ewidencję dorobku naukowego pracowników oraz ewidencję infrastruktury badawczej (wykaz laboratoriów, aparatury naukowej, zespołów badawczych);
- Projekty – realizuje funkcjonalność ewidencji projektów realizowanych w ramach programów edukacyjnych i badawczych oraz funduszy strukturalnych [10].

Dane te są automatycznie importowane do MOSTu Wiedzy. Pracownicy rejestrują wszystkie aspekty swojej działalności naukowej raz, poprzez portal Moja PG, z którego informacje są wykorzystywane zarówno przez Dział Spraw Naukowych, jak i zasilają zasoby MOSTu Wiedzy. Wyeliminowało to potrzebę wielokrotnego rejestrowania swoich osiągnięć w różnych portalach. Między innymi właśnie problem czasochłonności deponowania danych był poruszany podczas badania pilotażowego przeprowadzonego wśród pracowników Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu podczas uruchamiania repozytorium AMUR, dotyczącego barier w autoarchiwizowaniu prac. Respondenci „raczej się zgadzali” ze stwierdzeniem: „Zadania związane z archiwizacją prac w repozytorium AMUR są dla mnie zbyt czasochłonne” (3,05 pkt – w skali 1 „zdecydowanie się nie zgadzam”, 5 – „zdecydowanie się zgadzam”) [15, s. 194].

W przypadku publikacji naukowych pracownicy wcześniej wypełniali jedynie dane bibliograficzne istotne dla rejestracji dorobku naukowego, obecnie mogą dodatkowo załączyć plik z pełnym tekstem w celu udostępnienia go w repozytorium. Istnieje również możliwość uzupełnienia pliku we wcześniej zatwierdzonych publikacjach. Opcja ta została uruchomiona jeszcze przed upublicznieniem platformy MOST Wiedzy.

Udostępnianie plików w Internecie musi odbywać się zgodnie z obowiązującym prawem autorskim – w Polsce jest to *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych* [17]. W przypadku publikacji dokumentów w repozytoriach potrzebne jest uzyskanie licencji od właścicieli autorskich praw majątkowych – autora bądź jeśli prawa te zostały przekazane, nabywcy, którym najczęściej jest wydawca [18, s. 134]. W związku z tym autorzy dodając plik, wybierają licencję, na jakiej chcą, aby był on udostępniany. Mogą wskazać jedną z 6 licencji Creative Commons [13], copyright (uzupełniony o dane osoby/instytucji), opcję „Brak zgody na udostępnianie” (w tym wypadku konieczne jest podanie uzasadnienia) oraz „Ustala Biblioteka PG”. I właśnie ta ostatnia możliwość jest najczęściej wybieraną przez pracowników. Można wręcz powiedzieć, że przypadki wyboru innych opcji są niestety marginalne. Wynika to prawdopodobnie z braku świadomości prawnej naukowców, którzy jak słusznie zauważa Bożena Bednarek-Michalska, zazwyczaj nie podejmują żadnych działań mających na celu właściwe zarządzanie swoimi prawami autorskimi oraz często nawet nie czytają umów podpisywanych z wydawcą [2, s. 55–57].

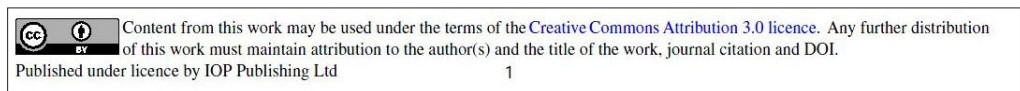
Niezależnie od wyboru dokonanego przez autora, wszystkie rekordy przechodzą weryfikację bądź, jeśli jest to również potrzebne, uzupełnienie. Autorzy niestety myślą się w obie strony – zaznaczają licencję Creative Commons, mimo iż przekazali autorskie prawa

majątkowe wydawcy lub copyright wydawcy dla artykułów zawierających na pierwszej stronie informację o licencji CC. Każdy rekord przechodzi kontrolę w Dziale Spraw Naukowych, który koordynuje rejestrację dorobku naukowego pod kątem zgodności opisu/wypełnionych pól ze stanem faktycznym publikacji, a później trafia do bibliotekarza.

Do zadań Biblioteki PG przy współtworzeniu repozytorium MOST Wiedzy należy ustalenie, do kogo należą autorskie prawa majątkowe oraz – jeśli zostały przeniesione na wydawcę – to czy jego polityka wydawnicza pozwala na publikację pliku zawierającego artykuł naukowy zgłoszony przez autora. Dzięki narzędziu, którym jest Internet, praca bibliotekarza w repozytorium MOST Wiedzy może się odbywać o dowolnej porze z dowolnego miejsca – całkowicie zdalnie.

Pierwszą czynnością wykonywaną podczas sprawdzania możliwości zamieszczenia plików zgłaszanych do repozytorium jest przegląd zawartości samych plików. Weryfikacji poddawana jest zgodność pliku z opisem zamieszczonym w portalu Moja PG. W przypadku błędów w opisie, zostaje podjęty kontakt z Działem Spraw Naukowych. Jeśli dołączony plik jest błędny bądź nieczytelny – wystosowuje się prośbę do autora o dostarczenie poprawnego pliku. W przypadku, gdy wszystko jest w porządku, zostaje on skontrolowany pod kątem informacji dotyczących praw autorskich. Najbardziej komfortowa jest sytuacja, gdy w pliku znajduje się informacja o licencji Creative Commons (zob. rys. 2). Wtedy zostaje ona przeniesiona do bazy, rekord zatwierdzony i praca się kończy. Niestety taka sytuacja nie zdarza się zbyt często. Zazwyczaj pojawia się informacja o copyright bądź zupełny brak informacji dotyczącej praw autorskich. Jeśli widnieje nota copyrightowa wskazująca autorów, wtedy bibliotekarz kontaktuje się z autorami w celu jej potwierdzenia bądź dokonania wyboru licencji CC. Jeśli zaś jest to wydawca lub brak informacji, należy przejrzeć przepastne zasoby Internetu w poszukiwaniu dalszych danych.

Rysunek 2. Informacja o zastosowanej licencji Creative Commons zawarta w pliku z artykułem

Źródło: <https://mostwiedzy.pl/pl/publication/airstrip-ground-improvement-works-by-blasting-charge-technique-and-dredged-ash-material-mixture,148302-1>.

Opracowując artykuł z zagranicznego czasopisma, najlepiej skorzystać z bazy SHERPA/RoMEO [16], która gromadzi informacje dotyczące polityki wydawniczej (zob. rys. 3). Jeśli czasopismo jest w niej uwzględnione, od razu dostępne są wytyczne dotyczące samoarchiwizacji. Znaleźć tam można m.in. informacje dotyczące wersji, którą można archiwizować, czasu trwania embargo czy licencji, na której artykuł ma być udostępniany. Ułatwieniem pracy jest również to, że baza zawiera linki do wytycznych na stronie wydawcy. Jest to bardzo pomocne, gdy trzeba rozwiązać niejasności bądź sprawdzić aktualność danych zawartych w bazie. W przypadku czasopism stosujących otwarty dostęp warto skorzystać z bazy DOAJ [3] – zawiera ona również informacje o stosowanej licencji.

Rysunek 3. Opis czasopisma Applied Catalysis B: Environmental w bazie SHERPA/RoMEO

... opening access to research

Home • Search • Journals • Publishers • FAQ • Suggest • About

English | Español | Magyar | Nederlands | Português

Search - Publisher copyright policies & self-archiving

One journal found when searched for:

Journal:	Applied Catalysis B: Environmental (ISSN: 0926-3373)
RoMEO:	This is a RoMEO green journal
Paid OA:	A paid open access option is available for this journal.
Author's Pre-print:	✓ author can archive pre-print (ie pre-refereeing)
Author's Post-print:	✓ author can archive post-print (ie final draft post-refereeing)
Publisher's Version/PDF:	✗ author cannot archive publisher's version/PDF
General Conditions:	<ul style="list-style-type: none">• Authors pre-print on any website, including arXiv and RePEC• Author's post-print on author's personal website immediately• Author's post-print on open access repository after an embargo period of between 12 months and 48 months• Permitted deposit due to Funding Body, Institutional and Governmental policy or mandate, may be required to comply with embargo periods of 12 months to 48 months• Author's post-print may be used to update arXiv and RepEC• Publisher's version/PDF cannot be used• Must link to publisher version with DOI• Author's post-print must be released with a Creative Commons Attribution Non-Commercial No Derivatives License
Mandated OA:	Compliance data is available for 57 funders
Paid Open Access:	Open Access
Notes:	<ul style="list-style-type: none">• Publisher last reviewed on 03/06/2015
Copyright:	Unleashing the power of academic sharing - Sharing Policy - Sharing and Hosting Policy FAQ - Green open access - Journal Embargo Period List (pdf) - Journal Embargo List for UK Authors - Attaching a User License (pdf) - Funding Body Agreements
Updated:	01-May-2015 - Suggest an update for this record
Link to this page:	http://sherpa.mimas.ac.uk/romeo/issn/0926-3373/
Published by:	Elsevier - Green Policies in RoMEO

This summary is for the journal's *default* policies, and changes or exceptions can often be negotiated by authors.
All information is correct to the best of our knowledge but should not be relied upon for legal advice.

Źródło: <http://sherpa.mimas.ac.uk/romeo/search.php?issn=0926-3373>.

W przypadku braku danego czasopisma w wyżej wymienionych bazach oraz gdy wprowadzane są artykuły z materiałów konferencyjnych bądź innych publikacji, niezawodnym źródłem pozostają strony www czasopism, imprez lub instytucji (zob. rys. 4). Pierwszą poszukiwaną informacją jest stosowanie licencji Creative Commons – każda z nich zawiera w sobie zgodę na rozpowszechnianie, więc w przypadku jej wystąpienia plik zostaje od razu zatwierdzony. Niestety często takie poszukiwania można nazwać śledztwem. Czasem informacja znajduje się bezpośrednio na stronie głównej, czasem w sekcji „o czasopiśmie”, niekiedy informacje takie można odnaleźć w załączonym wzorze umowy, którą autorzy podpisują z wydawcą.

W sytuacji, gdy brak jest informacji o licencji oraz wyraźnego zaznaczenia o nieprzenoszeniu praw autorskich majątkowych na wydawcę, zostaje podjęty kontakt z wydawcą. Ma on na celu uzyskanie od niego licencji niewyłącznej na publikację materiału w repozytorium MOST Wiedzy. W e-mailu zostaje zadane pytanie zarówno o zgodę na publikację, jak i o zasady, na których ta zgoda ma być udzielana. Zasadami tymi mogą być m.in.: embargo, zamieszczenie linku do artykułu na stronie własnej wydawcy czy udzielenie licencji CC. Dzięki wykorzystaniu poczty elektronicznej wszelkie ustalenia mają formę

pisemną. Bywają przypadki, że dopiero w odpowiedzi na zapytanie wystosowane przez Bibliotekę PG wydawcy opracowują politykę dotyczącą samoarchiwizacji. Parokrotnie zdarzyło się, że bibliotekarz Biblioteki PG był dla wydawcy przewodnikiem po licencjach Creative Commons.

Rysunek 4. Informacja o zastosowanej licencji Creative Commons znajdująca się na stronie wydawcy

Źródło: <http://atena.ikolej.pl/>.

Dzięki nieustannej pracy bibliotekarzy, półtora roku od uruchomienia⁵, w MOŚCIE Wiedzy zarejestrowane jest 40 092 publikacji, z czego pełny tekst w portalu posiada 1 131 z nich, a kolejne 232 czekają na publikację ze względu na embargo narzucone przez wydawców. Z miesiąca na miesiąc rośnie zainteresowanie naukowców deponowaniem artykułów w repozytorium, co jest widoczne w liczbie rejestrowanych prac naukowo-badawczych posiadających załączony plik z pełnym tekstem publikacji. Przez cały grudzień 2017 r. zgłoszono takich prac – 76, podczas gdy tylko w pierwszym tygodniu kwietnia 2019 r. do zatwierdzenia wpłynęło 87 nowych publikacji. Przyrost ten cieszy tym bardziej, że w przeciwieństwie do bibliotek cyfrowych, w repozytorium proces gromadzenia jest mniej planowy oraz systematyczny [6, s. 204] i zależy od samych użytkowników.

W związku z tym, że w przeciwieństwie do zbiorów zamieszczanych w bibliotekach cyfrowych zarówno autor, jak i bibliotekarz nie mają do czynienia z dokumentem w formie fizycznej, praca przy tworzeniu repozytorium dokumentów odbywa się wirtualnie – nie jest ograniczona ani przez miejsce, ani czas. Jedynym narzędziem potrzebnym zarówno autorom, jak i bibliotekarzom jest Internet. Autorzy zgłaszają dokument zdalnie poprzez narzędzia stworzone przez programistów Politechniki Gdańskiej. Następnie bibliotekarze wykorzystując bazy danych dostępne w Internecie, strony wydawnictw, instytucji czy konferencji oraz pocztę elektroniczną – przeprowadzają weryfikację. Należy podkreślić, że cały proces, kończący się publikacją artykułu w repozytorium, może odbywać się tylko i wyłącznie dzięki udanej współpracy między naukowcami, wydawcami i bibliotekarzami. Wraz ze wzrostem świadomości dotyczącym korzyści płynących z publikowania w wolnym dostępie współpraca ta przebiega coraz sprawniej.

⁵ Stan z dnia 10.04.2019.

Bibliografia

1. BEDNAREK-MICHALSKA Bożena. *Kalendarium OA w Polsce* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://uwolnijnauke.pl/kalendarium-oa-w-polsce/>. Stan z dnia 10.04.2019.
2. BEDNAREK-MICHALSKA Bożena. *Rola bibliotek naukowych we wdrażaniu rozwiązań otwartych Repozytorium Open Access – model dla uczelni*. In: GÓRSKI Marek M., MARCINEK Marzena (red.). *Otwarte zasoby wiedzy*. Kraków: Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, 2011, s. 45–59. ISBN 978-83-7242-635-2.
3. *Directory of Open Access Journals – DOAJ* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://doaj.org/>. Stan z dnia 11.04.2019.
4. *eNauczanie* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://enauczanie.pg.edu.pl/moodle/>. Stan z dnia 10.04.2019.
5. *eUczelnia* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://euczelnia.pg.gda.pl/>. Stan z dnia 10.04.2019.
6. GŁOWACKA Ewa, JAROCKI Mariusz, KOWALSKA Małgorzata, KUROWSKA Ewa, PAMUŁA-CIEŚLAK Natalia. *Współczesne źródła informacji*. In: BABIK Wiesław (red.). *Nauka o informacji*. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2016, s. 189–214. ISBN 978-83-64203-82-4.
7. *Istota projektu* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://pg.edu.pl/most/wiedzy/istota-projektu>. Stan z dnia 10.04.2019.
8. KOKOT Kamila. Mobilność niemobilnego księgozbioru – przypadek Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej. *Acta Universitatis Lodzianis, Folia Librorum*. 2018, nr 2, s. 73–85. ISSN 0860-7435.
9. LUBOMSKI Paweł. MOST Wiedzy jako narzędzie promocji otwartych zasobów nauki. *Zeszyty Naukowe Wydziału Elektroniki i Automatyki Politechniki Gdańskiej*. 2017, nr 52, s. 65–68. ISSN 2353-1290.
10. *Moja PG – opis usługi* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://cui.pg.edu.pl/katalog-uslug/moja-pg>. Stan z dnia 10.04.2019.
11. *MOST Wiedzy* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://mostwiedzy.pl/pl/>. Stan z dnia 10.04.2019.
12. *Open DOAR. Browse by Country and Region: Poland* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: http://roar.eprints.org/cgi/roar_search/advanced?location_country=pl&software=&type=&order=-recordcount%2F-date. Stan z dnia 12.04.2019.
13. *Poznaj licencje Creative Commons* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://creativecommons.pl/poznaj-licencje-creative-commons/>. Stan z dnia 10.04.2019.
14. *Registry of Open Access Repositories. Country matches any of "Poland"* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: http://v2.sherpa.ac.uk/view/repository_by_country/pl.html. Stan z dnia 12.04.2019.
15. RYCHLIK Małgorzata, KARWASIŃSKA Emilia. *Polowanie na zasób – czyli strategia pozyskiwania dokumentów do repozytorium AMUR (Adam Mickiewicz University Repository)*. In: GÓRSKI Marek M., MARCINEK Marzena (red.). *Otwarte zasoby wiedzy*. Kraków: Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, 2011, s. 183–197. ISBN 978-83-7242-635-2.
16. *SHERPA/RoMEO* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.sherpa.ac.uk/romeo/index.php>. Stan z dnia 11.04.2019.
17. Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Dz. U. 1994, Nr 24, poz. 83 z późniejszymi zmianami.
18. WAŁEK Anna. *Biblioteka cyfrowa jako typ otwartego repozytorium (na przykładzie Dolnośląskiej Biblioteki Cyfrowej)*. In: GÓRSKI Marek M., MARCINEK Marzena (red.). *Otwarte zasoby wiedzy*. Kraków: Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, 2011, s. 125–137. ISBN 978-83-7242-635-2.

Dorota Ubysz

Główna Biblioteka Lekarska
d.ubysz@gbl.waw.pl

Iwona Fryzowska-Chrobot

Główna Biblioteka Lekarska
i.chrobot@gbl.waw.pl

Wojciech Giermaziak

Główna Biblioteka Lekarska
sekretariat@gbl.waw.pl

Baza Tez-MeSH jako efektywne narzędzie do opracowania rzeczowego i wyszukiwania informacji z zakresu medycyny i nauk pokrewnych

Słowa kluczowe: hasła przedmiotowe medyczne (MeSH), Tez-MeSH, tezaursus, System Ujednoliconego Języka Medycznego, Polska Bibliografia Lekarska, Medline.

Abstrakt: W artykule omówiono bazę Tez-MeSH, która jest polską wersją amerykańskiego języka informacyjno-wyszukiwawczego (Medical Subject Headings, MeSH) prowadzonego przez Narodową Bibliotekę Medycyny Stanów Zjednoczonych (U.S. National Library of Medicine, NLM). Zawiera terminologię z zakresu medycyny, nauk pokrewnych oraz organizacji ochrony zdrowia. W Polsce baza jest prowadzona od 1978 r. przez Główną Bibliotekę Lekarską (GBL), początkowo udostępniana w formie drukowanej, a później elektronicznej. Od 2006 r. funkcjonuje w wersji on-line i mogą z niej korzystać bezpłatnie wszystkie zainteresowane uczelnie oraz inne instytucje, po wcześniejszym podpisaniu umowy. W GBL baza wykorzystywana jest do sporządzania opisów treściowych piśmiennictwa zakwalifikowanego do *Polskiej Bibliografii Lekarskiej* (PBL) oraz służy jako narzędzie wyszukiwawcze przy tematycznych zestawieniach literatury. Korzysta z niej również wiele bibliotek przy opracowywaniu zbiorów własnych. Pod koniec każdego roku jest aktualizowana do nowej wersji źródłowej MeSH, tłumaczona oraz implementowana do *Polskiej Bibliografii Lekarskiej*. W 2011 r. została przyjęta do bazy multitezaurausa prowadzonej przez NLM. Od 2019 r. GBL udostępnia hasła z Tez-MeSH również w formacie wymiennym MARC21 w celu ułatwienia użytkownikom opracowywania zbiorów własnych.

Keywords: Medical Subject Headings (MeSH), Tez-MeSH, Thesaurus, Unified Medical Language System (UMLS), Polish Medical Bibliography, Medline.

Abstract: The Tez-MeSH database is the Polish version of the American information retrieval query language (Medical Subject Headings, MeSH) run by the National Library of Medicine (U.S. National Library of Medicine, NLM). It contains terminology in the fields of medicine, related sciences and health care organizations. The database is maintained by the Central Medical Library (Główna Biblioteka Lekarska; GBL) from 1978, initially available in printed version and later in

electronic form. Since 2006 it has been available on-line and can be used free of charge by all interested universities and other institutions, after signing the contract. In GBL, the database is used to prepare descriptions of the contents of the literature qualified for the Polish Medical Bibliography (Polska Bibliografia Lekarska; PBL) and serves as a search tool for thematic lists of literature. Many libraries also use it when developing their own collections. At the end of each year it is updated to the new source version of MeSH, translated and implemented into the Polish Medical Bibliography. Since 2012, the Tez-MeSH database has become a part of the multi-thesaurus NLM database. Since 2019, GBL has made available the medical subject headings from Tez-MeSH in the MARC21 exchange format in order to make it easier for users to develop their own collections.

Terminologia medyczna to jedna z najbardziej rozbudowanych terminologii specjalistycznych, co związane jest z szybkim rozwojem i wielkimi zmianami w dziedzinie medycyny, występującymi szczególnie w ostatnich dwóch stuleciach. Jej wielkość jest szacowana na ponad 250 tys. słów [4]. „Początkowo słownictwo medyczne tworzone było spontanicznie, często na bazie pewnych skojarzeń z życia codziennego, nie podlegało więc usystematyzowaniu. Różni medycy nadawali różne nazwy tym samym zjawiskom, co doprowadzało do nieporozumień i niespójności” [1]. Konieczne stało się, aby język stosowany w medycynie był jednoznaczny. Uzyskano to dzięki słownictwu kontrolowanemu znajdującemu się w tezaursach. Najpopularniejszym tezaurem haseł przedmiotowych z zakresu medycyny, w układzie polihierarchicznym, jest MeSH (Medical Subject Headings). Od 1960 r. jest niezastąpionym narzędziem do efektywnego indeksowania i wyszukiwania prac. W bazach danych jest głównym narzędziem do wyszukiwania tematycznej literatury. Zawiera deskryptory oraz ich odpowiedniki znaczeniowe (askryptory). Terminy MeSH obejmują wszystkie kategorie nauk biomedycznych [5].

Dążenie polskich lekarzy do unifikacji nazewnictwa medycznego, odzwierciedlające światowy trend tworzenia precyzyjnego i jednolitego słownictwa [2], przyczyniło się do przetłumaczenia na język polski amerykańskiego MeSH przez zespół pracowników Głównej Biblioteki Lekarskiej (GBL) i powstania polskiej wersji bazy, obecnie pod nazwą Tez-MeSH.

Po podjęciu na początku lat siedemdziesiątych decyzji, że *Polska Bibliografia Lekarska* opracowywana będzie przy pomocy języka informacyjno-wyszukiwawczego stosowanego przez znaną na świecie amerykańską bazę Medline, prowadzoną przez Narodową Bibliotekę Medycyny Stanów Zjednoczonych (US National Library of Medicine – NLM), Główna Biblioteka Lekarska wystąpiła o zgodę do autorów oryginału na tłumaczenie MeSH. Po jej uzyskaniu w 1973 r. zespół specjalistów, pracujących i współpracujących z GBL, przystąpił do tłumaczenia MeSH na język polski. Już w 1978 r. gotowa była pierwsza przetłumaczona wersja, pod nazwą *Tezaurus*, prowadzona jako baza komputerowa. W latach 1979–1990 *Tezaurus* zawierający polską wersję MeSH 1978, prowadzony był przy użyciu własnego oprogramowania na sprzęcie SINGER 1500. Baza *Tezaurus* składała się z około 14 tys. rekordów, z których każdy zawierał deskryptor amerykański, deskryptor polski, przynajmniej jeden kod semantyczny, askryptory polskie, łacińskie, rosyjskie i ekwiwalent *Słownika haseł z zakresu medycyny i nauk pokrewnych* służący do opracowywania druków zwartych

w katalogu przedmiotowym. Od 1979 r. dane wprowadzane do bazy PBL były opracowywane przy użyciu polskiej wersji MeSH. *Tezaurus* udostępniany był tylko w wersji drukowanej. Pierwsze wydanie zawierało układ hierarchiczny, alfabetyczny i permutacyjny [8].

Od 1991 do 2005 r. baza *Tezaurus* prowadzona była w systemie Micro CDS/ISIS. W 1995 r., po uzyskaniu zgody twórców bazy na jej udostępnienie zainteresowanym bibliotekom, GBL wydała drukiem *Polski Tezaurus Medyczny – Polska Wersja MeSH* we wszystkich możliwych układach: alfabetycznym, semantycznym, permutacyjnym, polsko-angielskim, angielsko-polskim oraz indeks hasel przedmiotowych. Od 1995 r. baza *Tezaurus* udostępniana była również w wersji elektronicznej bibliotekom akademii medycznych i instytutom naukowo-badawczym. Zawierała ona wówczas ponad 15 tys. deskryptorów [9]. W 2000 r. baza została zaktualizowana do wersji MeSH z 1998 r. i otrzymała nazwę *Tezaurus 98*. W 2002 r. została zaktualizowana do wersji MeSH z 2001 r. i została nazwana *Tezaurus 01*. Od 2005 r. baza nosi nazwę *Tez-MeSH* i jest prowadzona w oprogramowaniu *Expertus* firmy Splendor Systemy Informacyjne S.C. Baza *Tez-MeSH* powstała z połączenia baz *Tezaurus 01* i *MeSH 2005*. Od maja 2006 r. jest udostępniana za pośrednictwem Internetu wszystkim zainteresowanym instytucjom na podstawie umowy [9]. Od 2007 r. jest aktualizowana co roku, zgodnie z najnowszą wersją źródłową. W 2011 r. baza *Tez-MeSH* została włączona, jako polska wersja amerykańskiej bazy MeSH, do międzynarodowej bazy multitezaurusa, prowadzonej przez NLM pod nazwą *Unified Medical Language System* [7]. Od 2019 r. rekordy z bazy *Tez-MeSH* udostępniane są również w formacie wymiennym MARC21.

Baza *Tez-MeSH* zawiera obecnie ponad 29,5 tys. deskryptorów i około 25 tys. askryptorów. Corocznie przybywa 300–500 nowych deskryptorów i podobna liczba askryptorów. Niektóre deskryptory zostają usunięte lub zmieniają swoje brzmienie. Zmiany dotyczą również innych pól rekordu, np.: modyfikatorów (określników) czy askryptorów. W strukturze rekordu (rys. 1), oprócz deskryptorów polskich i angielskich oraz askryptorów polskich, zawarty jest również wykaz modyfikatorów dopuszczonych do użycia z danym deskryptorem, definicja w języku polskim, kody semantyczne, ID MeSH, rok wprowadzenia deskryptora oraz inne dane przydatne w procesie indeksowania (deskryptory towarzyszące w języku polskim i angielskim, poprzednie brzmienie deskryptora, jeśli został zmieniony, adnotacja).

Rysunek 1. Przykładowy rekord z bazy Tez-MeSH

Wyniki wyszukiwania

Zapytanie: UDAR MÓZGU
Liczba odnalezionych rekordów: 1

Przejdź do opcji zmiany formatu | [Wyświetlenie wyników w wersji do druku](#)

1/1

MeSH Unique ID:	D020521
Deskryptor polski:	Udar mózgu
Kod:	C10.228.140.300.775
Kod:	C14.907.253.855
Deskryptor MeSH:	Stroke
Adnotacja:	udar niedokrwienny indeksuj: UDAR MÓZGU + NIEDOKRWIENIE MÓZGU; udar krwotoczny indeksuj: UDAR MÓZGU + KRWOTOK MÓZGOWY
Modyfikator polski:	chirurgia (CI) * diagnostyka (DG) * etiologia chemiczna (EC) * etnologia (EG) * ekonomika (EK) * embriologia (EM) * enzymologia (EN) * epidemiologia (EP) * etiopatogeneza (ET) * farmakoterapia (FT) * genetyka (GE) * historia (HI) * immunologia (IM) * klasyfikacja (KL) * krew (KR) * leczenie diety (LD) * leczenie (LE) * leczenie promieniami (LP) * mikrobiologia (MB) * metabolizm (ME) * mocznik (MO) * patofizjologia (PF) * płyn mózgowo-rdzeniowy (PG) * pielęgniarstwo (PI) * powikłania (PK) * psychologia (PL) * patomorfologia (PM) * profilaktyka (PT) * przypadki wrodzone (PW) * parazytologia (PZ) * radiografia (RG) * rehabilitacja (RH) * scyntygrafia (SC) * śmiertelność (SM) * ultrasonografia (US) * weterynaria (WE) * wirusologia (WI)
Definicja:	Nagłe wystąpienie mniej lub bardziej rozległych objawów ogniskowego uszkodzenia mózgu, z utratą lub bez utraty świadomości spowodowane krwotokiem mózgowym, zakrzepem lub zatorem tętnic mózgowych. Zespół kliniczny zależy od miejsca i rozmiarów uszkodzenia.
Askryptor polski:	Apopleksja
Askryptor polski:	Incydent naczyniowo-mózgowy
Askryptor polski:	Ostry udar mózgu
Askryptor polski:	Udar mózgowy
Modyfikator angielski:	surgery (SU) * diagnosis (DI) * chemically induced (CI) * ethnology (EH) * economics (EC) * embryology (EM) * enzymology (EN) * epidemiology (EP) * etiology (ET) * drug therapy (DT) * genetics (GE) * history (HI) * immunology (IM) * classification (CL) * blood (BL) * diet therapy (DH) * therapy (TH) * radiotherapy (RT) * microbiology (MI) * metabolism (ME) * urine (UR) * physiopathology (PP) * cerebrospinal fluid (CF) * nursing (NU) * complications (CO) * psychology (PX) * pathology (PA) * prevention & control (PC) * congenital (CN) * parasitology (PS) * radiography (RA) * rehabilitation (RH) * radionuclide imaging (RI) * mortality (MO) * ultrasonography (US) * veterinary (VE) * virology (VI)
Poprzednie indeksowanie:	Choroby naczyniowe mózgu
Rok wprowadzenia:	2000
Ekwiwalent Słownika Haseł:	Mózg, udar

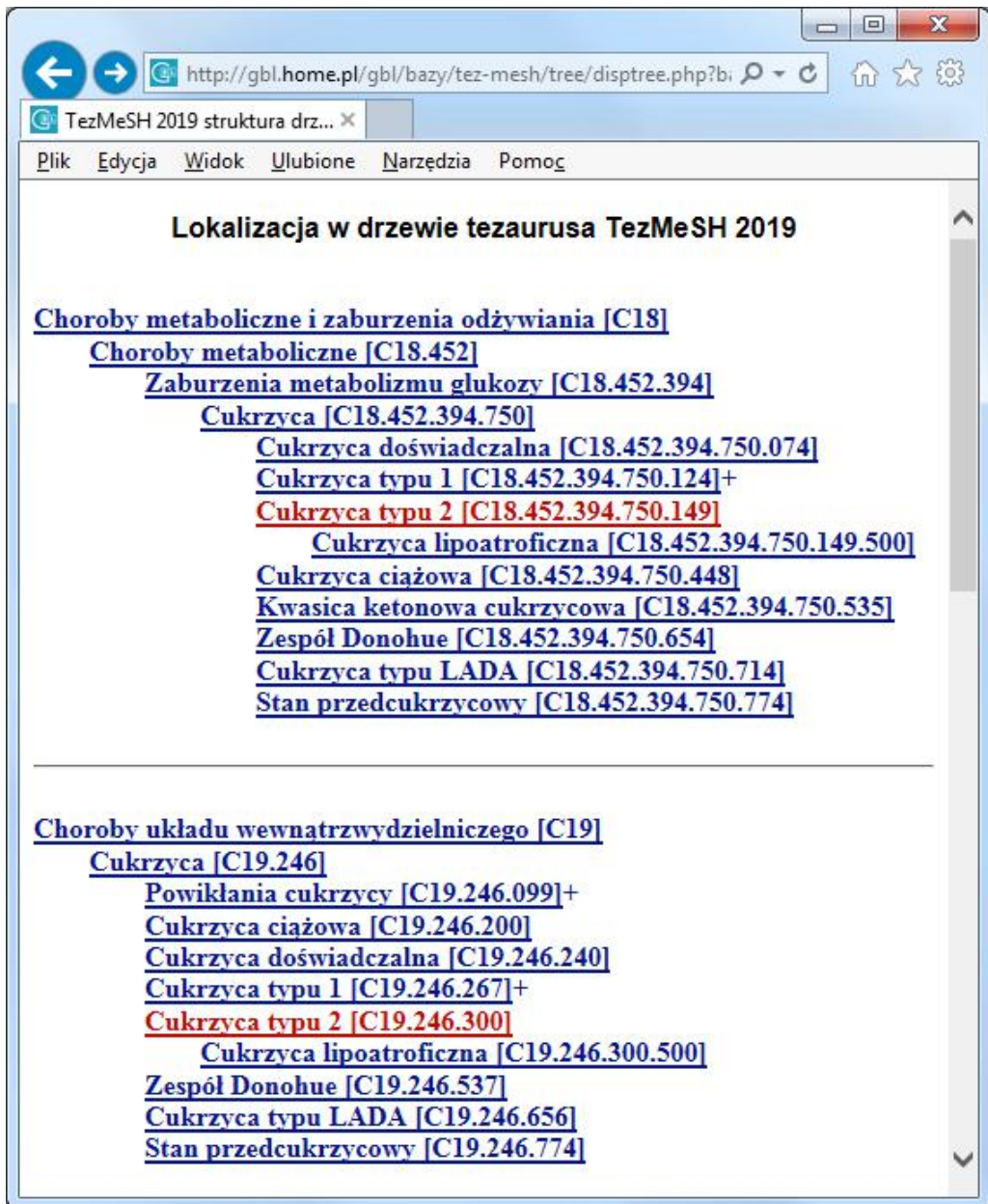
Źródło: Baza Tez-MeSH [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://gbl.home.pl/cgi-bin/expertus500.cgi>.

Terminologia Tez-MeSH zgrupowana jest w 16 kategoriach, oznaczonych literami:

- A. Anatomia
- B. Organizmy
- C. Choroby
- D. Leki i substancje chemiczne
- E. Techniki i wyposażenie analityczne, diagnostyczne i terapeutyczne
- F. Psychiatria i psychologia
- G. Zjawiska i procesy
- H. Dyscypliny i zawody
- I. Antropologia, edukacja, socjologia i zjawiska społeczne
- J. Technologia, przemysł, rolnictwo
- K. Humanistyka
- L. Nauki o informacji
- M. Grupy ludności
- N. Opieka zdrowotna
- V. Typy publikacji
- Z. Nazwy geograficzne

Każdy deskryptor posiada przynajmniej jeden alfanumeryczny kod semantyczny, który wyznacza jego miejsce w strukturze tezaury. Polihierarchiczność bazy pozwala na występowanie jednego deskryptora w kilku miejscach drzewa deskryptorowego (rys. 2) [8].

Rysunek 2. Hierarchiczność bazy Tez-MeSH na przykładzie deskryptora *Cukrzyca*

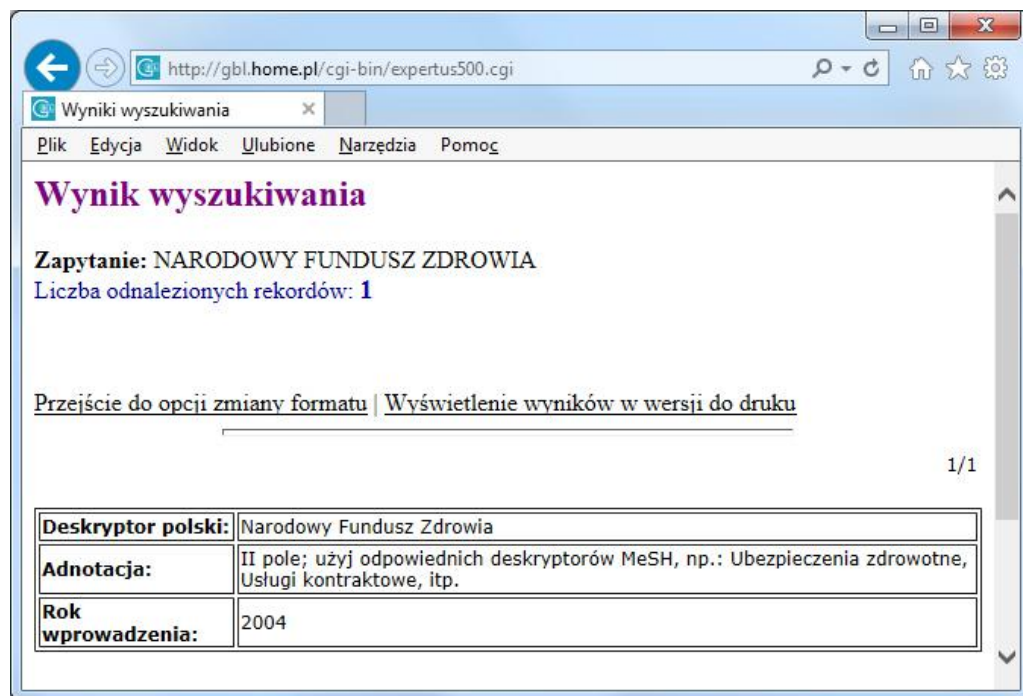

Źródło: Baza Tez-MeSH [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://gbl.home.pl/gbl/bazy/tez-mesh/tree/disptree.php?base=b&key=C18.452.394.750.149&year=2019>.

Baza Tez-MeSH nie jest jedynie kalką amerykańskiego MeSH, ponieważ oprócz deskryptorów przetłumaczonych z bazy źródłowej, zawiera również deskryptory własne,

niezbędne do opisu polskiej rzeczywistości [7], np. nazwy województw, miast, organizacji czy instytucji (rys. 3).

Rysunek 3. Przykład polskiego rekordu z bazy Tez-MeSH

Źródło: Baza Tez-MeSH [Dokument elektroniczny]. Tytuł dostępu: <http://gbl.home.pl/cgi-bin/expertus500.cgi>.

Przy opracowywaniu Tez-MeSH dużą wagę przywiązuje się do rozbudowy polskiej zawartości semantycznej bazy, do powiększania zbioru askryptorów-synonimów, ponieważ ułatwia to prace przy indeksowaniu dokumentów i wyszukiwanie w bazie PBL [7].

Znajdujące się w rekordzie pole MeSH Unique ID (numer identyfikacyjny w MeSH) umożliwia bezpośrednie przejście z rekordu Tez-MeSH do źródłowego rekordu na stronie amerykańskiego MeSH (rys. 4).

Rysunek 4. Przejście z rekordu Tez-MeSH (Udar mózgu) do rekordu MeSH (Stroke)

The screenshot shows a web browser window with the URL <https://meshb.nlm.nih.gov/record/ui?ui=D020521>. The page header includes the NIH logo and the text 'U.S. National Library of Medicine'. Below the header, there are navigation links: Search, Tree View, MeSH on Demand (with a 'NEW' badge), MeSH 2018, and MeSH Suggestions. There are also links for 'About MeSH Browser' and 'Contact Us'. The main content area is titled 'Stroke MeSH Descriptor Data 2019' and has four tabs: 'Details' (selected), 'Qualifiers', 'MeSH Tree Structures', and 'Concepts'. The 'Details' tab displays the following information:

MeSH Heading	Stroke
Tree Number(s)	C10.228.140.300.775 C14.907.253.855
Unique ID	D020521
Annotation	note entry term APOPLEXY: PITUITARY APOPLEXY is also available
Scope Note	A group of pathological conditions characterized by sudden, non-convulsive loss of neurological function due to BRAIN ISCHEMIA or INTRACRANIAL HEMORRHAGES . Stroke is classified by the type of tissue NECROSIS , such as the anatomic location, vasculature involved, etiology, age of the affected individual, and hemorrhagic vs. non-hemorrhagic nature. (From Adams et al., Principles of Neurology, 6th ed, pp777-810)
Entry Term(s)	Apoplexy CVA (Cerebrovascular Accident) Cerebral Stroke Cerebrovascular Accident Cerebrovascular Accident, Acute Cerebrovascular Apoplexy Cerebrovascular Stroke Stroke, Acute Vascular Accident, Brain
NLM Classification #	WL 356
Previous Indexing	Cerebrovascular Disorders (1964-1999) Intracranial Arteriosclerosis (1965-1999) Intracranial Embolism and Thrombosis (1965-1999)
Public MeSH Note	2008; see CEREBROVASCULAR ACCIDENT 2000-2007 ; see CEREBROVASCULAR DISORDERS 1963-1999 ; for APOPLEXY see CEREBROVASCULAR DISORDERS 1963-1999
History Note	2008 (2000); use CEREBROVASCULAR DISEASES 1963-1999 ; for APOPLEXY use CEREBROVASCULAR DISORDERS 1963-1999
Entry Combination	rehabilitation:Stroke Rehabilitation
Date Established	2000/01/01
Date of Entry	1999/11/04
Revision Date	2016/06/13

Źródło: Baza MeSH [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://meshb.nlm.nih.gov/record/ui?ui=D020521>.

Rysunek 5. Strona główna bazy Tez-MeSH

Tez-MeSH 2019, Główna Bi...

PLIK Edycja Widok Ulubione Narzędzia Pomoc

GBL GŁÓWNA BIBLIOTEKA LEKARSKA

MEDICAL SUBJECT HEADINGS MeSH

Dział Bibliografii Medycznych

Tez-MeSH - Polska wersja tezauryasa Medical Subject Headings (wg MeSH 2019)
[Objaśnienie zawartości pól rekordu]
[Prześlij propozycję terminologiczną autorom bazy]

Nowa wersja Tez-MeSH 2019
Wszystkie hasła dostępne w formacie MARC

Wpisz termin lub początek terminu albo początki słów:

lub przejrzyj indeks

Uwaga: IP, data i czas połączenia są rejestrowane

Szukaj w poniższych polach:

- Deskryptor angielski bazy MeSH
- Deskryptor polski bazy Tez-MeSH
- Askryptor polski
- Entry term wg MeSH
- Poprzednie indeksowanie w Tez-MeSH
- Dowolny termin polski lub angielski
- MeSH Unique ID**
- Modyfikator angielski
- Skrót modyfikatora angielskiego
- Modyfikator polski
- Skrót modyfikatora polskiego
- Dowolne słowa rekordu**

Wyświetl rekordy zawierające deskryptory, które:

- nie powinny być używane do indeksowania
- są deskryptorami obowiązkowymi

Format wyświetlania wyników:

(aktualizacja bazy 2018.12.17 19:47:42)
(IP użytkownika: 195.187.98.1)

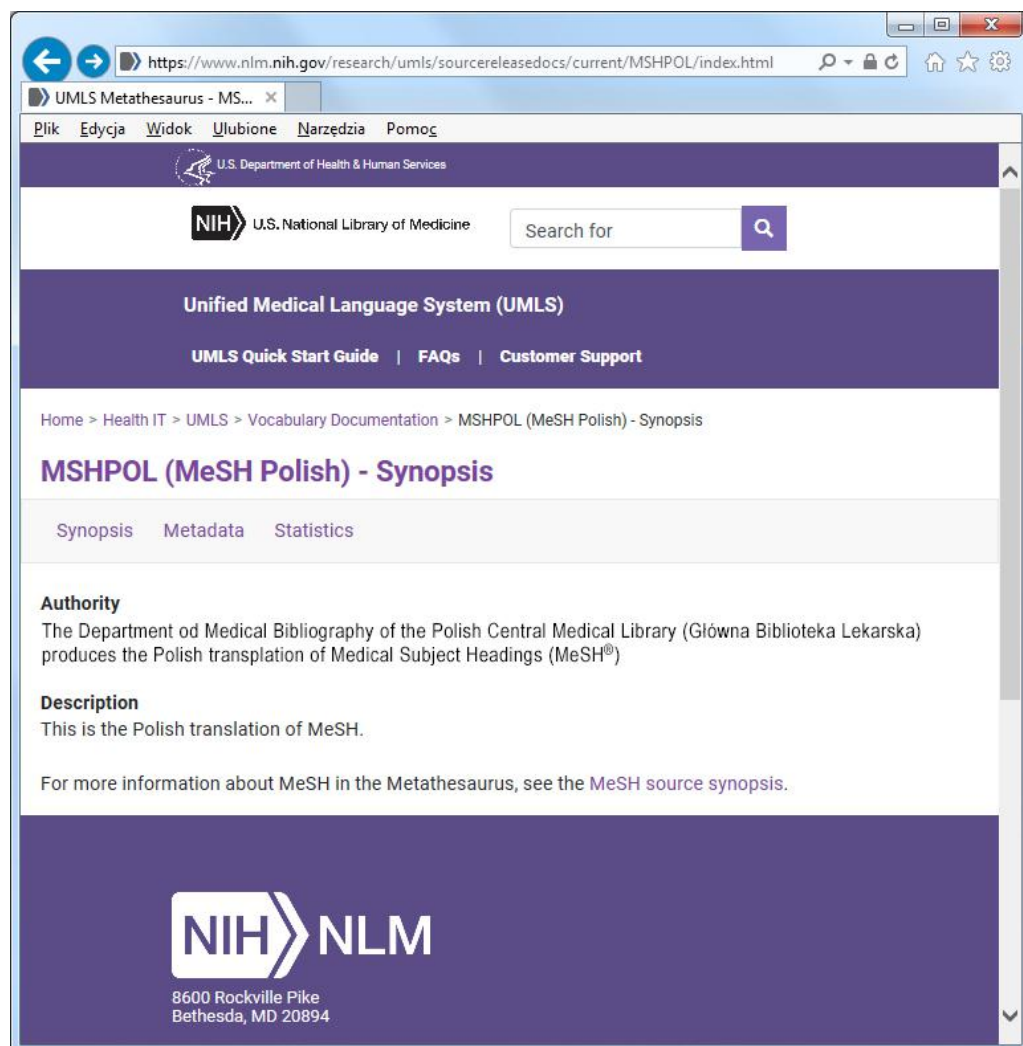
[Przejdź do archiwum 2010,2017,2016,2015,2014,2013,2012,2011,2010,2009,2008,2007,2006]
Czytaj o Tez-MeSH...
Polska Bibliografia Lekarska (demo)
Polska Bibliografia Lekarska (zarejestrowani użytkownicy)
Strona Główna GBL
Wzory umów o udostępnianie bazy Tez-MeSH :
Tez-MeSH Uczelnie - wzór umowy dla uczelni medycznych i akademii wychowania fizycznego
Tez-MeSH Instytutów naukowo-badawcze - wzór umowy dla instytutów naukowo-badawczych
Tez-MeSH Inne instytuty - wzór umowy dla pozostałych instytutów

Źródło: Baza Tez-MeSH [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://gbl.home.pl/cgi-bin/gbl-base.pl/tez>.

Wyszukanie właściwego deskryptora w bazie Tez-MeSH nie wymaga dokładnej jego znajomości. Można bowiem wyszukiwać (rys. 5) według początków słów, początku terminu,

całego terminu z indeksu, deskryptora polskiego lub angielskiego, askryptora polskiego lub angielskiego (entry term), poprzedniego indeksowania, przez dowolne słowo z rekordu i inne. Możliwe jest również wyszukiwanie przez drzewo kodowe i MeSH Unique ID. Bardzo pomocne przy wyszukiwaniu właściwych deskryptorów jest drzewo tezauryusa. Jego hierarchiczny układ pozwala na szybkie wyszukanie deskryptorów bardziej szczegółowych lub bardziej ogólnych.

Rysunek 6. Strona UMLS z informacją o polskim MeSH

Źródło: *UMLS* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.nlm.nih.gov/research/umls/sourcereleasedocs/current/MSHPOL/index.html>.

W maju 2011 r. polska wersja MeSH Głównej Biblioteki Lekarskiej została przyjęta do wielojęzycznej bazy – multitezaurusa pod nazwą Unified Medical Language System (UMLS), prowadzonego przez Narodową Bibliotekę Medycyny Stanów Zjednoczonych (rys. 6). UMLS to system integrujący terminologię słowników z zakresu zdrowia, medycyny i nauk pokrewnych, standardów, klasyfikacji itp., pomagający w tworzeniu bardziej skutecznych interoperacyjnych systemów biomedycznych i usług informacyjnych [7]. Pod koniec każdego roku, zgodnie z nową wersją źródłową, polska wersja MeSH przekazywana jest do bazy międzynarodowej w Stanach Zjednoczonych. Multitezaurus liczy obecnie 15 wersji narodowych (chorwacką, czeską, hiszpańską, holenderską, fińską, francuską, japońską, łotewską, niemiecką, norweską, polską, portugalską, rosyjską, szwedzką, włoską). Terminologia zawarta w bazie Tez-MeSH jest wykorzystywana w Głównej Bibliotece Lekarskiej do sporządzania charakterystyk treściowych dokumentów wprowadzanych do *Polskiej Bibliografii Lekarskiej*, czyli do indeksowania. Deskryptory w bazie PBL służą jako narzędzie wyszukiwawcze przy sporządzaniu tematycznych zestawień literatury (rys. 7).

Dokonana w 2007 r. implementacja bazy Tez-MeSH do bazy PBL znacznie ułatwiła i wzbogaciła możliwości wyszukiwawcze. W wyszukiwaniu wspomaganym tezauresem odpowiedni deskryptor można wyszukiwać przy użyciu wszystkich możliwości wyszukiwawczych bazy Tez-MeSH. Oprócz możliwości wyszukiwania prostego, tj. wyszukiwania rekordów sklasyfikowanych danym deskryptorem, istnieje kilka metod zapewniających poszerzenie zbioru odnalezionych rekordów, wzorowanych na bazie Medline, tj.:

- wyszukiwanie rekordów przez początek deskryptora, w którym oprócz rekordów z danym deskryptorem, znalezione zostaną również rekordy z innymi deskryptorami o tym samym początku;
- wyszukiwanie z użyciem funkcji *explode*, w którym znalezione będą, oprócz rekordów z danym deskryptorem, również wszystkie rekordy z deskryptorami położonymi niżej w danej gałęzi drzewa tezaurusa, a więc z deskryptorami bardziej szczegółowymi;
- wyszukiwanie z użyciem funkcji *focus*, w którym odnalezione zostaną tylko te rekordy, w których podany deskryptor jest deskryptorem głównym, a więc stanowi główny temat [3; 6; 8]. Funkcje *explode* i *focus* mogą być stosowane łącznie.

I tak na przykład w wyniku przeszukania bazy PBL z użyciem deskryptora *Cukrzyca* uzyskano 5 123 rekordy (zob. rys. 8). Przeszukanie bazy z tym samym hasłem przy zastosowaniu funkcji *explode* dało wynik 11 590 rekordów. Różnica w wyszukanych rekordach wynika z tego, że pod deskryptorem *Cukrzyca* w drzewie tezaurusa znajduje się 10 deskryptorów węższych (np. *Cukrzyca typu 1*, *Cukrzyca typu 2*). Zastosowanie funkcji *focus* dla deskryptora *Cukrzyca* dało wynik 3 307 rekordów. Natomiast zastosowanie obu funkcji jednocześnie dla deskryptora *Cukrzyca* i wszystkich deskryptorów węższych jako tematu głównego, dało wynik 8 716.

Rysunek 7. Wynik wyszukiwania w bazie PBL przy użyciu deskryptora z bazy Tez-MeSH

Wynik wyszukiwania

Plik Edycja Widok Ulubione Narzędzia Pomoc

Wynik wyszukiwania w bazie Polska Bibliografia Lekarska GBL

Zapytanie: UDAR MÓZGU
Liczba odnalezionych rekordów: **1990**

[Przejdźcie do opcji zmiany formatu](#) | [Wyświetlenie wyników w wersji do druku](#) | [Pobranie pliku do edytora](#) | [Nowe wyszukiwanie](#)

1/1990

Tytuł oryginału: Przyczyny opóźnień postępowania w ostrym udarze niedokrwiennym mózgu.
Tytuł angielski: Causes of delays in management of patients with acute ischemic stroke.
Autorzy: [Staszewski Jacek](#), [Bilbin-Bukowska Anna](#), [Kolmaga Norbert](#), [Karwan Krzysztof](#), [Trepto Jacek](#), [Maliborski Artur](#), [Janda Włodzimierz](#), [Stepień Adam](#)
Źródło: [Lek. Wojsk.](#) 2019; 97 (1) s.19-25, tab., bibliogr. 17 poz., sum.
ISSN: 0024-0745 **e-ISSN:** 1509-5754
Sygnatura GBL: [301.313](#)

Deskryptory główne:

- [Udar mózgu](#)
- [Niedokrwienie mózgu](#)
- [Leczenie trombolityczne](#)
- [Diagnoza wczesna](#)

Deskryptory pomocnicze:

- [Choroba ostra](#)
- [Czas do rozpoczęcia leczenia](#)
- [Czynniki czasu](#)
- [Transport chorych](#)
- [Badania prospektywne](#)
- [Oddział ratunkowy szpitala](#)
- [Wyniki leczenia](#)

Hasła klasyfikacyjne GBL:

- [neurologia](#)

Typ dokumentu:

- [praca kliniczna](#)

Wskaźnik treści:

- [ludzie](#)
- [płeć męska](#)
- [płeć żeńska](#)

Źródło: Baza PBL [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://gbl.edu.pl/cgi-bin/expertus501a.cgi>.

Rysunek 8. Wyszukiwanie w bazie PBL z użyciem bazy Tez-MeSH

The screenshot shows a web browser window with the URL <http://gbl.edu.pl/gbl/bazy/tez-mesh/tree/exploc.php?base=b&key=Cukrzyca&tree=C18.452.394.750&year=2019>. The page title is "Polska Bibliografia Lekarska 1991-2019". Below the title, there is a search bar containing the text "Cukrzyca" and a dropdown menu set to "z modyfikatorami lub bez". There are checkboxes for "Focus" and "Explode". A "Format opisu:" dropdown is set to "z abstraktem i deskryptorami". There are "Szukaj" and "ANULUJ" buttons. Below this, there is a section "Zawężanie wyników wyszukiwania:" with radio buttons for "cały zakres 1991-2019" (selected), "wybrany rok", and "wybrany zakres lat". A table of filters is shown below:

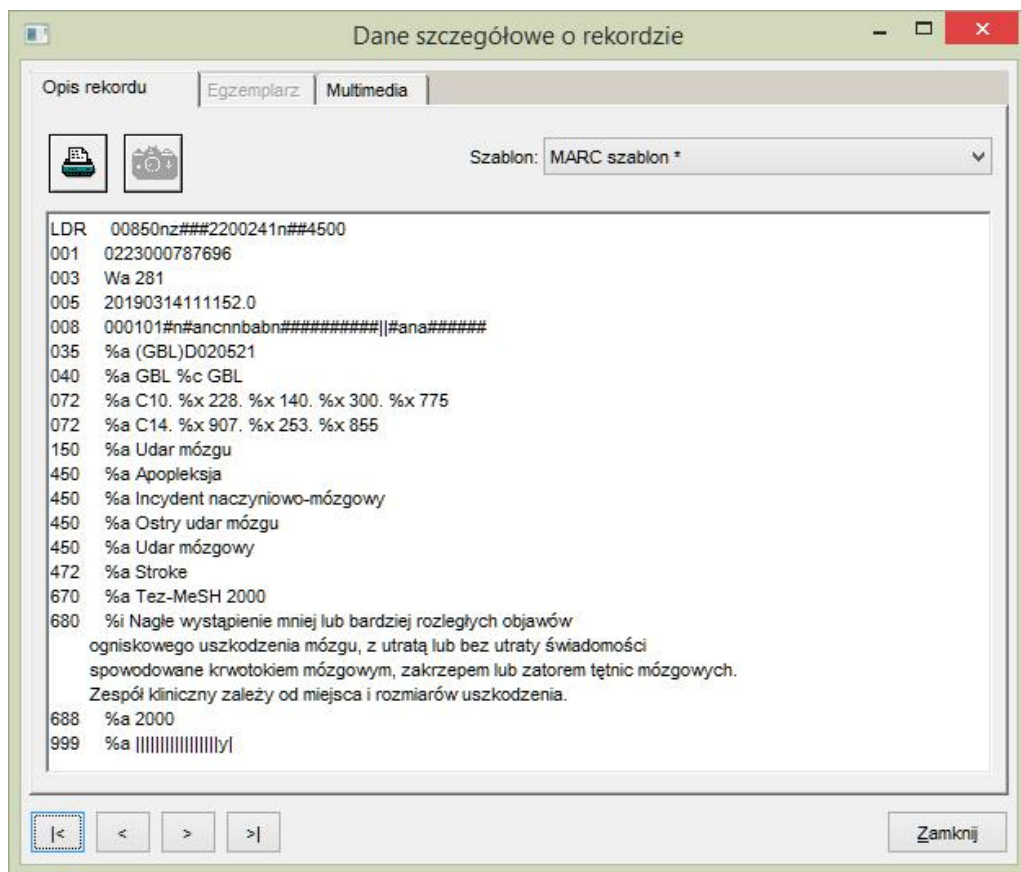
Hasło klasyfikacyjne GBL	
Rodzaj dokumentu	
Wskaźnik treści	
Typ dokumentu	
Zakres wyszukiwania	wszystkie opisy

At the bottom, it says "Polska Bibliografia Lekarska tworzona w Głównej Bibliotece Lekarskiej w Warszawie. © Główna Biblioteka Lekarska w Warszawie. Oprogramowanie Expertus © SPLENDOR, Poznań".

Źródło: Baza PBL [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://gbl.edu.pl/gbl/bazy/tez-mesh/tree/exploc.php?base=b&key=Cukrzyca&tree=C18.452.394.750&year=2019>.

Baza Tez-MeSH służy nie tylko do opracowywania *Polskiej Bibliografii Lekarskiej* i wyszukiwania w niej dokumentów, ale również do opracowania rzeczowego książek w katalogach bibliotek. Udostępniana jest w wersji on-line zainteresowanym instytucjom, bezpłatnie, po podpisaniu umowy. Obecnie korzysta z niej ponad 30 instytucji naukowych i dydaktycznych. Mając na względzie potrzeby i oczekiwania swoich użytkowników, od stycznia 2019 r. Główna Biblioteka Lekarska udostępnia hasła z Tez-MeSH również w formacie wymiennym MARC21 (rys. 9), co znacznie ułatwia pracę przy opracowywaniu zbiorów.

Rysunek 9. Przykładowy rekord z Tez-MeSH w formacie MARC21

Źródło: System biblioteczny GBL – ProlibM21.

Główna Biblioteka Lekarska planuje nawiązanie współpracy z wydawnictwami, której celem byłoby stosowanie przez autorów artykułów deskryptorów Tez-MeSH jako słów kluczowych, podobnie jak w zagranicznych publikacjach używane są hasła MeSH. Planowane jest również wykorzystanie możliwości informatycznych bazy Tez-MeSH oraz jej angielsko-polskiej terminologii w linkowaniu z bazy PBL do bazy PubMed. Będzie to bardzo wygodne rozwiązanie dla użytkowników przeszukujących bazy. GBL zamierza również, przy użyciu języka informacyjno-wyszukiwawczego Tez-MeSH, promować bazę PBL w Internecie poprzez wyszukiwarkę Google, co zwiększy wykorzystanie obu baz i przyczyni się do ich popularyzacji.

Baza Tez-MeSH służy zarówno do tworzenia baz informacyjno-wyszukiwawczych, jak i opracowania rzeczowego piśmiennictwa. Stosowanie jednolitego języka informacyjno-wyszukiwawczego przez coraz większą liczbę instytucji sprawia, że Tez-MeSH staje się słownikiem uniwersalnym, a środowisko medyczne otrzymuje jednolite słownictwo do

wyszukiwania informacji. Przeszukiwanie zasobów bibliotecznych według jednego słownika jest dużym ułatwieniem dla pracowników informacji naukowej i użytkowników, pozwala na tworzenie wieloaspektowych strategii wyszukiwawczych, umożliwia sprawne i efektywne wyszukiwanie informacji. Udostępnianie haseł z bazy Tez-MeSH w formacie wymiennym MARC21 w sposób znaczący ułatwiło pobieranie haseł do lokalnych katalogów bibliotek oraz zwiększyło zainteresowanie bazą i jej wykorzystanie. Planowane w przyszłości zastosowanie haseł z bazy Tez-MeSH jako słów kluczowych w publikacjach naukowych, wykorzystanie ich do linkowania z bazy PBL do bazy PubMed oraz użycie ich jako narzędzia do wyszukiwania w Google również przyczyni się do zwiększenia wykorzystania bazy Tez-MeSH i jej popularyzacji. W obliczu szybkiego postępu nauk medycznych i rozwoju informatyzacji baza Tez-MeSH stanowi nieodzowne narzędzie dla bibliotek gromadzących publikacje z zakresu medycyny i nauk pokrewnych.

Bibliografia

1. DROGOSZ Jacek, TULCZYŃSKI Aleksander. Polska terminologia medyczna. Część 1. *Family Medicine & Primary Care Review*. 2007, nr 3, s. 929–936. ISSN 1734-3402.
2. DROGOSZ Jacek, TULCZYŃSKI Aleksander. Polska terminologia medyczna. Część 2. *Family Medicine & Primary Care Review*. 2007, nr 3, s. 937–942. ISSN 1734-3402.
3. GIERMAZIAK Wojciech, UBYSZ Dorota. *Polska Bibliografia Lekarska – perspektywy rozwoju*. In: *Bibliograficzne bazy danych: perspektywy i problemy rozwoju*. III Konferencja Naukowa Konsorcjum BazTech, Kraków 26–27 czerwca 2017 r. [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: http://open.ebib.pl/ojs/index.php/Mat_konf/article/view/594/730. Stan z dnia 14.03.2019.
4. KUCHARZ Eugeniusz Józef. Medical terminology: Its size and typology. *Wiadomości Lekarskie*. 2015, nr 3, s. 417–420. ISSN 0043-5147.
5. SCHNEIDER Katarzyna, METLERSKI Marcin, ANIKO-WŁODARCZYK Magda, PREUSS Olga, TRYBEK Grzegorz. Korzystanie z literatury naukowej w codziennej praktyce lekarza dentystry. *Magazyn Stomatologiczny*. 2017, nr 7/8, s. 92–98. ISSN 1230-0888.
6. UBYSZ Dorota, GIERMAZIAK Wojciech. *Polska Bibliografia Lekarska w dobie rozwoju informatyzacji. Funkcjonalność bazy a potrzeby i oczekiwania użytkowników*. In: WŁODARCZYK Bartłomiej, WOŹNIAK-KASPEREK Jadwiga (red.). *Media początku XXI wieku. Bibliografie specjalne. Rozwój i otwartość*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, 2018, s. 149–162. ISBN 978-83-7545-907-4.
7. WŁOSTOWSKA Ewa. *Polska Bibliografia Lekarska A.D. 2013*. In: *Bibliograficzne bazy danych i ich rola w rozwoju nauki*. II Konferencja Naukowa Konsorcjum BazTech, Poznań, 17–19 kwietnia 2013 r. [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: http://open.ebib.pl/ojs/index.php/Mat_konf/article/view/50/151. Stan z dnia 14.03.2019.
8. WŁOSTOWSKA Ewa, GŁĘBOCKI Jacek. „Polska Bibliografia Lekarska” Głównej Biblioteki Lekarskiej w roku swojego trzydziestolecia. In: *Bibliograficzne bazy danych: kierunki rozwoju i możliwości współpracy. Ogólnopolska konferencja naukowa z okazji 10-lecia bazy danych BazTech, Bydgoszcz, 27–29 maja 2009 r.* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: http://eprints.rclis.org/13485/1/wlostowska_baztech_bydgoszcz.pdf. Stan z dnia 14.03.2019.
9. WŁOSTOWSKA Ewa, GŁĘBOCKI Jacek, CHROBAK Ewa. Nowoczesne metody samodzielnego przeszukiwania bazy danych „Polska Bibliografia Lekarska” – propozycja konspektu szkolenia użytkowników naukowej informacji medycznej. *Forum Bibliotek Medycznych*. 2009, nr 1, s. 283–291. ISSN 1899-5829.

Marcin Kania

Biblioteka Główna Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie
marcin.kania@up.krakow.pl

Karina Olesiak

Biblioteka Główna Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie
karina.olesiak@up.krakow.pl

Fotograf w bibliotece. Rola przekazu wizualnego w promowaniu kultury

Słowa kluczowe: fotografia, projekty kulturalne i edukacyjne, fotograf, promocja, media społecznościowe, wystawa.

Abstrakt: Autorzy artykułu pragną poruszyć kilka istotnych zagadnień związanych z obecnością fotografii w życiu biblioteki, jako instytucji upowszechniającej wiedzę o kulturze, literaturze oraz działalności naukowej. Pragną przyjrzeć się pewnym strategiom związanym z wytwarzaniem i upowszechnianiem fotografii oraz ich wpływowi na kształtowanie się społeczeństwa opartego na wiedzy.

Keywords: photography, educational and cultural projects, photographer, promotion, social media, exhibition.

Abstract: This article describes several important issues related to the presence of photography in the library perceived as an institution disseminating knowledge about culture, literature and scientific activity. There are presented some strategies related to the production and dissemination of photographs and their impact on shaping the knowledge-based society.

Fotografia jest medium młodym – w styczniu 2019 r. obchodziła swe 180 urodziny. To niewiele, w porównaniu z dziejami innych aktywności twórczych człowieka, takimi choćby, jak literatura, malarstwo czy muzyka. Mimo to fotografia jest obecnie najbardziej dynamicznie rozwijającym się sposobem wizualizacji i archiwizacji przejawów otaczającego nas świata, a rewolucja naukowo-techniczna uzupełniła diapazon jej ról społecznych o nowe aspekty i wyzwania. Jak zauważył Tomasz Tomaszewski – fotografia przestała być zawodem, stała się zajęciem dostępnym każdemu. Pytając: czy w bibliotece jest miejsce dla fotografa?, autorzy referatu pragną poruszyć kilka istotnych zagadnień związanych z obecnością fotografii w życiu biblioteki, jako instytucji upowszechniającej wiedzę o kulturze, literaturze oraz działalności naukowej. Pragną także przyjrzeć się pewnym strategiom związanym z wytwarzaniem i upowszechnianiem fotografii oraz ich wpływowi na kształtowanie się społeczeństwa opartego na wiedzy.

W dobie komputeryzacji ważne jest, aby znaleźć skuteczne kanały komunikacji z odbiorcą. „Dzisiejsi uczniowie nie są ludźmi, dla których nasz system edukacyjny został

stworzony” – napisał prawie 15 lat temu Marc Prensky, charakteryzując ówczesne społeczeństwo i określając jego członków mianem „cyfrowych tubylców” [27]. Zwrócił uwagę, że Internet, poczta elektroniczna oraz telefony komórkowe z mnóstwem aplikacji są nieodłączną częścią życia pokolenia wzrastającego w otoczeniu cyfrowym. Była to trafna przepowiednia. „Urodzeni cyfrowcy” (ang. *born digital*) – jak określi ich badacz mediów Josh Spear – „konsumują” treści i przekazy informacyjne zupełnie inaczej niż ich rówieśnicy z epoki przedcyfrowej [6]. Środowisko, w którym funkcjonują młodzi ludzie, jest miejscem cyfrowym, które kształtuje ich kulturę, sposób postrzegania świata oraz wzajemne relacje.

Autorzy raportu przygotowanego w ramach grantu *Nowe media a uczestnictwo młodych Polaków w kulturze*, opracowanego przez Centrum Badań nad Kulturą Popularną Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej dla Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, wskazali na kształt relacji między ludźmi a treściami kultury, wyróżniając następujące zjawiska: cyfryzację, sieciowość, deinstytucjonalizację, otwartość, refleksyjność, (de)indywidualizację, (de)linearyzację i wizualność [9, s. 8–10]. Młodzi ludzie, niemalże zawsze połączeni i podłączeni do Sieci, komunikują się i myślą obrazami. Fotografie krążące po Sieci stanowią formę dzienników, pamiętników, komentarzy, sposobów na autopromocję, a nade wszystko pretekstów do nawiązania interakcji za sprawą komentarza słownego lub piktorialnego (emotikony), np. w postaci symbolu podniesionego kciuka.

Obecność „cyfrowych tubylców” na uczelniach i w bibliotekach akademickich, które stają się obecnie nie tylko obszarem nauki, ale również kultury oraz przestrzenią społeczną [36], wpłynęła znacząco na zmianę usług oraz komunikacji z użytkownikami. Powszechny proces makdonaldyzacji, polegający na szybkiej i sprawnej obsłudze, a także uzyskaniu niezbędnej informacji i pomocy, dosięgnął również biblioteki. Instytucje te, wychodząc na przeciw potrzebom czytelników, chętnie wykorzystują w swej pracy social media: *Instagram*, *Facebook*, *Twitter*. Biblioteki stosują te narzędzia do promowania swoich usług i wydarzeń, a także do pozyskiwania nowych czytelników. Nierzadko też korzystają z serwisu internetowego *Youtube*, na którym zamieszczają krótkie filmy reklamowe, związane z działalnością instytucji, nową usługą lub wydarzeniem. Strony internetowe z zapowiedziami i relacje z poszczególnych wydarzeń wraz z galerią zdjęć to z pewnością jedno ze skuteczniejszych narzędzi kształtowania pozytywnego wizerunku biblioteki oraz dobry sposób dotarcia do cyfrowego odbiorcy. Wspólnym mianownikiem wszystkich tych narzędzi jest zatem obraz, zdjęcie stanowiące element wizualizacji, a co za tym idzie – podstawę do komunikacji z użytkownikiem.

Ciekawe i dobrej jakości zdjęcie, sytuacja, miejsce, pomysł, kolor i odpowiednie opisy to repertuar środków, jaki jest wykorzystywany przez bibliotekarzy-fotografów do promocji działalności bibliotek. W zależności od zaplanowanego wydarzenia, wykorzystują oni szerokie spectrum fotografii, jak (według typologii prof. Marii Anny Potockiej) fotografia amatorska, prasowa, dokumentalna oraz różnego rodzaju fotomontaże [25].

Jak już wcześniej pisano, fotografia jest medium stosunkowo młodym — w styczniu 2019 r. obchodziła swe 180. urodziny [24, s. 45]. Wynalazek fotografii powstawał latami, najpierw w umysłach, a później w laboratoriach wielu osób (N. Niepce’a, L. Daguerre’a, H.F. Talbota, H. Bayarda). Za datę jej narodzin przyjmuje się 7 stycznia 1839 r., a zatem

dzień ogłoszenia tego wynalazku przez sekretarza francuskiej Akademii Nauk François Dominika Arago. Te 180 lat to jednak wystarczająco dużo, aby nasza dostojna solenizantka doczekała się sporej liczby obszernych biografii, omówień i analiz, o zastępach bardziej lub mniej spełnionych adoratorów już nie wspominając. Mimo to dama ta wciąż pozostawia teoretykom i praktykom więcej pytań niż odpowiedzi oraz ulega metamorfozom. Jak poucza Tomasz Tomaszewski – autor zdjęć publikowanych w takich czasopismach, jak: *National Geographic*, *Time*, *Vouge* i *Die Zeit* – jest ona medium, o którym wciąż nie wiemy nic, a jeśli ktoś zamierza wygłosić na jej temat jakieś zdanie ostateczne, tylko udowadnia swój brak wiedzy [38]. Fotografia zatem ma prawo być postrzegana jako zjawisko, z którym do chwili obecnej wiąże się pewien dysonans poznawczy. Z jednej strony – dzięki wieloletnim staraniom przedsiębiorców pokroju George’a Eastmana, a obecnie rewolucji cyfrowej – stała się ona techniką dostępną powszechnie i niemal każdemu mieszkańcowi naszej planety, a nawet opuściła naszą ziemską kolebkę – aparaty firmy Hasselblad były obecne podczas załogowych wypraw na Księżyc, kilka z nich pozostało na zawsze na Srebrnym Globie. Zdjęcie Ziemi „wschodzącej” nad horyzontem Księżyca, autorstwa Williama Andersa, członka załogi Apolla-8, zostało uznane za najlepszą fotografię XX w. [14, s. 44–49]. Z drugiej strony zaś – upowszechnienie, uproszczenie i przyspieszenie procesów wytwarzania zdjęć nie przyczyniło się do radykalnego podniesienia ogólnej świadomości estetycznej. Wręcz przeciwnie, umasowienie doprowadziło współcześnie do tego, że – znów cytując T. Tomaszewskiego – fotografia przestała być zawodem. Stała się zajęciem uprawianym z obowiązku bądź dla przyjemności przez osoby o różnych umiejętnościach i wiedzy. Dla większości ludzi na świecie fotografia jest obecnie hobby. Coraz tańszym – zauważa inny mistrz obiektywu Tomasz Sikora [17]. Aparat (wcześniej analogowy, obecnie cyfrowa lustrzanka, bezlusterkowiec oraz ten „wszty” w telefon komórkowy lub tablet) pełni zatem rolę podobną do tej, która przypadła w udziale innej wielkiej zdobyczy techniki – komputerowi. Procesory obu tych urządzeń służą tak samo udanie zarówno pracy, jak i rozrywce.

Czym zatem jest fotografia i kim są osoby, które się nią zajmują? Jeśli przyjęć na potrzeby niniejszego artykułu najbardziej powszechną definicję, słowo to określa zarówno proces wytwarzania obrazu, jego technikę (analogową bądź cyfrową), jak i produkt finalny mniej lub bardziej świadomych działań operatora kamery. Tymi operatorami są: pstrykacze – czyli osoby, których wkład w powstanie zdjęcia ogranicza się wyłącznie do nakierowania obiektywu na „cel” oraz wyzwolenia migawki [4, s. 6], początkujący lub zaawansowani (a przez to wymagający) fotoamatorzy, rzemieślnicy wykonujący określony typ fotografii (np. zdjęcia portretowe do dokumentów) oraz artyści [26, s. 24 i nast.], nazwani przez mistrza Jana Bułhaka fotografikami¹, a zatem twórcy, którzy świadomie komponują dzieła sztuki właśnie przy użyciu kamery [2, s. 7–8]. Najliczniejszą z tych grup tworzyli i nadal tworzą fotoamatorzy, czyli osoby, które fotografują głównie dla przyjemności i które nie traktują swych zabiegów jako źródła dochodu [22, s. 26–35]. Realizują zatem starą maksymę firmy Agfa: „Kto fotografuje, [ten] pomnaża radość życia” [28, s. 118]. W tej entuzjastycznej

¹ Fotografiką Bułhak określał „fotografię zwaną dotąd artystyczną lub malowniczą”, co miało oddzielić ją od „fotografii naukowej i rzemieślniczej”. W innym zaś dziele pisał, że fotograficy, to „artyści, posługujący się kamerą” [2].

maksymie zawiera się istotny ślad edukacyjnych i kreatywnych walorów fotografii. Skoro „widzenie jest czynnością, której stale się uczymy” [20, s. 84], to „widzenie dla fotografii” staje się wysiłkiem podnoszącym predyspozycje i kwalifikacje człowieka. Fotografia bowiem to nowy sposób widzenia w ogóle [35, s. 30]. Stara zasada mówi: to nie aparat wykonuje zdjęcie, lecz ludzki mózg i oko. Stąd też interesujące wezwanie nestora polskiej fotografii prof. Jana Rajmunda Pałki: „Fotografujmy z głową!” W niej bowiem znajdziemy wszystko, co jest nam potrzebne do wykonania wartościowego zdjęcia [11].

Dla ojców tego wynalazku: Josepha Niecephora Niepce’a (1765–1833), Louisa Daguerre’a (1787–1851) oraz dla jego propagatora François’a Louisa Arago (1786–1853) fotografia jawiła się jako remedium na wiele bolączek świata. Obraz uzyskany z urządzenia, które z czasem mógł obsługiwać niemal każdy, wpisywał się w takie zjawiska społeczne, jak: urbanizacja, ekspansjonizm, demokracja. Nie bez przyczyny fotografia aż do połowy kolejnego stulecia była uznawana za nosicielkę prawdy o świecie, jego zapis, odcisk, ślad, którego powstaniu sprzyjała charakteryzująca ją „perfekcja i aspiracja do przedstawiania wszystkiego” [30, s. 79]. Człowiek w XIX w. poznawał świat właśnie dzięki dagerotypom, kalotypiom, odbitkom kolodionowym i fotografii *sensu stricto*. Nie bez przyczyny w setną rocznicę jej wynalezienia francuski poeta i myśliciel Paul Valery (1871–1945) dowodził, że utrwalenie podobieństwa „rzeczy widzialnych przez działanie emanującego z nich światła” jest tworem ludzkiego geniuszu [21, s. 109].

W wieku XX społeczny status fotografii zaczął ulegać zmianom. Kryzys rozpoczął się po zakończeniu II wojny światowej, a pogłębił w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych ubiegłego stulecia. Fotografia – jak zauważył Tomasz Tomaszewski – odczarowała świat, usunęła z niego otoczkę tajemnicy i magiczności, ale – będąc świadkiem wielu tragicznych wydarzeń – sama także uwikłała się w proces dekonstrukcji, przeczuwany zresztą jeszcze w czasach jej największego rozkwitu (Eugene Durieu twierdził bowiem, że choć jest ona „środkiem pozwalającym nam lepiej zgłębić sekrety natury”, to jednak stanowi kopię, fałszywą w swej wierności [19, s. 42]). Dla społeczeństwa teleinformatycznego medium to straciło siłę poświadczania prawdy. Rozpoczęła się era wyraźnego zarządzania obrazem, a gdy świat scentralizowany stał się światem Sieci, uległa nowemu porządkowi wizualnemu [30].

Skoro wszystko już sfotografowano, skoro odczarowano świat, odczarowano fotografię, co jeszcze zostaje współczesnemu człowiekowi? Można odpowiedzieć parafrazą tytułu słynnej książki amerykańskiego beatnika Johna Bartha: *Fotografować dalej*. Fotografia bowiem zmusza operatora kamery do obecności i uważności. Wybitny fotograf wojenny Robert Capa pouczał: „Jeśli nie wyszło ci zdjęcie, to znaczy, że nie byłeś dostatecznie blisko fotografowanego wydarzenia”. W obecności zawiera się właśnie owa bliskość, w uważności zaś – świadoma postawa wobec fotografowanego zagadnienia.

Fotografia od dawna dobrze funkcjonuje w czasopiśmie i książkach o różnej tematyce, jest znakomicie prezentowana w Internecie, muzea i domy kultury organizują wernisaże, prezentacje i spotkania z autorami, zagościła też na stałe do bibliotek i to zagadnienie jest przedmiotem niniejszej analizy. Bo co fotograf – amator lub profesjonalista – może robić w bibliotece? W ostatnich latach wielu zawodowych fotografów straciło pracę w agencjach

prasowych i gazetach. Opublikowany na ten temat raport czołowego branżowego pisma *Digital Camera* za rok 2018 nie pozostawia złudzeń – wielu pracodawców postanowiło zlikwidować działy fotograficzne, zdając się na outsourcing lub powierzając obowiązek fotografowania dziennikarzom piszącym.

Fotograf biblioteczny – zawodowiec lub osoba przysposobiona do tej szlachetnej czynności (amator, amator wymagający) – może przygotowywać regularnie fotoreportaże, publikowane następnie na stronie internetowej biblioteki w dziale „aktualności”, w mediach społecznościowych, a także – co oczywiście wymaga pewnego zaangażowania finansowego – w postaci tradycyjnych odbitek, które są najszlachetniejszą formą prezentowania zdjęć. Reportaż fotograficzny jest jednym z podstawowych rodzajów uprawiania fotografii. Nie jest on jednak tożsamy z fotografią dziennikarską. Fotoreportaż bowiem może być dziełem sztuki fotograficznej, autentycznym, pełnym dynamiki, atrakcyjnym, zaangażowanym w przedstawianą sprawę dokumentem, w którym przejawia się indywidualność fotoreportera jako jednostki [5, s. 3–21]. W bibliotece odbywa się wiele wydarzeń, które zachęcają do utrwalenia ich na matrycy aparatu, a zarazem opowiedzenia o nich za sprawą obrazu. Są to wszelkiego rodzaju spotkania autorskie, wernisaże wystaw, szkolenia, seminaria, odwiedziny artystów lub przedstawicieli władz oraz te najciekawsze – nieprzewidziane – które same „podpowiadają”, aby chwycić za aparat i je uwiecznić. Z kronikarskiego punktu widzenia za wiele lat będą miały one ogromną wartość dokumentalną i sentymentalną. Pamiętajmy bowiem, że u podłoża powszechnego zainteresowania utrwalaniem ulotnych obrazów jest właśnie sentyment. Z tym uczuciem sięgamy do albumów ze zdjęciami naszych przodków lub nas samych sprzed lat. Dlatego też Walter Benjamin, John Berger, Susan Sontag i inni określali fotografię mianem relikwii [31, s. 12]. Taką relikwią może być też pojedyncza fotografia dziennikarska, wykonana w ułamku sekundy, który Henri Cartier-Bresson (1908–2004) nazwał decydującym momentem.

Skoro w bibliotece pojawiają się dostojne osoby, warto wykonać im kilka ujęć o charakterze portretowym. Jak poucza ks. prof. Józef Tischner, człowiek w świecie oraz percepcji innych uobecnia się właśnie przez swoją twarz. Twarz jest zatem świadectwem obecności [32, s. 29]. Mistrz fotografii Benedykt Jerzy Dorys (1901–1990) podpowiadał: „Najważniejszą sprawą jest dotarcie do osobowości modela, poznanie jego charakteru” [3, s. 49–52], a wielki portrecista Krzysztof Gierałtowski, autor „portretów bez twarzy”, wyznaje: „Nie interesują mnie poorane przez naturę facjaty ludzkie. Dużo bardziej interesowały mnie ludzkie dusze” [1]. W warunkach bibliotecznych warto wykonać kilka ujęć naszego modela, np. na tle regałów wypełnionych książkami. Takie portrety mogą zostać następnie wykorzystane w mediach społecznościowych, zreprodukowane w prasie albo nawet w autorskich publikacjach osób fotografowanych. Na tle swych bogatych księgozbiorów fotografowali się np. tacy mistrzowie słowa, jak Umberto Eco czy Ernest Hemingway.

Innym rodzajem fotografii jest fotografia wnętrza. Budynek biblioteki, rzędy półek z książkami i innymi zbiorami same w sobie stanowią obiekt inspiracji fotograficznych. Niemiecka artystka Candida Höfer przemierzyła wiele zabytkowych bibliotek świata, uwieczniając ich wnętrza średnioformatowym aparatem fotograficznym. Efektem tych prac stał się album *Libraries* (2011), do którego wstęp napisał autor *Imienia róży*. Ktoś powie: biblioteki,

jak ludzie, są mniej lub bardziej fotogeniczne. Ale w odpowiedzi można zacytować słowa Jerzego Grzebisza, uprawiającego zawód fotografa od 1965 r.: „Nie ma brzydkich ludzi, tylko są tępi fotografowie” [18].

Pamiętajmy też o jednym: fotografia nie jest, nie była i mimo wysiłków wielu znakomitych reporterów nigdy nie będzie obiektywna [8, s. 121]. Od sposobu skadrowania, poprzez dobór wartości ekspozycji, aż po postprodukcję – zdjęcia wyrażają wrażliwość, sposób postrzegania, myślenia a także poglądy swych autorów (stąd wszelkiego rodzaju analogowe bądź cyfrowe manipulacje obrazem). Na samym końcu zostają jeszcze filtr etyki i estetyki dziennikarskiej, jeśli prace mają zostać wystawione na widok publiczny. Tutaj ważną rolę zaczyna odgrywać fotoedytor, którym w omawianej sytuacji najczęściej jest moderator strony internetowej lub osoba odpowiedzialna za reprezentację biblioteki w mediach społecznościowych, czasem kierownik działu lub dyrektor placówki.

Klasyczny fotoreportaż zawiera co najmniej trzy zdjęcia: jedno pokazujące miejsce akcji, drugie lokalizujące zdarzenie w czasie, a trzecie stanowi komentarz odautorski [37, s. 87]. Na potrzeby promocji danego wydarzenia można wykorzystać inną liczbę ujęć, pamiętając jednak, aby nie zmęczyć nimi oglądającego. Mistrz fotografii krajobrazowej Paweł Pierściński podpowiadał, że w wyborach fotograficznych liczy się przede wszystkim przemyślana segregacja [23]. Fotografie można też ułożyć w diaporamę lub podcast. Diaporama jest spektaklem audiowizualnym, którego tworzywem są nieruchome obrazy i zsynchronizowany z nimi dźwięk. Mistrzem diaporam w Polsce jest Jacek Zaim z Lublina. Odwiedziny na jego autorskiej stronie: www.zaim.pl zapewne poskutkują licznymi inspiracjami. Oddział Digitalizacji i Reprografii Biblioteki Głównej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie (BG UP) regularnie przygotowuje animowane pokazy zdjęć z różnych wydarzeń bibliotecznych, prezentowane na monitorach w holu głównym placówki lub na monitorach na terenie uczelni.

Fotografie nie tylko informują o pewnych wydarzeniach, ale także promują je i propagują. „Rzeczywistość ukazywana w reklamie ulega [jednak] przekształceniu poprzez estetykę fotografii [...]. Reklama bowiem jest osadzona w rzeczywistości mediów, a tym samym kultury masowej i dopiero w dalszej kolejności odwołuje się do kultury jako całości środowiska człowieka” [12, s. 57]. Estetyka w fotografii reklamowej pełni rolę kluczową. O ile fotografię dziennikarską można nazwać za Krzysztofem Millerem brudną lub brutalną, o tyle ujęcia służące strategiom promocyjnym wymuszają na ich twórcach dyscyplinę i wymagają wiedzy oraz doświadczenia w wykonywaniu zdjęć. Nie bez przyczyny artyści pracujący dla agencji reklamowych to osoby ze specjalistycznym przygotowaniem, wykorzystujące wysokiej klasy sprzęt fotograficzny (np. aparaty średnioformatowe marek Pentax lub Hasselblad) oraz specjalistyczne oprogramowanie do retuszu zdjęć, dysponujące dużymi środkami finansowymi. Sztuka fotografowania polega jednak na umiejętnym wykorzystaniu całego diapazonu środków obrazowania, takich jak: światło, głębia ostrości, kompozycja, kontrast, kolor, ale też: twórcze użycie matrycy, obiektywów i ewentualnie dedykowanych im filtrów [16, s. 42–135]. Poza tym liczy się doświadczenie. Henry Carter-Bresson powiedział kiedyś: „Twoje pierwsze 10 000 zdjęć jest najprawdopodobniej najgorszymi”. Dobrze zatem, by nasz fotograf miał już za sobą rzeczoną liczbę „pstryknięć”. Świetne posługiwanie się sprzętem oraz znakomite kompetencje pionierów fotografii reportażowej przyczyniły się do jej sukcesów

w latach 20. XX w. [15, s. 33]. Aspekt estetyczny nie wyklucza funkcjonalności. Wizualizacja informacji może być piękna, estetyczna oraz funkcjonalna.

Tekst i obraz są zdecydowanie częściej rozpowszechniane na portalach społecznościowych i szybciej docierają do użytkowników aniżeli treść bez dodatków graficznych. Ludzie o wiele łatwiej zapamiętują to, co zobaczą niż to, co przeczytają, obrazy zaś są doskonałymi „mediacjami pomiędzy światem a człowiekiem” [10, s. 43]. Fotografowie-bibliotekarze najczęściej wykorzystują rodzaj fotografii reklamowo-komercyjnej w celu promocji usług *non-profit*. Na zdjęciach pojawiają się znane osoby ze świata nauki, kultury, polityki, aktorzy, pisarze, ambasadorowie, konsulowie, którzy byli gośćmi jednostki i których wizerunek przyciąga uwagę odbiorców, a czasem nawet mediów. Odbiorcy, „udostępniając” i „lajkując” obiekt, rozpowszechniają informację wśród znajomych, niekoniecznie będących użytkownikami danej biblioteki. Wyróżniające się tematyką, wyrazistością kolorów i ciekawym ujęciem zdjęcia z wystaw i wydarzeń niewątpliwie przyciągają uwagę użytkowników Facebooka, Twittera lub Instagrama.

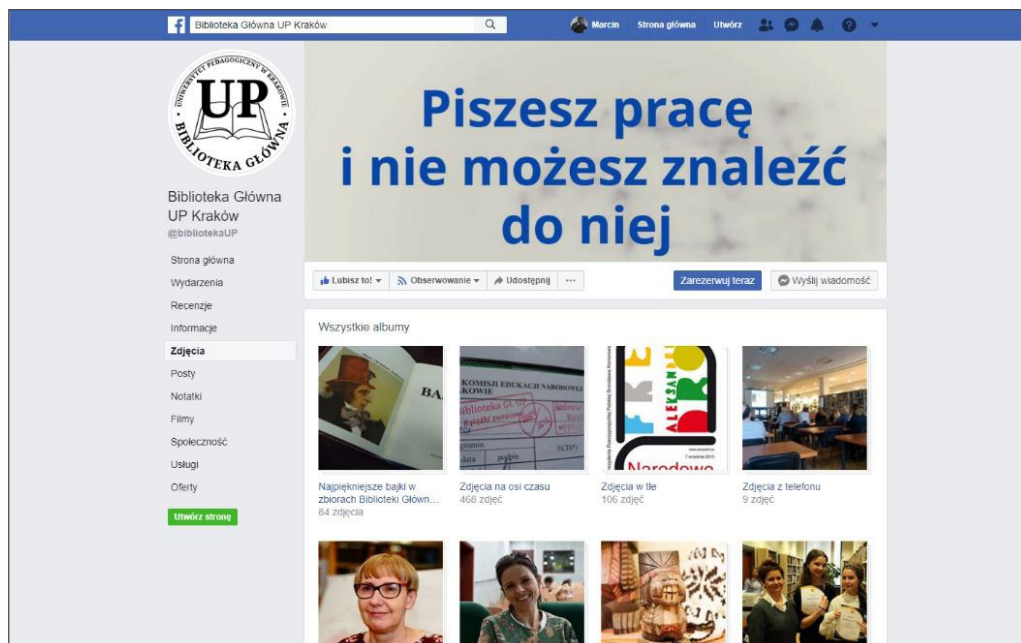
Ważnym elementem jest pogrupowanie zdjęć tematycznie i ich „otagowanie”, czyli skatalogowanie treści. Hasztagi, znane z Twittera czy Instagrama, pomagają w klasyfikowaniu oraz wyszukiwaniu treści. Dzięki właściwym opisom można do „naszych” zdjęć doprowadzić odbiorców zainteresowanych danym zjawiskiem, wydarzeniem lub tematem. Podobną formę warto zastosować na Facebooku, używając narzędzia „albumy” (zob. rys. 1–3).

Rysunek 1. Spotkanie autorskie z prof. Michałem Rusinkiem, Prezesem Fundacji im. W. Szymborskiej w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie

Źródło: Facebook Biblioteki Głównej UP [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: https://www.facebook.com/pg/bibliotekaUP/photos/?tab=album&album_id=2338082149548730.

Rysunek 2. Przykładowy album wydarzeń na stronie Facebooka Biblioteki Głównej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie

Źródło: Facebook Biblioteki Głównej UP [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: https://www.facebook.com/pg/bibliotekaUP/photos/?tab=album&album_id=2338082149548730.

Rysunek 3. Zdjęcie z Instagrama Biblioteki Głównej Uniwersytetu Pedagogicznego. Zajęcia dydaktyczne dla dzieci, odbywające się w ramach Małopolskich Dni „Książka i Róża”

Źródło: Biblioteka Główna Uniwersytetu Pedagogicznego [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.instagram.com/p/Bwq4KU1hvBr/>.

Biblioteki wykorzystują również zdjęcia do tworzenia wirtualnych kolekcji wystaw, prezentowanych w instytucjach. Przykładem mogą być biblioteki akademickie, m.in. Politechniki Krakowskiej, Akademii Górniczo-Hutniczej, Uniwersytetu Pedagogicznego, Politechniki Lubelskiej. W wystawach wirtualnych zamieszczane są galerie zdjęć obiektów eksponowanych podczas wystaw rzeczywistych, ich reprodukcje, materiały źródłowe i historyczne, a także fotorelacje z wernisaży.

Ciekawym przykładem może być m.in. wirtualna wystawa pt. *Oświecenie*, która jest prezentowana na stronie internetowej Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego. Ekspozycja stanowiła pokłosie konkursu zorganizowanego z okazji 200-lecia istnienia Gabinetu Rycin, najstarszego na ziemiach polskich publicznego zbioru grafik i rysunków. Prace obrazują bogactwo technik graficznych (zob. fot. 1). Na stronie zamieszczony został katalog z pracami artystów i dokładnym opisem zastosowanej techniki graficznej. Bardzo dobrze wykonane fotografie, z widocznym każdym detalem i szczegółem pracy, pozwalają odbiorcy na dokładne zapoznanie się z eksponatami. Biblioteki publiczne rzadziej tworzą wirtualne ekspozycje, ograniczając się jedynie do zamieszczenia krótkiej informacji o wystawie, jej wernisażu lub przebiegu spotkania.

Fotografia 1. Komaniecka Barbara. *Świadek*, sucha igła, 35 × 37 cm

Źródło: *Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://buw.uw.edu.pl/200gr/galeria.html>.

Dość powszechnym zjawiskiem jest ogłaszanie przez biblioteki konkursów fotograficznych, w których uczestnicy przedstawiają swoje pasje, zamiłowania lub prezentują zdjęcia wykonane do konkretnego projektu czy wydarzenia. Członkiem jury konkursowego jest zawsze profesjonalista z zakresu tematyki fotograficznej. Może nim być zawodowy fotograf, artysta plastyk, pracownik biblioteki – pasjonat fotografii albo pracownik naukowy, badacz związany z fotografią i innymi mediami. Jednym z przykładów może być konkurs zorganizowany przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie pt. *Włochy w obiektywie podróżnika*. Celem konkursu było wykonanie i wywołanie zdjęć w formacie A4 oraz dostarczenie ich organizatorowi. Tematyka dotyczyła życia mieszkańców Włoch, zabytków turystycznych i przyrody. Konkurs przeznaczony był dla studentów województwa małopolskiego zapisanych do biblioteki oraz dla pracowników naukowych uczelni. Jury oceniało walory artystyczne i zgodność z tematem. Jedną z nagród była profesjonalna sesja zdjęciowa, przygotowana przez krakowską firmę fotograficzną. Konkurs stanowił wydarzenie towarzyszące projektowi „Noc z kulturą włoską”, realizowanego przez Bibliotekę Główną w Krakowie.

Kolejną, ciekawą inicjatywę fotograficzną zorganizowała Biblioteka Publiczna w Elku. Konkurs fotograficzny pt. *Odpoczywanie przez czytanie* skierowany był do mieszkańców Elku i okolic, jednak z zaznaczeniem, że nie będą mogły w nim uczestniczyć osoby zajmujące się fotografią zawodowo. Komisja, składająca się z pracowników biblioteki, miała za zadanie wyłonić zwycięzcę najciekawszej i najbardziej kreatywnej fotografii [13]. Celem organizowanych konkursów było promowanie nowych talentów, rozwijanie inwencji twórczej i kreatywności, zachęcenie uczestników do dostrzegania piękna w najbliższej okolicy, turystyce oraz prezentacja twórczości uczestników fotograficznych wydarzeń i jednocześnie czytelników biblioteki.

W ramach działalności edukacyjnej biblioteki organizują warsztaty fotograficzne dla lokalnych społeczności oraz zajęcia dydaktyczne dla młodzieży ze szkół średnich. Dla tej ostatniej grupy programy przygotowywane są we współpracy z nauczycielami przedmiotu Wiedza o kulturze. Podstawa programowa obejmuje zagadnienia współczesnej fotografii, w tym wybrane formy, takie jak pejzaż, martwa natura, portret. Młodzi ludzie poznają również elementy marketingu i wykorzystania fotografii reklamowej w organizacji strategii promocyjnych (zob. fot. 2), a także nabywają umiejętność wykonywania zdjęć analogowych i cyfrowych. Największe zainteresowanie młodzieży wzbudza zazwyczaj fotografia wykonywana za pomocą smartfonów. Jak prawidłowo trzymać telefon podczas robienia zdjęcia? Jakich użyć ustawień? Czym są piksele? Za co odpowiada HDR? Co to jest złoty podział w fotografii? Jakie możliwości daje korekta zdjęć? To tylko kilka z wielu zagadnień, które poruszane są w trakcie warsztatów. Fotograficzne warsztaty dla młodzieży odbywają się w wielu miejskich i publicznych bibliotekach w Polsce, a także w bibliotece akademickiej Uniwersytetu Pedagogicznego. Dla przykładu można wskazać kilka instytucji, m.in. Wojewódzką i Miejską Bibliotekę Publiczną w Gorzowie Wielkopolskim, Miejską Bibliotekę Publiczną w Gorlicach, Bibliotekę Publiczną Miasta i Gminy w Łabiszynie.

Fotografia 2. Czy zdjęcia reklamujące dane wydarzenie muszą być wyłącznie kolorowe? „Biblioteka w stylu latynoamerykańskim”

Źródło: Biblioteka Główna UP, fot. Marcin Kania.

Nowe przepisy w zakresie ochrony i przetwarzania danych osobowych i wizerunku, choć już obowiązują, nadal budzą wiele wątpliwości wśród zawodowych fotografów i osób rejestrujących przebieg wydarzenia. Jedną z najczęstszych wątpliwości jest kwestia zdjęcia, na którym znajduje się kilkadziesiąt osób i rodzące się nieustannie pytanie, czy trzeba uzyskać osobne zgody? Otóż działając na podstawie art. 81 ust. 2 pkt 2 Ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych można wykonać zdjęcie osoby stanowiącej jedynie szczegół całości, takiej jak zgromadzenie, krajobraz, publiczna impreza [34]. Zatem – wizerunek będący tylko dodatkiem do całego ujęcia i nie stanowiący elementu całości, nie wymaga od organizatora zezwolenia na korzystanie z niego. Natomiast jeżeli osoba fizyczna jest widoczna w stopniu znacząco większym niż pozostałe, to zgoda jest wymagana [33]. W sytuacji rejestracji imprezy i publikacji wizerunku uczestników w różnych serwisach społecznościowych na profilach należących do organizatora (np. Facebook, Instagram, Google+, YouTube), zmuszeni jesteśmy pozyskać zgodę osoby, której dane chcemy zamieścić.

Warto wyjaśnić jeszcze jedną kwestię dotyczącą wizerunku, a mianowicie sytuacji, kiedy uzyskanie pisemnych zgód przez organizatora wydarzenia nie jest możliwe. Takie zdarzenia

mają miejsce w bibliotekach, gdy impreza przybiera charakter otwarty i jest bezpłatna. Otóż w ślad za opiniami prawników można uznać, że taka zgoda może być wyrażona w sposób dorozumiany, czyli poprzez uczestnictwo danej osoby w wydarzeniu. Zainteresowany zapoznaje się z treścią regulaminu lub z informacjami zamieszczonymi na stronie organizatora. Organizator jest zobowiązany umieścić stosowną notę dla uczestników, m.in. o tym, kto i w jakim celu będzie przetwarzał dane uczestników imprezy, wykorzystywał ich wizerunek oraz o możliwości cofnięcia zgody w przypadku konieczności jej wyrażenia [7]. Przetwarzanie wizerunku dzieci do lat 16 wymaga zgody rodziców lub opiekunów prawnych. Natomiast jeżeli zdjęcia służą tylko w celach sprawozdawczych i nie są publikowane, nie jest konieczna zgoda do wykorzystania wizerunku – nie dochodzi bowiem do jego rozpowszechnienia.

Biblioteka jest ciekawym i inspirującym miejscem, służącym poszerzaniu horyzontów myślowych oraz rozwojowi talentów, fotografowanie zaś – ciekawym i inspirującym zajęciem. Wprowadzenie fotografa w przestrzeń ksiąźnicy może dać interesujące rezultaty artystyczno-dziennikarskie, otwarcie zaś tej instytucji na obecność fotografów powinno przyczynić się do lepszego wypromowania jej w środowisku lokalnym, a także przełamania pewnych związanych z nią stereotypów. Współpraca pomiędzy bibliotekarzami a fotografami powinna zatem zakończyć się z korzyścią dla obu stron. W świecie zdominowanym przez obraz oraz szybkie, niekiedy fragmentaryczne przekazy z rozlicznych wydarzeń, rola dobrze wykonanej, a przede wszystkim wartościowej pod względem merytorycznym fotografii wzrasta. Tak samo w społeczeństwie informacyjnym może wzrastać i poszerzać się rola bibliotek – skarbnic słów i obrazów.

Bibliografia

1. BIELATOWICZ Krystian. Rozmowa z Krzysztofem Gieraltowskim. *Szeroki Kadr* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.szerokikadr.pl/fotograf-miesiaca/krzysztof-gieraltowski>. Stan z dnia 20.06.2019.
2. BUŁHAK Jan. *My i wy*. In: *Almanach fotografii polskiej*. Wilno: Stanisław Turcki, 1934.
3. BURZYŃSKI Roman. *Portret fotograficzny*. Warszawa: Wydawnictwo Artystyczne i Filmowe, 1985. ISBN 83-221-0283-6.
4. CYPRIAN Tadeusz. *Fotografia amatorska*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Fabryki Płyt, Błon i Papierów Fotograficznych Alfa, 1937.
5. DEDERKO Witold, MARIAŃSKI Ryszard. *Reportaż fotograficzny*. Warszawa: Centralny Ośrodek Metodyki Upowszechniania Kultury, 1972.
6. *Digital native*. In: *Wikipedia* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: https://en.wikipedia.org/wiki/Digital_native. Stan z dnia 26.4.2019.
7. DRUZGAŁA Piotr. *Publikacja grupowego zdjęcia czasem bez dodatkowej zgody*. In: *Prawo.pl* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.prawo.pl/oswiata/zgoda-na-publicacje-wizerunku-na-fotografii-opinia-prawnika,313071.html>. Stan z dnia 20.06.2019.
8. DUCHEMIN David. *Zdjęcia z duszą. Jak zostać fotografem z wizją*. Gliwice: Helion, 2017. ISBN 978-83-283-4350-4.
9. FILICIAK Mirosław, DANIELEWICZ Michał, HALAWA Mateusz, MAZUREK Paweł, NAWOTNY Agata. *Młodzi i media. Nowe media a uczestnictwo w kulturze. Raport Centrum Badań nad Kulturą Popularną*

- SWPS [Dokument elektroniczny]. 2010. Tryb dostępu: http://www.swps.pl/images/stories/dokumenty/RAPORT_SWPS_mlodzi_i_media.pdf. Stan z dnia 26.04.2019.
10. FLUSSER Vilém. *Ku filozofii fotografii*. Warszawa: Aletheia, 2015. ISBN 978-83-62858-72-9.
 11. KANIA Marcin. Fotografujmy z głową! Rozmowa z prof. Janem R. Pašką. *mgFoto Magazyn* [Dokument elektroniczny]. 2019, nr 1. Tryb dostępu: https://issuu.com/interia710/docs/mgfotomagazyn_2. Stan z dnia 20.06.2019.
 12. KISIELEWSKI Andrzej. *Reklama – sztuka czy ikonosfera?* In: OSTROWICKI Michał (red.). *Estetyka reklamy*. Kraków: Agencja Wydawniczo-Poligraficzna ART-TEKST, 2002, s. 53–60. ISBN 83-88316-20-6.
 13. Konkurs fotograficzny pt. Odpoczywanie przez czytanie. In: *Miejska Biblioteka Publiczna w Elku* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://biblioteka.elk.pl/wydarzenie/konkurs-fotograficzny-odpoczywanie-przez-czytanie>. Stan z dnia 25.06.2019.
 14. KRUK Jacek. Fotografia na Księżycu. *mgFoto Magazyn*. 2019, nr 1, s. 41–46. ISSN 2657-4527.
 15. KRZANICKI Marcin. *Fotografia i propaganda. Polski fotoreportaż prasowy w dwudziestoleciu międzywojennym*. Kraków: Universitas, 2013. ISBN 978-83-242-2341-1.
 16. LANGFORD Michael. *Fotografia od A do Z*. Warszawa: Muza, 1992. ISBN 83-7079-107-7.
 17. LENARTOWSKA Adrianna. Rozmowa z Tomaszem Sikorą. In: *Przestrzeń inspiracji* [Dokument elektroniczny]. Odc. 7. Tryb dostępu: www.youtube.com/watch?v=lzYt4ZyrYSw. Stan z dnia 03.02.2019.
 18. LICHWA Jakub. *Polamać na korzyść* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://vimeo.com/8978958>. Stan z dnia 20.06.2019.
 19. LOWE Paul (red.). *1001 fotografii, które musisz zobaczyć*. Poznań: Elipsa, 2017. ISBN 978-83-271-2502-6.
 20. MIRZOEFF Nicolas. *Jak zobaczyć świat*. Kraków; Warszawa: Wydawnictwo Karakter, 2016. ISBN 978-83-65271-11-2.
 21. MRÓWKA Kazimierz, WARMIŃSKI Andrzej. Edukacja przez sport. Motyw roweru w fotografii przełomu XIX i XX wieku. *Edukacja Etyczna*. 2017, nr 13, s. 102–115. ISSN 2083-8972.
 22. PAŚKO Jan Rajmund. Fotografia amatorska wczoraj i dziś. *Konspekt*. 2017, nr 1, s. 26–35. ISSN 1509-6726.
 23. PIERŚCIŃSKI Paweł. *Fotografia krajobrazowa* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.pisaneofotografii.pl/pawel-pierscinski-fotografia-krajobrazowa/>. Stan z dnia 20.06.2019.
 24. PŁAŻEWSKI Ignacy. *Spojrzenie w przeszłość polskiej fotografii*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1982. ISBN 83-06-00100-1.
 25. POTOCKA Maria Anna. *Fotografia. Ewolucja medium sztuki*. Warszawa: Aletheia, 2010. ISBN 978-83-61182-55-9.
 26. POTYRAŁA Katarzyna, PAŚKO Jan Rajmund. *Fotografia i dydaktyka*. Kraków: Libron, 2016. ISBN 978-83-65148-61-2.
 27. PRENSKY Marc. *Digital natives, digital immigrants. On the Horizon* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf>. Stan z dnia 18.06.2019.
 28. Reklama Agfy. *Leica w Polsce*. 1937, nr 7, s. 24.
 29. RIGGS Thomas. *Encyclopedia of Major Marketing Campaigns*. Detroit: Gale Group, 2000. ISBN 0-7876-3042-X.
 30. ROUILLE Andre. *Fotografia. Między dokumentem a sztuką nowoczesną*. Kraków: Universitas, 2007. ISBN 978-83-242-0629-2.
 31. SIKORA Sławomir. Filozoficzne okna albo kłopoty z rzeczywistością. *Kwartalnik Filmowy*. 2006, nr 55/56, s. 12. ISSN 0452-9502.
 32. TISCHNER Józef. *Filozofia dramatu*. Kraków: Znak, 2012. ISBN 83-240-0694-X.
 33. Ustawa z dnia 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe. Dz. U. 1984 Nr 5, poz. 24.
 34. Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Dz. U. 2018 Nr 24, poz. 83.

35. WALTON Kendall L. *Przezroczyste obrazy: o naturze realizmu fotograficznego*. In: WALDEN Scott (red.). *Fotografia i filozofia. Szkice o pędzlu natury*. Kraków: Universitas, 2013, s. 23–62. ISBN 978-83-242-2288-9.
36. WOJCIECHOWSKA Maja (red.). *Sfera kultury, sfera nauki: współczesny obraz biblioteki*. Gdańsk: Oficyna Wydawnicza Edward Mitek, 2014. ISBN 978-83-64335-05-1.
37. WOLNY-ZMORZYŃSKI Kazimierz. *Fotograficzne gatunki dziennikarskie*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2007. ISBN 978-83-60501-71-9.
38. ZIENKIEWICZ Tomasz. Rozmowa z Tomaszem Tomaszewskim. In: *Ludzie z pasją* [Dokument elektroniczny]. Odc. 4. Tryb dostępu: www.youtube.com/watch?v=ys4SKfH1ews. Stan z dnia 02.02.2019 r.

Bogumiła Celer

PBP Książnica Pedagogiczna im. A. Parczewskiego w Kaliszu
b.celer@interia.pl

Organizacja bibliotecznych izb muzealnych na terenie Polski

Słowa kluczowe: izby muzealne, biblioteki, muzea.

Abstrakt: W artykule, na podstawie zgromadzonych materiałów źródłowych, przedstawiono wstępną listę oddziałów muzealnych działających w przestrzeni bibliotecznej w Polsce. Dokonano przeglądu kierunków działań w zakresie rozwoju oferty muzealnej, zwracając uwagę na wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w udostępnianiu i prezentacji zgromadzonych zbiorów, rozwój oferty edukacyjnej oraz nawiązywanie współpracy z innymi instytucjami.

Keywords: museum chambers, libraries, museums.

Abstract: This article is based on collected source materials and presents a preliminary list of museum departments operating in the library space in Poland. This paper reviews the directions of activities in the field of development of museums particularly the use of information and communication technologies in sharing and presenting collections, developing the educational offer and establishing cooperation with other institutions.

Problematyka izb muzealnych łączy się w istotny sposób z ideą regionalizmu. Praca dla regionu i jego popularyzacja stała się dla wielu bibliotek zadaniem priorytetowym. Biblioteki starają się skupiać mieszkańców wokół idei regionalizmu oraz podejmują różne formy popularyzowania kultury regionu [22, s. 3]. W strukturę bibliotek często wchodzi placówki muzealne, izby z kolekcjami o tematyce historycznej, naukowej, artystycznej. Zbiory te nie zawsze jednak są odpowiednio doceniane i znane szerokiej publiczności. Temat oddziałów muzealnych w bibliotekach jako narzędzia pracy bibliotekarzy nie został dotychczas szeroko omówiony w literaturze bibliologicznej. Pojawiły się jedynie pojedyncze artykuły dotyczące poszczególnych izb muzealnych będących częścią bibliotek.

Autorka przeprowadziła wstępną kwerendę źródeł elektronicznych, w tym oficjalnych stron internetowych poszczególnych bibliotek oraz archiwalnych materiałów prasowych i promocyjnych. Na podstawie zgromadzonych materiałów źródłowych sporządzona została wstępna lista oddziałów muzealnych działających w przestrzeni bibliotecznej w Polsce. Autorka dokonała również wstępnego przeglądu kierunków działań w zakresie rozwoju oferty muzealnej, zwracając uwagę na wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych

w udostępnianiu i prezentacji zgromadzonych zbiorów, rozwój oferty edukacyjnej oraz nawiązywanie współpracy z innymi instytucjami.

W pierwszej kolejności w artykule zostanie przedstawiona istota i cele działalności oddziałów muzealnych w bibliotekach oraz dokonana próba ich definicji i charakterystyka. Placówki muzealne działające w strukturze bibliotek przybierają zazwyczaj formę izb pamięci, czyli pomieszczeń, w których przechowuje się i udostępnia zwiedzającym pamiątki związane z jakąś osobistością lub jakimś wydarzeniem historycznym, najczęściej o charakterze lokalnym. Podstawowe zadania, jakie realizują placówki muzealne, to gromadzenie zbiorów, ich eksponowanie i udostępnianie dla publiczności w formie stałych lub czasowych wystaw. Misją muzeów jest ochrona, rozwijanie i badanie kolekcji oraz spełnianie funkcji edukacyjnych. Biorąc pod uwagę zbiory, można dokonać pewnej kategoryzacji oddziałów muzealnych. Wyróżnić można izby o charakterze artystycznym, biograficznym, literackim, poświęcone kulturze danego regionu oraz izby historyczne upamiętniające ważne wydarzenia lub postacie w dziejach danego regionu. Przy bibliotekach funkcjonują także muzea książki czy też muzea oświatowe. Podział oddziałów muzealnych i ich szacowaną liczbę (na podstawie wstępnych badań) według rodzaju przechowywanych zbiorów przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Oddziały muzealne w bibliotekach według rodzaju gromadzonych zbiorów

Rodzaj oddziału muzealnego	Liczba
Artystyczne	1
Biograficzne (poświęcone patronom bibliotek)	2
Literackie	8
Poświęcone kulturze danego regionu	22
Muzea książki	2
Muzea oświatowe	4
Inne	1

Źródło: opracowanie własne.

Udostępniane do zwiedzania pomieszczenia wraz z odpowiednią ekspozycją mają za zadanie przywołanie dawnej atmosfery. Niektóre z oddziałów muzealnych znajdują się w zabytkowych obiektach, co dodatkowo wzmacnia odbiór zgromadzonych eksponatów. Dotychczasowa wstępna kwerenda przyniosła informację o 40 bibliotekach, które w swojej strukturze posiadają działy o charakterze muzealnym. Zestawienie wszystkich oddziałów muzealnych zawiera tabela 2.

Tabela 2. Oddziały muzealne w bibliotekach na terenie Polski

Lp.	Biblioteka – organizator muzeum	Nazwa placówki muzealnej	Rok założenia	Typ muzeum ze względu na zbiory
1.	Miejska Biblioteka Publiczna im. dr. Tadeusza Rakowieckiego w Hajnówce	Izba Pamięci dr. Tadeusza Rakowieckiego	1998	Izba poświęcona patronowi biblioteki
2.	Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna im. ks. prof. Włodzimierza Sedlaka w Skarżysku-Kamiennej	Izba Pamięci ks. prof. Włodzimierza Sedlaka	1993	Izba poświęcona patronowi biblioteki
6.	Biblioteka Pedagogiczna w Sieradzu Filia w Bronowiu	Izba Pamięci Marii Konopnickiej	1960	Izba literacka
8.	Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu	Pracownia-Muzeum Józefa Ignacego Kraszewskiego	1986	Izba literacka
9.	Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu	Muzeum Literackie Henryka Sienkiewicza	1978	Izba literacka
10.	Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu	Muzeum Kazimierza Iłłakowiczówny	1984	Izba literacka
3.	Gminna Biblioteka Publiczna w Rzgowie	Izba Pamięci Zofii Urbanowskiej	2003	Izba literacka
7.	Książnica Pomorska im. Stanisława Staszica w Szczecinie	Muzeum Literatury	brak danych	Izba literacka
5.	Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna – Biblioteka pod Atlantami w Wałbrzychu	Pokój Pamięci Poety Mariana Jachimowicza	2006	Izba literacka
4.	Publiczna Biblioteka w Starych Siołkowicach	Izba Pamięci Jakuba Kani	1987	Izba literacka
24.	Biblioteka Miejska w Imielinie	Izba regionalna w Imielinie	2006	Izba poświęcona kulturze danego regionu
21.	Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy Barcin	Izba Tradycji Barcin	1996	Izba poświęcona kulturze danego regionu
26.	Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy Jarocin	Izba Pamięci Powstańców Wielkopolskich im. generała Stanisława Taczaka w Mieszkanie	2012	Izba poświęcona kulturze danego regionu
17.	Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy Kostrzyn	Izba Muzealna	brak danych	Izba poświęcona kulturze danego regionu
13.	Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy w Łazach	Izba Tradycji w Łazach	2013	Izba poświęcona kulturze danego regionu

19.	Biblioteka Publiczna w Gołdapi	Izba Regionalna „Muzeum Ziemi Gołdapskiej im. M.M. Ratasiewicza”	2008	Izba poświęcona kulturze danego regionu
30.	Biblioteka Publiczna w Jaszczwi	Izba Regionalna	2010	Izba poświęcona kulturze danego regionu
12.	Biblioteka Publiczna w Kleczewie Filia w Budziszawiu Kościelnym	Izba Pamięci Wsi, Młynarstwa i Rolnictwa	brak danych	Izba poświęcona kulturze danego regionu
32.	Biblioteka Publiczna w Tymbarku	Izba Pamięci Narodowej w Tymbarku	lata 80. XX w.	Izba poświęcona kulturze danego regionu
22.	Biblioteka Publiczna w Zielonkach	Izba Regionalna w Zielonkach	2014	Izba poświęcona kulturze danego regionu
18.	Gminna Biblioteka Publiczna im. ks. Józefa Sadzika w Sułkowicach.	Izba Tradycji	po 2002	Izba poświęcona kulturze danego regionu
11.	Gminna Biblioteka Publiczna w Bocheniu	Izba Pamięci wsi Bocheń	1977	Izba poświęcona kulturze danego regionu
20.	Gminna Biblioteka Publiczna w Kozach	Izba Historyczna im. Adolfa Zuberera	2014	Izba poświęcona kulturze danego regionu
23.	Gminna Biblioteka Publiczna w Pływaczewie	Izba Pamięci Lokalnej im. Władysława Klimka	2015	Izba poświęcona kulturze danego regionu
28.	Gminna Biblioteka Publiczna w Wielkich Oczach	Izba Pamięci	2014	Izba poświęcona kulturze danego regionu
31.	Miejska Biblioteka Publiczna w Piekarach Śląskich	Izba Regionalna	1993	Izba poświęcona kulturze danego regionu
29.	Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna w Grodkowie	Izba Pamięci Ziemi Grodkowskiej	2012	Izba poświęcona kulturze danego regionu
14.	Miejska i Powiatowa Biblioteka Publiczna w Zawierciu	Miejska Izba Muzealna w Zawierciu	1997	Izba poświęcona kulturze danego regionu
15.	Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Gdańskiej Macierzy Szkolnej w Gdańsku	Regionalna Izba Edukacyjna	2001	Izba poświęcona kulturze danego regionu

16.	Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna im. ks. Fabiana Wierchowskiego w Gniewie	Skarby Ziemi Gniewskiej	2017	Izba poświęcona kulturze danego regionu
27.	Pyrzycka Biblioteka Publiczna	Muzeum Ziemi Pyrzyckiej	2013	Izba poświęcona kulturze danego regionu
25.	Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Bydgoszczy	Izba Pamięci Adama Grzymały-Siedleckiego – Pracownia Teatrolologiczna w Bydgoszczy	1968	Izba poświęcona kulturze danego regionu
33.	Książnica Pedagogiczna im. A. Parczewskiego w Kaliszu	Pracownia artystyczna Władysława Kościelniaka	2016	Izba artystyczna
34.	Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Krakowie	Biblioteczny Lamus – izba pamięci	brak danych	brak danych
36.	Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy	Muzeum Książki Dziecięcej	brak danych	Muzeum książki
35.	Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze	Muzeum Książki Środkowego Nadodrza	1977	Muzeum książki
38.	Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Gdańskiej Macierzy Szkolnej w Gdańsku	Muzeum Oświaty Pomorskiej i Regionalna Izba Edukacyjna	2001	Muzeum oświatowe
39.	Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. prof. Tadeusza Kotarbińskiego w Łodzi	Muzeum Oświaty Ziemi Łódzkiej	1983	Muzeum oświatowe
37.	Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Bydgoszczy	Muzeum Oświaty Pedagogicznej	1985	Muzeum oświatowe
40.	Publiczna Biblioteka Pedagogiczna w Poznaniu	Regionalna Izba Pamiątek Oświatowych	1984	Muzeum oświatowe

Źródło: opracowanie własne.

Pierwsze izby pamięci zaczęły powstawać w latach sześćdziesiątych XX. W każdym kolejnym dziesięcioleciu pojawiały się następne. Oddziały muzealne według czasu ich powstania zestawiono w tabeli 3. Jak wynika z przedstawionych danych, najwięcej izb powstało w latach osiemdziesiątych XX w. Warto zauważyć, że kilkanaście działających obecnie oddziałów muzealnych zarządzanych przez biblioteki zostało założonych po 2000 r. Znaczenie w tworzeniu nowych izb muzealnych miały projekty, które finansowane były m.in. z funduszy europejskich.

Tabela 3. Oddziały muzealne według czasu ich powstania

Rok powstania	Liczba oddziałów
1960	1
1968	1
1977	2
1978	1
1980	1
1983	1
1984	2
1985	1
1986	1
1987	1
1993	2
1996	1
1997	1
1998	1
2001	2
2003	1
2006	2
2008	1
2010	1
2012	2
2013	2
2014	3
2015	1
2016	1
2017	1

Źródło: opracowanie własne.

Izby zlokalizowane są w miejscowościach o rozmaitej wielkości, leżących w kilku regionach Polski, a zatem funkcjonują w odmiennym otoczeniu. Część z nich istnieje w bibliotekach znajdujących się w większych i mniejszych miastach, tj. Szczecin, Poznań, Warszawa, Gdańsk, Łódź, Bydgoszcz, Zielona Góra, Wałbrzych, Kalisz, Sieradz. Inne regionalne muzea zakładane są przy bibliotekach wiejskich.

Tabela 4. Rozmieszczenie oddziałów muzealnych w bibliotekach według województw

Województwo	Liczba oddziałów
Dolnośląskie	1
Kujawsko-pomorskie	4
Lubuskie	1
Łódzkie	3
Małopolskie	4
Mazowieckie	1
Opolskie	2
Podkarpackie	2
Podlaskie	1
Pomorskie	3
Śląskie	5
Świętokrzyskie	1
Warmińsko-mazurskie	1
Wielkopolskie	9
Zachodniopomorskie	2

Źródło: opracowanie własne.

Najwięcej tego typu oddziałów występuje w województwie wielkopolskim, później śląskim, łódzkim i kujawsko-pomorskim. Najmniej placówek muzealnych działa przy bibliotekach w województwach: dolnośląskim, lubuskim, mazowieckim, podlaskim, świętokrzyskim i warmińsko-mazurskim.

Zasady funkcjonowania oddziałów muzealnych w nielicznych przypadkach regulują regulaminy. Dla przykładu wymienić można Regulamin Izby Tradycji w Łazach, Izby Regionalnej w Zielonkach oraz Izby Regionalnej „Muzeum Ziemi Gołdapskiej im. M. M. Ratasiewicza”, dostępne na stronach internetowych.

W regulaminie Izby w Łazach zapisano, że funkcjonuje ona jako agenda Biblioteki Publicznej Miasta i Gminy w Łazach, a bezpośredni nadzór nad Izbą pełni dyrektor biblioteki. Izba jest miejscem gromadzenia zbiorów związanych z historią gminy, ale także miejscem spotkań mieszkańców, pasjonatów związanych z historią Łaz oraz osób pragnących poznać tę historię. Regulamin określa także podstawowe zadania izby oraz środki, z jakich są realizowane (czyli dotacje, darowizny, wsparcie finansowe sponsorów). Ostatni zapis w regulaminie dotyczy odpowiedzialności za mienie, ewidencji eksponatów oraz nadzoru nad zbiorami, który spoczywa na pracowniku biblioteki wyznaczonym przez dyrektora [23].

Wzorcowym regulaminem wydaje się być regulamin Izby Regionalnej w Zielonkach [24]. Podzielony na osiem rozdziałów, określa podstawy prowadzenia działalności, misję, wizję i cel działalności izby, zadania, zarządzanie i organizację izby. W regulaminie jest również zapis, iż zgodnie z ustawą o ochronie dóbr kultury (z dnia 15 lutego 1962 r. ze zmianami) izba prowadzi następujące rejestry:

- Księgę wpływu muzealiów,
- Księgę ruchu muzealiów,
- Księgę inwentarzową eksponatów muzealnych Izby Regionalnej,
- Księgę inwentarzową pomocniczą eksponatów będących poza zabytkami,
- Księgę inwentarzową pomocniczą pozostałych obiektów,
- Księgę inwentarzową księgozbioru zabytkowego,
- Księgę depozytów,
- Karty ewidencyjne eksponatów muzealnych.

Wielu bibliotekarzy, którzy organizują i opiekują się izbami muzealnymi, oprócz gromadzenia dokumentów i eksponatów muzealnych, prowadzi także aktywną działalność kulturowo-edukacyjną. Pasją tych bibliotekarzy jest docieranie do dawnych dokumentów, książek, fotografii i ocalanie od zapomnienia lub zniszczenia unikatowych eksponatów. Podejmują także różne inicjatywy służące popularyzowaniu kultury danego regionu wśród dzieci i młodzieży oraz integrują lokalne środowisko. Oferta edukacyjna muzeów, głównie w formie lekcji muzealnych oraz warsztatów tematycznych, kierowana jest przede wszystkim do dzieci i młodzieży szkolnej. Z kolei dla dorosłych w muzeach organizowane są spotkania tematyczne i popularnonaukowe w formie otwartych wykładów o cyklicznym lub nieregularnym charakterze. Coraz częściej izby muzealne uczestniczą w wydarzeniach kulturalnych i popularnonaukowych, przykładem jest Noc Muzeów, Noc Bibliotek czy Festiwal Nauki. Oddziały muzealne uczestniczą także w życiu bibliotek, przez które są prowadzone. Stanowią miejsce organizacji wydarzeń okolicznościowych, spotkań autorskich, wręczania nagród.

Kolejną kwestią wartą omówienia jest wykorzystanie w izbach muzealnych technologii informacyjno-komunikacyjnych. Poziom wykorzystania sieci internetowej przez oddziały muzealne zarządzane przez biblioteki można ocenić jako wystarczający. Agendy te posiadają na ogół zakładkę na stronie internetowej danej biblioteki, zaś niektóre mają własną witrynę internetową. Izby muzealne są również aktywne w mediach społecznościowych, spośród których najpopularniejszym jest oczywiście Facebook oraz Youtube. Takie działania są przydatne zarówno ze względów promocyjnych, jak i w kontekście komunikacji z młodszymi pokoleniami zwiedzających [14, s. 58]. Na stronach internetowych muzeów udostępniane są opisy poszczególnych wystaw i wydarzeń, galerie fotograficzne eksponatów, a nawet audiodeskrypcje. Nieliczne z oddziałów muzealnych wykorzystują narzędzia cyfrowe nie tylko w Internecie, ale także w udostępnianiu zbiorów i organizacji ekspozycji w swoich siedzibach. Najczęściej stosowane są prezentacje multimedialne w formie pokazu slajdów oraz nagrania audio i audiowizualne (np. filmy, wywiady, wypowiedzi). Niestety żadne z tych muzeów nie prezentuje zbiorów za pomocą wirtualnych spacerów.

Po wstępnej ogólnej analizie działalności oddziałów muzealnych funkcjonujących w przestrzeni bibliotecznej warto zaprezentować kilka wybranych izb. Jedną z kategorii, które zostały wymienione, są izby poświęcone patronom bibliotek. Na szczególną uwagę zasługuje **Izba Pamięci dr. Tadeusza Rakowieckiego**. W roku 1998 Miejska Biblioteka Publiczna im. dr. Tadeusza Rakowieckiego w Hajnówce w Samodzielnym Publicznym Zakładzie Opieki Społecznej uruchomiła Izbę Pamięci poświęconą swojemu patronowi. Izbę urządzono na wzór gabinetu doktora, który był wnukiem jednego z wybitniejszych polskich społeczników przełomu XVIII i XIX w. – Ignacego Benedykta Rakowieckiego. Wyposażenie stanowią m.in. kanapa, na której badał pacjentów, strzykawki do punkcji i narzędzia chirurgiczne, sekretarzyk, przy którym wypisywał recepty. Nie zabrakło portretów przodków, dokumentów i starych fotografii ilustrujących życie i działalność doktora. Biblioteka przyjmuje w Izbie wycieczki, prowadzi lekcje, prezentując sylwetkę patrona. Izbę zwiedzają pacjenci szpitala, mieszkańcy miasta i zorganizowane grupy szkolne [6, s. 140–149].

Drugą izbą poświęconą patronowi biblioteki, na którą warto zwrócić uwagę, jest **Izba Pamięci ks. prof. Włodzimierza Sedlaka**. Kolekcja izby mieści się w budynku Biblioteki Publicznej w Skarżysku-Kamiennej. Spuścizna księdza w 1/3 została przekazana za życia patrona, pozostałe 2/3 kolekcji zgodnie z wolą profesora trafiło do Biblioteki po jego śmierci w 1993 r. Izba to niewielka sala z meblami przywiezionymi z ostatniego mieszkania ks. profesora, przez co oddaje charakter jego pracy i życia. W izbie organizowanych jest wiele imprez i spotkań związanych z osobą księdza, począwszy od lekcji bibliotecznych i wycieczek, przez indywidualne oprowadzanie po Izbie, aż po ogólnopolskie sesje popularnonaukowe. Izba pamięci prof. Sedlaka mieszcząca się w bibliotece jest punktem na „Świętokrzyskim szlaku literackim”, dlatego organizowane przez Bibliotekę lekcje biblioteczne połączone są nie tylko ze zwiedzaniem Izby, ale również z wycieczkami miejskimi „szlakiem profesora”. Dużym zainteresowaniem wśród mieszkańców cieszą się organizowane od 2005 r. sesje popularnonaukowe związane z osobą ks. profesora – patrona biblioteki [12].

W przestrzeni bibliotecznej funkcjonują również izby literackie, muzea biograficzne, czyli miejsca urodzenia bądź zamieszkania pisarzy. Są to często kameralne gabinety, w których zaciszu powstawały wybitne dzieła literatury, izby pamięci opatrzone ilustracjami, zdjęciami, prezentujące eksponaty związane z danym literatem, rękopisy utworów, korespondencję a także pisarskie atrybuty – pióra i maszyny do pisania, rzeczy prywatne: fajki, walizki, meble. Izby literackie organizowane są w dużych miastach, ale także w małych miejscowościach.

I tak w Kowalewku w powiecie konińskim mieści się **Izba Pamięci Zofii Urbanowskiej**. Ta polska publicystka i pisarka urodziła się 15 maja 1849 r. Majątek Kowalewek był dzierżawą rodziców pisarki. Idea powstania minimumzeum poświęconego konińskiej literaturze zrodziła się w grupie członków OSP w 2003 r. Przeważało przekonanie, że izba służyć będzie upowszechnianiu wiedzy i dokumentowaniu dorobku literackiego Urbanowskiej w miejscu jej urodzenia oraz stworzy ośrodek kultury na miarę XXI w., miejsce, gdzie będzie można wykazać się kulturalną aktywnością. W izbie znajdują się sprzęty z epoki (II poł. XIX w.), drobne osobiste pamiątki po Urbanowskiej, zachowane dotąd w Muzeum Okręgowym w Koninie-Gosławicach, oraz różne wydania książek i kserokopie stron tytułowych

wydań, których nie ma w zbiorach. W 2012 r. opiekę nad Izłą Pamięci Zofii Urbanowskiej w Kowalewku przekazano Gminnej Bibliotece Publicznej w Rzgowie, która przejęła organizację konkursów, spotkań, lekcji muzealnych oraz oprowadzanie wycieczek związanych z twórczością pisarki [10].

W budynku biblioteki w Siołkowicach Starych mieści się **Izba Pamięci Jakuba Kani**, a nieopodal budynku również pomnik w postaci popiersia Kani. Izba powstała po śmierci poety, dla uczczenia jego pamięci, jako zasłużonego Ślązaka – Polaka, poety, pisarza ludowego, działacza oświatowego i naukowego, a także powstańca. Na podstawie porozumienia Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu z miejscową biblioteką opieka nad Izłą Pamięci Jakuba Kani została powierzona bibliotece w 1987 r.

Szczególną uwagę warto zwrócić na **Pokój Pamięci Poety Mariana Jachimowicza**, wybitnego polskiego poety, tłumacza i eseisty. Po jego śmierci rodzina przekazała w darze archiwum poety dwóm bibliotekom – Bibliotece Ossolineum oraz Bibliotece pod Atlantami w Wałbrzychu. W 2006 r. otworzono w Bibliotece pod Atlantami Pokój Pamięci Poety, w którym znalazła miejsce stała ekspozycja materiałów po Marianie Jachimowiczu. W 2015 r. Pokój Poety został przeniesiony i na nowo zaaranżowany w większym pomieszczeniu, znajdującym się na drugim piętrze biblioteki. Prezentowane są tam bardzo cenne dokumenty, m.in.: pierwszy wiersz Mariana Jachimowicza, liczne jego rękopisy, listy Juliana Przybosa, Kazimierza Wyki, Mieczysława Jastruna, Tymoteusza Karpowicza i wielu innych. Obok rękopisów gromadzone są maszynopisy z autorskimi poprawkami, wszystkie książki Jachimowicza, książki innych autorów z odręcznymi dedykacjami, fotografie z najróżniejszych okresów życia. Ekspozycję dokumentalną urozmaicają i dopełniają przedmioty, których poeta używał na co dzień: pióra i ołówki, okulary, pieczętki, lupy, globus, laska, kapelusz itp. W specjalnym regale wyeksponowano podręczną biblioteczkę pisarza. W Pokoju Poety można także obejrzeć film o Marianie Jachimowiczu (z jego udziałem), posłuchać poświęconej mu audycji radiowej (z zapisem jego głosu), przejrzeć zbiór reprodukcji wszystkich jego obrazów i fotografii znajdujących się w archiwum oraz bibliografię. Pokój prezentowany jest na stronie internetowej Biblioteki pod Atlantami, co ciekawe – dostępna jest również audiodeskrypcja Pokoju Pamięci Poety [20]. Pomieszczenie zostało przystosowane do zwiedzania dla osób z dysfunkcją wzroku. Oznaczenia brajłowskie oraz audiodeskrypcja, czyli werbalny opis treści wizualnych, pozwalają na przybliżenie postaci poety, jego życia i twórczości osobom z dysfunkcją wzroku. Audiodeskrypcja wykonana została w ramach projektu *Bliżej Jachimowicza*, dofinansowanego ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

W 1960 r. z inicjatywy Haliny Sławińskiej, polonistki Liceum Ogólnokształcącego w Poddębicach, znanej działaczki społecznej i założycielki poddębickiego oddziału Towarzystwa im. M. Konopnickiej, została otwarta **Izba Pamięci Marii Konopnickiej** funkcjonująca przy Filii Biblioteki Pedagogicznej w Sieradzu. Wejście do Izby poprzedza duży olejny obraz przedstawiający młodą poetkę na tle parku w Bronowie – dar Związku Polek Polonii Amerykańskiej. Wśród eksponatów znajdują się: pierwsze wydania kilku tomików dzieł poetyckich (najstarsze z nich sięgają 1888 r.), wybór opracowań krytycznych o życiu i twórczości poetki, reprint rękopisu *Roty*, plansze obrazujące koleje jej życia, fotokopie i tłumaczenia z języka rosyjskiego aktu zaślubin, metryk urodzenia dzieci oraz sprzedaży

Bronowa. Uroku całości dodają salon i salonik kawowy z XIX w. z zabytkowymi meblami, przypominającymi klimat dawnego dworku. Na uwagę zasługuje stara, dębowa szafa, pięknie przeszklona serwantka, rzeźbiony sekretarzyk, owalny stolik, stylowe fotele, kanapa i dawny zegar ścienny. Na ścianach powieszono portrety Jana Kochanowskiego, księdza Kordeckiego, króla Jana III Sobieskiego oraz kilka wizerunków Marii Konopnickiej, w tym dar od P. Joanny Modrzejewskiej – prawnuczki poetki. W Izbie odbywają się również odczyty, spotkania, warsztaty metodyczne, lekcje muzealne, podsumowania rajdów i licznych uroczystości związanych z obchodami rocznic dotyczących życia i twórczości poetki [9].

Warto także wspomnieć o Książnicy Pomorskiej w Szczecinie, gdzie działa Muzeum Literatury. W ramach muzeum funkcjonuje m.in. **Gabinet Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego**, gdzie udostępniane są zbiory muzyczne. Zainstalowane stanowiska odsłuchowe umożliwiają bezpośredni kontakt z dziełami muzycznymi. Wśród zgromadzonych przez Książnicę rękopisów i przedmiotów znalazły się m.in. listy K.I. Gałczyńskiego, bruliony i maszynopisy jego wierszy, pismo urzędowe związane z okresem jego życia w Szczecinie, maszyna do pisania oraz gipsowy odlew maski pośmiertnej. W Gabinetecie eksponowany jest Kaszparek – marionetka подарowana poecie przez czeskich przyjaciół w czasie jego pobytu w Pradze w 1949 r. Ścianę zdobi mozaika szczecińskiego artysty – Henryka Boehlkego, przedstawiająca znaną z poezji Mistrza Ildefonsa „Zaczarowaną dorozkę”. Znajduje się tu także portret Gałczyńskiego autorstwa Władysława Kołodzińskiego, książki i nagrania audio z utworami poety oraz związane z jego osobą opracowania i fotografie. W **Sali im. Zbigniewa Herberta** na drugim piętrze w Czytelni Zbiorów Specjalnych można na miejscu skorzystać z dokumentów rękopiśmiennych, starych druków, zbiorów ikonograficznych i wypożyczalni obrazów, dokumentów życia społecznego oraz zbiorów kartograficznych. W części ekspozycyjnej znajduje się wystawa poświęcona historii książki. Na trzecim piętrze w **Sali Flukowskiego – Muzeum Literackim** obejrzeć można zrekonstruowane wewnątrz pracowni pisarza, jego księgozbiór, rzeźby i obrazy. Książnica proponuje ciekawą i różnorodną ofertę programową, skierowaną dla różnych grup wiekowych, umożliwiając im kontakt z trudno dostępnymi dotąd dobrami kultury. Jej celem jest rozbudzenie potrzeb kulturalnych dzieci i młodzieży, stymulowanie rozwoju zainteresowań naukowych i pasji twórczych środowisk akademickich [18].

Omawiając oddziały muzealne o charakterze literackim, nie można pominąć także Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu, która posiada trzy takie oddziały. Są to: Pracownia-Muzeum Józefa Ignacego Kraszewskiego, Muzeum Literackie Henryka Sienkiewicza oraz Mieszkanie-Pracownia Kazimierza Iłkowińskiego.

Pracownia-Muzeum Józefa Ignacego Kraszewskiego to muzeum biograficzne poświęcone Józefowi Ignacemu Kraszewskiemu, zlokalizowane w Poznaniu na ul. Wroneckiej 14. Prezentowane w muzeum eksponaty pochodzą ze zbiorów prywatnych rzemieślnika, wytwórcy sztucznych kwiatów, Mariana Walczaka (1926–1987), który był miłośnikiem artysty i kolekcjonerem pamiątek z nim związanych. Gromadzone przez 30 lat zbiory przekazał miastu w dniu 3 maja 1979 r. (dokładnie w 150-lecie powstania Biblioteki Raczyńskich). W umowie notarialnej zaznaczył jednak, że kolekcja musi pozostać w Poznaniu i nie może zostać podzielona. Placówkę otwarto w 1986 r. w specjalnie odnowionej kamienicy.

Kolekcja jest na bieżąco uzupełniana. Zbiory stanowią: prawie 3 tys. woluminów XIX- i XX-wiecznych edycji utworów Kraszewskiego i oryginalne fotografie obrazujące życie pisarza, a także dzieła sztuki – rzeźby, medale, grafiki oraz artykuły prasowe. Ważnym elementem jest tzw. Gabinet Kraszewskiego, w którym można zobaczyć dary, które artysta otrzymał od rodaków na 50-lecie twórczości (np. haftowany fotel, na obiciach którego wyszyto herby dwunastu miast historycznej Wielkopolski). Muzeum prowadzi także działalność wykładową [21].

Muzeum Literackie Henryka Sienkiewicza zawdzięczamy wielbicielowi talentu noblisty – Ignacemu Mosiowi (1917–2001). W październiku 1977 r. przekazał on Poznaniowi pieczołowicie gromadzoną przez lata kolekcję sienkiewiczianów, zastrzegając w akcie darowizny, aby jej absolutnie nie rozdzielać oraz by eksponowana była w którejś z kamienic przy Starym Rynku i po wsze czasy pozostała w Poznaniu oraz by patronat nad nią sprawowała Biblioteka Raczyńskich. Po 30 latach podjęto decyzję o unowocześnieniu sal wystawienniczych i w 2014 r. muzeum wznowiło swoją działalność. Wprowadzono wówczas rozwiązania multimedialne – monitory z dotykowymi ekranami i nagrania dźwiękowe. Dobrym pomysłem są „sześcienny przewodniczki” ustawione w salonikach i wyposażone w specjalne przyciski. Ich naciśnięcie uruchamia informację głosową i punktowe oświetlenie wskazujące opisywany fragment ekspozycji. Dla niedosłyszących dostępne są specjalne słuchawki. Jest też niewielka wystawa poświęcona samemu darczyńcy – Igo Mosiowi, który był przyjacielem rodziny noblisty i podczas II wojny światowej pomógł w uratowaniu Henryka Józefa Sienkiewicza (syna pisarza) przed wywózką do obozu koncentracyjnego [17].

Kolejnym oddziałem muzealnym Biblioteki Raczyńskich jest **Mieszkanie-Pracownia Kazimierza Iłakowiczówny**, które utworzono w 1884 r., w rok po jej śmierci. Na jego miejsce wybrano małe mieszkanie numer 8, które zajmowała na trzecim piętrze kamienicy przy ulicy Gajowej 4. Dziś ekspozycja muzealna obejmuje oryginalne wyposażenie mieszkania, rękopisy, druki i książki oraz inne pamiątki. Wszystko wygląda tak jakby poetka nadal tu mieszkała. W niezmiennym stanie pozostawiono rozkład mebli w pokoju, obrazy, książki i przedmioty codziennego użytku. Na ścianie kamienicy znajdującej się w sąsiedztwie zajezdni tramwajowej na ulicy Gajowej widnieje dziś pamiątkowa tablica poświęcona Kazimierze „Ille” Iłakowiczównie [15].

Kolejna kategoria oddziałów muzealnych zarządzanych przez biblioteki to muzea poświęcone kulturze danego regionu, izby historyczne upamiętniające wydarzenia lub postacie ważne w dziejach danego regionu. Trudno powiedzieć, która z tych izb jest ciekawsza, nie sposób dokładnie omówić wszystkich. Tego typu izby regionalne funkcjonują głównie w mniejszych miejscowościach. Wspomnieć należy chociażby o **Izbie Pamięci Wsi, Młynarstwa i Rolnictwa** w Budziszławiu Kościelnym w Wielkopolsce (gmina Kleczew) funkcjonującej przy filii bibliotecznej. Wydaje się, że jest to szczególnie ciekawy oddział muzealny, ponieważ na obiekt ten składa się odrestaurowany dziewiętnastowieczny wiatrak typu koźłowego (zbudowany w 1858 r.) oraz tzw. Chata Młynarza, w której mieści się biblioteka. Dla szkolnych grup bibliotekarze przeprowadzają warsztaty i lekcje na temat dawnego rolnictwa i wiejskiego gospodarstwa domowego. W obiekcie organizowane są cykliczne wystawy prac artystów z regionu konińskiego, spotkania autorskie i prelekcje. Ponadto gromadzone

są ekspozycje obrazujące przeszłość młynarstwa i wsi. Warto też dodać, że Gmina Kleczew w 2013 r. zgłosiła bibliotekę wraz z izbą do VII edycji Konkursu na najlepszy obiekt turystyki na obszarach wiejskich w Wielkopolsce. Izba została zakwalifikowana do kategorii „obiekt wiejski o charakterze edukacyjnym, terapeutycznym, rekreacyjnym, niekoniecznie prowadzących bazę noclegową” i znalazła się na liście prestiżowych obiektów turystyki wiejskiej w Wielkopolsce. Placówka zajęła w konkursie III miejsce. W uzasadnieniu nagrody przede wszystkim zwrócono uwagę na podejmowane przez izbę działania na rzecz kultywowania tradycji wsi, aktywizację lokalnej społeczności oraz walory kulturowe obiektów, czyli Chaty Młynarza i wiatraka Szczepan.

Dobre warunki do organizowania wystaw o charakterze regionalnym stwarza nowoczesny architektonicznie budynek **Biblioteki Miejskiej w Imielinie**. W 2006 r. otwarto tu Izbę Regionalną. Ekspozowane są w niej zabytkowe meble, obrazy z wizerunkami świętych i figury świętych, które stanowiły wystrój śląskich domów, także modlitewniki i inne rekwizyty. Prowadzone w izbie zajęcia są okazją do poznania przez uczniów wnętrza dawnego domu śląskiego, a na podstawie wspomnianych zbiorów młodzież może zrekonstruować codzienne zajęcia mieszkańców, poznać ich upodobania estetyczne, wnioskować o wyznaczonych przez nich wartościach. Prowadzący zajęcia zaznajamiają młodzież z gwarowymi nazwami sprzętów i naczyń, które znajdują się na wystawie, informują, do czego służyły, a uczniowie wykorzystują następnie te informacje w swoich opowiadaniach twórczych o życiu codziennym rodzin śląskich. Izba Regionalna dostarcza też ciekawego materiału do tworzenia przez uczniów reportaży o Śląsku. Ponadto cykliczne wystawy urządzone w bibliotece integrują mieszkańców Imielina.

Izba Pamięci Adama Grzymały-Siedleckiego – Pracownia Teatrolologiczna w Bydgoszczy znajdująca się w mieszkaniu pisarza została otwarta w pierwszą rocznicę śmierci artysty, tj. 29 stycznia 1968 r. Twórca przez wiele lat był związany z Biblioteką Miejską. Przyjaźnił się z jej wieloletnim dyrektorem Witoldem Bełą. Dzięki darom A. Grzymały-Siedleckiego biblioteka wzbogaciła się o wiele cennych dokumentów i pozycji książkowych. Tuż przed śmiercią zapisał on Bibliotece Miejskiej swoją spuściznę: rękopisy, zbiór korespondencji z najwybitniejszymi postaciami polskiej kultury (m.in. Stanisławem Przybyszewskim, Gabriellą Zapolską, Ludwikiem Solskim, Mieczysławą Ćwiklińską), a także swój bogaty księgozbiór. Obecnie w Izbie Pamięci mieści się niewielkie muzeum poświęcone pisarzowi. Znajdują się w nim meble i pamiątki należące niegdyś do Adama Grzymały-Siedleckiego. W mieszkaniu pisarza ma siedzibę Pracownia Teatrolologiczna, w której zgromadzono książki i czasopisma dotyczące teatru polskiego i powszechnego, a także materiały na temat historii teatru w Bydgoszczy. Wśród dokumentów znajdują się programy teatralne, fotografie z przedstawień oraz kolekcja afiszy Teatru Miejskiego z lat 1835–1950.

W 2012 r. powstała **Izba Pamięci Powstańców Wielkopolskich im. generała Stanisława Taczaka w Mieszkowie**. Inicjatorami izby byli Wojciech Koterba – mieszkaniec Mieszkowa i miłośnik historii Powstania Wielkopolskiego oraz Maria Musiela – pracownica biblioteki publicznej i jednocześnie prezeska Koła Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919. Zależało im na stworzeniu miejsca pamięci wielkiego mieszkowianina generała Stanisława Taczaka – pierwszego przywódcy powstania, który urodził się i spędził

dzieciństwo w Mieszkowie. Wystawa powstańcza mieści się w siedzibie biblioteki publicznej, która zlokalizowana jest w mieszkowskiej szkole. Wśród zgromadzonych pamiątek znajduje się m.in. oryginalna kronika szkoły ludowej z okresu, kiedy uczęszczał do niej Stanisław Taczak. W izbie można także obejrzeć mundur oficera Armii Wielkopolskiej oraz oryginalne Krzyże Powstańcze.

W ramach Działu Tradycji Pyrzyckiej Biblioteki Publicznej w Pyrzycach funkcjonuje **Muzeum Ziemi Pyrzyckiej**, w którym prezentowane są pamiątki związane z historią miasta oraz Pomorza Zachodniego, począwszy od średniowiecza (m.in. denary pyrzyckie z XV w., dzwony z kościoła w Obrominie, zabytki sakralne) po XIX wiek i lata współczesne (wideo-kówki, prasa i publikacje, przedmioty codziennego użytku, militaria). Ponadto w zbiorach znajdują się również dzieła miejscowych twórców ludowych.

Z kolei głównym celem utworzenia Izby Pamięci przy Gminnej Bibliotece Publicznej w Wielkich Oczach było upamiętnienie dziedzictwa kulturowego miejscowości, a w szczególności społeczności żydowskiej, która przez wieki współtworzyła kulturę regionu. Biblioteka i Izba mieszczą się w zabytkowej synagodze. W gablotach wyeksponowane są przedmioty związane z historią Wielkich Oczu. Wielkie Oczy są wsią gminną zamieszkałą przez ok. 800 osób, położoną kilka kilometrów od przejścia granicznego z Ukrainą w Krakowcu.

Szczególnie aktywną działalność rozpoczęła 12 kwietnia 2012 r., przy Miejskiej i Gminnej Bibliotece Publicznej, **Izba Pamięci Ziemi Grodkowskiej**. Jej głównym zadaniem jest organizowanie wystaw stałych przybliżających historię miasta oraz wystaw czasowych związanych z twórcami lokalnymi, ale też dbałość o kultywowanie tradycji regionu, a także przybliżanie mieszkańcom i zwiedzającym sylwetek słynnych grodkowian. W Izbie Pamięci można również obejrzeć wystawy wypożyczone z innych instytucji. Kolejnym bardzo ważnym wyznacznikiem działalności Izby Pamięci Ziemi Grodkowskiej jest promocja kultury regionu oraz współpraca w tym zakresie z lokalnymi i wojewódzkimi instytucjami kulturalnymi. Bibliotekarze kładą również duży nacisk na informowanie mediów regionalnych o wszystkich najważniejszych wydarzeniach związanych z aktywnością Izby [5].

Pomysł na założenie **Izby Regionalnej przy Bibliotece Publicznej w Jaszczwi** zrodził się pod wpływem poszukiwania cennych wartości związanych z tradycją i obrzędowością okolicy. Jej powstanie to w znacznej mierze zasługa kustosa Gminnej Biblioteki Publicznej im. Kaspra Wojnara Filia w Jaszczwi oraz Janiny Twaróg, która zaczęła zbierać darowizny i depozyty przekazywane przez mieszkańców Jaszczwi i okolicznych miejscowości. Izba Regionalna jest także próbą utworzenia lokalnego archiwum społecznego, inicjującego odpowiednie działania ratunkowe mające przywrócić świadectwa obrazujące wydarzenia z przeszłości w postaci fotografii, dokumentów urzędowych i rękopisów. Oddział podlega organizacyjnie pod Gminną Bibliotekę Publiczną im. Kaspra Wojnara w Jedliczu, która z dniem 1 września 2010 r. weszła w struktury Biblioteki Publicznej w Jaszczwi. Na przystosowanie pomieszczenia Izby do celów ekspozycyjnych pozyskano środki pozabudżetowe. Dofinansowanie uzyskano w ramach działania *Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013*. Izba Regionalna mieści się

w dawnym dworku Stojowskich, obecnie Domu Ludowym w Jaszczwi. Niewielkie wnętrze Izby z odpowiednią aranżacją i doбором eksponatów pozwoliło nadać wystawie kameralny charakter. Są tutaj takie sprzęty, jak: dzieża, niecka do wyrabiania ciasta i łopata (wiesło), na której wsadzano bochenki do pieca, w zbiorach można także oglądać stuletnią drewnianą kołyskę, maśniczkę, prasę do sera, żelazka (na duszę, na żar), metalową tarę do prania i kołowrotek do przedzenia wełny. Ciekawe są również zbiory związane z żywymi na tym terenie niegdyś tradycjami szewskimi (prawdła oraz drewniane formy do wyrabiania butów). W rogu pokoju wisi ołtarzyk z figurką Matki Boskiej Anielskiej. W pozyskiwaniu materiałów, dokumentów, pamiątek o wartości historycznej i kulturowej – wspierają Izbę Regionalną mieszkańcy Jaszczwi i okolic. Każda osoba, która ofiaruje coś do zbiorów Izby, wpiswana jest do Księgi Darczyńców, a przedmiot wpiswany jest do inwentarza Izby. Większość tych przedmiotów przez długie lata przechodziło z rąk do rąk, z pokolenia na pokolenie, dlatego czas mocno pokrył je patyną, w związku z tym wcześniej się je zabezpiecza, czyści, poddaje wstępnym zabiegom renowacyjnym, opisuje, kataloguje, fotografuje i zakłada karty katalogowe. Wszystkie ekspozycje są doskonałą lekcją historii dla każdego – bez względu na wiek [11].

Warto także zwrócić uwagę na **Izbę Regionalną w Piekarach Śląskich**, która 15 listopada 2018 r. obchodziła jubileusz 25-lecia swego istnienia. Izba działa w strukturach Miejskiej Biblioteki Publicznej w Piekarach Śląskich. Jej zadaniem jest gromadzenie, ewidencja, eksponowanie, przechowywanie i udostępnianie materiałów historycznych z terenu Śląska, a zwłaszcza Piekar Śląskich. Podstawowa działalność Izby Regionalnej nie ogranicza się tylko do ochrony i popularyzacji historii oraz tradycji. Bardzo dużą uwagę poświęca się jak najszerzej popularyzacji kultury z jednej strony i promocji samej Biblioteki z drugiej strony. W 2017 r. Izba przystąpiła do sieci Archiwów Społecznych, koordynowanej przez Fundację Ośrodka KARTA. Dzięki uczestnictwu w sieci zbiory Izby Regionalnej zostały opracowane w specjalistycznym programie Otwarty System Archiwizacji (OSA), który zapewnia profesjonalne opisanie zbiorów i udostępnienie ich w Internecie. W 2018 r. większa część inwentarza Izby Regionalnej (oprócz książek z XIX i XX w.) została opublikowana na stronie internetowej OSA. Aktualnie wszystkie zbiory można przeglądać w postaci 66 zespołów (kolekcji) podzielonych na serie, podserie, jednostki archiwalne i dokumenty. W przyszłości zbiory te zostaną połączone poprzez sieć linków z ich cyfrowymi odpowiednikami w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej. Izba Regionalna posiada ponadto swój fanpage na portalu społecznościowym Facebook [1].

Również przy Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu działa oddział muzealny w postaci **Pracowni Artystycznej Władysława Kościelniaka**. Urodzony w 1916 r. w Kaliszu W. Kościelniak był malarzem, grafikiem i rysownikiem, plakacistą i felietonistą. Artysta miał także bogaty dorobek publicystyczny, był między innymi autorem ponad 1 000 felietonów pt. *Wędrowki ze szkicownikiem*. Władysław Kościelniak swoją popularność zawdzięczał między innymi ekslibrisom. W pierwszą rocznicę jego śmierci w 2016 r. odbyło się uroczyste otwarcie jego warsztatu pracy w budynku Książnicy. W wiernie odtworzonym atelier mistrza znalazło się kilkadziesiąt jego obrazów, niezliczona ilość grafik, wśród których znajduje się kilkaset o tematyce ekslibrisowej oraz setki odbitek ekslibrisów. Ważnym

elementem pracowni jest ponad dwutysięczny księgozbiór z zakresu dziejów Kalisza oraz historii sztuki znakowany ekslibrisem artysty. Ponadto w całości przeniesione zostało wyposażenie warsztatu artysty, czyli biurko, stół roboczy, szafy z grafikami, licznymi fotografiami, sztaluga. Pracownia została przeniesiona do Książnicy zgodnie z wolą artysty, którą wyraził jeszcze za życia. Częstymi gośćmi w pracowni są uczniowie przychodzący w ramach wycieczek do biblioteki. W zrekonstruowanej pracowni odbywają się prelekcje i wykłady dla młodzieży szkolnej poświęcone artyście i jego dorobkowi. Pracownia stwarza także okazję prowadzenia lekcji o literaturze rodzimej z wykorzystaniem bogatych możliwości, jakie daje zgromadzony w niej księgozbiór. Miejsce ma służyć pielęgnowaniu pamięci o jednym z najwybitniejszych kaliskich artystów plastyków, ale także kronikarzu Kalisza.

Inną ekspozycją muzealną w kaliskiej Książnicy jest stała wystawa zatytułowana *Z bibliotecznego lamusa*. Ekspozycja zawiera dawny sprzęt biblioteczny, dwa stoliki zachowane z dawnej czytelni mieszczącej się w poprzednim budynku biblioteki, skrzynki katalogowe, charakterystyczne lampy, maszyny do pisania, dawne akcesoria i legitymacje biblioteczne, regulaminy, ulotki itd. Do stworzenia tej muzealnej ekspozycji w Książnicy zainspirował kaliskich bibliotekarzy pobyt w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej w Krakowie, w której wygospodarowane zostało pomieszczenie noszące nazwę *Biblioteczny Lamus*.

Kolejną kategorią oddziałów muzealnych w bibliotekach są muzea książki, czyli jak podaje prof. Krzysztof Migoń w internetowej Encyklopedii PWN – „instytucje gromadzące, przechowujące i udostępniające zbiory z zakresu kultury książki” [16]. Na uwagę zasługuje **Muzeum Książki Środkowego Nadodrza**, które zostało założone w 1977 r. Ze względu na charakter eksponatów muzeum pod względem organizacyjnym podlega pod Dział Zbiorów Specjalnych Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. C. Norwida w Zielonej Górze. Wśród przechowywanych w oddziale eksponatów uwagę należy zwrócić na rękopisy czy też inkunabuły, m.in. znajdującą się niegdyś w Kościele św. Jakuba w Ośnie – słynną *Kronikę Świata* Hartmanna Schedla z 1493 r. lub odnaleziony w Kolsku zbiór kazań maryjnych *Mariale* Bernarda de Bustis wydany w 1498 r. Część ekspozycji stanowią dokumenty należące w przeszłości do największej na Śląsku biblioteki augustianów żagańskich. Książka pokazana jest w muzeum także jako produkt kultury materialnej. Prezentowane są oprawy z wieków od XVI do XVIII wykonane ze skóry świńskiej, cielęcej oraz naturalnego bądź barwionego pergaminu. Od 2000 r. w ramach Muzeum Książki funkcjonuje Gabinet Polskich Pisarzy Współczesnych, w którym eksponowane są materiały związane ze znanymi literatami Środkowego Nadodrza [13, s. 165–172].

Niezwykłym miejscem na mapie Warszawy jest **Muzeum Książki Dziecięcej**, będące działem specjalnym i czytelnią naukową Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy – Biblioteki Głównej Województwa Mazowieckiego. Muzeum Książki Dziecięcej podlegają dwa oddziały: Izba Pamięci Marii Kownackiej i Biblioteka im. Haliny Rudnickiej. W dawnym mieszkaniu pisarki odbywają się regularnie spotkania z dziećmi ze szkół i przedszkoli z całego kraju, często noszących imię Marii Kownackiej. Izba organizuje konkursy dla dzieci oraz uczestniczy w organizowaniu imprez, związanych m.in. z rocznicami urodzin i śmierci pisarki, z nadaniem jej imienia szkołom i przedszkolom itp. W izbie prezentowane są zbiory książek, rękopisów, fotografii, lalek teatralnych i innych pamiątek.

Ostatnim rodzajem oddziałów muzealnych funkcjonujących w przestrzeni bibliotecznej są **muzea oświatowe**. Bardzo ciekawy jest rys historyczny, a także ogólna charakterystyka muzeów oświatowych działających nie tylko w przestrzeni bibliotecznej. Warto chociażby wspomnieć, że instytucje tego rodzaju, jak muzea szkolne czy oświatowe, zaczęły powstawać w połowie XIX w. w Anglii, Francji i Niemczech. Pierwszym muzeum szkolnym na ziemiach polskich było Polskie Muzeum Szkolne we Lwowie założone w 1903 r., następnie w 1917 r. powołano Muzeum Pedagogiczne Miejskie w Warszawie. Funkcjonowały one jednak stosunkowo krótko, a zbiory w czasie wojen zaginęły [2; 3; 26]. Mimo iż obecnie w Polsce nie funkcjonuje centralne muzeum oświatowe, organizowane są formy zbliżone: muzea instytucji, izby pamięci, wystawy biograficzne.

Wyjątkowy charakter i bogate zbiory historyczne posiadają placówki muzealne funkcjonujące przy bibliotekach pedagogicznych [25]. Wymienić należy muzea prowadzone przez Pedagogiczną Bibliotekę Wojewódzką w Bydgoszczy (Muzeum Oświaty Pedagogicznej), Pedagogiczną Bibliotekę Wojewódzką w Gdańsku im. Gdańskiej Macierzy Szkolnej (Muzeum Oświaty Pomorskiej i Regionalna Izba Edukacyjna) [4, s. 32–47], Pedagogiczną Bibliotekę Wojewódzką im. prof. Tadeusza Kotarbińskiego w Łodzi (Muzeum Oświaty Ziemi Łódzkiej) [7; 8; 19] oraz Publiczną Bibliotekę Pedagogiczną w Poznaniu (Regionalna Izba Pamiątek Oświatowych). Na ofertę tych oddziałów muzealnych składają się między innymi: stałe ekspozycje muzealne, pomoc w poszukiwaniu materiałów do prac z zakresu historii oświaty, wystawy czasowe. Oddziały muzealne współpracują z nauczycielami i historykami oświaty. Chętnie podejmują współpracę ze szkołami, dla których przygotowują ofertę lekcji muzealnych. Jest to element prowadzonej na szeroką skalę przez biblioteki pedagogiczne edukacji regionalnej.

Bibliotekarze zajmujący się oddziałami muzealnymi gromadzą ekspozyty z zakresu swojej tematyki, konserwują je i przechowują, udostępniają i upowszechniają poprzez wystawy, publikacje, lekcje muzealne, konferencje i plenery. Niewątpliwie tworzone z pasją oddziały muzealne będące częścią bibliotek stanowią możliwy do wykorzystania potencjał i zaplecze regionalnej turystyki kulturowej. Ważną rolę w upowszechnianiu i promowaniu tych oddziałów ma nawiązywanie współpracy w ramach różnego rodzaju instytucji, stowarzyszeń, szkół. Są to często intrygujące miejsca, repozytoria artefaktów i dokumentów, opowieści i przeżyć, które pomagają zrozumieć, jak funkcjonowały społeczności w przeszłości. Na poziomie regionu miejsca takie budują poczucie dumy z tego, co mieszkańcy osiągnęli w swym bliższym otoczeniu.

Witold Gombrowicz w swoim *Dzienniku* pisał, że „muzea są czymś arcymartwym, przyprowadzającym o ból głowy”. Już wstępny przegląd aktywnej działalności kulturalnej i edukacyjnej izb muzealnych przeczy tej opinii. Wszystkie te placówki są niezwykle istotne dla polskiego życia kulturalnego. Każde z tych miejsc jest wyjątkowe i jedyne w swoim rodzaju.

Bibliografia

1. *25 lat Izby Regionalnej przy Miejskiej Bibliotece Publicznej w Piekarach Śląskich* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/347719/edition/328535/content?ref=desc>. Stan z dnia 06.04.2019.
2. Dziesięciolecie Polskiego Muzeum Szkolnego we Lwowie 1903–1913. *Muzeum*. 1913, t. 1, s. 746–827. ISSN 1898-2654.
3. GŁOWACKA Apolonia. Z dziejów polskiego muzeum szkolnego. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Biblioteka*. 1966, nr 6/61, s. 3–32. ISSN 0551-6579.
4. GOLLY-NOWAK Maria. *Historyczne kolekcje w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej im. Gdańskiej Macierzy szkolnej w Gdańsku*. In: FLUDA-KROKOS Agnieszka, JANIK Beata (red.). *Kolekcje w zbiorach bibliotek pedagogicznych*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe UP, 2015, s. 32–47. ISBN 978-83-7271-933-1.
5. *Grodków – Izba Pamięci Ziemi Grodkowskiej* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.rmfm/bajeczna-polska/show,977,grodkow-izba-pamieci-ziemi-grodkowskiej.html>. Stan z dnia 06.04.2019.
6. GRYC Alla. Izba pamięci doktora Tadeusza Rakowieckiego Miejskiej Biblioteki Publicznej w Hajnówce. *Bibliotekarz Podlaski*. 2002, nr 4, s. 140–149. ISSN 1640-7806.
7. GRZELAKOWSKA Elżbieta. Głos w dyskusji... czyli specyfika zbiorów specjalnych Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Łodzi. In: GAZIŃSKI Radosław (red.). *Zbiory specjalne i regionalia w polskich bibliotekach naukowych i publicznych*. Szczecin: Książnica Pomorska im. Stanisława Staszica, 2010, s. 254–271. ISBN 978-83-87879-81-5.
8. GRZELAKOWSKA Elżbieta, LASKOWSKI Marcin. Edukacja czytelnicza i medialna w Muzeum Oświaty Łódzkiej. *Przegląd Edukacyjny*. 2005, nr 3, s. 21–22. ISSN 1231-322X.
9. *Izba Pamięci Marii Konopnickiej* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.mariakonopnicka-wbronowie.pl/index.php/izba-pamieci-marii-konopnickiej>. Stan z dnia 06.04.2019.
10. *Izba Regionalna w Jaszczwi* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: http://biblioteka.jedlicze.pl/?page_id=849. Stan z dnia 06.04.2019.
11. KOLAŃSKA Dorota, ŻYŁA Danuta. *Izba pamięci* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.biblioteka24.eu/izba-pamieci>. Stan z dnia 06.04.2019.
12. LIPIŃSKA Alicja. Zielonogórskie Muzeum Książki. *Rocznik Lubuski*. 2005, t. 31, cz. 1, s. 165. ISSN 0485-3083.
13. MATOGA Łukasz, PAWŁOWSKA Aneta. Muzea uczelniane w Polsce – przestrzeń spędzania czasu wolnego inspirowana nauką. Stan obecny i kierunki rozwoju w kontekście turystyki kulturowej. *Turystyka Kulturowa*. 2016, nr 2, s. 47. ISSN 1689-4642.
14. *Mieszkanie – Pracownia Kazimierzy Illakowiczówny* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.bracz.edu.pl/muzea/mieszkanie-muzeum-kazimierzy-illakowiczowny/>. Stan z dnia 06.04.2019.
15. MIGOŃ Krzysztof. *Muzea książki* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/muzea-ksiazki;3944732.html>. Stan z dnia 06.04.2019.
16. *Muzeum Literackie Henryka Sienkiewicza* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.bracz.edu.pl/muzea/muzeum-literackie-henryka-sienkiewicza/>. Stan z dnia 06.04.2019.
17. *O Muzeum Literatury* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.ksiaznica.szczecin.pl/informacje--o-muzeum>. Stan z dnia 06.04.2019.
18. PIETRAS Tomasz. Orły na sztandarach w zbiorach Muzeum Oświaty Ziemi Łódzkiej. *Rocznik Łódzki*. 2014, t. 61, s. 119–152. ISSN 0080-3502.
19. *Pokój Pamięci Poety Mariana Jachimowicza* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://atlanty.pl/pokoj-pamieci-poety-mariana-jachimowicza#>. Stan z dnia 07.04.2019.
20. *Pracownia – Muzeum Józefa Ignacego Kraszewskiego* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.bracz.edu.pl/muzea/pracownia-muzeum-jozefa-i-kraszewskiego/>. Stan z dnia 07.04.2019.
21. *Regionalizm w Bibliotece: dodatek do Poradnika Bibliotekarza* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: http://poradnikbibliotekarza.pl/new/pliki/regionalizm_w_bibliotece_net.pdf. Stan z dnia 07.04.2019.

22. *Regulamin Izby Tradycji w Łazach* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.biblioteka.lazy.pl/wp-content/uploads/2017/04/Za%C5%82%C4%85cznik-nr-1.pdf>. Stan z dnia 07.04.2019.
23. *Regulamin Organizacji i Udostępniania Zbiorów Izby Regionalnej w Zielonkach działającej w strukturze Biblioteki Publicznej w Zielonkach* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://zielonki.linuxpl.info/wordpress/wp-content/uploads/2015/09/Regulamin-Izby-Regionalnej.pdf>. Stan z dnia 07.04.2019.
24. WALCZAK Krzysztof. Idea kolekcji w dziejach i współczesnej działalności polskich bibliotek pedagogicznych. In: FLUDA-KROKOS Agnieszka, JANIK Beata (red.). *Kolekcje w zbiorach bibliotek pedagogicznych*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe UP, 2015, s. 11. ISBN 978-83-7271-933-1.
25. ZDZIARSKI Stanisław. Dziesięciolecie Polskiego Muzeum Szkolnego (1903–1913). *Wychowanie w Domu i Szkole*. 1913, t. II, z. 6, s. 56–59.

Biblioteki i bibliotekarze za granicą

Oso Olutoyin Olukemi

Ajayi Crowther University, Oyo State, Nigeria
oluwatoyinoso@gmail.com

Challenges of information literacy skills of undergraduate students in Ajayi Crowther University, Oyo State Nigeria

(Wyzwania związane z kompetencjami informacyjnymi studentów Uniwersytetu Ajayi Crowther University w stanie Oyo w Nigerii)

Słowa kluczowe: studenci, kompetencje informacyjne, źródła informacji.

Abstrakt: Edukacja informacyjna i źródłowa jest istotnym elementem służącym rozwijaniu podstawowych umiejętności studentów w zakresie wyszukiwania informacji, jej selekcji, krytycznej oceny i efektywnego wykorzystania. Przedmiot ten jest zazwyczaj realizowany dla studentów w bibliotekach w ramach upowszechniania modelu uczenia się przez całe życie. Studenci napotykają problemy w procesie przekazywania i przyswajania umiejętności nauczanych przez bibliotekarzy. W niniejszym artykule poddano analizie wyzwania związane z kształceniem kompetencji informacyjnych wśród studentów Uniwersytetu Ajayi Crowther. W tym celu wykorzystano kwestionariusz ankiety. W obliczeniach zastosowano metodę procentową. Na podstawie wyników badań wyciągnięto wnioski i sformułowano zalecenia dla bibliotekarzy dotyczące ustawicznego kształcenia studentów w zakresie edukacji informacyjnej i źródłowej. Wykazano, że proces ten pozwala poszerzyć kompetencje informacyjne studentów oraz odpowiednio wykorzystać zasoby biblioteki.

Keywords: Undergraduate students, Information literacy skills, Information resources.

Abstract: Information literacy programmes are important in developing students' basic skills which are needed for searching, retrieving, evaluating and effectively using information. This is often organized by the library to prepare undergraduate students for lifelong learning. However, students often encounter problems in the process of impartation dissemination and absorption of the skills being taught by librarians. This study examines the challenges of information literacy skills impartation dissemination by undergraduate students in Ajayi Crowther University. The descriptive survey research method was adopted. Data gathered was analysed using the frequency count and simple percentages. Conclusion and recommendations were drawn on how librarians should endeavour to continuously train undergraduates on a yearly basis as this will enhance better information literacy skills impartation and improve the usage of the library information resources.

Introduction

Information literacy competencies among students in tertiary institutions is the key for learning how to find and use information effectively. Sieving through diverse information which are in different formats in this present age of information explosion, poses a strong challenge to information seekers, especially undergraduate students. This is why information literacy programme plays a vital role in equipping library users with various skills needed to recognize and access authentic information. Undergraduate students seek information to be prepared for an independent long-life learning, while utilizing the skills which they acquire from the library information literacy programmes [1; 15; 16; 19; 20].

Bruce [6], defines information literacy as „the ability to access, evaluate, organize, and use information in order to learn, solve problems and make decisions – in formal and informal learning contexts, at work, at home and in educational settings”. Information literacy is generally seen as pivotal to the pursuit of lifelong learning, and central to achieving both personal empowerment and economic development. Also, information literacy is a natural extension of the concept of literacy in our information society, and information literacy education is the catalyst which is required in transforming the information society of today into the learning society of tomorrow. According to ACRL [2], information literacy is a set of abilities needed by a person to recognize when information is needed and he has the ability to locate, evaluate and use effectively the needed information. Information literacy forms the basis for lifelong learning. It is common to all disciplines, to all learning environments, and to all levels of education. Therefore, the concept of information literacy presupposes that an individual recognizes the need for information, and knows how to find, evaluate and subsequently communicate information effectively to solve particular problems or to make decisions. According to this definition the students must demonstrate competencies in formulating research questions and in their ability to use information as well as an understanding of ethical and legal issues surrounding information.

Tella [25] avers that information literacy requires an in depth interpretation which encompasses the knowledge and cognitive processes as well as the practical skills required and necessary in this digital era where there is global acceleration of information technology. Gross and Latham [11] affirm that the quality of a university can be measured by the resources available in the institutional repository for learning and the extent to which students become independent self-directed learners. Apart from the availability of the information resources, an individual should be information literate.

Goad [10] also states that access to vital information by an individual can bring about great success if only it can be optimized effectively. Through information literacy skills individual student can be empowered to effectively manage and use information and thus become efficient learners. The library has the responsibility to teach students how to effectively use available information technologies and moreover, information literacy programmes which is acquisition of skills such as computer use skills, information search skills, library catalog search skills, etc. and how to access online databases in supporting educational mission of computer literacy. It is the ultimate goal of any library to ensure that the clientele

are able to access every available information materials in the library, such as electronic resources, printed journals, encyclopedias, dictionaries, guides for bibliographic initiation and other important information materials including treaties, literary texts, etc.

Series of information literacy programmes are being organized for undergraduate students by the library but yet, they lack necessary searching, evaluating and information handling skills. They seem not to be confident in themselves because they lack the mastery of information retrieval and use. Library resources are underutilized despite all the effort of the library to impart those skills in them. Therefore, the main focus of this paper is to investigate the challenges of impartation of information literacy skills of undergraduate students of Ajayi Crowther University, Oyo, Oyo State, Nigeria.

Objectives of the Study

The specific objectives of the study are to:

1. Determine the sources of the information available for undergraduate students in Ajayi Crowther University.
2. Assess students' knowledge of information search skills in Ajayi Crowther University.
3. Determine the information literacy skills possessed by undergraduate students in Ajayi Crowther University.
4. Investigate the challenges facing information literacy efforts of students in Ajayi Crowther University.

Research Questions

The study attempted to provide answers to the following questions:

1. What are the various sources of information available for undergraduate students?
2. What are the information search skills acquired by undergraduate students?
3. What are the information literacy skills possessed by undergraduate students?
4. What are the challenges confronting undergraduate students in their efforts to acquire basic information literacy skill?

Literature review

Usman [27] posits that people acquire and use knowledge because it is essential to improve their lives. Therefore, the skills for acquiring and using information become more important. According to Brown [5], information literacy is subsumed in a variety of skills and abilities including critical thinking, problem solving, social and personal communication skills, computer and library literacy. It is primarily rooted in the concept of library user education and bibliographic instruction. It is the ability to recognize when information is needed, ability to locate, evaluate and use effectively needed information.

Sasikala and Dhanraju [24] conclude from previous research on information literacy that students think they know more about accessing information and conducting library

research than they are able to demonstrate in practice. They lack the ability to know when information is needed, how to recognize good sources of information, how to locate relevant information, use and communicate it effectively. The relevance of information literacy skills in research is still abstract to many students, including the lifelong learning implications. Information literacy has drawn attention from librarians, researchers, conference organizers and educational institutions because of the successful impact it has on the effective use of information [3]. A number of undergraduates have had to contract out serious research projects and assignments, due to lack of the necessary research skills. Others plagiarize and copy the work of authors and past projects without acknowledging such works. In this age of unlimited information, an understanding of the diverse information sources and needed search skills to acquire, evaluate, use and communicate information is very critical [24].

Harris [12] maintains that information literacy is achieved by tutoring students over time through multiple information-seeking experiences. Information literacy is not a set of discrete, declarative skills that can be taught once and internalized by the learner, rather it has to be applied in a variety of situations. Success can be measured by students who can approach each new type of information problem with flexibility and resourcefulness. Rabin and Cardwell [21] demonstrate in a study that students who had taken another academic course with a basic information literacy component knew more than those who had not. A number of researchers [7; 8; 26] support the notion of integrated instruction by stating that information literacy should not be extraneous to the curriculum, but should be woven into its content, structure, and sequence.

Okon et al [19] opines in a study conducted on two universities, that the provision of necessary information resources and facilities in the library will help in the acquisition of information literacy skills by students but it has been observed over the years that library resources are under-utilized. Students need the skills to identify authentic information, analyse the constraints with information retrieval and generate creative ideas to solve emerging problems while searching the required information from vast array of information sources [17].

Tella [25] states that pertinent to add that with information literacy, students who are information literate will get more out of their time at school. Students with well-developed information literacy skills will be better able to perform research, to evaluate the results of their search for material and data and so more able to decide on the steps to take next. Their contributions to seminars and tutorials should improve as should their written work and its presentation. An information literate student should be a more independent learner: less reliant upon his or her tutor for support. It is not an understatement to say that such students will naturally make themselves more employable once they leave the school. They will also better equip themselves for living in the 21st century.

Peacock [20] argues that the role of librarians in every library is changing as they seek to devise, develop and implement strategies and systems which embed information literacy in the curriculum. Rader [22] observes that prior to the introduction of information literacy, librarianship training concentrated on information services such as collecting, organizing, and accessing information, and offering excellent library services including well

developed user-instruction programs. Lichtenstein [16] claims that current practice of library instruction concentrates on activities that introduce students to the library environment, including its resources, services and physical layout of its collection.

Lenox [15] notes that students should be taught different information skills in order to become critical thinkers, intellectual curious observers, creators and users of information. This is to equip and prepare students for an independent lifelong learning while utilizing the skills acquired to seek needed information. Educators and researchers must grapple with defining the standards and competencies associated with information literacy; develop effective new ways to engage learners and measure the outcome and impact of such learning [9].

Varlejs and Stec [28] find out that from a research conducted for students in New Jersey that majority of the respondents claimed not to have adequate information literacy instruction while some did not even absorb what their library teach them. They observed lack of connections between information literacy skills they have acquired and the application of the skill. According to Braimoh, Jegede and Chadzinwa [4] the consequences of the students inability to use the library will include among other things, a serious debasement of quality of university education, which may consequently have a negative effect on the job performance of the university products. A great deal of effort is being made to assist fresh undergraduates (the incoming new students) into the university in the use of library resources. The attempt which includes introduction of user education is to build good library culture into the students, right from the foundation of their university education.

From previous researches, it has been observed that in spite of all the efforts put together by librarians, undergraduates still find it very difficult to master the art of information retrieval and use [13; 28] while researching on challenges facing information literacy efforts in Kenya, observed that students in some selected Kenyan universities are unable to develop computer skills needed to search for information because of shortage of personnel to provide IT training. It was emphasized that some librarians find it hard to effectively train students the use of information sources available for them in the library. Librarians are to equip undergraduates with necessary skills such as search skills, evaluation skills, referencing skills, etc. This will be hard to do if they themselves do not have adequate knowledge of the skills [23]. In the same vein, computer literacy, library skills, searching skills, and other „background” abilities such as assessing the quality of sources, thinking critically about information, and having an awareness of the legal and ethical issues related to information use are largely absent whether they are being overlooked or assumed.

However, it was observed that students do not have mastery of information literacy skills because of inadequate skills possessed by some librarians. Leckie [14], in a study observed that, librarians do not understand their role or expectations very well. Certainly, one recurring challenge faced by instructional librarians is gaining access to the very students that they are tasked with educating. Librarians can ascertain the level of information literacy skills of every fresh undergraduate student by organizing information literacy test for them. This will possibly assist in identifying the needs of each of them and get them tutored accordingly.

Research methodology

The research design for this study was the descriptive research. The study was designed to investigate the challenges of information literacy skills impartation among undergraduate students in Ajayi Crowther University, Oyo, Oyo State Nigeria, hence the appropriateness of descriptive design. Questionnaire was designed to collect required data from the respondents. A sample of one hundred and three (103) students from the five (5) faculties who are regular users of the library participated in the study. This is to ascertain whether they really have the knowledge and mastery of information access and retrieval processes. The distribution of the respondents is presented below.

Data analysis

Table 1. Distribution of respondents

Gender	No. of Respondents	Percentage
Male	41	39.8%
Female	62	60.2%
Total	103	100%

Source: own elaboration.

Table 1 shows that majority of the respondents are female.

Table 2. Distribution of respondents by level of study

Level	No. of Respondents	Percentage
100	49	47.6%
200	12	11.7%
300	18	17.5%
400	24	23.3%
Total	103	100%

Source: own elaboration.

Table 2 shows that majority of the respondents are year one students with 47.6%.

Table 3. Distribution of respondents by faculty

Faculty	No. of Respondents	Percentage
Humanities	12	11.7%
Law	20	19.4%
Management Sciences	12	11.7%
Natural Sciences	22	21.4%
Social Sciences	37	36%
Total	103	100%

Source: own elaboration.

Table 3 shows that majority of the respondents are students from Faculty of Social Sciences with 36%.

Research Question 1: To determine the source of information available for undergraduate students in Ajayi Crowther University.

Table 4. Students' responses on the various sources of information available for the undergraduate students

S/N	Items available	Responses	
		Yes (%)	No (%)
1.	Textbooks	103 (100%)	0
2.	Journals	97 (94.2%)	6 (5.8%)
3.	Magazines	91 (88.3%)	12 (11.7%)
4.	Newspapers	77 (74.8%)	26 (25.2%)
5.	Newspaper clippings	73 (70.9%)	30 (29.1%)
6.	Special Collections/Government Publications	73 (70.9%)	30 (29.1%)
7.	Students Long Essay (Projects)	73 (70.9%)	30 (29.1%)
8.	Electronic Online Resources	97 (94.2%)	6 (5.8%)
9.	Resources materials (e.g. dictionary, encyclopedia, yearbooks etc.	97 (94.2%)	6 (5.8%)
10.	Map/Globe/Atlas etc.	78 (75.7%)	25 (24.3%)
11.	Microfilms and microfiches	5 (4.9%)	98 (95.1%)
12.	CD-ROM	4 (3.9%)	99 (96.1%)

Source: own elaboration.

According to the result, all of the respondents in the sample have access to textbooks, fewer students have access to magazines and journals while the lowest number of students have access to electronic sources. Therefore, printed sources are still the most readily available

sources of information to students, despite the growing dependence on the internet and electronic sources, students still find printed sources more reliable source of information.

Research Question 2: To assess students' knowledge of information search skills in Ajayi Crowther University.

Table 5. Showing students' responses on the information search skills acquired by undergraduate students

S/N	Question	Responses				Weighted Mean (%)
		Strongly Agree (%)	Agree (%)	Disagree (%)	Strongly Disagree (%)	
1.	As an individual, I can use truncation search techniques	24 (23.3%)	30 (29.1%)	42 (40.8%)	7 (6.8%)	45%
2.	I can use Boolean search techniques	23 (22.3%)	23 (22.3%)	54 (52.4%)	3 (2.9%)	34%
3.	As a student, I have the ability to choose materials on topics taking into account accuracy	23 (22.3%)	65 (63.1%)	15 (14.6%)	0 (0%)	33%
4.	I can limit online search by fields	22 (21.4%)	48 (46.6%)	29 (28.2%)	4 (3.9%)	35%
5.	I can use mailing list to obtain and exchange information	25 (24.3%)	37 (35.9%)	38 (36.9%)	3 (2.9%)	36%
6.	I can use discussion groups to obtain and exchange information	47 (45.6%)	41 (39.8%)	7 (6.8%)	8 (7.8%)	31%
7.	As a student, I can use library catalogue and have understanding of everyday online search tools	29 (28.2%)	51 (49.5%)	19 (18.4%)	4 (3.9%)	33%
8.	As an individual, I understand the need to use appropriate search tools	44 (42.7%)	56 (54.4%)	1 (1%)	2 (1.9%)	30%
9.	I am able to access sources of information including computer based and other technologies	30 (29.1%)	44 (42.7%)	24 (23.3%)	5 (4.9%)	34%
10.	I have the ability to select materials and summarize in my own words for my use	43 (41.7%)	52 (50.5%)	5 (4.9%)	3 (2.9%)	30%

Source: own elaboration.

According to the results, a greater number of students do not know how to use this research information search skill. Here, the implication is that less than the median score of 114.5 (using second quartile) responded positively to the question. It was observed that about 45%, 34% and 33% are familiar with the truncation search skill, Boolean search skill

and account accuracy respectively. Meaning that the truncation techniques is underutilized by 56% of the remaining students probably because they lack the necessary knowledge needed. Other methods have similar values as well, the highest being the truncation skill.

Research Question 3: To determine the information literacy skills possessed by undergraduate students in Ajayi Crowther University.

Table 6. Responses on information literacy skills possessed by the undergraduate students

S/N	Question	Responses				Weighted mean (%)
		Strongly Agree (%)	Agree (%)	Disagree (%)	Strongly Disagree (%)	
1.	I can clearly define concepts of a topic	49 (47.6%)	50 (48.5%)	3 (2.9%)	1 (1.0%)	29%
2.	As a student, I understand the need to use information to undertake everyday task	63 (61.2%)	35 (34%)	5 (4.9%)	0 (0%)	28%
3.	I can recognize that background information helps to achieve focus on a chosen topic	46 (44.7%)	53 (51.5%)	1 (1%)	3 (2.9%)	30%
4.	I have ability to use several reference sources to increase familiarity with a topic	37 (35.9%)	59 (57.3%)	4 (3.9%)	3 (2.9%)	31%
5.	As an individual, I am able to define my specific information needs	62 (60.2%)	39 (37.8%)	2 (1.9%)	0 (0%)	28%
6.	I understand the nature of information freely available on the internet	44 (42.7%)	51 (49.5%)	7 (6.8%)	1 (1%)	30%
7.	I have ability to take notes from print and electronic source by printing or saving to disk	45 (43.7%)	44 (42.7%)	10 (9.7%)	4 (3.9%)	31%
8.	As a student, I am able to recognize accurate and complete information as the basis for intelligent decision making	47 (45.6%)	53 (51.5%)	1 (1%)	2 (1.9%)	30%
9.	I am able to use information in critical thinking and problem solving	41 (39.8%)	53 (51.5%)	9 (8.7%)	0 (0%)	31%
10.	I can competently evaluate information no matter what the source	34 (33%)	56 (54.4%)	10 (9.7%)	1 (1%)	31%

Source: own elaboration.

An average of 31% of the respondents possess information literacy skills, these include ability to use several reference sources, ability to take notes from prints/electronic sources and ability to evaluate information from the source. Most of the students on the other

hand aren't able to define specific information and to understand the use of information in everyday tasks.

Research Question 4: To investigate the challenges facing information literacy efforts of students in Ajayi Crowther University.

Table 7. Showing responses on the challenges confronting undergraduate students in their efforts to acquire basic information literacy skills

S/N	Question	Responses				Weighted Mean (%)
		Strongly Agree (%)	Agree (%)	Disagree (%)	Strongly Disagree (%)	
1.	Time restrictions due to other responsibilities and activities	60 (58.3%)	21 (20.4%)	16 (15.5%)	6 (5.8%)	30%
2.	I don't have time for library training	4 (3.9%)	31 (30.1%)	24 (23.3%)	44 (42.7%)	52%
3.	I need to learn more about information resources in my discipline	31 (30.1%)	41 (39.8%)	23 (22.3%)	8 (7.8%)	34%
4.	I don't like the time limits imposed by the library on how long I can use the computer	39 (37.9%)	37 (35.9%)	12 (11.7%)	15 (14.6%)	34%
5.	Requirement to use passwords and user identities is a discouragement	22 (21.4%)	19 (18.4%)	31 (30.1%)	31 (30.1%)	42%
6.	Librarians have limited conception of information literacy	22 (21.4%)	36 (35.0%)	30 (29.1%)	22 (21.4%)	37%
7.	I use online databases relevant to my area of study	34 (33%)	40 (38.8%)	15 (14.6%)	13 (12.6%)	34%
8.	I lack basic computer skills (word processing e.g. typing, saving files etc.)	4 (3.9%)	19 (18.4%)	23 (22.3%)	57 (55.3%)	59%
9.	I find it difficult to apply what I have learnt as a lifelong skill	12 (11.7%)	21 (20.4%)	34 (33%)	36 (35%)	48%
10.	Downloading speed is too slow	41 (39.8%)	26 (25.2%)	18 (17.5%)	18 (17.5%)	35%

Source: own elaboration.

The biggest challenge is the lack of information on basic computer skills like word processing, a whopping 59% of undergraduate students cannot use basic computer skills. Furthermore, almost half of the students (48%) find it difficult to apply what has been learn in a lifelong skill acquisition practice. Most students however admit that time is not a major challenge for studying and researching, however time for library training is a challenge affecting 52% of students.

Discussion of findings

The findings of this study reveal that the library has made provision for several sources of information through which information needs of every students can be met. The library gives access to all the information in different formats, but it is revealed further that despite the growing dependence on the internet and electronic sources, undergraduate students still find printed sources more reliable. Availability of information in electronic format does not necessarily mean actual use because the users may not be aware of the availability of such resources, they do not know how to access these resources, or do not know what the resources offer. Library users should be empowered and adequately equipped with necessary information search and retrieval skills in order to satisfy their information needs. Poor information skills is the basic reason for their inability to effectively search information in all formats. Training in the use of computer and knowledge of e-resources can impact information seeking behavior and empower users to have understanding about effective use of information independently.

This study also reveals that a great number of students lack the knowledge and mastery of information search skills. It was observed that about 45%, 34% and 33% are familiar with the truncation search skill, Boolean search skill and evaluation of materials on topics. This is because they lack the necessary knowledge of skills needed. Information literacy requires more skills than mere having access to and knowledge of how to use various technologies and searching through an online catalog or other reference materials. This makes it a goal-oriented skill for students. This finding also concurs with Sasikala and Dhanraju [24] conclude from previous research on information literacy that students think they know more about accessing information and how to conduct library search than they are able to demonstrate in practice. They lack the ability to know when information is needed, how to recognize good sources of information, how to locate relevant information, use and communicate it effectively.

The findings of this study also reveal that an average of 31% of the respondents possess information literacy skills which implies that 69% of the respondents do not possess the adequate information literacy skills needed for life-long learning.

This study reveals the challenges of impartation of information literacy skills among undergraduate students. This includes; lack of information on basic computer skills like word processing, a whopping 59% of undergraduate students cannot use basic computer skills. Furthermore, almost half of the students (48%) find it difficult to apply what has been learnt in a lifelong skill acquisition practice. Most students however admit that time is not a major challenge for studying and researching, however time for library training is a challenge affecting 52% of students. Some authors reported that even though series of information literacy programmes are being organized for undergraduate students by the library but yet, they lack necessary searching, evaluating and information handling skills. They seem not to be confident in themselves because they lack the mastery of information retrieval and use. Library resources are underutilized despite all the effort of the library to impart those skills in them.

Conclusion and recommendations

The research has shown that students lack basic information search skills despite the library's efforts in imparting various skills in them. Also, the result shows that despite the fact that the library is well-stocked with various information resources, students are not still adequately accessing electronic resources. Although, the library has always welcomed new changes in a bid to enhance its services and also to satisfy clientele's needs but there is need to change their approach as the availability of the electronic resources is growing day by day. Necessary facilities that will encourage the students to make use of online resources should be put in place. The internet bandwidth can be improved upon and the number of computer systems should be increased so as not to be timing the users whenever they come to surf the net or access library electronic resources. Libraries should therefore endeavour to make information literacy skill training mandatory for all students so that resources available can be put to maximum and effective use. Librarians should improve on their skills and ensure continuous training process so as to have a better grasp and solid impartation of information literacy skills.

References

1. ADELEKE Dare Samuel, EMEAHARA Evelyn Nkechi. Relationship between information literacy and use of electronic information resources by postgraduate students of University of Ibadan. *Library Philosophy and Practice* [Dokument elektroniczny]. 2016. Tryb dostępu: <http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3788&context=libphilprac>. Stan z dnia 10.09.2019.
2. *Association of College and Research Libraries. 2008. Guidelines for instruction programs in academic libraries* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/standards/guidelinesinstruction.cfm>. Stan z dnia 05.09.2019.
3. AUFI Ali, AL-AZRI Hamed. Information Literacy in Oman's Higher Education: A Descriptive-Inferential Approach. *Journal of Librarianship and Information Science* [Dokument elektroniczny]. 2013, s. 2–12. Tryb dostępu: <http://lis.sagepub.com/content/early/2013/05/08/096100061348624>. Stan z dnia 04.07.2019.
4. BRAIMOH D, JEGEDE O., CHADZINWA M.M. Library utilization and academic growth: an assessment of the National University of Lesotho. *African Journal of Library, Archival and Information Science*. 1977, nr 1, s. 63–69. ISSN 0795-4778.
5. BROWN Gavin. *Information literacy curriculum and assessment: implications for schools from New Zealand*. In: HENRI James, BONANO Karen (red.). *The Information Literate School Community: Best Practice*. Wagga Wagga: Charles Sturt University, Centre for Information Studies, 1999, s. 57–77. ISBN 0949060879.
6. BRUCE Christine. *Seven faces of information literacy: Towards inviting students into new experiences* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://kennison.name/files/zopestore/uploads/libraries/bruce-7-faces.pdf>. Stan z dnia 14.08.2019.
7. BUCHER Katherine T. The importance of information literacy skills in the middle school curriculum. *The Clearing House*. 2000, nr 4, s. 217–220. ISSN 0009-8655.
8. BUNDY Alan (red.). *Australian and New Zealand Information Literacy Framework: Principles, Standards and Practice*. 2nd ed. Adelaide: Australian and New Zealand Institute for Information Literacy, 2004. ISBN 1-920927-00-X.
9. Colorado Educational Media Association. (1994). *Information Literacy Guidelines Colorado State Department of Education: State Library and Adult Education Office, Denver, CO*. ED 381163.

10. GOAD Tom W. *Information Literacy and Workplace Performance*. Westport: Quorum Books, 2002. ISBN 1-56720-454-6.
11. GROSS Melissa, LATHAM Don. Undergraduate Perceptions of Information Literacy: Defining, Attaining, and Self-Assessing Skills. *College and Research Libraries*. 2009, nr 4, s. 336–350. ISSN 0010-0870.
12. HARRIS Frances Jacobson. Information literacy and instruction: information literacy in school libraries. *Reference & User Services Quarterly*. 2003, nr 3, s. 215–223. ISSN 1094-9054.
13. KAVULYA Joseph M. Challenges facing information literacy efforts in Kenya: a case study of selected university libraries in Kenya. *Library Management*. 2003, nr 4/5, s. 216–222. ISSN 0143-5124.
14. LECKIE Gloria, FULLERTON Anne. Information literacy in science and engineering undergraduate education: faculty attitudes and pedagogical practices. *College & Research Libraries*. 1999, nr 1, s. 9–29. ISSN 0010-0870.
15. LENOX Mary F., WALKER Michael L. Information Literacy in the Educational Process. *The Educational Forum*. 1993, nr 3, s. 312–324. ISSN 0013-1725.
16. LICHTENSTEIN A. A. Informed Instruction: Learning Theory and Information Literacy. *Journal of Educational Media and Library Sciences*. 2000, nr 1, s. 22–31. ISSN 1013-090X.
17. MISHRA R. N., MISHRA C. Relevance of information literacy in digital environment. *Journal of Emerging Trends in Computing and Information Sciences*. 2010, nr 1, s. 48–54. ISSN 2079-8407.
18. MITTERMEYER Diane. Incoming first year undergraduate students: how information literate are they?. *Education for Information*. 2005, nr 4, s. 203–232. ISSN 0167-8329.
19. OKON Michael E., ETUK Elijah P., AKPAN Uwem J. Information literacy skills and information use by students in two south university libraries in Nigeria. *International Journal of Economics, Commerce and Management*. 2014, nr 9, s. 1–16. ISSN 2348-0386.
20. PEACOCK Judith. Standards Curriculum and Learning: Implications for Professional Practice. *Library Quarterly*. 2004, nr 5, s. 329–345. ISSN 0024-2519.
21. RABIN Julie, CARDWELL Catherine. Start making sense: practical approaches to outcomes assessment for libraries. *Research Strategies*. 2000, nr 4, s. 319–335. ISSN 0734-3310.
22. RADER H.B. Information Literacy: A Revolution in the Library. *RQ, fall*. 1991, s. 25–29.
23. SALLEH Mohd I., YAACOB Raja A., HALIM Ahmad A., YUSOFF Zulkarnain. Measuring the effect of Information Literacy on the Undergraduates' Academic Performance in Higher Education. In *2011 International Conference on Science and Humanity IPDER* [Dokument elektroniczny]. 2011, vol. 5, s. 507–510. Tryb dostępu: https://www.academia.edu/8413871/Measuring_The_Effect_of_Information_Literacy_on_the_Undergraduates_Academic_Performance_in_Higher_Education. Stan z dnia 10.11.2019.
24. SASIKALA Chagari, DHANRAJU V. Assessment of Information Literacy Skills among Science Students of Andhra University. *Library Philosophy and Practice*. 2011, nr 1, s. 1–28. ISSN 1522-0222.
25. TELLA Adeyinka. Information Literacy and Lifelong Learning: A Review of Literature. In KEENGWE Jared (red.). *Promoting Active Learning through the Integration of Mobile and Ubiquitous Technologies*. Hershey: IGI Global, 2015, s. 230–243. ISBN 9781466663435.
26. TODD Ross J. Integrated information skills instruction: does it make a difference? *School Library Media Quarterly*. 1995, nr 3, s. 177–184. ISSN 0278-4823.
27. USMANN N. Information Literacy: The instrument for political and Economic empowerment in Nigeria. *Nigeria International Journal of Research in Education*. 2005, nr 2, s. 189.
28. VARLEJS Jana, STEC Eileen. Factors Affecting Students' Information Literacy as They Transition from High School to College. *Research Journal of the American School Librarians*. 2014, nr 17, s. 1–23. ISSN 2165-1019.

Uncertainty Avoidance in Library Architecture. An Analysis of Selected New Library Buildings in the Former East Germany

(Wymiar „Unikanie niepewności” w architekturze bibliotek. Analiza wybranych nowych budynków bibliotecznych w byłych Niemczech Wschodnich)

Słowa kluczowe: kultura organizacyjna, unikanie niepewności, budynki biblioteczne, biblioteki niemieckie.

Abstrakt: Artykuł porusza problem przestrzeni bibliotecznej będącej jednym z elementów kształtujących kulturę organizacyjną biblioteki. Model wymiarów kulturowych Hofstede stanowi podstawę analizy oraz porównania budynków bibliotecznych zaprezentowanej w artykule. Tekst skupia się na wymiarze unikania niepewności. Artykuł jest kontynuacją wcześniejszej publikacji dotyczącej wymiaru indywidualizmu/kolektywizmu.

Keywords: organizational culture, uncertainty avoidance, library buildings, German libraries.

Abstract: The article addresses the problem of library space as a component of a formative element of organisational culture. In particular it uses Hofstede's cultural dimensions as a tool to analyse and compare library buildings with each other and with an idealised theoretical model of a library. This paper focuses on uncertainty avoidance and is a continuation of an earlier one covering Individualism and Collectivism.

The aim of the article is to address library space as a formative element and manifestation of the organisational culture of a library. It makes use of Hofstede's five dimensional culture model as a tool to analyse and compare library buildings both with an idealised theoretical model and each other. This is a second article covering these issues and therefore it will skip over the basics of culture theory, a description of Hofstede's model, and justification for using it in this context. These can be found both in the first article in this series [8] and in my other work [6; 7; 8; 9]. The aforementioned article also explains the nature of the research method used and the research area. While that text analysed Individualism and Collectivism, this article focuses on Uncertainty Avoidance.

Hofstede defines the Uncertainty Avoidance Index (UAI) as the degree of anxiety felt by members of a given culture in the face of the inevitable uncertainty of the future [2; p. 187-198]. This anxiety justifies the need for stability, punctuality, and strict compliance with regulations. Among the countries examined by Hofstede, Greece has the highest UAI (UAI=112) and Singapore (UAI=8) has the lowest [2, p. 192–194].

In cultures with a low UAI, uncertainty is considered a natural part of life that does not cause special concern. Law and regulations are approached with a degree of latitude and common sense is believed to be superior to rigid rules. Efforts are also made to reduce the number of laws and regulations in the workplace. A certain degree of chaos in the workplace is tolerated (the specifics depend on the nature of the work) and attitude towards punctuality is fairly lax. Freedom of discussion and an open approach to the topic are valued in teaching. Teachers cooperate with parents, and learning outcomes are attributed to students' abilities rather than coincidence and luck, as is often the case in cultures with high UAI. In cultures with low uncertainty avoidance, readership is higher than in countries with high UAI, and new technologies are adopted faster. People in such cultures worry less and are more likely to consider themselves happy than those in countries with high uncertainty avoidance.

In cultures with high UAI the unpredictability of life is considered as a danger that must be constantly mitigated. Everything that is not known is seen as a threat. However, avoiding the unknown does not mean avoiding risk-taking, provided that these are known risks and the chances of success are determinable [2, p. 197]. Strict rules are instilled in childhood, leading to the development of a strong „superego”. Inhabitants of countries with high Uncertainty Avoidance often feel stress and anxiety, worry a lot, and are more likely to consider themselves unhappy, than people in cultures with low UAI. At school the teacher is expected to know the one true and unambiguous answer to each question. New technologies are accepted reluctantly. Readership is also lower. There is a strong need to put everything in the frame of laws and regulations in the workplace. Employees feel the need to be constantly busy. Punctuality is also very important. On the other hand, little emphasis is placed on innovation and inventiveness.

What follows is a description of the questions in the research tool (it is described in detail in my previous article in *Library Management* [8]) which relate to Uncertainty Avoidance. The first indicator distinguished in the studied libraries was flexibility, which is a key feature of modern library architecture [1; 4]. Three standard answers to the question whether a library building is flexible were distinguished: yes, no, or partially. The first means that the entire library building, or a very large part of it, adheres to the principle of flexibility. A negative answer means that the building is not flexible at all, or only small areas can be considered flexible. For example, a large reading room is a flexible space, but compared to the scale of the entire building it is not enough to talk about even partial flexibility. Partial flexibility means that some significant area of the library is flexible, but it does not make up most of the library space. This answer is also adequate if individual areas of the library are flexible, but its overall structure is impossible to change. This is the case in the Main Library of the University of Warmia and Mazury (pol. *Biblioteka Główna Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego*) in Olsztyn, which consists of separate parts, each of which can be considered flexible. Even though these parts make up the majority of the library, the building as a whole is not flexible.

By encouraging change and innovation in spatial organization, flexibility helps build a culture with lower Uncertainty Avoidance. A lack of flexibility suggests the belief, typical

of cultures with strong Uncertainty Avoidance, that one should be prepared for any eventuality, as opposed to the contrary view that the future is inherently unpredictable and the only way to prepare for it is adaptability. The inability to change associated with inflexible spatial structure also favours the entrenchment of procedures and behaviours, which in turn leads to the creation of an organizational culture with high Uncertainty Avoidance.

Flexibility may also be associated with time orientation. The goal of flexibility is to give a library the ability to easily adapt to changing circumstances in the future. Planning for the future is a feature of long-term cultures. Although it should be noted that short-term cultures tend to follow current trends. Since flexibility is widely recognized as a must-have in modern library architecture, it is not in itself proof that designers recognize its long-term value (though of course it can be). This is one of the reasons why partial flexibility can be considered an indication of short-term orientation. In practice, in order for flexibility to fulfil its role in the long term, most of the building must be flexible. If only parts of it are flexible, it may indicate a certain short-sightedness of the designers and suggest that flexible solutions were used not because of a deep belief in their effectiveness, but because it is the current norm in library planning. The context of a building should also be considered, as there may be external factors limiting the use of certain solutions.

Another issue analysed in the observations is the so-called „centre of gravity” of a building. It is the central point of the building, which is usually more or less equidistant from all its parts and easily identifiable and/or reachable. In the centre of gravity of a library building one may find the reader, the librarian, or the book (e.g. the stacks). Sometimes, e.g. if there are open stacks in the centre of gravity, several answers must be considered true (in this case, the reader and the book). The centre of gravity is an important organizational feature of every building. Apart from its obvious practical meaning, it can be said that what is placed in the centre of gravity indicates what is most important in the library. This choice may be the result of cultural conditioning. What is more, this aspect of spatial organization, through its obviousness, can have a strong impact on shaping organizational culture. It is all but impossible to ignore the centre of gravity. It is also very difficult to limit its impact on the functioning of the library, as everything else literally „revolves around it”. At the same time, in the initial period of operation in a new building, it can be a source of anxiety if it does not fit into the current organizational culture¹.

Placing the librarian in the centre of gravity means that a rental desk, information desk, or another librarian’s workstation has been placed in the central point of the library. It is also conceivable that in the centre of the entire library building there are the staff rooms (librarians’ work space unavailable to readers). However, this solution is not used in any of the analysed libraries. Placing the library staff in the centre² has obvious practical advantages, allowing the reader to easily find a librarian and ask for assistance. This encourages the

¹ This seems to have been the case in the new building of the Medical University Library in Poznań. During my visit in its first year of operations, the librarian at the centrally placed information desk seemed utterly terrified. At the same time, my attempts to get a permission to take photographs proved that the organisational culture was very high on Uncertainty Avoidance and Power Distance.

² See for example the famous reading rooms of the Library of Congress and the British Museum.

reader to take advantage of this help. Therefore, a central position emphasizes the role of the librarians and thus their status. A central position usually also gives librarians a better view and greater control over readers. All this suggests that placing the librarian in the centre of gravity of the library building may be associated with higher uncertainty avoidance and greater power distance.

Placing the book (in closed stacks³) in the centre of gravity has similar connotations for organizational culture. Closing off readers' access to bookshelves increases the security of the collection and allows a greater degree of control over the readers' activities, which can be a manifestation of strong Uncertainty Avoidance. At the same time, since this system means that a reader cannot use the collections without the mediation of the librarians, it emphasizes their importance in the institution and raises their status. Thus, it can also be associated with greater power distance. Every closed stack space has these features, but placing the stacks in the centre of gravity of the building is a very clear symbol highlighting these trends⁴. Therefore, it can be considered as reinforcement of Uncertainty Avoidance and Power Distance in the organizational culture of a library.

We can say that the reader is in the centre of gravity when the readers' desks, the catalogues, or the main hall of the library – every space in which readers are the primary users – are placed in the middle. It could even be a café, but most often it is the main hall, from which readers enter other parts of the library. Placing the reader in the centre of gravity is a symbolic expression of focusing on the reader. It usually gives users a greater sense of freedom. It also has a practical dimension, allowing readers easier and faster access to various parts of the library. As it pushes the librarians aside, limiting their control over the readers' activities, it deprives them of the status symbol of a central position. All this suggests that placing the reader in the centre of gravity can be considered a sign of low Uncertainty Avoidance and low Power Distance.

One more spatial arrangement needs to be considered – open stacks in the centre of gravity. Should this be interpreted as placing the reader or the book in the centre of gravity? It would seem to be a symbolic indication of the equivalence of the reader and the book. However, it should be emphasized that open stacks are definitely a solution directed at the reader – security of collections is sacrificed here for the benefit of the patrons. At the same time, it weakens the librarians' position – it physically pushes them away from a prestigious position in the centre, increases the independence of the readers, and hinders oversight. All in all, it should be recognized that such an arrangement emphasizes lower Power Distance and Uncertainty Avoidance. Although it is also worth paying attention to the organization of the open stacks area – if it, especially in its central part, has no reading desks or main communication routes, it can be concluded that this area mainly serves as storage space – and so it can be said that the book rather than the reader is in the centre of gravity.

³ If they are open stacks, the reader is at the centre too.

⁴ See for example the Silesian Library in Katowice, with its dominant central stacks tower, „great mechanical librarian”, and huge Power Distance. It is a modern testament to a bygone era of library sci-fi that seems to serve books more than it serves readers (see also [11]).

Image 1. Library of Congress reading room with the librarians in the centre and the Silesian Library with closed stacks in the centre

Source: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=15709590>, <http://www.bs.katowice.pl/bs/poziomy/>.

The next point in the observation form related to Uncertainty Avoidance concerned the division into the reader and librarian zone. In a modern library with open stacks, it is impossible to fully preserve the traditional division into the book, reader, and librarian zone, as well as the principles of non-intersecting roads. The open stacks area is a common reader and book zone, in which the paths of readers, books, and librarians cross. However, the library still needs some space for librarians, where organizational work, such as cataloguing, is carried out. A reader who keeps encountering „staff only” signs and closed doors, feels like an intruder in the library. This discourages from both visiting the library and „exploring” it. Therefore, paradoxically, a clear separation between the space for the readers and librarians promotes patrons’ freedom of movement by limiting the number of closed passages and hiding areas inaccessible to them. At the same time, it helps maintain order, preventing readers from accidentally entering the librarians’ areas. This solution may result from strong Uncertainty Avoidance, but it also serves to reduce Power Distance.

Another aspect is important in the context of interior divisions of a library building. The very way in which these divisions are marked may say a lot about the level of Uncertainty Avoidance (as well as Individualism) that the library building favours. Introducing a clear, unambiguous division into parts limits the readers’ freedom, psychologically if not physically. More importantly, it also makes the readers’ movement in the library much more predictable. For example, if the library is divided into specialized reading rooms, in which the reader must additionally sign the proverbial list before using the collections, most readers will use the services of only one reading room during one visit. Even if this division does not involve physical barriers (e.g. it is introduced within the undivided space of open stacks), if it is clearly marked, most readers will tend to remain in „their” zone. So one

can associate this solution, as well as other forms of clear zoning, with strong Uncertainty Avoidance and limited Individualism. Conversely, the lack of such divisions makes the readers' behaviour less predictable, but also gives them more freedom to organize their work independently. It can therefore be associated with low Uncertainty Avoidance and greater Individualism.

The way in which readers have been provided access to the Internet may itself point to many aspects of the library's organizational culture. The librarians' attitude to Internet access in libraries has changed significantly in recent decades. An idea that once was controversial, today is an essential service in the library. First of all, it is increasingly recognized that Internet access must be universal and unrestricted. In part, this change in attitude is simply a sign of the librarians "getting used" to this idea. However, one can also surmise other reasons. One of them is the steady increase in the number of sources available on the Internet. It is currently the norm for the readers to need simultaneous access to library collections and the Internet. At the same time, the passage of time has dispelled many of the initial concerns related to the possibility of using the library Internet for nefarious purposes. It should be noted that these concerns were often unfounded from the beginning and were rather a symptom of fear of new technology.

Another reason may change the perception of the role of both the library and the Internet. As more and more matters are handled on the Internet, it becomes increasingly difficult to draw the line between using the Internet in the library for scientific or educational and private or entertainment purposes. At the same time, even if such a distinction were possible, the belief that there is something wrong with using library resources for „private” purposes is disappearing. If the library is to be the „third place” where readers spend time in a café or at social gatherings, it would be absurd to prohibit them from using *Facebook* on library computers. This issue is also largely solved by the growing availability of the Internet access. According to 2018 official statistics 82.7% of households in Poland had a computer, and 84.2% had access to the Internet [5; 2]. As a result, readers who use the Internet in the library for private purposes, because they cannot do it at home, are vanishing. This trend is reflected in abandoning the idea of separate computer labs, where access to computers was controlled, in favour of workstations located throughout the library.

This change in the approach to the place of a computer with Internet access in the library is only one of the effects of rapid technological progress in this field. Not so long ago, providing access to the Internet also required providing readers with access to computers. Nowadays, all librarians have to do is set up a wireless router in the library to provide unlimited Internet access to any reader with a computer (or tablet, or smartphone, or even a e-book reader). Although obviously one cannot just count readers bringing their own computers. However, for various reasons, including organisational culture, these changes reach libraries at different speeds.

Six standard responses have been identified at this point in the form. The library may provide readers with access to the Internet through a wireless network without any restrictions or with limited access, e.g. limited to some areas, certain times or for a limited

time, or restricted by technical difficulties. It should be emphasized that the necessity of prior registration in order to obtain a network access password is not a limitation for regular users, especially if they log in via a universal registration system, such as the *eduroam* network used at universities throughout Europe. In some libraries, Internet access from a user's computer is still only possible through a wired network, although today it is very rare. It is also possible for the Internet to only be available on library computers, sometimes only on some of them. The last possibility is that the library does not provide readers with access to the Internet at all. Currently, this is unheard of, but such an option had to be included.

Differences in the way Internet access is provided can be linked primarily to Individualism and Uncertainty Avoidance. The easier and more unfettered access to the Internet is, the greater independence of patrons (associated with greater Individualism). At the same time, it is more difficult to supervise the readers – both where and when they use the Internet, and what they use it for. This may be associated with Uncertainty Avoidance. A total lack of the Internet access in a modern library can be considered a serious anachronism, which may indicate a strong orientation towards the past, and therefore short-term orientation. It also seems that arrangements requiring the readers to ask the librarian for help before using the Internet may indicate high Power Distance.

The way librarians oversee the library and its readers can reveal a lot about organizational culture. Three standard answers are distinguished in this point: supervision is strict and the readers are aware that they are supervised; the readers are supervised in a manner invisible to them; supervision is less strict. It should be emphasized that it is not only important whether control is strict or not, but also how the reader perceives this control. The very fact of closely supervising readers' behaviour and library work may indicate strong Uncertainty Avoidance. It also seems that stronger oversight can mean greater emphasis on the protection of collections, and thus a stronger long-term orientation. Another aspect of this issue is the feeling of discomfort that control can cause in the readers. First of all, perceptible oversight exercised by library staff emphasizes their status, and therefore can be an indication of greater Power Distance. In turn, the sense of lack of control or supervision increases the reader's freedom and independence, and thus can be associated with Individualism. Therefore, constant and perceptible presence of librarians „looking over the reader's shoulder” matches the first answer, the lack of any forms of supervision the third answer, and for example CCTV camera surveillance, the second response.

The next point in the form concerned the freedom of movement of the reader in the library. Every library has areas that the reader cannot access – workshops, offices, storage spaces. Depending on the number and distribution of these areas, the library may appear more or less open. The sense of openness can also be affected by various types of prohibitions on the readers. Barriers such as doors, long corridors, etc. restrict freedom of movement. Accumulation of access bans, areas inaccessible to the reader, and other barriers may be a manifestation of the need for reader control, which demonstrates high Uncertainty Avoidance in the library's organizational culture.

Another expression of this need for control over the reader may also be found in the signs present in the library. It is worth noting what kind of signs dominate the library – whether they take the form of prohibitions and orders, or rather information. Prohibitions and orders are a tool of control; it can be said that as such they serve the librarians' purposes, while informational signs are intended to help the readers, not restrict them. Therefore, the predominance of prohibitive signs may indicate strong Uncertainty Avoidance. On the other hand, a limited number of signs in general, just as the predominance of information signs, indicates low Uncertainty Avoidance.

Having identified the key aspects of library space that can be associated with Uncertainty Avoidance it is worth considering the views on those aspects expressed in subject literature. In other words, what is the Uncertainty Avoidance Index of an idealised library following the modern trends and best practice?

Flexibility is undeniably one of the most important desirable features of a modern library building. The more flexible, the better [1; 4]. As for the so-called „centre of gravity” of a library, the literature concerning this subject does not offer a clear answer, but the most frequently recommended flexible library model with open stacks places the reader firmly in the centre of both gravity and attention. The lack of a clear division into the reader and librarian area may be confusing to the readers and indirectly limit their freedom of movement around the library. For this reason, it conflicts with the principles of openness and accessibility.

How clearly should the interior division of the library be marked? On the one hand, a clear division into zones with different functions creates a more organized and legible space. It can also be associated with interior design diversity, although it is not necessary for it. On the other hand, the current trend is (and for good reason) an accessible library with open stacks, in which various types of documents and records, as well as different categories of users [3], mix and rigid divisions are abandoned [12]. It is also difficult to reconcile a clear division of space with open stacks, which work better if they cover the whole of diverse collections, among which the readers can move freely. Such a division (e.g. into specialized reading rooms) will usually also be more or less permanent, which contradicts the principle of flexibility, which is one of the basic features of a modern library building. Furthermore, collections in open stacks, which are less physically and psychologically separated from the reader, are more easily accessible. So it seems that it is better if the division of the library into areas with different functions is less overbearing (although it should be legible).

Access to the Internet is nowadays absolutely necessary for library users and should be as easily accessible as possible. Due to the development of mobile technologies, a wireless network is necessary for this. At the same time, completely open and unregistered access to the network exposes the library to its illegal use, and users to hacker attacks, which is contrary to the principle of security. A similar balance between user convenience, accessibility, and security is required from patron supervision in the library – it is necessary for the safety of the collections (and the readers themselves), but if too strict it can act as a deterrent and conflict with the principle of openness and open stacks. Therefore, it is best if supervision is exercised, but remains invisible to the patrons (e.g. CCTV cameras).

Restrictions on the freedom of movement of patrons also conflict with the principle of accessibility. They can also limit the convenience of using the library, and to some extent also its flexibility, as well as conflict with Ranganathan's principle of saving the time of the reader [10]. It seems that there should be as few restrictions as possible in a modern library with open stacks.

Signs play a very important role in a library, especially one with open stacks, and should be numerous and legible. At the same time, however, it should be noted that this applies primarily to information signs. Orders and prohibitions may play a role in ensuring organization and security, but are not necessary in large numbers. At the same time, they can have a negative impact on readers' sense of comfort.

In summary, the recommendations in subject literature strongly lean towards a space conducive to low Uncertainty Avoidance, but not extremely low. This was also the case with Individualism, as discussed in my earlier article in *Library Management* [8]. However, it should be noted that arrangements related to greater Uncertainty Avoidance can arise from decisions not directly related to security (e.g. information desks facilitate supervision over readers, but this is not their main purpose). Therefore, it seems that (in the light of publications on spatial organization) it is advisable to minimize Uncertainty Avoidance, as it may unavoidably be increased, at least somewhat, by other necessary arrangements.

With that in mind let us now turn to a detailed analysis of the eight German libraries included in the study.

Philologische Bibliothek der Freien Universität

The Philologische Bibliothek der Freien Universität building in Berlin (image 2), designed by Norman Foster and opened in 2005, is part of the so-called Rost- und Silberlaube – a complex of buildings housing the Freien Universität campus in the Dahlem district of Berlin. Patrons enter the library building housing 750,000 volumes from one of the campus buildings, although the library itself is a free-standing structure. The form of the 6,000m², four-storey building on an oval plan was designed to resemble the human brain.

Image 2. Interior view of the FU Philological Library from the entrance

Source: self-elaboration.

The building is essentially flexible – most of the library area is an open space without divisions, although the relatively small size of the library means that solid elements, such as stairs, elevators, and sanitary facilities, take up a lot of space. There is also a certain paradox here – the specific architecture of the library on the one hand would allow for the introduction of far-reaching changes if necessary, but at the same time it is clearly dictated by the desire to apply specific (current) organizational arrangements. Collections and reading and information desks could easily be moved or re-organized, but there would be no practical sense in doing so in this building.

The reader is undoubtedly in the „centre of gravity” of the building. In the physical centre of the library there is an open staircase, from which the reader has direct access to the shelves. Additionally, there is really no librarian’s zone in the library (except for one small room). It seems that the cataloguing offices and such are located outside the library (maybe in the campus buildings). Neither does the interior have any clear zoning – basically, the entire library space performs the same functions.

Using the Internet via each of several wireless networks available in the entire library requires prior registration. There is also a wired network connection available in several places, but it also stands in need of having an account in the system. This seems to be the only mechanism of control. Other than that, there seems to be no supervision over readers – there are no librarians’ posts outside the main hall or even a visible monitoring system. Neither is the freedom of movement of the reader in the library restricted. The whole space is one open area, in the building there seems to be only one closed room, and the only door

(in the corridor leading to group study rooms) opens automatically. There are also few signs here – other than those necessary for the library to function, there is only a note about the need to leave bags in lockers and instructions for their use.

The space of the Philologische Bibliothek suggests, as recommended by the theoretical model, very low Uncertainty Avoidance. The few elements that may point towards somewhat stronger Uncertainty Avoidance are associated with the fairly conservative interior design.

Veterinärmedizinische Bibliothek der Freien Universität

The Veterinärmedizinische Bibliothek der Freien Universität in Berlin (image 3) has been housed in a former riding school building at the Düppel campus since 1998. It holds approx. 160,000 volumes on three above-ground and one underground floor. The building was adapted (rather than built) for library use, but it should be stressed that originally it was a completely open space of simple shape, so the designers of the library were basically limited by nothing but its volume. The library is therefore suitable for the comparative analysis required in this work.

Image 3. Building of the Freien Universität Library of Veterinary Medicine in Berlin

Source: self-elaboration.

Most of the interior of the building is an open space without divisions, but there are also elements which would be difficult to change. First of all, the building is small, which means that permanent elements, such as staircases and sanitary facilities, take up a lot of space. The middle of the ground and upstairs levels have no floor, opening a view of the lower levels from above and the roof from below. It gives the impression of openness, but

this space cannot be used in any way. This is a fairly common arrangement (found for example at the Warsaw University Library or the Central Library of the University of Gdańsk), but because the Veterinärmedizinische Bibliothek building is so small, this empty space takes up a significant part of its area. On the perimeter of the ground floor and first floor there are various closed rooms (individual and group study rooms, etc.) which cannot be easily eliminated to e.g. expand the open stacks area. Thin ceilings and the lack of an internal supporting structure also indicate that the upper floors could not support compact stacks. So, although the open stacks area is devoid of unnecessary divisions and therefore quite flexible, it is too small part of the building to make it fully flexible.

In the physical centre of the library there is a large light well and basically the thing closest to this centre is, due to its height, a giraffe skeleton standing on the bottom floor. The central point of this floor holds a block of eight reading desks, and on the upper floors the open space is surrounded by passages (surrounded in turn by open stacks), so there is no doubt that it is the reader who is placed in the centre of gravity of the building. All the collections, both prints and museum exhibits (skeletons and preparations, which due to the library's subject matter are quite numerous) are located in one open space. As in the *Philologische Bibliothek der Freien Universität*, there are several wireless networks available here, each of which requires prior registration.

The work of readers in the library is not supervised – there is only one librarian at the entrance, who cannot see everyone even in this relatively small space; there is also no visible monitoring system. Neither is the freedom of movement of the reader in the library restricted. Apart from a few rooms for the staff, the reader has unlimited access to the entire library. The only method of controlling the behaviour of readers comes in the form of numerous signs that could be described as „instructional” – informing how the readers should behave, what is not allowed, and what should be done. Some of them (e.g. the ban on entering in laboratory clothes) is associated with the nature of the library. To sum up, the spatial organization of the Veterinärmedizinische Bibliothek der Freien Universität indicates very weak Uncertainty Avoidance, which is in agreement with the assumptions of the theoretical model (see above).

Jacob-und-Wilhelm-Grimm-Zentrum

The Jacob-und-Wilhelm-Grimm-Zentrum building houses the Central Library of Berlin's oldest university – the Humboldt University (germ. *Zentralbibliothek der Universitätsbibliothek der Humboldt-Universität zu Berlin*). The ten-storey building with an area of over 20,000 m² was opened in 2009 (image 4). The library's collection has 2.5 million volumes, of which approx. 2 million were made available in open stacks. The building stands in a bend of the River Spree in the very centre of Berlin, in the immediate vicinity of the headquarters of the Humboldt University and so-called Museum Island (germ. *Museumsinsel*). The most characteristic part of the building is the central 70 m long, 12 m wide, and 20 m high reading room with reading desks arranged on terraces.

In the central part of the building there is an open space with reading rooms on graduated mezzanines surrounded by an open stacks area with stairs, group study rooms, individual work cabins, information points, etc. It is at the same time the largest and most impressive part of the library. In both the physical and emotional sense, the reader is in the building's centre of gravity. On both sides of the main reading room (along the long axis of the building) there are two lines of load-bearing walls (with staircases, elevators, and sanitary facilities between them) behind which there are further open stacks areas. As a result, the building is cut along its long axis into strips in a way that cannot be changed, which significantly limits its flexibility.

Image 4. The characteristic main reading room of Grimm Zentrum

Source: self-elaboration.

The library has a separate librarians' zone, which does not intertwine with the readers' area in any way – in fact, readers cannot even see how to get to it from their part of the building. At the same time, however, in different places in the readers' area one can find doors marked „staff only”. Areas with different functions (general and special reading rooms, computer rooms) outside the open stacks area (in which there are some reading and computer stations) are also located in closed rooms. All this puts many obstacles in the way of a reader exploring the library and alongside the aforementioned dividing walls turns the space into something of a maze.

A wireless network is available throughout the entire library, but requires login. At computer workstations, using the Internet (outside the university's website) also requires logging in. It should be noted that by default for the average academic library patron having an account in the system is not much of an obstacle.

Readers are not really supervised in the library. There are few librarians and they do not have a good view of the library interior, and there is no visible monitoring system. However, the patrons' freedom of movement is limited. In many places, especially on the upper floors, the reader encounters closed passages and doors. Freedom of movement is also limited by the rather unclear interior layout. Apart from the „no entry” signs, most of the notices in the library are informational – marking sections of the collection and room functions.

The spatial organization of Grimm Zentrum follows the theoretical model suggesting weak Uncertainty Avoidance, albeit to a slightly lesser extent, mainly due to very clear interior divisions.

Volkswagen Universitätsbibliothek

The so-called Volkswagen-Haus houses the Zentralbibliothek der TU und UdK Berlin, which is the common library of the Technische Universität Berlin and Universität der Künste Berlin, together known as the Volkswagen Universitätsbibliothek (image 5). The five-storey building was opened in December 2004. On ca 30 thousand m² it houses around 2.7 million volumes. The building is located on the edge of a vast area occupied by the Berlin Technical University.

Image 5. So-called *Volkswagen-Haus* housing the Zentralbibliothek der TU und UdK Berlin

Source: self-elaboration.

Virtually the entire building is an open space in which the few existing walls are glazed and have a „temporary” character, which makes it very flexible. On each floor in the centre there is a main hall, usually surrounded on two sides by open staircases, and on the third by an information desk, which clearly places the reader in the centre of gravity.

Reader and librarian zones are clearly separated from each other. There are three or four staff rooms in the readers’ area, off to the side and unobtrusive. Other than that, only the closed stacks in the basement are separated by a wire mesh partition from the periodicals reading room. It is difficult to say where the librarian’s zone is located at all (either it is well hidden or in some other building). The readers’ area itself, on the other hand, is devoid of clear divisions and all of its space seems to perform similar functions. Apart from the entrance hall, only the periodicals reading room and a small media room have been clearly separated.

There are several wireless networks in the library (including *eduroam*), all of which require some form of prior registration. However, not all of the numerous computer stations provide Internet access.

There is no strict supervision over readers. There is a single security guard at the entrance, and other than that, there is neither tangible librarian oversight nor visible monitoring. Neither is the freedom of movement of the reader in the library restricted. Apart from a few small rooms, the only area inaccessible to readers is a closed stacks area (but it is hard to accidentally come across the closed door leading to it, because it is located in the farthest

part of the basement). Other than that, there are no walls or doors inside the library (except for necessary ones leading to individual and group study rooms). The only form of control consists of the few (and polite) order and prohibition signs.

To sum up, in terms of Uncertainty Avoidance, the space of the Volkswagen Universitätsbibliothek is very similar to that of the idealised model.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden

Opened in 2002 the main building of the City, University, and State Library of Saxony (so-called *SLUB*) consists of two five-storey buildings and two underground floors (image 6). On over 40 thousand m² it holds a collection of ca 8.3 million units, including extensive special collections – photographs, maps, music, manuscripts, and old prints. The library is located on the edge of the vast grounds occupied by the Technische Universität Dresden.

Image 6. One of the twin buildings of the Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek in Dresden

Source: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1924954>.

Though modern, the building is not very flexible. Like the Grimm Zentrum in Berlin, the SLUB building has been laid out around a three-storey-high empty space in the „centre of gravity”, where the main reading room is located. This is an eye-catching arrangement which gives the building character, but this space would be difficult to use in any other way. The external part of the building, in which open stacks areas are located, is divided into quite large (and flexible), but clearly separate areas. The aboveground part of the library should be treated as separate buildings connected to the library, rather than as an integral part of the library space.

The reader and librarian zones are very effectively separated. Administrative and technical offices are located in the above-ground part of the library. Nowhere in the readers' area are there any technical or administrative spaces (except, of course, from information desks). The only conspicuous „backstage” part of the library is the book transport system, which has been deliberately made visible to the patrons. The Internet is available via a wireless network and computer workstations, but in both cases requires login. Given that SLUB is also a public library, the need for prior registration can be considered something of a hindrance (greater than in the case of academic libraries, where most readers are „regular customers”).

Readers have no sense of being supervised by librarians. There is also no visible monitoring system. Neither is the freedom of movement of the reader in the library restricted. The only obstacle in the path of the reader is the sheer size and somewhat unclear layout of the library. There are also slightly too few vertical communication lines, or maybe they are not visible enough. Apart from the main stairs, staircases are hidden behind closed doors, and some of them only connect two floors. Information notices are the most common type of signs in the library.

To sum up, the spatial organization of the Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden suggests weak Uncertainty Avoidance, very similar to the idealised model.

Bereichsbibliothek DrePunct

The Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden (SLUB) also has several subsidiary libraries, including the Bereichsbibliothek DrePunct, located opposite the main library, which collects primarily collections in engineering and related fields (image 7). The library collection has over 600,000 units. The single-story building, with two sides covered floor to ceiling in windows, has an area of approx. 4 300 m². Out of these, 3 000 m² belong to the free-standing main building which houses open stacks. The library was opened in 1998. Since 2014, the so-called *Makerspace* – workshops in which users can create practical projects using, among others, 3D printers – has been adjacent to the library.

Image 7. Rear view of the main part of the SLUB – DrePunct library building

Source: self-elaboration.

Most of the library area is one undivided open space with a regular shape. The few enclosed areas are separated by lightweight partition walls that do not even reach the ceiling. However, the library also uses rooms located in the neighbouring building, which it is attached to on two sides, and here there is no such flexibility. Nevertheless, these areas constitute but a small part of the whole. They also do not serve the main tasks of a library – they contain study rooms, sanitary facilities, entrance halls, and the aforementioned *Maker Space* – an area of creative work consisting of a group study room and workshops. The *Maker Space* seems to be a separate institution under the care of the library rather than its integral part.

In the building's „center of gravity” there are open stacks (covering most of the area of the library), but it contains only collections, not reading desks or computer workstations, all of which are located on its perimeter. On the perimeter of the open stacks area there are also some of the study rooms, while other spaces with specific tasks are not clearly separated (it is quite easy to wander into a corridor filled with old catalogue cabinets).

The library can be divided into two separate parts – one (larger) has an open space with open stacks and the other is the so-called *Maker Space*, i.e. rooms for creative and group activities; in this section there is also a room for parents with children, a photocopier, etc. This division is very clear for two reasons: first, *Maker Space* is divided by walls, while the main part of the library is open space; secondly, *Maker Space* occupies an area not in the main library building, but in the neighbouring one. It is also a smaller area of the library and does not seem to be an integral part of it. The main part of the library itself has no visible divisions.

Internet in the library is available via a wireless network and at computer workstations, but in both cases login is required. In addition, there is basically no oversight over the readers – librarians are present only at the entrance, no cameras are visible. Neither is the freedom of movement of the reader in the library restricted. As already mentioned, most of the library is a large undivided open stacks area and there are basically only two closed areas – workshops and a reading room for parents with children. In summary, the spatial organization of the DrePunct library points to low Uncertainty Avoidance, though not extremely so. It seems slightly higher than recommended by the theoretical model due to a slightly smaller number of arrangements related to weak Uncertainty Avoidance.

Zweigbibliothek Erziehungswissenschaften

Zweigbibliothek Erziehungswissenschaften (eng. The Pedagogical Faculty Library) of the Dresden Technical University is one of SLUB's several subsidiary libraries (image 8). Its modest three-storey building houses approx. 125 thousand volumes on pedagogy and education. The library has been located at August-Bebel-Straße since 1997, in the same district as the university grounds, but not within and not in close proximity to them.

Image 8. SLUB Pedagogical Library

Source: self-elaboration.

The building is flexible – most of it is a uniform open space. At its centre of gravity there is an open stacks area. Reading desks are located around this area, but a corridor also runs through it, which readers walk along. A division into the reader and librarian zone has been retained. One can find doors to offices and inaccessible areas in the reader's area,

but they are few and discreetly placed. Part of the periodicals collection has been placed in a separate reading room, but otherwise there are no clear divisions in the main part of the library.

As in the entire SLUB library network, the Internet is available over a wireless network and at computer workstations after logging in. The readers are not supervised – there is only one librarian at the entrance (who does not see most of the interior), and there is no visible monitoring system. Neither is the freedom of movement of the reader in the library restricted. In several places there are closed doors to staff rooms and access to group study rooms is also difficult (through a closed staircase), but most of the reader area is an open space – even the stairs are open. In the library there are few signs, especially such that would have been added by librarians in the course of the library's operation, and among those that are present informational signs dominate.

In summary, the spatial organization of the Zweigbibliothek Erziehungswissenschaften points to weak Uncertainty Avoidance, similarly to the idealised model.

Zweigbibliothek Forstwesen

Tharandt near Dresden is home to the faculty of forest sciences of the Dresden Technical University and the faculty library – Zweigbibliothek Forstwesen – which is one of SLUB's subsidiary libraries (image 9). After the old library was destroyed during the flood that hit Tharandt in 2002, it became necessary to build a new library building, opened in 2004. The architecture of the building housing more than 126 thousand volumes – with closed stacks on the second floor, open stacks on the first floor and the canteen on the ground floor – which ensures safety in the event of floods to the collections gathered on the upper floors, is dictated by this experience.

The reader and librarian zones have been separated very carefully so that the reader does not notice the presence of „back-room” facilities most of the time. Equally clear are the divisions in the reader's zone. This is probably due to the small size of the library and the structure of the building – there is a clear division into the recreational area on the ground floor (most of the ground floor is occupied by a canteen), an open stacks area on the first floor, and closed stacks and offices on the second floor. A special reading room has also been clearly separated on the first floor. Reading desks are also gathered in groups rather than integrated into the space of the open stacks area.

The building seems flexible. The entire upper floor and a significant part of the ground floor is an open, adaptable space. The third floor houses closed stacks. In the physical centre of the building there is a corridor or entrance hall – when entering the library, the reader standing in this place is in front of the open stacks area, with an information desk on the left, and catalogue cabinets on the right. However, this is not a place where the reader would spend a lot of time, because it is only a passageway. The aforementioned information desk is the dominant element in this area of the library. It can therefore be said that the librarian is at the centre of gravity of the library.

Image 9. Building of the forestry department library in Tharandt

Source: self-elaboration.

As in the entire SLUB library network, the Internet is available over a wireless network and at computer workstations after logging in. There is no strict supervision over readers. There is only one librarian, who does not see most of the interior. There is also no visible monitoring system. Neither is the freedom of movement of the reader in the library restricted. Essentially, all areas of the library are open – the only visible „no access” sign applies to the upper floor, where the closed stacks are located. Other than that there are few prohibitive signs in the library. There are more information notices, but there are few signs overall.

To sum up, the spatial organization of the library of the forestry department of the University of Dresden in Tharandt indicates rather weak Uncertainty Avoidance, albeit greater than in other German libraries (included in the study) and in the theoretical model. Perhaps this is due to the history of the building, which replaced an earlier one destroyed by a flood. The danger of flooding has dictated the zoning system used in the building.

Having described the analysed libraries in former East Germany in some detail, let us now turn to a comparative analysis, which will also reference results of identical research done on Polish libraries. Figure 1 presents the relative level of Uncertainty Avoidance suggested by the spatial organization of the analysed Polish and German libraries. Similarly, to Individualism [8] a greater diversity is noticeable among libraries in Poland than in

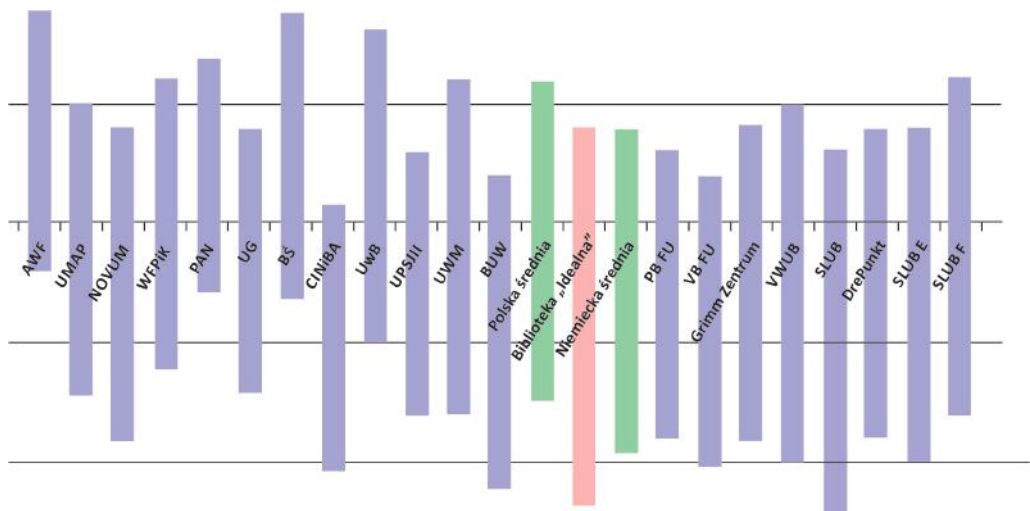
Germany. German libraries are slightly more diverse in this aspect than in relation to Individualism, but they all fall into a relatively narrow range of moderately weak uncertainty avoidance. Only the Zweigbibliothek Forstwesen in Tharandt goes noticeably (albeit slightly) beyond the range determined by the idealised library model. Polish libraries, on the other hand, differ dramatically.

Unlike individualism, however, in this dimension there is a clear difference in the average level of Uncertainty Avoidance in Poland and Germany. The average level of Uncertainty Avoidance, which is indicated by observations of the spatial organization of Polish libraries, is clearly higher than in the case of German libraries. It should also be noted that this result is brought down significantly by just two libraries: the Scientific Information Centre and Academic Library (CINiBA) in Katowice and the Warsaw University Library (BUW), both of which are characterized by extremely low apparent Uncertainty Avoidance (even lower than that of the idealised model). At the same time, observations of six of the twelve analysed library buildings in Poland indicate Uncertainty Avoidance significantly stronger than in the theoretical model and in the analysed German libraries. This result is consistent with Hofstede's observations, as he attributes a much stronger Uncertainty Avoidance to Polish culture (UAI = 93 as opposed to Germany's UAI = 65 [2; p. 192–193]).

There does not seem to be a trend for Uncertainty Avoidance to change over time – the lowest results can be attributed to one of the oldest and newest of the libraries in the study: Warsaw University of Library (BUW 1999) and the Scientific Information Centre and Academic Library (CINiBA 2012). The same trend (or lack thereof) can be observed in German libraries. Similarly, there are no visible regional (as opposed to national) trends – although the libraries of Dresden and Berlin indicate similar levels of Uncertainty Avoidance, as do three of the four analysed libraries in Poznań, the two libraries in Katowice have quite the opposite results.

One of the key factors determining apparent Uncertainty Avoidance seems to be the presence of open stacks. The strongest Uncertainty Avoidance seems to be associated with the spatial organization of libraries using the closed stacks system. In the sample of German libraries, the highest level of Uncertainty Avoidance is suggested by the spatial organization of Zweigbibliothek Forstwesen in Tharandt, which is the only German library included in the study that uses a closed stacks system. Although in this case the history of the creation of the library is probably an important factor. However, this trend is repeated even more clearly in the Polish sample, which contains more libraries with closed stacks: the Library of the University of Physical Education in Poznań, the Gdańsk Library of the Polish Academy of Sciences, the Silesian Library, and the University Library in Białystok all display significantly higher apparent Uncertainty Avoidance.

Figure 1. Relative levels of Uncertainty Avoidance determined by the spatial organization of the analysed Polish and German libraries. The number of elements suggesting greater Uncertainty Avoidance is marked above the main axis, and below the number of elements that suggest lower Uncertainty Avoidance⁵

Source: self-elaboration.

The connection between open stacks and weaker Uncertainty Avoidance seems quite obvious, as this system increases the unpredictability of reader behaviour and hinders the protection of collections. However, it should be emphasized that this is only one of several points related to this dimension. It can be concluded that the use of open (or closed) stacks leads to other spatial arrangements lowering (or increasing) the perceived level of Uncertainty Avoidance. Furthermore, the spatial organization of some Polish libraries which have open stacks nevertheless indicates a relatively strong level of Uncertainty Avoidance (greater than in the theoretical model). Thus, the use of open stacks alone is not sufficient, or it can be countered by other arrangements. The question remains whether the opposite effect can be achieved – can an acceptable level of Uncertainty Avoidance be achieved despite

⁵ Key: AWF – Library of the University of Physical Education in Poznań, UMP – Main Library of the Medical University of Poznań, Novum – Novum Library in Poznań, WFPiK – Library of the Faculty of Polish and Classical Philology of the Adam Mickiewicz University, PAS – Gdańsk Library of the Polish Academy of Sciences, UG – Main Library of the University of Gdańsk, BŚ – Silesian Library, CINIbA – Scientific Information Center and Academic Library in Katowice, UwB – University Library in Białystok, UPJPII – Library of the Pontifical University of John Paul II in Kraków, UWM – Library of the University of Warmia and Mazury in Olsztyn, BUW – Warsaw University Library, *Polska średnia* – average result of all analysed libraries in Poland, *Biblioteka „Idealna”* – idealised model described in literature, *Niemiecka średnia* – average result of all analyzed libraries in Germany, PB FU – Philologische Bibliothek der Freien Universität, VB FU – Veterinärmedizinische Bibliothek der Freien Universität, Grimm-Zentrum – Jacob-und-Wilhelm-Grimm-Zentrum, VWUB Volkswagen Universitätsbibliothek, SLUB – Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden, DrePunkt – Bereichsbibliothek DrePunkt, SLUB E – Zweigbibliothek Erziehungswissenschaften, SLUB F – Zweigbibliothek Forstwesen.

the use of a closed stacks storage system? None of the analysed libraries in Poland, which have closed stacks, have succeeded in this, although Zweigbibliothek Forstwesen in Tharandt comes close.

References

1. FAULKNER-BROWN Harry. Planning and designing library buildings: The tuition of architects. In DEWE Michael (ed.). *Library Buildings: Preparations for planning: Proceedings of the Seminar held in Aberystwyth, August 10-14, 1987*. München [etc.] : K.G. Saur, 1989, s. 49–62. ISBN 3598217781.
2. HOFSTEDE Geert, HOFSTEDE Geert Jan, MINKOV Michael. *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. New York; London: McGraw-Hill, 2010. ISBN 978-0071664189.
3. HOLLENDER Henryk. *Nowe nośniki informacji i nowe tendencje w organizacji bibliotekarstwa*. In CHRUŚCIŃSKA Jadwiga, KUBISZ Ewa (red.). *Biblioteki jutra: nowa perspektywa organizacji przestrzennej i funkcjonalnej*. Warszawa: CEBID, 2001, s. 17–24. ISBN 83-88581007.
4. MCDONALD Andrew. The Ten Commandments revisited: the Qualities of Good Library Space. *Liber Quarterly* [Dokument elektroniczny]. 2006, nr 2. Tryb dostępu: <https://www.liberquarterly.eu/articles/10.18352/lq.7840/>. Stan z dnia 10.12.2019.
5. ORCZYKOWSKA Magdalena. *Spoleczeństwo informacyjne w Polsce w 2018 r.* [Dokument elektroniczny]. Szczecin: GUS, 2018. Tryb dostępu: https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/default-aktualnosci/5497/2/8/1/spoleczenstwo_informacyjne_w_polsce_w_2018_roku.pdf. Stan z dnia 10.12.2019.
6. PĘDICH Marcin. *Biblioteka w pięciu wymiarach – budownictwo biblioteczne w kontekście wymiarów kultury według Geerta Hofstede*. In BRZEZIŃSKA-STEC Halina (red.). *Kultura organizacyjna w bibliotece: ogólnopolska konferencja naukowa, Białystok, 4–6 czerwca 2007*. Białystok 2008, s. 427–439. ISBN 978-83-7431-159-5.
7. PĘDICH Marcin. Biblioteka w świetle teorii wymiarów kultury. *Zarządzanie Biblioteką*. 2014, nr 1, s. 33–42.
8. PĘDICH Marcin. Individualism and Collectivism in Library Architecture. An Analysis of Selected New Library Buildings in the Former East Germany. *Zarządzanie Biblioteką*. 2018, nr 1, s. 118–142. ISSN 2081-1004.
9. PĘDICH Marcin. *Siedem wymiarów biblioteki. Architektura i organizacja przestrzenna biblioteki w kontekście wymiarów kultury zaproponowanych przez F. Trompenarsa i C. Hampden-Turnera*. In CHŁOPICKI Władysław, JODŁOWIEC Maria (red.). *Język a komunikacja 25: Słowo w dialogu międzykulturowym*. Kraków: Krakowskie Towarzystwo Popularyzowania Wiedzy o Komunikacji Językowej „Tertium”, 2010, s. 47–53. ISBN 978-83-61678120.
10. RANGANATHAN Shiyali Ramamrita. *The Five Laws of Library Science*. Bombay: Asia Publishing, 1963.
11. TOSZA Tomasz. Łapa mustanga sięga po książkę. *Gazeta Wyborcza*. 1999, nr 126, 01/06, s. 19.
12. ZYBERT Elżbieta Barbara. *Kultura organizacyjna w bibliotekach: nowe i stare idee w zarządzaniu biblioteką*. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2004. ISBN 978-83-8931-621-9.

Ewa Piotrowska

Biblioteka Główna Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie
sekrnauk@up.krakow.pl

Biblioteki w Albanii i Kosowie

Słowa kluczowe: Albania, Kosowo, biblioteki albańskie, biblioteki kosowskie, Biblioteka Narodowa Albanii, Biblioteka Narodowa Kosowa.

Abstrakt: W artykule omówiono historię oraz współczesną działalność różnych typów bibliotek w Albanii i Kosowie. Szczególną uwagę zwrócono na funkcjonowanie bibliotek narodowych, komputeryzację procesów bibliotecznych, projekty digitalizacyjne i prawo biblioteczne.

Keywords: Albania, Kosovo, Albanian libraries, Kosovo libraries, National Library of Albania, National Library of Kosovo.

Abstract: The article discusses history and contemporary activities of various types of libraries in Albania and Kosovo. Particular attention was paid to the functioning of national libraries, computerization of library processes, digitalization projects, and library law.

Albania

Albania jest krajem, który ma niezwykle ciekawą historię. Już w XI–X w. p.n.e. Bałkany zaczęły zasiedlać plemiona Ilirów, które są uważane przez współczesnych Albańczyków za ich przodków. Na terenach dzisiejszej Albanii panowali Rzymianie, Bizantyjczycy, Bułgarzy i Serbowie. W XV w. kontrolę nad regionem przejęli Turcy, którzy opuścili albańską ziemię dopiero po 500 latach, kiedy to w 1913 r. Albania stała się samodzielnym państwem. Szczególnie trudnym okresem były lata komunizmu po II wojnie światowej, gdy na czele kraju stał Enver Hodża. Przywódca doprowadził w latach siedemdziesiątych XX w. do całkowitej izolacji politycznej i gospodarczej Albanii na arenie międzynarodowej. Na początku lat dziewięćdziesiątych XX w. rozpoczęła się albańska droga do demokracji. W 1991 r. odbyły się pierwsze (od lat dwudziestych XX w.) wielopartyjne wybory. W 1997 r. wybuchły w Albanii zamieszki spowodowane aferami, które przez kilka wcześniejszych lat wstrząsały krajem (korupcja, zadłużenie, krach tzw. piramid finansowych, w których Albańczycy stracili oszczędności). Obecnie Albania jest państwem rozwijającym się, należy do NATO (od 2009 r.) i Rady Europy, a także zabiega o członkostwo w Unii Europejskiej. W ostatnich latach stała się celem wyjazdów turystycznych, krajem coraz częściej odwiedzanym również przez Polaków, a to ze względu na bogate zabytki architektury – począwszy od ruin z czasów antycznych, a skończywszy na słynnych bunkrach budowanych w okresie rządów Hodży, piękne krajobrazy (dużą część kraju zajmują góry), plaże nad Adriatykiem i Morzem Jońskim oraz

wciąż jeszcze atrakcyjne ceny w porównaniu do innych państw bałkańskich. Albańczycy nazywają swój kraj Shqipëria. Język albański należy do rodziny języków indoeuropejskich. Jest jednym z najstarszych języków w Europie i pełni funkcję języka urzędowego nie tylko w Albanii, ale i w Kosowie (obok serbskiego). Obecnie Albaniję zamieszkuje 3 miliony osób, ale Albańczycy stanowią też 90% ludności Kosowa.

Biblioteki w Albanii

Pierwsze biblioteki w Albanii istniały już w wiekach średnich na dworach albańskich władców i szlachty, przy kancelariach, gdzie używano greki oraz łaciny. Dzięki położeniu geopolitycznemu Albańczycy brali również udział w handlu książkami, zarówno z Konstantynopolem, jak i z państwami Zachodniej Europy. Panowanie Turków położyło temu kres, ale w czasie 500 lat imperium osmańskiego na ziemiach albańskich wiedza była nadal rozpowszechniana, głównie dzięki bibliotekom wielkich rodzin paszów i bejów, ale także poprzez instytucje religijne: opactwa benedyktynów, klasztory franciszkanów i jezuitów, monasterium prawosławne, a także medresy (teologiczne szkoły muzułmańskie, mieszczące się przy meczetach) czy tekke (miejsca spotkań) sekty bektaszytów.

W niepodległej Albanii, w czasach komunizmu po II wojnie światowej dostęp do zbiorów bibliotecznych został ograniczony. Czytelnik mógł swobodnie przeglądać źródła informacyjne i czasopisma wyłącznie w czytelnich. Dodatkowo istniały kolekcje zakazane, dostępne tylko dla użytkowników ze specjalnym pozwoleniem (np. książki wydawane w Europie Zachodniej z dziedziny polityki, ekonomii, dzieła religijne, publikacje na temat sztuki współczesnej i in.).

Kolejne zmiany polityczne i ekonomiczne, które miały miejsce w latach dziewięćdziesiątych XX w., wpłynęły również na biblioteki. Zaistniała wtedy pilna konieczność aktualizacji źródeł bibliotecznych, a z powodu ograniczonych budżetów ksiąźnice borykały się z problemami finansowymi. W kraju, który w przeszłości nie miał żadnych doświadczeń demokratycznych, wolny dostęp do informacji dla wszystkich obywateli stał się jednym z priorytetów w codziennej pracy bibliotek. Nowe technologie znacząco zmieniły albańskie bibliotekarstwo. W 1995 r. tylko 0,001% populacji korzystał z Internetu, a w 2013 r. było to już 60,1%. Biblioteki aktywnie zaangażowały się w przemiany społeczne, wprowadzając wolny dostęp do zasobów bibliotecznych i tworząc kolekcje cyfrowe. Współcześnie Albańczycy mogą korzystać z globalnej wiedzy, inaczej niż w czasach komunistycznych, kiedy to kolekcje były specjalnie chronione, zamykane przed publicznością i dostępne tylko dla wybranych.

Prawo biblioteczne zostało uchwalone przez parlament albański w lutym 2000 r.¹, a zmieniono je w 2004 r.² Dotyczy ono wszystkich typów bibliotek. Reguluje różne aspekty związane z albańskim systemem bibliotecznym: z tworzeniem, finansowaniem, rozwojem i funkcjonowaniem bibliotek. Pierwsze legislacje dotyczące egzemplarza obowiązkowego powstały w Albanii w 1922 r. i były zmieniane kilkakrotnie. W 2006 r. parlament uchwalił

¹ http://www.bksh.al/Pershkrimi_ligje1.html.

² http://www.bksh.al/Pershkrimi_ligje2.html.

Prawo o Książce³, które obliguje wydawców do wysyłania do Biblioteki Narodowej i Biblioteki Parlamentu Albanii pięciu darmowych kopii każdego drukowanego dokumentu oraz dostarczenie do bibliotek publicznych pięciu kopii każdej publikacji wydanej na terenie, gdzie prowadzą działalność.

W Albanii działa Biblioteka Narodowa⁴, która została założona w stolicy kraju – Tiranie w 1920 r., a rozpoczęła swoje funkcjonowanie w 1922 r. Jej załącznikiem był księgozbiór powstałej w mieście Szkodra w 1917 r. Komisji Literatury Albańskiej. Instytucja posiadała wtedy 6 tys. pozycji. W 1944 r. miała 15 tys. zbiorów, a w 1947 r. już ponad 100 tys. woluminów. Obecnie kolekcja składa się z prawie 1 mln 700 tys. książek, periodyków, map, atlasów i innych materiałów bibliotecznych. W zbiorach specjalnych znajduje się 2,5 tys. starych druków powstałych od XV do XVII w. w języku albańskim, grece i łacinie oraz zasób ponad 1,1 tys. rękopisów (w tym 400 w języku arabskim i perskim). Najstarszym dziełem w księgozbiornie jest *Epistolae de Conventu Mantvano* z 1473 r. Biblioteka podlega Ministerstwu Kultury. Początkowo mieściła się w budynku naprzeciw Parlamentu, a następnie została przeniesiona do kompleksu budynków zwanych Pałacem Kultury na Placu Skanderbega w centrum Tirany.

Na początku lat dziewięćdziesiątych XX w. Biblioteka Narodowa jako pierwsza książnica albańska rozpoczęła komputeryzację procesów bibliotecznych. W 1999 r. zainstalowano w niej zintegrowany system ADLIB i rozpoczęto retrokonwersję starego katalogu. OPAC zaczął działać w 2000 r. W 2016 r. w katalogu elektronicznym znajdowało się prawie 400 tys. rekordów bibliograficznych dokumentów, które trafiły do biblioteki po 1994 r. Katalog online dostępny jest w języku albańskim, angielskim i francuskim⁵. W celu zwiększenia dostępności zbiorów starano się realizować projekty digitalizacji. W 2003 r. rozpoczęto digitalizację katalogów bibliotecznych, koncentrując się na publikacjach dotyczących Albanii i Bałkanów (1989–1995) oraz na Archiwach Książki Albańskiej (1555–1994). W 2007 r. zdigitalizowano kartkowy katalog manuskryptów i rzadkich książek (projekt pt. „Digitalizacja Informacji. Cyfrowa Konwersja Kart Katalogowych Kolekcji Specjalnych”), który dostępny jest na stronie www Biblioteki Narodowej. W 2006 r. otworzono Oddział Retrospektywnej Elektronicznej Konwersji, co spowodowało przyśpieszenie prac. Do końca 2013 r. w ramach projektu zapewniono dostęp online do ponad 23 tys. opisów bibliograficznych.

W 2009 r. rozpoczęto tworzenie biblioteki cyfrowej i digitalizację rzadkich kolekcji, używając oprogramowania open-source Greenstone. Pierwsza albańska biblioteka cyfrowa, nazwana E-Albanica⁶, zawiera źródła od XV do XIX w. będące albańskim dziedzictwem narodowym oraz materiały w językach obcych na temat albańskiej historii i kultury. Kolekcja cyfrowa składa się z następujących dokumentów: stare i rzadkie książki, manuskrypty, mapy, periodyki, które są dostępne na stronie www Biblioteki Narodowej (np. najstarsza

³ http://www.bksh.al/Pershkrimi_ligje3.html.

⁴ <http://www.bksh.al/>.

⁵ http://www.bksh.al/Katalogu/library/wwwopac/wwwroot/beginner/index_al.html.

⁶ <http://www.bksh.al/gsdll/cgi-bin/library.exe>.

publikacja z 1473 r., dokumenty w języku albańskim, grece, łacinie, w języku włoskim, francuskim, niemieckim, angielskim, arabskim, tureckim, perskim). W 2013 r. otworzono Centrum Biblioteki Cyfrowej, wyposażone w najnowocześniejszy sprzęt. Laboratorium ma na celu szybką masową digitalizację dziedzictwa narodowego oraz umożliwienie dostępu do kolekcji biblioteki cyfrowej.

Strona internetowa Biblioteki Narodowej oferuje dostęp do elektronicznych źródeł i serwisów, w tym do e-bibliografii⁷, katalogu online, biblioteki cyfrowej e-Albanica, e-ISBN⁸ oraz usługi „Ask a Librarian”. Biblioteka należy do organizacji międzynarodowych (np. IFLA, LIBER), a w 1998 r. stała się członkiem Council of European National Libraries. Instytucja angażuje się w projekty międzynarodowe, mające na celu zwiększenie dostępu do kolekcji poprzez krajowe i międzynarodowe portale. W 2008 r. została partnerem European Library, oferując dostęp do swoich cyfrowych kolekcji. Bierze udział w projektach Europeana i World Digital Library. Biblioteka Narodowa współpracuje aktywnie z bibliotekami regionu, w tym od 2003 r. z Biblioteką Narodową Kosowa. Partnerzy organizują konferencje z dziedziny bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, które odbywają się na zmianę w Tiranie i Kosowie. Od 2004 r. w Albańskiej Bibliotece Narodowej działa American Corner⁹ – usługa wykorzystywana przez badaczy z różnych dziedzin. Program oferuje wolny dostęp do źródeł drukowanych i elektronicznych na temat historii, polityki, literatury i kultury USA. Ponadto biblioteka jeden raz w roku wydaje czasopismo naukowo-metodyczne *Bibliothecae Magazine*¹⁰, w którym zamieszczane są informacje na temat krajowej polityki kulturalnej, prawa bibliotecznego, działalności naukowej bibliotek, historii książki i prasy oraz krajowej i międzynarodowej informacji naukowej. W periodyku publikowane są również tłumaczenia z literatury zagranicznej, a także recenzje książek z zakresu bibliotekarstwa i informacji naukowej.

Poza Biblioteką Narodową w Albanii działa sieć bibliotek publicznych. Jedne z pierwszych albańskich bibliotek publicznych powstały w XIX w. z inicjatywy osób prywatnych, które oddawały do dyspozycji swoje domy, darowały prywatne kolekcje lub wspierały placówki finansowo. Większość bibliotek publicznych powstała po 1945 r., początkowo w miastach takich, jak Tirana, Szkodra czy Korcza, później w mniejszych miejscowościach. Pozostają one pod opieką merytoryczną Biblioteki Narodowej, a finansowo zależą od władz lokalnych. W Tiranie nie ma miejskiej biblioteki publicznej, a funkcję tę pełni Biblioteka Narodowa. Niektóre z instytucji posiadają w swoich zbiorach cenne zasoby rzadkich książek czy dokumentów dotyczących historii regionu.

W czasach komunizmu w bibliotekach publicznych nie było wolnego dostępu do półek, jednak współcześnie stawia się na otwarty dostęp do informacji, a gdy pozwalają na to warunki lokalowe, organizuje się otwarte kolekcje. W ostatnich latach biblioteki publiczne biorą udział w rozwoju nowych usług kulturalnych dla społeczności lokalnych,

⁷ <http://www.bksh.al/ebibliografi.html>.

⁸ http://www.bksh.al/Sherbimet_isbn.html.

⁹ <http://www.bksh.al/sallamerikane.html>.

¹⁰ http://www.bksh.al/Botimet_bibliotekonomi1.html.

stając się ważnymi centrami informacji. Implementacja nowoczesnych technologii napotyka jednak na trudności związane z brakiem funduszy. Biblioteki mają dostęp do źródeł elektronicznych (np. pełnotekstowe czasopisma online, bazy danych na CD-ROM lub DVD) i do Internetu, ale katalogi elektroniczne wciąż nie są widoczne w sieci. W celu promocji albańskiego lokalnego dziedzictwa kulturalnego wiele bibliotek publicznych angażuje się w projekty digitalizacji źródeł regionalnych, które udostępniane są w Internecie lub na CD i DVD. Oprócz usług związanych z wypożyczaniem książek, biblioteki organizują wydarzenia kulturalne, wystawy, są miejscami spotkań, czyli jak w innych krajach pełnią funkcję „trzeciego miejsca”. Przykładem takiej instytucji jest otwarta w 1948 r. Biblioteka Publiczna w mieście Fier¹¹, która organizuje corocznie wydarzenia kulturalne: promocje książek, dzień książki dla dzieci, dzień książki zagranicznej, międzynarodowy dzień książki, aktywne czytanie dla najmłodszych.

W celu promowania czytelnictwa w społecznościach z ograniczonym dostępem do książek UNICEF i IKEA zainicjowały w 2006 r. projekt „Albania Reads”, którego celem było otwarcie bibliotek w 850 szkołach. Z kolei w 2012 r. organizacja *non-profit* Partnerë për Fëmijët¹², zajmująca się poprawą jakości życia dzieci w Albanii, rozpoczęła projekt „Monthly Mobile Library for Albanian Children”, zapewniający dostęp do książek i aktywności edukacyjnych, przeznaczony dla 1 600 młodych osób żyjących w izolowanych wiejskich społecznościach. Mobilna biblioteka raz na miesiąc odwiedza 45 miejscowości, umożliwiając dzieciom wypożyczanie książek oraz udział w grach i innych aktywnościach pozwalających im poprawiać słownictwo, umiejętności społeczne i organizację czasu wolnego.

Od 1957 r. zaczęły powstawać w Albanii biblioteki uniwersyteckie. W czasach komunizmu instytucje te były izolowane i pozbawione informacji o postępach w nauce światowej. Obecnie korzystają one z finansowej i technicznej pomocy zagranicznej, uczestniczą w projektach europejskich i otrzymują wsparcie w dostępie do źródeł online. Biblioteki współpracują w celu zakupu tych źródeł, zaś konsorcjum EIFL Albania umożliwia uniwersytetom wolny dostęp do nośników elektronicznych (czasopisma online, bazy danych). Większość bibliotek uniwersyteckich nie posiada zintegrowanych systemów bibliotecznych, nieliczne z nich używają oprogramowania typu open source (np. KOHA, DigiLib), ale zautomatyzowane są tylko niektóre procesy biblioteczne. Kilka bibliotek akademickich zaangażowało się w europejskie projekty digitalizacyjne, co wpływa na rozwój i modernizację albańskiego systemu bibliotecznego. I tak np. Biblioteka Uniwersytetu w Szkodrze¹³ posiada kolekcję 32 rzadkich książek z XVI w. oraz prawie 3 tys. tytułów prasy albańskiej z lat 1879–1944. Zbiory te są w trakcie digitalizacji – wspólnie z Biblioteką Publiczną miasta Szkodry instytucja tworzy Archiwum Cyfrowe¹⁴, w którym znajdują się czasopisma, książki, inkunabuły, mapy. Z kolei Biblioteka Uniwersytetu Sztuk w Tiranie posiada unikalne kolekcje

¹¹ <https://www.facebook.com/BibliotekaDriteroAgolli/>.

¹² <http://www.partnereperfemijet.org/>.

¹³ <http://bush.unishk.edu.al/>.

¹⁴ <http://adsh.unishk.edu.al/>.

manuskryptów, nagrań dźwiękowych, zbiory sztuk dramaturgów albańskich, które są digitalizowane i udostępniane w instytucjonalnym Archiwum Cyfrowym¹⁵.

W Albanii funkcjonują również biblioteki szkolne. Prawie wszystkie 8-letnie szkoły podstawowe oraz szkoły średnie mają swoje biblioteki prowadzone w niepełnym wymiarze godzin przez nauczycieli, którzy pełnią rolę bibliotekarzy.

Jedną z najważniejszych albańskich księżnic specjalnych jest Biblioteka Parlamentu Albanii¹⁶, utworzona w 1923 r., której głównym zadaniem jest dostarczanie informacji dla osób tworzących prawo (członków parlamentu, komisji parlamentarnych, prawników). Instytucja ma kilka baz danych: ProGaz (baza danych mów parlamentarnych, artykułów, wywiadów, opinii); ProLib (opisy bibliograficzne książek w bibliotece); ProCV (baza danych osób tworzących albańskie prawo od 1921 r. do współczesności); ProLigiRetrospektive (bibliografia informacji prawnych opublikowanych przed 1991 r.).

32 biblioteki albańskie uczestniczą w projekcie COBISS.net¹⁷, który powstał w 1987 r. w Mariborze na Słowenii i stał się podstawą rozwoju systemów informatycznych dla bibliotek w byłej Jugosławii. Obecnie w skład regionalnej sieci wchodzi biblioteki ze Słowenii, Serbii, Macedonii, Bośni i Hercegowiny, Czarnogóry, Bułgarii i Albanii. COBISS umożliwia zintegrowane wyszukiwanie w katalogach bibliotecznych oraz wymianę opisów bibliograficznych tworzonych przez instytucje uczestniczące. Łącznie w projekcie bierze udział 1 348 bibliotek, zaś w sieci jest 29 milionów rekordów (2019 r.). Wśród bibliotek albańskich będących w systemie znajdują się biblioteki akademickie i publiczne, które wprowadziły do bazy prawie 120 tys. rekordów¹⁸.

Formalna edukacja bibliotekarzy w Albanii rozpoczęła się w 1969 r., kiedy przy Bibliotece Narodowej otworzono Państwową Szkołę Bibliotekoznawstwa prowadzącą 2-letni kurs zawodowy. Do tej pory w Albanii nie ma żadnej instytucji kształcącej bibliotekarzy na poziomie uniwersyteckim. Biblioteka Narodowa odpowiada za przygotowanie specjalistów w tej dziedzinie i jest jedynym centrum edukacji bibliotekarskiej. Od 1999 r. bibliotekarze mogą doksztalać się, uczęszczając do Centrum Kształcenia Bibliotecznego. Każdego roku organizowane są warsztaty i kursy podnoszące kompetencje i wiedzę pracowników bibliotek. Ponad 80% przedmiotów na takich kursach związanych jest z technologiami informacyjnymi i kompetencjami informacyjnymi. W 2009 r. stworzono pierwszy program studiów podyplomowych z zakresu bibliotekoznawstwa, współtwórcą którego była Biblioteka Narodowa.

Warto również wspomnieć o Albańskim Stowarzyszeniu Bibliotecznym, które powstało w 1993 r. Jego członkami są bibliotekarze z różnych typów bibliotek. Od 1994 r. organizacja należy do International Federation of Library Associations (IFLA), a od 1995 r. do European Bureau of Library Associations (EBLIDA).

¹⁵ <http://arkiv.uart.edu.al/>.

¹⁶ <https://www.parlament.al/Informacion/Qtetaret/26>.

¹⁷ <https://www.cobiss.net/>.

¹⁸ <https://al.cobiss.net/>.

Kosowo

Drugim interesującym państwem bałkańskim jest Kosowo. Między VII a VIII w. n.e. na Bałkanach zaczęli osiedlać się Serbowie. Ziemie obecnego Kosowa znajdowały się pod władzą Bułgarów (IX–XI w.), Cesarstwa Bizantyjskiego, Serbii (od XII do XIV/XV w.) i imperium osmańskiego (od połowy XV w.). Po I wojnie światowej teren Kosowa znalazł się pod panowaniem Królestwa Serbów, Chorwatów i Słoweńców (od 1929 r. Królestwo Jugosławii). W czasach rządów reżimu komunistycznego w Jugosławii Kosowo było autonomiczną prowincją. W 2008 r. ogłosiło swą niepodległość i jest obecnie uznawane przez ponad 100 państw świata, w tym przez 23 kraje Unii Europejskiej. Serbia uważa Kosowo za część swojego terytorium, co doprowadziło w latach dziewięćdziesiątych XX w. do konfliktu zbrojnego, zakończony interwencją międzynarodową (bombardowanie Belgradu w 1999 r. i wejście do Kosowa sił pokojowych NATO). Na skutek wojny domowej milion Albańczyków z Kosowa opuściło kraj: 500 tys. znalazło się w Albanii, 250 tys. w Macedonii, a 250 tys. rozproszyło się w sąsiednich krajach. Obecnie Bałkany zamieszkuje około 6 milionów Albańczyków, głównie w Albanii, Kosowie, Macedonii Północnej i Czarnogórze.

Biblioteki w Kosowie

Rozwój bibliotek kosowskich nie przebiegał tak jak w innych krajach, gdyż tereny obecnego Kosowa należały do innych państw. Najstarszymi księżnicami w Kosowie były biblioteki chrześcijańskie i muzułmańskie wspólnot religijnych, które posiadały dokumenty w języku serbskim i tureckim. Pierwsza księżnica w Kosowie powstała w Prisztinie w 1513 r. i była to Biblioteka Suzi Celebiu. Podczas panowania imperium osmańskiego w bibliotekach islamskich znajdowały się głównie książki religijne w języku tureckim i arabskim, a jeśli instytucje posiadały manuskrypty lub poezję w języku albańskim, to była ona drukowana w alfabecie arabskim. Dopiero w połowie XX w. utworzono pierwsze biblioteki dostępne dla szerokiego grona odbiorców. Jeszcze w latach czterdziestych XX w. 84% osób powyżej 10. roku życia było w Kosowie analfabetami. Biblioteki kosowskie rozwinęły się szczególnie po II wojnie światowej, gdy władze Jugosławii tworzyły na terenie Kosowa biblioteki wiejskie, które pełniły funkcje edukacyjne i kulturalne. W latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX w. większość zbiorów w bibliotekach publicznych stanowiły publikacje w języku serbskim, zaś książek albańskich było niewiele (np. w 1959 r. 72,9% to księgozbiór w języku serbsko-chorwackim, w 1963 r. – 69,1%). W końcu lat sześćdziesiątych XX w. nastąpiły zmiany polityczne i kulturalne, co spowodowało w bibliotekach wzrost liczby wydawnictw w języku albańskim. W roku 1986 już 69,4% zbiorów było w języku albańskim, 29,4% – w serbsko-chorwackim, 1% – w tureckim, a 0,2% – w innych językach.

Po 1989 r. działalność biblioteczna była dyskryminowana przez władze serbskie. Lata 1998–1999 to okres okupacji, niszczenia i palenia zbiorów bibliotecznych w bibliotekach publicznych i prywatnych w Kosowie. W latach 1990–1999 w Bibliotece Narodowej i Uniwersyteckiej w Prisztinie rząd Serbii stosował przemoc, odmawiając czytelnikom albańskim prawa do korzystania z usług tych instytucji. Nabywanie materiałów bibliotecznych w języku albańskim zostało wstrzymane. Za czasów administracji serbskiej Biblioteka Narodowa

zwiększyła swoje zasoby o 22 tys. książek, wszystkie w języku serbskim, a 125 tys. książek w języku albańskim zostało wyselekcjonowanych ze zbiorów i wysłanych na przemiał do fabryki papieru. Zgodnie z decyzją parlamentu serbskiego z 1990 r. w latach 1990–1999 Albańczycy i inne osoby niebędące Serbami, pracujące w bibliotekach (i innych instytucjach sektora publicznego) zostały usunięte z pracy. W Bibliotece Narodowej 91 bibliotekarzy albańskich straciło pracę i zostało zastąpionych przez pracowników serbskich. W połowie lat dziewięćdziesiątych XX w. wiele obiektów bibliotecznych w Kosowie zostało przeznaczonych na inne cele. Część budynku Biblioteki Narodowej w Prisztinie została przekazana serbskiej szkole prawosławnej, a biura biblioteczne służyły jako miejsce zamieszkania dla serbskich uchodźców z Chorwacji i Bośni. W okresie od marca do maja 1999 r., podczas interwencji NATO i bombardowań celów serbskich, gmach Biblioteki Narodowej stał się serbskim centrum dowodzenia. Użycie przez Serbów biblioteki (i kilku innych instytucji) do celów wojskowych było pogwałceniem międzynarodowego prawa wojennego. Budynek nie zbombardowano, ale po odejściu wojska serbskiego musiał zostać wyremontowany. Z biblioteki skradziono sprzęt, zniszczono meble, karty katalogowe wrzucono do piwnicy. W trakcie trwania konfliktu splądrowano niektóre biblioteki akademickie w Prisztinie, które utraciły część swoich zbiorów. Niektóre z tomów Wydziału Prawa Uniwersytetu w Prisztinie znaleziono później w różnych miejscach zapakowane i gotowe do wywiezienia z Kosowa.

Według źródeł lokalnych i międzynarodowych biblioteki Kosowa w latach 1990–1999 utraciły ponad 1 milion dokumentów. W konflikcie zbrojnym w 1998 i 1999 r. zniszczono 65 z 183 bibliotek publicznych. Ucierpiały też biblioteki szkolne, ponieważ 43% wszystkich szkół w Kosowie zostało zniszczonych lub poważnie uszkodzonych. Wielkie straty poniosły biblioteki islamskie, np. żołnierze serbscy spalili założoną w 1595 r. w Djakowicy bibliotekę Hadum Suleimana Agi, w której spłonęło 1 300 rzadkich książek i 200 manuskryptów zapisanych w Aljamiado (język albański pisany w alfabecie arabskim), języku tureckim i arabskim. W mieście Peja ze spalonej biblioteki Atik Medrese zostały tylko mury zewnętrzne, utracono 100 kodeksów rękopiśmiennych i 2 000 drukowanych książek. Wskutek czystek etnicznych zniszczonych zostało wiele bibliotek przy meczetach oraz zbiorów prywatnych.

Po wojnie wiele bibliotek musiało budować swoje kolekcje od nowa, a szczególne wyzwania czekały Bibliotekę Narodową. W Belgradzie znajdowało się centrum komputerowe, w którym mieścił się centralny katalog jugosłowiańskich bibliotek narodowych. Współpraca została przerwana, ale Biblioteka Narodowa w Prisztinie dysponowała jeszcze katalogiem papierowym, z którego mogli korzystać czytelnicy. Pracownicy biblioteki, zwolnieni z pracy na początku lat dziewięćdziesiątych XX w., musieli przejść szkolenia uzupełniające ich wiedzę. Wielu bibliotekarzy nie tylko w Bibliotece Narodowej, ale i w innych księżnicach, po zakończeniu wojny pracowało przez kilka miesięcy bez wynagrodzenia. Po wojnie przy współpracy z ekspertami UNESCO, Rady Europy oraz IFLA przystąpiono do rekonstrukcji Biblioteki Narodowej. Do księżnicy napływały dary z wielu instytucji z całego świata.

W 2012 r. parlament w Kosowie zatwierdził prawo biblioteczne, zgodnie z którym system biblioteczny w Kosowie tworzą: Biblioteka Narodowa, biblioteki miejskie,

akademickie, szkolne i specjalne. Wcześniej prawo biblioteczne w Kosowie zostało uchwalone w 1978 r. (nie było prawa bibliotecznego dla całej Jugosławii).

W 1944 r. otworzono pierwszą publiczną bibliotekę w mieście Prizren, która została przeniesiona do Prisztiny i stała się później Biblioteką Narodową Kosowa¹⁹. Instytucja wielokrotnie zmieniała nazwy, w latach 1944–1952 była to Regionalna Biblioteka Autonomicznej Prowincji Kosowa i Metochii, a następnie – Biblioteczne Centrum Autonomicznej Prowincji Kosowa i Metochii (1956–1961), Biblioteka Ludowa Prowincji (1961–1970), Ludowa i Uniwersytecka Biblioteka Kosowa (1970–1990), Ludowa i Uniwersytecka Biblioteka Kosowa i Metochii (1990–1999), Narodowa i Uniwersytecka Biblioteka Kosowa (1999–2014), a od 2014 r. Biblioteka Narodowa. Do czasów wojny domowej i rozpadu Jugosławii w latach 1992–1993 każda z sześciu republik i dwie autonomiczne prowincje miały biblioteki narodowe, tworzące swoje kolekcje dzięki egzemplarzom obowiązkowym. Biblioteka Narodowa w Kosowie była też biblioteką Uniwersytetu w Prisztinie, koordynowała działalność bibliotek akademickich ulokowanych na różnych fakultetach i w instytutach badawczych. Obecnie instytucja ta podlega Ministerstwu Kultury. W 1982 r. otworzono budynek biblioteczny, zaprojektowany przez chorwackiego architekta, który próbował połączyć architekturę współczesną z tradycją regionalną. Od początku gmach wzbudzał kontrowersje i przez niektórych jest do dziś uważany za jeden z najbrzydszych na świecie, co nie przeszkadza, że współcześnie stanowi jedną z głównych atrakcji turystycznych Prisztiny. Budynek z elementami osmańskiego i bizantyjskiego stylu architektonicznego ma kilkadziesiąt kopuł, których zadaniem jest dostarczanie naturalnego oświetlenia do czytelników i innych pomieszczeń bibliotecznych. Lobby wykorzystywane jest na różne wydarzenia kulturalne.

Biblioteka Narodowa posiada kolekcję około 2 mln woluminów w językach: albańskim, serbskim, angielskim, słoweńskim, macedońskim, bośniackim i in. Najstarszą książką jest *Historia życia i czynów Skanderbega* opublikowana w Augsburgu w 1533 r. Biblioteka digitalizuje dokumenty narodowego dziedzictwa Kosowa o szczególnej wartości kulturalnej i historycznej, czyli rzadkie książki, fotografie, manuskrypty, zbiory muzyczne, gazety, mapy. Umieściła też swoje kolekcje w World Digital Library.

Od 2005 r. Biblioteka Narodowa używa zintegrowanego systemu bibliotecznego Aleph. Oferuje dostęp do książek i czasopism elektronicznych, innych źródeł elektronicznych i baz danych. Od 2004 r. księżnica publikuje profesjonalne czasopismo *Biblioetra*²⁰ dostępne online, zawierające informacje na temat Biblioteki Narodowej i bibliotek Kosowa. W 2009 r. w Edirne w Turcji była współzałożycielem Library Balkans Union. Biblioteka Narodowa Kosowa współpracuje z bibliotekami zagranicznymi, w tym z Library of Congress, bibliotekami z Polski oraz przede wszystkim z Biblioteką Narodową Albanii, z którą organizuje wspólne konferencje z zakresu bibliotekoznawstwa. W Bibliotece Narodowej znajduje się kilka specjalnych księgozbiorów, które są darami od instytucji międzynarodowych i lokalnych oraz od osób prywatnych. Są to: Biblioteka American Corner, Biblioteka Sztuki Współczesnej, Biblioteka NATO, Biblioteka Muzyczna, Biblioteka Europejska, Centrum Dokumentacyjne „Pamięć Kosowa” i in.

¹⁹ <http://www.biblioteka-ks.org/>.

²⁰ <https://www.biblioteka-ks.org/Botimet/Biblioetra.php>.

W Kosowie mieści się ponadto 100 bibliotek publicznych, działających w dużych miastach (Prisztina, Mitrowica, Prizren, Peja, Djakowa i in.) oraz w mniejszych miejscowościach. Jedną z większych jest Biblioteka Publiczna Hizvi Sulejmani w Prisztinie²¹, która składa się z kilku oddziałów w mieście oraz okolicznych wsiach. Posiada katalog elektroniczny (system Ex Libris) oraz zapewnia dostęp do pełnotekstowych baz bibliograficznych (EBSCO). Instytucja organizuje różne wydarzenia kulturalne i edukacyjne, np. wystawy książek, promocje, spotkania z twórcami, zajęcia literackie, a także współpracuje ze szkołami, wydawnictwami i instytucjami kultury, aby zwiększyć zainteresowanie książką i uczeniem się przez całe życie.

W Kosowie w większych miastach (Prisztina, Prizren, Mitrowica, Gnjilane, Peja, Djakowica) działają publiczne uniwersytety, które również posiadają biblioteki, ale instytucje te jeszcze nie mają własnych stron internetowych. Ponadto w Prisztinie znajdują się biblioteki specjalne, np. Biblioteka Akademii Nauk i Sztuk Kosowa²², która posiada ponad 10 tys. woluminów, czy Biblioteka Instytutu Albanologii²³, wspierająca badania z zakresu językoznawstwa, literatury, historii i folkloru albańskiego.

Mimo skomplikowanej sytuacji politycznej i ekonomicznej w przeszłości, obecnie biblioteki Albanii i Kosowa wkraczają na drogę modernizacji. Robią postępy w adaptowaniu nowoczesnych technologii i starają się rozwijać, by sprostać wyzwaniom społeczeństwa informacyjnego. Korzystają z rozwiązań zastosowanych wcześniej w innych krajach, starają się wprowadzać do swej pracy innowacje, digitalizują kolekcje, przekształcają się w centra informacji i wiedzy.

Bibliografia

1. BAKIASI Miranda. Moving the Library of the University of Arts into digital space. *Uncommon Culture*. 2011, nr 3/4, s. 66–71. ISSN 2083-0599.
2. BASHA Athina, VILAR Polona, STRICEVIC Ivanka. Technology and media preferences: results from some user studies in Albanian public libraries. *Perspectives of Innovations, Economics & Business*. 2014, nr 3, s. 143–146. ISSN 1804-0519.
3. BASHOTA Sali, KOKOLLARI Besim J. Kosova libraries: history and development. In *World Library and Information Congress: 76th IFLA General Conference and Assembly, 10–15 August 2010, Gothenburg, Sweden* [Dokument elektroniczny]. 2010. Tryb dostępu: <https://www.ifla.org/past-wlic/2010/136-bashota-en.pdf>. Stan z dnia 26.09.2019.
4. BERISHA Ibrahim, BASHOTA Sali. Albanian book and libraries in Kosovo. *Journal of Balkan Libraries Union*. 2015, nr 2, s. 54–60. ISSN 2148-077X.
5. DOMI Etleva. Albanian cultural heritage in digital area. *Sociology and Anthropology*. 2018, nr 2, s. 203–212. ISSN 2331-6179.
6. DOMI Etleva. Albanian libraries in a changing society. *Library Trends*. 2015, nr 4, s. 647–662. ISSN 0024-2594.
7. DOMI Etleva. Technological developments and information literacy in Albania. In KURBANOĞLU Serap [et al.] (ed.). *Worldwide Commonalities and Challenges in Information Literacy Research and Practice*:

²¹ <http://www.biblioteka-pr.org/sq/Home>.

²² <http://www.ashak.org/?cid=1,20>.

²³ <http://www.institutialbanologjik.com/index.aspx?LID=2&SID=1&AID=1&Ctype=1&ACatID=1>.

European Conference on Information Literacy, ECIL 2013 Istanbul, Turkey, October 22–25, 2013: revised selected papers. Cham: Springer, 2013, s. 268–274. ISBN 978-3-319-03918-3.

8. DOMI Eteleva. The National Library of Albania: tradition and modern vision. *Alexandria: The Journal of National and International Library and Information Issues*. 2009, nr 3, s. 15–24. ISSN 0955-7490.
9. HASKA Erena. Development of higher education in Albania: the case of the public university libraries in efforts to build digital and electronic services for the academic community. *Academicus International Scientific Journal*. 2013, nr 7, s. 26–37. ISSN 2079-3715.
10. NURO Kujtim. The oriental manuscripts in Albania. *Journal of Ottoman Legacy Studies*. 2018, nr 11, s. 135–144. ISSN 2148-5704.
11. OLLURI Adil. The libraries of Kosovo: a historical overview. *Library Trends*. 2015, nr 4, s. 697–703. ISSN 0024-2594.
12. RIEDLMAYER Andras. Libraries and archives in Kosova: a postwar report. *Bosnia Report* [Dokument elektroniczny]. 2000, nr 13/14. Tryb dostępu: <http://www.bosnia.org.uk/bosrep/decfeb00/libraries.cfm>. Stan z dnia 19.09.2019.
13. WILCZEK Natalia. Odbudowa bibliotek po wojnie domowej w Kosowie. *Nowa Biblioteka*. 2016, nr 1, s. 97–107. ISSN 1505-4195.
14. XHAJA Farfuri. An overview of libraries in Albania. *BOSNIACA: Journal of National and University Library of Bosnia and Herzegovina*. 2000, nr 4–5, s. 40–43. ISSN 1512-5033.

Z warsztatu bibliotekarza

Budowanie wizerunku biblioteki

opracowanie Maja Wojciechowska

W dobie rosnącej konkurencji, zauważalnej również w sektorach kultury i nauki, coraz więcej instytucji decyduje się na stosowanie narzędzi marketingowych, mających na celu korzystne zaprezentowanie społeczeństwu ich działalności oraz oferty usługowej. Również biblioteki starają się wykorzystywać bogate instrumentarium, które oferuje zarządzanie strategiczne i marketingowe. Wśród wielu wyzwań stojących przed bibliotekarzami, coraz częściej dostrzegana jest konieczność kreowania pozytywnego wizerunku biblioteki, który byłby spójny z jej założeniami programowymi oraz wizją działalności i jednocześnie zapewnił rozpoznawalność oraz służył budowaniu więzi społecznych z otoczeniem zewnętrznym. Poniżej przedstawiono podstawowe informacje związane z budowaniem wizerunku biblioteki. Zamieszczono również wykaz literatury, której przeczytanie umożliwi pogłębienie wiedzy z tego zakresu.

Definicja: Zespół/zbiór wyobrażeń, przekonań oraz skojarzeń związany z biblioteką i jej działalnością, stanowiący podstawę do formułowania opinii na jej temat, a w konsekwencji budowania jej reputacji. Wizerunek powstaje w umysłach odbiorców na podstawie ich doświadczeń i kontaktów z biblioteką, przekazów (w tym marketingowych), które adresuje biblioteka do otoczenia zewnętrznego, oraz w oparciu o pozostałe informacje na temat biblioteki, funkcjonujące w jej otoczeniu – np. za sprawą innych użytkowników. W związku z tym wizerunek budowany jest na podstawie własnych doświadczeń użytkowników oraz informacji uzyskiwanych za pośrednictwem innych osób bądź przekazów informacyjnych. Dlatego nie zawsze stanowi on realne odzwierciedlenie rzeczywistości, jest zaś tylko zbiorem subiektywnych wyobrażeń. Jednak pomimo tego, z punktu widzenia działalności marketingowej jest bardzo istotny, ponieważ wiąże się z opiniami, odczuciami i wrażeniami klientów, w oparciu o które podejmują oni decyzje o skorzystaniu lub rezygnacji z usług biblioteki. Przez niektórych wizerunek postrzegany jest jako efekt działań *public relations* biblioteki.

Tłumaczenie terminu: ang. *Library image*, niem. *Bibliotheksimage*, fr. *Image de bibliothèque*, ros. *изображение библиотеки*.

Rodzaje wizerunków:

1. Wizerunek wewnętrzny (sposób postrzegania biblioteki przez jej personel i kierownictwo) lub wizerunek zewnętrzny (sposób postrzegania biblioteki przez środowisko zewnętrzne: użytkowników, partnerów, współpracowników, dostawców, konkurencję itp.).
2. Wizerunek idealny (wizerunek, który chciałaby zbudować biblioteka) lub wizerunek realny (wizerunek, który może zbudować biblioteka w sytuacji, w której się znajduje, wykorzystując aktualnie posiadane możliwości).
3. Wizerunek pozytywny (korzystny, wspomagający działalność biblioteki, sprzyjający jej rozwojowi), wizerunek neutralny (nijaki, mało charakterystyczny, obojętny, wymagający ożywienia w celu pozyskania nowych klientów albo zaktywizowania dotychczasowych) lub wizerunek negatywny (niekorzystny, źle wpływający na kondycję biblioteki, wymagający natychmiastowych działań naprawczych).
4. Wizerunek zintegrowany (całościowe spojrzenie na bibliotekę i jej usługi) lub wizerunek izolowany (odrębna ocena biblioteki i jej poszczególnych usług lub agend).
5. Wizerunek biblioteki (odnosi się do biblioteki jako organizacji), wizerunek bibliotekarzy (odnosi się do personelu zatrudnionego w bibliotekach, mogącego kreować swój odrębny wizerunek jako grupy zawodowej) lub wizerunek usługi bibliotecznej (może występować, gdy usługa jest rozpoznawalna, charakterystyczna oraz ma istotne znaczenie dla większej grupy klientów).

Cechy wizerunku:

- ewoluuje w czasie;
- zmienia się w wyniku zmian zachodzących w otoczeniu oraz zmian w samej bibliotece;
- aby był pozytywny, wymaga długotrwałych i systematycznych działań ze strony biblioteki;
- może być odmienny w różnych grupach otoczenia;
- może, lecz nie musi być zgodny z rzeczywistością;
- przekonania związane z wizerunkiem biblioteki mogą być silne bądź słabe, negatywne lub pozytywne (najbardziej niekorzystny jest silnie utrwalony wizerunek negatywny);
- może być budowany świadomie i stanowić element działań marketingowych lub wynikać z codziennej pracy biblioteki;
- jest wrażliwy na wszelkiego typu zakłócenia i niepowodzenia;
- stanowi niematerialną wartość organizacyjną biblioteki;
- jeśli jest pozytywny, to sprzyja nawiązywaniu więzi z lokalną społecznością;
- pozwala budować przekonanie o konieczności funkcjonowania biblioteki, ze względu na dobro społeczności, w której działa.

Składniki wizerunku:

- komponenty logiczne (wynikają z logicznej argumentacji, np. biblioteka jest „dobra”, ponieważ posiada rozbudowany księgozbiór);
- komponenty emocjonalne (wynikają subiektywnych wrażeń, odczuć, uczuć, np. biblioteka jest „dobra”, ponieważ czuję się w niej swobodnie).

Czynniki składające się na wartość wizerunku biblioteki:

1. Czynniki psychologiczne (postrzegana jakość usług bibliotecznych, wiarygodność biblioteki jako organizacji, zaufanie do biblioteki, lojalność i przywiązanie użytkowników względem biblioteki, pozytywne doświadczenia i skojarzenia związane z biblioteką).
2. Czynniki prawne (prawa do nazwy, systemu identyfikacji wizualnej biblioteki, stworzonych marek, opracowanych utworów, baz danych, rozwiązań itp.).
3. Czynniki rynkowe (pozycja biblioteki w ramach sektora, perspektywy rozwoju, umiejętność współdziałania, kompetencje marketingowe biblioteki).

Kluczowe elementy w procesie budowania wizerunku:

- posiadanie jasnej, przejrzystej wizji docelowego wizerunku biblioteki;
- opracowanie planu realizacji tej wizji;
- przekonanie personelu do włączenia się w prace nad budowaniem wizerunku biblioteki;
- prowadzenie systematycznych działań zmierzających do poprawy wizerunku;
- skuteczne komunikowanie się z otoczeniem;
- analizowanie trendów zachodzących w otoczeniu i potrzebach użytkowników;
- praca nad własnym, niepowtarzalnym stylem i charakterem, pozwalającym na wyróżnienie biblioteki spośród innych, podobnych instytucji;
- prowadzenie systematycznych analiz otoczenia, badanie zmian wizerunkowych i opinii użytkowników.

Kampania wizerunkowa: rodzaj kampanii marketingowej mającej na celu zmianę dotychczasowego wizerunku (jeśli był negatywny) lub wzmocnienie wizerunku (jeśli był zbyt mało wyrazisty). Kampania wizerunkowa opiera się na działaniach medialnych, zmierzających do budowania zaufania, wiarygodności i tworzenia pozytywnych relacji z biblioteką. Aby była skuteczna w dłuższej perspektywie czasowej, musi opierać się na rzeczywistych wartościach, istotnych z punktu widzenia czytelników (np. na wysokiej jakości usług).

Etapy budowania wizerunku:

1. Analiza bieżącego wizerunku biblioteki.
2. Określenie stanu pożądanego.
3. Ustalenie, jakie czynniki mają wpływ na wizerunek biblioteki.
4. Opracowanie i realizacja planu zarządzania wizerunkiem (wpisanego w plany marketingowe i strategiczne biblioteki).
5. Badanie skuteczności wykonanych działań i ocena rozbieżności pomiędzy stanem faktycznym i pożądanym.
6. Wprowadzenie korekt.

Barierzy w budowaniu pozytywnego wizerunku:

- biblioteka nie potrafi skutecznie komunikować się z otoczeniem – komunikaty są błędnie interpretowane, nie docierają do grupy docelowej lub są oceniane negatywnie;
- otoczenie biblioteki aktywnie przyswaja informacje nieprawdziwe lub niekorzystne pojawiające się na temat instytucji;
- otoczenie w niewłaściwy sposób odbiera informacje na temat biblioteki, błędnie kojarzy bądź interpretuje jej działania, ofertę, sposoby komunikacji;
- istnieje zauważalna rozbieżność pomiędzy informacją przekazywaną w komunikatach marketingowych a faktycznym poziomem świadczonych usług;
- oferta biblioteki nie jest atrakcyjna;
- ustaje zapotrzebowanie na dotychczasową formę usług biblioteki;
- kierownictwo biblioteki jest bierne lub nie potrafi prowadzić skutecznej kampanii informacyjnej;
- pracownikom biblioteki brak kompetencji lub nie są zainteresowani tworzeniem usług o wysokiej jakości oraz budowaniem silnej marki biblioteki.

Literatura przedmiotu:

1. ANDREJÓW-KUBÓW Anna, PODGÓRSKA Małgorzata. *Próba stworzenia wizerunku Biblioteki Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji Towarzystwa Wiedzy Powszechnej we Wrocławiu w kontekście strategii promocyjnej uczelni*. In WOJCIECHOWSKA Maja (red.). *Marketing biblioteczny: rozważania, dyskusje, konteksty*. Gdańsk: Wydawnictwo Ateneum – Szkoły Wyższej, 2007, s. 165–180. ISBN 978-83-61079-00-2.
2. BOŻEK Agata, KAMIŃSKA-MAZUR Lena. *Employer i internal branding w bibliotece naukowej – budowanie wizerunku organizacji przez i wśród bibliotekarzy*. In BRZEZIŃSKA-STEC Halina, KUDRAWIEC Jolanta (red.). *Marketing wewnętrzny i zarządzanie zasobami ludzkimi w bibliotece. II Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Białystok, 24–26 czerwca 2009*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2010, s. 131–145. ISBN 978-83-7431-240-0.
3. CYBULSKA Lucyna. *Wizerunek biblioteki Wyższej Szkoły Bankowej w Toruniu na podstawie przeprowadzonych ankiet*. In KUBÓW Stefan (red.). *Marketing i jakość usług bibliotek akademickich*. Wrocław: Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji TWP, 2002, s. 20–30. ISBN 83-910486-8-8.
4. CYBULSKI Radosław. *Wizerunek biblioteki w strategii marketingowej*. *Bibliotekarz*. 1997, nr 7/8, s. 8–10. ISSN 0208-4333.

5. CZYREK Joanna, GÓRNA Bożena. *Wizerunek bibliotekarza*. Wrocław: Wydawnictwo TArt, 2006. ISBN 83-85417-25-7.
6. CZYŻEWSKA Maria (red.). *Kształtowanie wizerunku biblioteki*. Białystok: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej, 2007. ISBN 83-87981-39-7.
7. FIRLEJ-BUZION Aneta. *Bibliotekarz – stereotypy, uprzedzenia oraz perspektywy promocji wizerunku*. In KOCÓJOWA Maria (red.). *Public relations: biblioteki, wydawnictwa, informacja naukowa, uczelnie*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2004, s. 163–168. ISBN 83-233-1838-7.
8. GIERSZAL Zdzisława. *Wizerunek bibliotekarza – drogi do przelamywania stereotypów*. In *Młodzi rzeczownikami nowoczesności w bibliotece XXI w.: materiały z III Forum Młodych Bibliotekarzy, Szczecin, 11–12 września 2008*. Szczecin: Książnica Pomorska, 2008, s. 35–38. ISBN 978-83-87879-71-6.
9. IWANKIEWICZ-RAK Barbara. *Marketing partnerski w kreowaniu wizerunku biblioteki*. In JURCZAK Izabela, OKULARCZYK Elżbieta (red.). *Partnerzy bibliotek: model komunikacji z otoczeniem*. Łódź: Firma Księgarska Wiesława Juszczyka, 2008, s. 33–41. ISBN 978-83-925616-0-6.
10. JASIAK Beata, PIRÓG Anna. *Wizerunek bibliotekarza – podsumowanie ankiety. Książka i Czytelnik*. 2008, nr 1, s. 29–31. ISSN 0208-8339.
11. KORCZYŃSKA-DERKACZ Małgorzata. *Ewolucja wizerunku i roli społeczno-zawodowej bibliotekarza – od okresu międzywojennego po lata pięćdziesiąte XX w. Przegląd stanowisk. Zarządzanie Biblioteką*. 2013, nr 1, s. 73–84. ISSN 2081-1004.
12. KOTUŁA Sebastian. *Biblioteka – czyli zmiana wizerunku potrzebna od zaraz*. In WOJCIECHOWSKA Maja (red.). *Marketing biblioteczny: rozważania, dyskusje, konteksty*. Gdańsk: Wydawnictwo Ateneum – Szkoły Wyższej, 2007, s. 67–74. ISBN 978-83-61079-00-2.
13. KUBÓW Stefan. *Wizerunek biblioteki szkoły wyższej w jej bezpośrednim otoczeniu*. In KUBÓW Stefan (red.). *Marketing i jakość usług bibliotek akademickich*. Wrocław: Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji TWP, 2002, s. 61–68. ISBN 83-910486-8-8.
14. LEPKOWSKA Emilia, POPŁAWSKA Karolina. *Wizerunek Biblioteki Politechniki Poznańskiej w kontekście działań promocyjnych i etyki zawodu bibliotekarza*. In WOJCIECHOWSKA Maja (red.). *Sfera kultury, sfera nauki. Współczesny obraz biblioteki*. Gdańsk: Oficyna Wydawnicza Edward Mitek, 2014, s. 152–166. ISBN 978-83-64335-05-1.
15. LEPKOWSKA Emilia. *Wpływ komunikacji interpersonalnej na wizerunek biblioteki i relacje bibliotekarz – użytkownik*. In ANTCZAK-SABALA Beata, KOWALSKA Małgorzata, TKACZYK Lucyna (red.). *Przestrzeń informacyjna biblioteki akademickiej – tradycja i nowoczesność*. Toruń: Wyższa Szkoła Bankowa, 2009, s. 303–318. ISBN 978-83-923607-6-6.
16. OLCZAK-KARDAS Monika. *Rola stron internetowych urzędów miast i gmin w kreowaniu wizerunku biblioteki publicznej w społeczności lokalnej na przykładzie województwa świętokrzyskiego*. In WOJCIECHOWSKA Maja (red.). *Sfera kultury, sfera nauki. Współczesny obraz biblioteki*. Gdańsk: Oficyna Wydawnicza Edward Mitek, 2014, s. 47–65. ISBN 978-83-64335-05-1.
17. WOJCIECHOWSKA Maja (red.). *Elektroniczny wizerunek biblioteki*. Gdańsk: Wydawnictwo Ateneum – Szkoły Wyższej, 2008. ISBN 978-83-61079-01-9.
18. WOJCIECHOWSKA Maja. *Aspekty psychologiczne i zarządcze w procesie oceniania i kształtowania wizerunku bibliotekarzy. Folia Librorum*. 2017, nr 2, s. 53–64. ISSN 2450-1336.
19. WOJCIECHOWSKA Maja. *Kształtowanie wizerunku bibliotekarza i jego ocena w oczach studentów bibliotekoznawstwa*. In CZYŻEWSKA Maria (red.). *Kształtowanie wizerunku biblioteki*. Białystok: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej, 2007, s. 23–37. ISBN 83-87981-39-7.
20. WOJCIECHOWSKA Maja. *Reputacja*. In WOJCIECHOWSKA Maja. *Studium zarządzania niematerialnymi zasobami organizacyjnymi bibliotek*. Wyd. 2, poprawione. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2016, s. 158–187. ISBN 978-83-7865-240-3.
21. ZĄBRON Barbara. *Wizerunek współczesnej biblioteki*. In ANTCZAK Beata (red.). *Zarządzanie strategiczne i marketingowe w bibliotekach*. Poznań: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, 2004, s. 133–139. ISBN 83-7205-202-6.
22. ŻOŁĘDOWSKA Beata. *Rola marketingu wewnętrznego w kreowaniu wizerunku biblioteki*. In CHODYŃSKI Andrzej, HUCZEK Marian, SOCHA Irena (red.). *Zarządzanie marketingiem*

w organizacjach nieochodowych. Sosnowiec: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania i Marketingu, 2002, s. 121–128. ISBN 83-915362-8-9.

23. ŻOŁĘDOWSKA-KRÓL Beata. *Wizerunek biblioteki publicznej*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2006. ISBN 83-226-15337.

Wywiady

Rozmowa z Dominiką Czyżak, zastępcą dyrektora ds. innowacji i zarządzania zasobami ludzkimi Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu

poprowadził Piotr Rudera

Pani Dyrektor, obchodzony w styczniu Dzień Domeny Publicznej stanowi okazję do rozmowy na temat poszerzenia i ułatwienia dostępu do cyfrowych zasobów polskiego dziedzictwa kulturowego. Proszę powiedzieć, jakie działania w tym obszarze są obecnie prowadzone w Bibliotece?

Od wielu lat prowadzone są w Bibliotece działania mające na celu ucyfrowienie zasobów w niej zgromadzonych, aby ułatwić użytkownikom ich wykorzystanie niezależnie od miejsca pobytu. Dodatkowo realizowane są w Bibliotece programy czasowe, których zadaniem jest rozszerzenie zakresu włączanych do digitalizacji obiektów. Obejmują one zarówno dokumenty najcenniejsze z punktu widzenia dziedzictwa kulturowego, jak i te stanowiące źródło badań dla świata nauki, jak i również interesujące dla społeczności całego województwa kujawsko-pomorskiego. Dzięki tym programom możliwa jest także budowa infrastruktury niezbędnej do prowadzenia digitalizacji na większą skalę – o czym nie można zapominać. Obecnie nasza Biblioteka uczestniczy w dwóch projektach, których wspólnym celem jest przede wszystkim zwiększenie powszechnego dostępu do wysokiej jakości informacji sektora publicznego ze źródeł nauki będących w dyspozycji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Pierwszym z projektów jest realizowany w ramach Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa projekt pn. „Ucyfrowienie zasobów akademickich regionu kujawsko-pomorskiego dla potrzeb nauki i dydaktyki całego kraju”, opracowywany wspólnie z Uniwersytetem Kazimierza Wielkiego w Bydgoszcy. Kolejnym – uruchomionym z początkiem listopada 2019 r. – jest projekt EODOPEN eBooks-On-Demand-Network Opening Publications for European Netizens, którego liderem jest Biblioteka Uniwersytecka w Innsbrucku, a Biblioteka Uniwersytecka UMK jest jednym z 15 partnerów. W ramach tego programu zostaną poddane digitalizacji, a następnie udostępnione społeczności europejskiej dzieła literackie wydane w XX i XXI w., które do tej pory nie były dostępne cyfrowo. Otrzymaliśmy też środki w ramach innego projektu – „Universitas Copernicana Thorunensis in Futuro II – modernizacja Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w ramach Zintegrowanego Programu Uczelni”, finansowanego z unijnego Programu Operacyjnego Wiedza, Edukacja, Rozwój (POWER). W jego zakres wchodzi jednak przede wszystkim: priorytetowe dla Uniwersytetu zadanie implementacji nowoczesnego systemu bibliotecznego, jak również oczekiwane nie tylko przez bibliotekarzy wdrożenie nowego systemu

zabezpieczenia i udostępniania zbiorów, zaś wśród celów dodatkowych jest digitalizacja książek i czasopism, a następnie ich opublikowanie w Kujawsko-Pomorskiej Bibliotece Cyfrowej.

W uruchomionym w sierpniu 2018 r. programie pt. „Ucyfrowienie zasobów akademickich regionu kujawsko-pomorskiego dla potrzeb nauki i dydaktyki całego kraju” można zaobserwować obecnie półmetek prac. Które z zakładanych efektów programu udało się już osiągnąć?

Projekt realizowany jest zgodnie z harmonogramem przyjętym w założeniach projektu. Etap selekcji zbiorów do projektu w niektórych grupach zasobu został już w zasadzie zakończony, natomiast digitalizacja i proces publikacji w dalszym ciągu trwa. Poziom zaawansowania działań realizowanych w obrębie naszego Uniwersytetu jest różny w zależności od grupy obiektów. Ze względu na stan zachowania, niektóre z nich wymagają więcej pracy podczas skanowania, które często poprzedzone jest przeglądem konserwatorskim, a niekiedy konserwacją zachowawczą. Warto wspomnieć, że realizacja tego programu pozwoli na udostępnienie 28 tys. obiektów, które służyć będą między innymi prowadzeniu badań. Wśród nich znajdują się czasopisma regionalne, dokumenty życia społecznego, kartografia i grafiki, ale także niezwykle cenne w zbiorach naszej Biblioteki – 11 srebrnych opraw książkowych ze Srebrnej Biblioteki księcia Albrechta Hohenzollerna i jego drugiej żony Anny Marii, które powstały w okresie 1545–1562. W przypadku części obiektów włączonych do projektu proces ten został w znacznym stopniu wykonany, a w przypadku zbiorów grafik, w całości ukończony. W grupie czasopism zostało już opublikowanych 75% zasobu, a wśród dokumentów życia społecznego 50%, spośród ponad 800 obiektów wyselekcjonowanych do tego projektu. Podobny poziom zaawansowania prac obserwujemy wśród zbiorów Archiwum UMK. Szczegółowy wykaz zdigitalizowanych i opublikowanych obiektów w ramach tego programu – z podziałem na działania wykonane w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy – dostępny jest za pośrednictwem strony internetowej Kujawsko-Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej. Trzeba również zauważyć, iż zbiory digitalizowane w ramach tego projektu pochodzą z czterech instytucji: Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (Biblioteki Uniwersyteckiej i Archiwum Uniwersyteckiego), Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej i Muzeum Oświaty w Bydgoszczy. Warto także dodać, iż dla 15 tys. digitalizowanych obiektów zostaną także opracowane metadane, które trafią do dostępnych online katalogów bibliotecznych. Dla czytelników to podwójna korzyść – otrzymują dostęp do pełnych opisów bibliograficznych coraz większej liczby zbiorów przechowywanych w bibliotecznych magazynach i jednocześnie mają także ucyfrowione wersje w zasięgu ręki. Z jednej strony jest to niejako wgląd w zawartość bibliotecznych magazynów, a z drugiej – od razu „wirtualny” kontakt z samym dziełem. Opisy bibliograficzne, wykonane zgodnie z międzynarodowymi standardami, trafiają od razu do NUKAT’u, a za jego pośrednictwem wpadają w obieg międzynarodowy, stając się dostępnymi także w WorldCat. Warto także wspomnieć, iż w oparciu o już zdigitalizowane i upowszechnione obiekty powstała wystawa wirtualna „O pożytkach z książek cyfrowych ...” przybliżająca średniowieczne księgi rękopiśmienne, dostęp <https://expo.bu.umk.pl/s/o-pozytkach-z-ksiazek-cyfrowych/page/witamy>.

W ramach tego programu odbyły się spotkania informujące o opracowanych już zasobach. Czy zaplanowane są kolejne wydarzenia, mające na celu popularyzację wiedzy o udostępnionych cyfrowo materiałach?

Do tej pory zorganizowaliśmy jedno spotkanie popularyzujące wiedzę o realizowanym w Bibliotece projekcie. Odbyło się ono 13 grudnia 2019 r. w ramach trzeciej ogólnopolskiej interdyscyplinarnej konferencji naukowej TEXTUS ET PICTURA III: Średniowieczny kodeks rękopiśmienny jako przedmiot studiów interdyscyplinarnych, organizowanej przez Wydział Sztuk Pięknych UMK i Bibliotekę Uniwersytecką w Toruniu. Celem tego spotkania była prezentacja opracowanych w ramach projektu zasobów, dostępnych już online nie tylko dla społeczności akademickiej, ale także dla wszystkich zainteresowanych, między innymi historią regionu. W planach na kolejny rok uwzględniono organizację następnych pięciu spotkań – trzech w Toruniu i dwóch w Bydgoszczy – służących przede wszystkim popularyzacji wiedzy o ucyfrowionych zasobach.

Jednym z przyjętych efektów programu EODOPEN – dotyczącego digitalizacji i udostępnienia społeczności europejskiej dzieł literackich wydanych w XX i XXI w. – jest przygotowanie laboratorium społecznościowego. Proszę przybliżyć założenia tego zadania i zdradzić, kiedy użytkownicy Biblioteki będą mogli skorzystać z jego możliwości?

Założeniem tego programu – poza udostępnieniem dzieł literackich w wersji cyfrowej – jest utworzenie tzw. laboratorium społecznościowego, czyli przestrzeni, w której każdy czytelnik będzie mógł skorzystać ze specjalistycznego skanera i zdigitalizować swoje prywatne materiały. Zależy nam przede wszystkim na tym, aby to miejsce służyło i było dostępne dla społeczności naszego miasta, aby każdy zainteresowany, np. utrwaleniem w wersji cyfrowej prywatnego archiwum zdjęć, zyskał taką możliwość. Będziemy także służyć poradą dotyczącą prawnych aspektów upowszechnienia tychże materiałów. Dokładny termin uruchomienia laboratorium społecznościowego nie jest jeszcze znany, ale miejmy nadzieję, że uda się sfinalizować zakup odpowiedniego sprzętu jak najszybciej i nasi czytelnicy będą mogli przystąpić do archiwizacji swoich prywatnych zbiorów fotografii i dokumentów.

Wspólnym celem realizowanych przez Bibliotekę projektów jest udostępnianie i promocja utrwalonych w formie cyfrowej ciekawych, rzadkich i cennych z punktu widzenia prac badawczych oraz upowszechniania wiedzy o regionie, publikacji. Proszę powiedzieć, na podstawie jakich kryteriów wybierane są zasoby do prowadzonych przez Bibliotekę programów digitalizacji?

Na etapie kompletowania zbiorów, które mają zostać włączone do projektu, kierowaliśmy się przede wszystkim tym, czy obiekty są już dostępne w domenie publicznej. Braliśmy też pod uwagę sugestie społeczności uniwersyteckiej w zakresie przydatności konkretnych dokumentów do prowadzonych badań w poszczególnych jednostkach. W przyszłości planujemy poddać procesowi cyfryzacji kolejne obiekty z grupy zbiorów specjalnych, zwłaszcza te najcenniejsze, aby były dostępne dla osób zainteresowanych. Chcielibyśmy także kontynuować prace związane z digitalizacją zbiorów czasopism i powiększać w ten sposób zasoby dostępne w wersji cyfrowej. Jesteśmy także cały czas otwarci na sugestie czytelników

i społeczności akademickiej, którzy zgłaszają do nas swoje propozycje obiektów do digitalizacji. Otrzymując takie propozycje, za każdym razem ustalamy, czy możliwa jest digitalizacja pod kątem autorsko-prawnym.

Czy po realizacji wymienionych przez Panią programów planowane są w Bibliotece dalsze działania w obszarze digitalizacji zasobów i ewentualnie jakich obszarów będą one dotyczyć?

Po zakończeniu obecnie realizowanych projektów planowane są dalsze prace w obszarze digitalizacji czasopism, ale przede wszystkim zasobów specjalnych, wśród których część obiektów wymaga szczególnej ostrożności podczas skanowania. W tym celu planowany jest w najbliższym roku zakup skanera dziełowego (z łamaną szybą), gwarantującego bezpieczeństwo podczas digitalizacji zbiorów specjalnych – zwłaszcza tych najcenniejszych. Ich udostępnienie w formie cyfrowej jest ważne z punktu widzenia prowadzonych badań, np. w obszarze humanistyki cyfrowej. Życzylibyśmy sobie kontynuacji prowadzonych od wielu lat prac nad digitalizacją zbiorów zgromadzonych w Bibliotece, dlatego tak ważna jest ciągłość finansowania tych działań.

Serdecznie dziękuję za rozmowę.

Fotografia 1. Dominika Czyżak, zastępca dyrektora ds. innowacji i zarządzania zasobami ludzkimi Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu

Źródło: fotografia nadesłana, autorstwo: Piotr Kurek, Sekcja Digitalizacji i Zasobów Cyfrowych Biblioteki Głównej UMK w Toruniu.

Przegląd literatury

Publikacje polskie

wybór i opracowanie Bożena Bogdańska

Bańka filtrująca i błąd konfirmacji w świadomości użytkownika Internetu / Tomasz Książek. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBR, 2019. ISBN 978-83-65741-36-3.

Monografia autorstwa Tomasza Książka to istotna pozycja nt. kształcenia kompetencji cyfrowych, kształtowania właściwej postawy w sieci, umiejętnego z niej korzystania, świadomości występowania negatywnego zjawiska bańki filtrującej, błędu konfirmacji i przeładowania informacją. Autor prezentuje mechanizmy zaburzające zaspokajanie potrzeb informacyjnych oraz zwraca uwagę na problemy związane z poziomem kompetencji ICT, poziomem samooceny własnych umiejętności i ograniczeniami w zaspokajaniu potrzeb informacyjnych wynikającymi z zaburzeń na płaszczyźnie socjologicznej i psychologicznej.

Informacja jest piękna / David McCandless. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2019. ISBN 978-83-01182-96-0.

To książka, która zawiera wiele cennych, ciekawych i zaskakujących informacji nt. współczesnego świata: nauki, kultury, mediów, stylów życia i wielości światopoglądów oraz przyrody. Autor z wielu perspektyw pokazuje działanie informacji, wykorzystując do tego infografiki, które w znacznym stopniu pomagają zrozumieć i utrwalić zdobywaną wiedzę. Publikacja jest doskonałym przykładem tego, że można zachwycić się światem, zaskoczyć zdobywaną wiedzą, zrozumieć to, co wydaje się trudne.

Kształtowanie kapitału społecznego – ujęcie z perspektywy bibliotekoznawczej / Maja Wojciechowska. Warszawa: Difin, 2019. ISBN 978-83-8085-844-2.

Książka została poświęcona teorii i praktyce kapitału społecznego w środowisku bibliotek. W opracowaniu zawarto informacje dotyczące form i typologii kapitału, zarządzania nim, jego roli w podnoszeniu jakości życia, przeciwdziałaniu wykluczeniom społecznym, kształtowaniu postaw obywatelskich, pobudzaniu aktywności społecznej, budowaniu tożsamości lokalnej i regionalnej. W ostatnim rozdziale zaprezentowano wyniki badania kapitału społecznego przeprowadzone wśród bibliotekarzy z 20 krajów świata.

Leksykon zarządzania i marketingu w bibliotekoznawstwie / Maja Wojciechowska, Joanna Kamińska, Beata Żołędowska-Król, przy współudziale Bożeny Jaśkowskiej. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP, 2019. ISBN 978-83-65741-17-2.

Analiza strategiczna, merchandising, opis stanowiska pracy, otoczenie biblioteki, prosumenci... te i wiele innych haseł z zakresu marketingu oraz zarządzania w bibliotekoznawstwie i informacji naukowej zostało opracowanych w *Leksykonie zarządzania i marketingu w bibliotekoznawstwie*. Słownictwo z tego obszaru w ostatnich latach rozwija się prężnie, stąd potrzeba nazwania i właściwego opisanie określonych zjawisk. Przedstawione w *Leksykonie...* hasła to słownictwo nowe, częściowo adaptowane z nauk organizacji i zarządzania na potrzeby bibliotekoznawstwa, a także słowa znane z codziennego funkcjonowania bibliotek. Autorki próbują wypełnić lukę, która powstała w strefie semantycznej, porządkują niezbędny dorobek w tej dziedzinie, uzupełniają i opisują w sposób przyjazny istotne zagadnienia. Każde z haseł zostało podane w języku polskim i angielskim, zawiera odnośniki do pojęć pokrewnych oraz bibliografię na podstawie której zostało opracowane. Hasła napisane są jasnym, skondensowanym językiem, bez nadmiaru informacji. Hasła napisane pomoc do wykorzystania przez pracowników naukowych, pracowników bibliotek i studentów, którzy spotykają się na co dzień z wieloma koncepcjami i pojęciami z zakresu zarządzania i marketingu bibliotecznego.

Miejsce spotkań. Biblioteka jako przestrzeń społeczna / Monika Simonjetz, Andrzej Buck, Dawid Kotlarek. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP, 2019. ISBN 978-83-65741-40-0.

Obecność biblioteki w środowisku społecznym zajmuje istotne miejsce w rozważaniach bibliotekoznawców. Publikacja dokumentuje drogi rozwoju niektórych instytucji, pokazuje przykłady tradycyjnych i innowacyjnych działań, które wpływają na kształtowanie pozytywnego wizerunku biblioteki w świadomości potencjalnych i rzeczywistych użytkowników. Mowa jest więc o działaniach marketingowych, konferencjach naukowych, współczesnych tendencjach w popularyzowaniu czytelnictwa i uczestnictwie w szeroko pojętej kulturze, warsztatach z książką w roli głównej oraz wielu innych. Przywołane formy pracy, obejmujące różne inicjatywy, w aspekcie społecznym tworzą nowe sytuacje komunikacyjne. Dotyczą nie tylko bibliotek publicznych. Na pewno warte są uwagi, a być może okażą się inspirujące i pomocne. Książka składa się z 5 rozdziałów, w których opisano różnorodne, nieraz oryginalne rozwiązania dotyczące pracy z książką, czytelnikiem, nowymi mediami, pomysły na kształtowanie kultury czytelniczej wśród różnorodnych grup użytkowników niezależnie od wieku.

Zarządzanie biblioteką / red. Maja Wojciechowska. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP, 2019. ISBN 978-83-65741-26-4.

Publikacja składa się z 28 rozdziałów, które szeroko i dogłębnie ilustrują kwestię zarządzania we współczesnej bibliotece. Autorzy – uznani badacze z ośrodków naukowych z całej Polski – skupili się na zagadnieniach misji, otoczenia, zasobów czy zachodzących w bibliotekach zmianach. Opisują proces zarządzania w bibliotekach, rozwiązania strukturalne, strategie zarządzania zasobami ludzkimi i zbiorami, kierowanie personelem. Zwracają baczną uwagę na promocję, kształtowanie wizerunku bibliotek, badania potrzeb i oczekiwań społeczności, na rzecz których świadczą usługi. Poszczególne rozdziały poparte zostały bogatą bibliografią, a całość usystematyzowana poprzez szczegółowy indeks przedmiotowy.

Mobilnie, interaktywnie, kompetentnie. Usługi, media i technologie informacyjno-komunikacyjne w nowoczesnej bibliotece / red. Maja Wojciechowska, Magdalena Cyrklaff-Gorczyca. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP, 2019. ISBN 978-83-65741-42-4.

Publikacja pokazuje wielowymiarowy charakter usług i organizację pracy współczesnych bibliotek różnych typów. Rola bibliotek w procesie społecznego komunikowania się nieustannie podlega zmianom. Otwarcie się na nowe role wymaga nadążania za przemianami otoczenia zewnętrznego, a zwłaszcza dostosowania do potrzeb czytelników i przekształcania oferty w adekwatną i aktualną. Dawna funkcja gromadzenia i udostępniania zbiorów to w nowoczesnej bibliotece niewielki zakres działań. W książce zostały omówione takie istotne aspekty współczesnej pracy bibliotekarza, jak nawiązywanie relacji z otoczeniem społecznym i gospodarczym, otwieranie się na nowe formy usług, takie jak: tworzenie wersji mobilnych katalogów, zdalna pomoc bibliotekarza, *rent a librarian*, promocja w mediach społecznościowych, obwoźne biblioteki itp. Publikacja składa się z pięciu części, przygotowanych przez ponad 30 autorów. Są to: usługi i technologie mobilne w bibliotekach, biblioteki akademickie i ich użytkownicy w dobie rozwiązań mobilnych, organizacja i praca w bibliotekach, polityka otwartości, oferty bibliotek dla czytelników i ich promocja, wielozadaniowość oraz kompetencje bibliotekarza i czytelników.

Zarządzanie zasobami dokumentów elektronicznych w instytucjonalnych repozytoriach akademickich / Leszek Szafranski. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP, 2019. ISBN 978-83-65741-25-7.

Repozytoria cyfrowe na dobre zagościły w świadomości społeczności akademickich. Ich funkcjonowanie w Polsce jest jeszcze krótkie, ale niezwykle istotne z punktu widzenia rozwoju badań i formułowania teorii informatologicznych oraz praktycznej działalności bibliotecznej. Autor przedstawia aktualny stan badań i analiz, wychwytuje teoretyczne modele zarządzania informacją, dokonuje analizy procesów udostępniania informacji naukowej, prezentuje typologię, podstawowe problemy i uwarunkowania działania repozytoriów, proces postępowania w zarządzaniu dokumentami elektronicznymi, sposoby organizacji kolekcji. Udowodnia, że nowe podejście do zarządzania dokumentami elektronicznymi zmienia politykę funkcjonowania bibliotek akademickich działających we współczesnym środowisku informacyjnym nauki i szkolnictwa wyższego. Biblioteki, tworząc repozytoria, przyjęły na siebie wiele nowych zadań. Zmieniła się też dotychczasowa rola bibliotekarza w zarządzaniu zasobami, widać również niedoskonałości zarządzania repozytoriami. Książka jest ciekawą analizą aktualnego stanu bibliotek i działających przy nich repozytoriów. Z powodzeniem może być przeznaczona dla specjalistów z zakresu informatologii, bibliotekarzy i archiwistów.

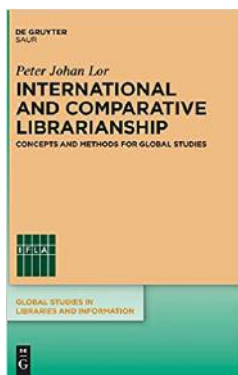
Publikacje zagraniczne

wybór i opracowanie Bożena Bogdańska

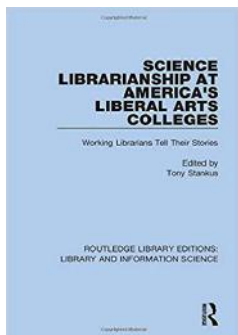
Comics and critical librarianship: reframing the narrative in academic libraries / Olivia Piepmeier, Stephanie Grimm. Kalifornia: Library Juice Press, 2019. ISBN 9781634000802.

Zbiory komiksów istnieją w instytucjach akademickich od ponad pięćdziesięciu lat. To wciąż jednak temat, który wymaga dyskursu związanego ze stosowaniem dobrych praktyk, sposobami gromadzenia, katalogowania, przechowywania i udostępniania komiksów, ale nie tylko. Autorki prezentowanej książki koncentrują się na pracy wykonywanej w bibliotece akademickiej. O ile kupowanie i przechowywanie komiksów przez te instytucje zostało już wystarczająco dobrze opisane, to informacje na temat zarządzania i organizacji zbiorów komiksów nadal wymagają uporządkowania. Autorki prezentują studia przypadków, oryginalne badania i eseje, opisują również swoje osobiste refleksje. Pozycja polecana dla bibliotekarzy i fanów komiksów.

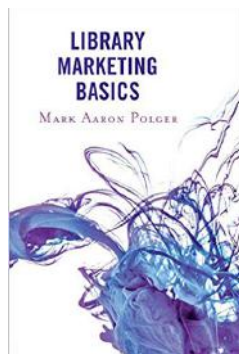
International and comparative librarianship / Peter Johan Lor. Munchen: Walter de Gruyter GmbH & Co KG, 2019. ISBN 9783110395846.

Biblioteki to okno na świat, otwierają horyzonty poza społeczność, które je utrzymują i poza granice krajów, w których się znajdują. Opierając się na bogatym doświadczeniu w dziedzinie bibliotekarstwa Peter Johan Lor, pierwszy bibliotekarz narodowy RPA i były sekretarz generalny IFLA na około 400 stronach porusza najistotniejsze zagadnienia bibliotekoznawstwa: koncepcje i metody badań globalnych, ramy koncepcyjne i wytyczne metodologiczne w dziedzinie usług informacyjnych, zakres stosunków międzynarodowych między bibliotekami i serwisami informacyjnymi, ze szczególnym uwzględnieniem międzynarodowej ekonomii politycznej informacji, międzynarodowego rozpowszechniania innowacji i polityki w ramach LIS, rozwoju LIS i pomocy międzynarodowej. Książka kończy się dyskusją na temat praktycznego znaczenia i przyszłości międzynarodowych i porównawczych badań w LIS, zachęcając czytelnika do rozważenia przyszłości bibliotek w swoim mieście.

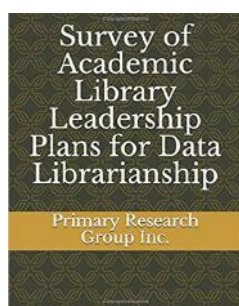
Science librarianship at america's liberal arts colleges: working librarians tell their stories / Tony Stankus. New York: Routledge, 2019. ISBN 9780367415020.

To drugie wznowione wydanie książki (pierwsza edycja ukazała się w 1992 r.), w której bibliotekarze naukowcy analizują czasy istnienia małych, specjalistycznych bibliotek działających przy uczelniach wyższych oraz życie codzienne bibliotekarzy służących naukowcom. Pracownicy z różnych ośrodków naukowych opisują swoje wysiłki w celu zachowania drogiej kolekcji naukowych w obliczu cięć budżetowych, przedstawiają kulisy swojej specyficznej pracy, w ramach której samodzielnie monitorują rynek książki, selekcionują oraz opracowują literaturę ze wszystkich obszarów, od astronomii po zoologię.

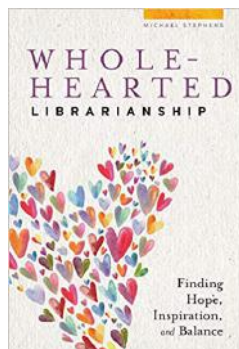
Library marketing basics / Mark Aaron Polger. Lanham: Rowman & Littlefield 2019. ISBN 9781442239630.

To dostępny, łatwy do zrozumienia i praktyczny poradnik dla bibliotekarzy, którzy chcą poznać podstawowe wskazówki z zakresu marketingu w celu podniesienia rangi i znaczenia swojej biblioteki. Oferuje porady, które każdy bibliotekarz może wykorzystać, aby skutecznie promować usługi biblioteczne. Książka jest przeznaczona dla początkujących, którzy pragną zrozumieć, na czym polega prawdziwy marketing i jak zrobić to dobrze. Przewodnik prezentuje kilka zagadnień: czym jest prawdziwy marketing biblioteczny, jak zaplanować dużą kampanię marketingową przy skromnym budżecie, jak promować się jako bibliotekarz, jak kształtować własną tożsamość zawodową i markę, jak rozwijać relacje z podmiotami wpływającymi na bibliotekę, aby podnieść jej status, jak działać skuteczniej w mediach społecznościowych, jak projektować materiały promocyjne? Wszystko to przy wykorzystaniu niewielkiego budżetu i małego zespołu podobnie myślących współpracowników ukierunkowanych na właściwy cel.

Survey of academic library leadership plans for data librarianship / Primary Research Group Inc. New York: Primary Research Group Inc., 2019. ISBN 9781574406023.

Książka to raport oparty na danych pochodzących głównie z wywiadów z dziekanami i dyrektorami bibliotek amerykańskich szkół wyższych. Przedstawia informacje i komentarze na temat roli bibliotek w zarządzaniu danymi. Zaprezentowano w niej materiały dotyczące liczby bibliotekarzy pełniących różne funkcje biblioteczne, a także opis rodzajów świadczonych przez nich usług. Ponadto uczestnicy badania informują o trendach w wydatkach na usługi biblioteczne oraz o swoich planach na następne dwa lata. Dane w raporcie zostały podzielone według wielu kryteriów, np. typu szkoły wyższej, wysokości czesnego, statusu uczelni (publiczna/prywatna) i innych zmiennych.

Wholehearted librarianship: finding hope, inspiration and balance / Michael Stephens. Chicago: ALA Editions: 2019. ISBN 9780838919064.

Autor książki – profesor nadzwyczajny na Uniwersytecie Stanowym w San Jose – Michael Stephens, zachęca do kreatywności studentów i pracowników bibliotek. Namawia do łączenia najnowszych trendów spoza zawodu z podstawowymi wartościami ważnymi w pracy bibliotekarza. Prezentuje informacje, ciekawostki, rady, by pomóc ożywić pracę młodego bibliotekarza. Próbuje odpowiedzieć na pytanie: w jaki sposób biblioteki mogą inspirować innych do kreatywności, jak dbać o komfort, radość i higienę w bibliotece, czym powinien odznaczać się współczujący przywódca, jak efektywnie dbać o rozwój zawodowy?

Spotkania naukowe

Konferencje i seminaria polskie

opracowanie Bożena Bogdańska

I Ogólnopolska Konferencja Naukowa WIAD19 „Projektowanie dla Różnorodności”

<http://wiad19torun.mystrikingly.com/>

WIAD, czyli Światowy Dzień Architektury Informacji to obchodzone co roku święto, organizowane przez Instytut Architektury Informacji w kilkudziesięciu lokalizacjach na całym świecie. 23 lutego 2019 r. Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu po raz pierwszy był jedną z tych zaszczytnych lokalizacji. Projektanci AI odpowiadają za tworzenie doświadczeń, środowisk, usług i systemów, które wpływają na miliony ludzi, zgodnie z celem „nie szkodzić”, ze świadomością zaspokajania potrzeb, uwzględniania różnic, konsekwencji i wpływu projektów na człowieka, w zależności od wieku, uwarunkowań kulturowych i językowych, tożsamości, doświadczenia. Podczas konferencji podkreślano wagę tych czynników, ale też pojawiające się problemy i wyzwania, jakie niesie współczesność, technologie informacyjne i komunikowanie się. W trakcie obrad podejmowano takie zagadnienia, jak: życie i bycie „smart”, architektura informacji, możliwości współpracy w ramach sieci (smartfony, smartwatche, smart TV, inteligentne miasta (*smart cities*), inteligentne domy (*smart houses*), inteligentne biblioteki (*smart libraries*). Podjęto też motyw nauki programowania dla najmłodszych oraz tworzenia wygodnych i zrozumiałych serwisów dla wszystkich.

Konferencja „Europejskie dziedzictwo w otwartych kolekcjach cyfrowych”

<https://konferencja-edt.biblos.pk.edu.pl/>

26 marca 2019 r. Biblioteka Politechniki Krakowskiej zorganizowała konferencję naukową, której celem był przegląd zagadnień związanych z zachowaniem europejskiego dziedzictwa kulturowego oraz wskazanie działań, które pozwolą zwiększyć powszechny i otwarty dostęp do publikacji naukowych będących jego częścią. W ramach spotkania przedstawiono doświadczenia zdobyte przez biblioteki i instytucje naukowe podczas realizacji projektów związanych z otwartym udostępnianiem zasobów cyfrowych, podkreślano znaczenie dziedzictwa dla społeczeństwa i przyszłych pokoleń, znaczenie digitalizacji zasobów nauki i kultury, sposoby ich opracowania i udostępniania w otwartej przestrzeni informacyjnej oraz metody udostępniania cyfrowych zasobów nauki i kultury. Podsumowano projekt realizowany przez Politechnikę Krakowską i Akademię Górniczo-Hutniczą w Krakowie w ramach Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa pt. **Europejskie Dziedzictwo Techniczne**

– upowszechnianie historycznych i współczesnych publikacji z zakresu nauk technicznych w innowacyjnym środowisku informatycznym (EDT). Konferencji towarzyszyła wystawa najcenniejszych druków zdigitalizowanych i udostępnionych w powstałym w ramach projektu EDT systemie Redo. Teksty i prezentacje z wystąpień zostały zamieszczone w Repozytorium Politechniki Krakowskiej (RPK).

V Międzynarodowa Konferencja z cyklu „Nauka o informacji w okresie zmian” pod hasłem „Rewolucja cyfrowa – dziś i jutro. Infrastruktura, usługi, użytkownicy”
<https://www.piit.org.pl/wydarzenia/rewolucja-cyfrowa-dzis-i-jutro-infrastruktura,-uslugi,-uzytkownicy>

W dniach 13–14 maja 2019 r. w Warszawie odbyła się międzynarodowa konferencja zorganizowana przez Katedrę Informatologii Uniwersytetu Warszawskiego, Bibliotekę Uniwersytecką w Warszawie oraz International Society for Knowledge Organization. Celem **cyklu konferencji** *Nauka o informacji w okresie zmian* jest monitorowanie zachodzących przemian w obszarze technologii informacyjnych, prezentacja nowych rozwiązań oraz powiązanych z nimi koncepcji i metod badawczych. Konferencja jest miejscem na dialog, współpracę i wymianę doświadczeń teoretyków i praktyków działających w obszarze ICT. Jej zakres tematyczny w 2019 r. obejmował: infrastrukturę i usługi informacyjne, ich użytkowanie w dobie rewolucji cyfrowej, teoretyczne i praktyczne aspekty nowoczesnych narzędzi i metod działalności informacyjnej, organizację i zarządzanie informacją i wiedzą, kształtowanie architektury współczesnej przestrzeni informacyjnej zarówno w różnych środowiskach działalności zawodowej, jak i w ogólnym środowisku współczesnego życia społecznego, analizę i ocenę nowych technologii wykorzystywanych w społecznym transferze informacji i wiedzy oraz ich recepcję wśród użytkowników. Tematyka wystąpień dotyczyła też rewolucji cyfrowej w biznesie i administracji publicznej, zarządzania i wykorzystania danych masowych (Big Data) w nauce, biznesie, polityce i kulturze. Pojawiły się również tematy dotyczące korzystania z mobilnych usług informacyjnych, mediów społecznościowych, bezpieczeństwa w sieci, ekologii informacji oraz rewolucji cyfrowej zmieniającej oblicze bibliotek, archiwów i muzeów.

XIII Bałtycka Konferencja „Zarządzanie i Organizacja Bibliotek” pod hasłem: „Narzędzia i metody pracy bibliotekarzy, pracowników informacji i animatorów kultury: stan obecny i perspektywy rozwoju”
http://www.sbp.pl/konferencje/konferencja/informacje_ogolne?konferencja_id=21019

W dniach 16–17 maja 2019 r. w Gdańsku odbyła się XIII Bałtycka Konferencja „Zarządzanie i Organizacja Bibliotek” zorganizowana przez Uniwersytet Gdański, Centrum Edukacji Nauczycieli oraz Komisję Zarządzania i Marketingu Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. W tym roku hasłem przewodnim były narzędzia pracy bibliotekarzy,

pracowników informacji i animatorów kultury. Podczas wystąpień poruszano tematy dotyczące stanu aktualnego i perspektyw na przyszłość. Referaty skupione były wokół takich zagadnień, jak: metody aktywizacji i integracji różnych grup czytelników w bibliotece (dzieci, dorośli, seniorów, osób niepełnosprawnych, mniejszości narodowych i etnicznych itp.), diagnoza potrzeb i narzędzia wykorzystywane w pracy z czytelnikami, narzędzia i metody promocji książek, czytelnictwa, bibliotek, narzędzia informatyczne i aplikacje przydatne w działaniach bibliotecznych, działania kulturalne i wspierające edukację szkolną. Poruszany był również temat dobrych praktyk w pracy bibliotekarza i animatora kultury, szkoleń e-learningowych, narzędzi stosowanych do mobilizacji i aktywizacji pracowników bibliotek, poznawano mieszaną metodę kształcenia, która łączy tradycyjne metody nauki z aktywnościami prowadzonymi zdalnie za pomocą komputera, czyli *blended learning* w pracy bibliotekarza. Podjęto także zagadnienia związane z narzędziami i metodami pracy pracowników informacji naukowej.

IV Nowe Ogólnopolskie Forum Bibliotek Pedagogicznych, pod hasłem „Czytelnik – użytkownik – klient”

<https://www.pbw.edu.pl/4-nofbp-zaproszenie>

W dniach 6–7 czerwca 2019 r. w Krakowie odbyło się kolejne forum bibliotek pedagogicznych. Podczas obrad skupiono się na współczesnym „człowieku ze smartfonem w rękę” – użytkowniku bibliotek i jego potrzebach oraz oczekiwaniach wobec bibliotek w dobie kultury multimedialnej, a także na wpływie komunikacji wizualnej i multimedialnej na oczekiwania użytkowników. Analizowano, jaka jest jakość relacji z czytelnikiem, jak funkcjonują nowoczesne biblioteki w nowych miejscach przestrzeni publicznej – galeriach, parkach, dworcach. Podjęto również zagadnienie przyczyn i konsekwencji absencji czytelniczej oraz próbowano znaleźć pomysły na jej przeciwdziałanie.

Ogólnopolska Konferencja SBP „Młody dorosły w bibliotece – wyzwania, szanse, inspiracje”

http://www.sbp.pl/konferencje/konferencja/program?konferencja_id=21202

W Warszawie w dniach 11–12 czerwca 2019 r. odbyła się ogólnopolska konferencja zorganizowana przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, we współpracy z Zakładem Literatury Popularnej, Dziecięcej i Młodzieżowej Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego oraz Pedagogiczną Biblioteką Wojewódzką im. KEN w Warszawie. Podczas obrad podejmowano tematykę międzynarodowych wytycznych w sprawie bibliotek dla młodzieży, światowych trendów w bibliotekach dla młodych, spotkań i literatury dla młodzieży. Podjęto również wątek wielokulturowości, uzależnień, dorastania, wartości w literaturze, prezentowano sylwetki i problemy młodych, a także propozycje zajęć w praktyce, czyli przykłady wartościowych warsztatów.

12. Forum Młodych Bibliotekarzy pod hasłem „Bibliotekarz DO POZNANIA”

http://lib.amu.edu.pl/XII_forum_mlodych_bibliotekarzy/index.html

W dniach 12–13 września 2019 r. w Poznaniu odbyło się Forum Młodych Bibliotekarzy. Hasło dwunastej edycji stanowiło celową grę słów – zachęcało uczestników do odwiedzenia stolicy Wielkopolski i do pokazania siebie samym innym, do poznania. Tematyka spotkań skupiona była wokół trzech głównych bloków: 1. Tu i teraz – aktualne problemy (czyli to, co się dzieje na co dzień w pracy z książką i czytelnikami, jakie są wyzwania dla bibliotekarzy, jak wygląda organizacja pracy i zarządzanie instytucją, regulacje prawne, marketing itp.). 2. Poznaj swoją przyszłość – perspektywy, szanse, zagrożenia (jak w praktyce wygląda konieczność nieustannego rozszerzania kompetencji bibliotekarzy przy jednoczesnym „uwolnieniu” zawodu bibliotekarza, jakiej wiedzy, szkoleń i kwalifikacji potrzebuje bibliotekarz XXI w.). 3. Bibliotekarz krea(k)tywnie! (czyli jak działa bibliotekarz z pasją, co go motywuje do pracy). Wykładom towarzyszył szereg warsztatów z takich zakresów, jak: praca z najmłodszymi, korzystanie z picturebooków, wykorzystanie animacji muzycznych, papierowego teatru, iluzji ruchu, mobilnych gier, aplikacji webowych do tworzenia konkursów i gier czytelniczych, tworzenie projektów dotacyjnych i pozyskiwanie partnerów, praca z niepełnosprawnymi, rozwiązywanie konfliktów, organizacja Żywej Biblioteki itd.

XIX Ogólnopolska Konferencja Bibliotek Niepublicznych i Publicznych Szkół Wyższych pod hasłem: „Polskie biblioteki i reszta świata”

<http://www.kozminski.edu.pl/biblioteka-alk/>

W dniach 14–15 listopada 2019 r. w Warszawie miała miejsce Ogólnopolska Konferencja Bibliotek Niepublicznych i Publicznych Szkół Wyższych, podczas której opisywano specyfikę polskiej biblioteki na tle innych krajów świata. Zastanawiano się, kim jest użytkownik zagraniczny, student na wymianie międzynarodowej, jak wygląda obsługa zagranicznego klienta w bibliotece oraz współpraca polskich bibliotek z bibliotekami obcymi, jaką ofertę kieruje do zagranicznego użytkownika polska biblioteka. Część wystąpień poświęcono współpracy bibliotek, wydawców i firm oferujących oprogramowanie oraz bazy danych, roli bibliotekarza i dostosowaniu do nowych wyzwań w zmieniających się realiach.

Konferencja „Ustawa 2.0 – biblioteki i bibliotekarze w nowej rzeczywistości”

<http://bibliotekarze.kbw.wroc.pl/zaproszenie-na-xi-konferencje>

22 listopada 2019 r. w Dolnośląskiej Bibliotece Pedagogicznej we Wrocławiu miała miejsce zorganizowana przez Korporację Bibliotekarzy Wrocławskich konferencja poświęcona aktualnej sytuacji bibliotek naukowych oraz pracujących w nich bibliotekarzy, w kontekście zapisów Ustawy 2.0. Podczas wystąpień podjęto zagadnienia zapisów w statutach uczelni, w regulaminach pracy i w regulaminach wynagradzania dotyczące

bibliotek i jej pracowników. Pokazano różne podejście władz uczelnianych do spraw związanych z działalnością bibliotek i pracą bibliotekarzy. Przygotowano prezentacje dotyczące aktualnego statusu bibliotek w strukturach szkół wyższych z różnych części Polski.

Ogólnopolska konferencja „Przewodnik kulturalny, czyli jak rozwijać kompetencje kulturowe dzieci i młodzieży. Możliwości działań oraz współpracy bibliotek szkolnych z instytucjami kultury”

<https://tnbsp.eduportal.bielsko.pl/konferencje-fora>

29 listopada 2019 r. w Bielsku-Białej odbyła się konferencja zorganizowana przez Oddział oraz Dom Kultury im. Wiktorii Kubis i Oddział TNBSB, skierowana do nauczycieli bibliotekarzy oraz pracowników instytucji kultury. Tematyka wystąpień skupiona była wokół kształtowania kompetencji czytelniczych i kompetencji kultury w społeczeństwie informacyjnym. Podkreślano rolę języka i jego granic w literaturze, sposoby na popularyzację dobrej literatury przy pomocy multimediów. Zaprezentowano program do obsługi bibliotek szkolnych „MobiBiblioteka”. Konferencji towarzyszyła wystawa pt. „Kreatywni w pracy, kreatywni prywatnie”, warsztaty biblioterapeutyczne, kaligrafii, wykorzystania zdjęć do tworzenia filmów poklatkowych, programowania lego.

Ogólnopolska konferencja pt. „Wzory osobowe i wzorce współczesnych wykonawców zawodów bibliotekarskich i informacyjnych”

<https://www.bibliotekarstwo.konferencja2019.us.edu.pl/info/>

4 grudnia 2019 r. w Katowicach odbyła się konferencja zorganizowana przez Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego, Katedrę Informologii i Bibliologii Uniwersytetu Łódzkiego, Centrum Informacji Naukowej i Bibliotekę Akademicką UŚ. Celem konferencji była refleksja nad wzorami osobowymi i wzorcami współczesnych wykonawców zawodów bibliotekarza, brokera informacji, architekta informacji i przedstawicieli pokrewnych specjalności. Pokazano, jak na przestrzeni lat zmieniały się wzory osobowe postaci bibliotekarza oraz wzorce postulatyczne i literackie wykonawcy zawodów bibliotekarskich i informacyjnych.

Konferencje zagraniczne

opracowanie Maja Wojciechowska

QQML Conference

<http://qqml.org/event/qqml2019/>

W dniach 28–31 maja 2019 r. we włoskiej miejscowości Fiesole odbyła się kolejna już edycja konferencji QQML, której przewodni temat brzmiał: „Biblioteki i usługi informacyjne: nowe technologie, innowacyjne procesy i specjaliści ds. informacji”. Wśród zagadnień poruszanych podczas obrad znalazły się: humanistyka cyfrowa, humanistyka publiczna, synergia i wspólne usługi organizacji dziedzictwa kulturowego, stosowanie innowacyjnych pomysłów, najlepsze praktyki bibliotek, produkcja informacji, sztuczna inteligencja i uczenie maszynowe, Big Data, eksploracja danych, wizualizacja, gromadzenie danych, otwarta nauka, komunikacja badawcza, modele otwartego dostępu i komunikacji naukowej (rozwój kolekcji OA, modele akwizycji itp.), biblioteka jako wydawca, kompetencje informacyjne, społeczny wpływ bibliotek, zarządzanie i marketing biblioteczny, badania naukowe w bibliotekach, metody jakościowe i ilościowe w bibliotekach, muzeach, archiwach i informacji, badania bibliometryczne.

40th IATUL Conference Perth 2019

<https://www.iatul.org/about/news/40th-iatul-conference-perth-2019>

W dniach 23–27 czerwca 2019 r. Międzynarodowe Stowarzyszenie Bibliotek Uniwersyteckich (IATUL) zorganizowało w Australii 40. doroczną konferencję. Spotkanie przygotował University of Western Australia oraz Curtin University in Perth. Jak napisali organizatorzy, konferencja stała się okazją, by posłuchać o najnowszych akademickich inicjatywach bibliotecznych, odwiedzić australijskie, wielokrotnie nagradzane biblioteki i nawiązać kontakt z osobami z całego świata. Tematy poruszane na konferencji dotyczyły: dostępu do informacji nowej generacji, najlepszych praktyk w zakresie zarządzania informacją, umiejętności cyfrowych, przestrzeni bibliotecznych, badań, strategicznego rzecznictwa i partnerstwa, w wymiarze lokalnym i globalnym.

ALA 2019 Annual Conference

<https://www.eventscribe.com/2019/ALA-Annual/index.asp?launcher=1>

W dniach 20–25 czerwca 2019 r. w Waszyngtonie odbyła się kolejna konferencja organizowana przez American Library Association – najstarsze i największe stowarzyszenie bibliotekarzy na świecie. Konferencja co roku gromadzi kilka tysięcy osób, przede wszystkim ze Stanów Zjednoczonych, zainteresowanych działalnością współczesnych bibliotek oraz organizacją zbiorów informacji. Konferencji towarzyszyły targi, wystawy, pokazy oraz wycieczki, mające za zadanie poszerzyć wiedzę i doświadczenia uczestników, jak również stać się okazją do nawiązywania kontaktów i wymiany doświadczeń.

27th EBLIDA Annual Council Meeting & EBLIDA-NAPLE Conference

<https://eblida2019.sciencesconf.org/>

Również w lipcu, a dokładnie od 24 do 25 lipca, miała miejsce 27. konferencja EBLIDA. Konferencja, którą zorganizowano w Dublinie, odbyła się pod hasłem: „Biblioteki otwarte dla wszystkich”. Jak napisali w zaproszeniu organizatorzy – w każdej bibliotece wymagana jest pomoc w zakresie nowych technologii informacyjnych i komunikacyjnych, niezależnie od wieku. Nasi użytkownicy potrzebują dzisiaj podstawowego szkolenia z zakresu komputera i Internetu, aby przetrwać w tym coraz bardziej cyfrowym świecie, oraz wsparcia, które powinno być zapewnione bezpłatnie dla wszystkich. Usługi biblioteczne muszą ułatwiać integrację cyfrową i mieć powszechny charakter. Warto zatem zastanowić się, czy potrzebne są duże cyfrowe centra edukacyjne i przestrzenie innowacji w każdej bibliotece? Jaka powinna być minimalna oferta sprzętowa? Jak można rozwijać usługi w najmniejszych wiejskich bibliotekach? Kto może pomóc w realizacji inwestycji ICT?

85th World Library and Information Congress in Athens

<https://2019.ifla.org/>

Tematem kolejnego już kongresu IFLA, który odbył się w 2019 r. w Atenach w dniach 24–30 sierpnia, był „Dialog na rzecz zmian”. Organizatorzy zachęcali międzynarodową społeczność bibliotek do dyskusji, ponownego zbadania, przemyślenia i ponownej interpretacji roli bibliotek jako promotorów zmian. Dialog jest najwyższym wyrazem demokracji, podstawą wolności wypowiedzi i informacji, a tym samym narzędziem do lepszej przyszłości. Biblioteki służą jako otwarte, bezpłatne, demokratyczne, integracyjne i partycypacyjne miejsca spotkań oraz mediatorzy między wiedzą a ludźmi. W erze szybkich zmian w sferze społeczno-ekonomiczno-technologicznej biblioteki powinny określać swoją rolę jako dostawców informacji, promotorów czytania, kluczowych graczy w dziedzinie innowacji i wiodących aktorów zmian w społeczeństwie. Biblioteki i społeczeństwo muszą pozostać w stałym, otwartym związku. Doprowadzi to do sytuacji, w której obywatele będą mieli zapewniony dobry dostęp do informacji, co ułatwi postęp i rozwój.

Redakcja zaprasza wszystkich autorów do współpracy.
Zapraszamy na stronę czasopisma na portalu Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Materiały do kolejnego numeru można nadsyłać na adres:

maja.wojciechowska@gmail.com

Informujemy, że wersją referencyjną czasopisma jest jego wersja drukowana.

e-mail: mitek.edward@gmail.com
tel. +48 511 244 522

EM Oficyna Wydawnicza
Edward Mitek

ISSN 2081-1004

